

A Soproni Felsőoktatásért Alapítvány

XI. Soproni Pénzügyi Napok

**„Információs aszimmetria a pénzügyekben, a számvitelben
és a tanácsadásban”**

pénzügyi, adózási és számviteli
szakmai és tudományos konferencia

Sopron, 2017. szeptember 21-22.

PADA

PALLAS ATHÉNÉ
DOMUS ANIMAE
FOUNDATION

KONFERENCIAKÖTET

Soproni Egyetem
Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar

KIADJA:

A Soproni Felsőoktatásért Alapítvány
9400 Sopron, Erzsébet utca 9.

SZERKESZTŐ:

Dr. Kovács Tamás
Dr. Szóka Károly

TECHNIKAI SZERKESZTŐ:

Dr. Resperger Richárd

ISBN 978-615-80230-3-0

A kötet a XI. Soproni Pénzügyi Napok konferenciára küldött tanulmányokat tartalmazza.

A szakmai előadások prezentációi a www.spek.hu oldalról tölthetők le.

© A Soproni Felsőoktatásért Alapítvány

SOPRON, 2017

TARTALOMJEGYZÉK

A (nem megfelelően átgondolt) lean ára	5
<i>Balázs-Kalász Adrienn – Mizda Balázs Károly</i>	
A nyugdíjrendszer átalakításának szükségessége	15
<i>Dr. Hegedűs Mihály</i>	
Az értékcsökkenés számviteli, adózási és közgazdasági aspektusai	25
<i>Dr. Karai Éva – Dr. Lakatos Mária – Dr. György László</i>	
A napjaink eredménye a vállalati pénzügyek kutatásában és oktatásában, avagy a pénzügy mesterképzés indulása SOPRONBAN	36
<i>Dr. Katits Etelka</i>	
Két tűz között a képviselő az adóeljárásokban	49
<i>Dr. Kenyeres Sándor</i>	
A KKV-k innovációs tevékenységének finanszírozása	56
<i>Dr. Keresztes Gábor</i>	
Nemzetközi trendek a költségvetési tanácsok feladatkörében. A magyar megoldás: út a költségvetési stabilitáshoz és a gazdasági növekedéshez	68
<i>Prof. Dr. Kovács Árpád</i>	
Új trendek, standardizáció és kihívások a beszámolási rendszerben	81
<i>Kovács Brigitta</i>	
A könyvelői és adótanácsadói szakma jövője a XXI. században. „Robotok leszünk mindannyian?”	87
<i>dr. Kovács Ferenc</i>	
Ember és pénz a világrengetegben	91
<i>Merth László</i>	
Stabilitás és fenntarthatóság a monetáris politikában: Információs aszimmetria mérséklése a jegybanki gyakorlatban	100
<i>Dr. Parragh Bianka</i>	
A számviteli törvény szerinti információk beszerzésének nehézségei, avagy információs aszimmetria a számviteli törvény alkalmazása során	113
<i>Siklós Márta</i>	
Ellenőrzés az önkormányzatoknál – egy önkormányzat belső ellenőrzési gyakorlatának elemzése	117
<i>Széphegyi-Jónás Anna – Löblin János – Földi Péter</i>	

A (NEM MEGFELELŐEN ÁTGONDOLT) LEAN ÁRA

The Price of the (not approved) LEAN

BALÁZS-KALÁSZ Adrienn

PhD-hallgató

Soproni Egyetem, Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar

MIZDA Balázs Károly

PhD-hallgató

Soproni Egyetem, Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar

Absztrakt

Mottónk: „A veszteségek életünk részei, egyetemes, elkerülhetetlen állandók. És szükségesek is, mert általuk fejlődünk. Voltaképpen a veszteségek és a velük kapcsolatos magatartásunk által vagyunk azok, akik vagyunk.” (Jorge Bucay) Témánk: a Lean menedzsment módszereinek nem megfelelő alkalmazásával keletkező illetve „újra termelődő” veszteségek. A karcsúsított termeléssel foglalkozunk, mely magában foglalja a veszteségek csökkentését és az értékteremtő folyamatok optimalizálását, a pazarlás minimalizálását. A Lean eszköztára számos lehetőséggel a vállalat belüli pazarlás megakadályozására, a termelés körülményeinek átgondolt javítására. Leginkább a meghatározott munkafolyamatok, rendszeres karbantartások által megvalósított költségsökkentés a pazarlás ellensúlyozója, természetesen nem mindenáron. Tanulmányunkban azt kívánjuk vizsgálni, hogy melyek azok a felmerülő „áldozatok”, amelyek a módszer eszközeinek bevezetésével, használatával keletkeznek. Célunk rávilágítani arra, hogy az egy területen létrehozott veszteség minimalizálás a cég más területén plusz ráfordítást jelenthet. Ezek a látens veszteségek fontosak a további optimalizálásoknál illetve a hatékony működés eléréséhez. A folyamatszemplélet és a folyamatok és ok-okozati összefüggések alapos ismerete nélkül a lean veszélyes „fegyver” lehet.

Kulcsszavak: lean menedzsment, folyamatmenedzsment, termelésmenedzsment karcsúsítás, tervezési irányelvek

JEL-kódok: G39, L10, O21, O22

Abstract

Our motto: "The detriments are part of our lives, universal, inevitable constants. And they are also needed because they evolve. Actually, the losses and their behavior we are the ones we are." (Jorge Bucay) Our topic is Lean's management methods by inappropriate use or "re-generating" waste. We deal with lean production, which involves reducing losses and optimizing value-creating processes, minimizing waste. Lean's toolbox has a number of options to prevent intra-corporate waste, and improve the production environment. Mostly, the reduction of costs through regular workflows and regular maintenance is a counterweight to waste, of course not at all costs. In our study, we would like to examine what emerging "victims" are creating using the tools of the method. Our goal is to show that minimizing waste in one area can be a plus in the other area of the company. These latent losses are important for further optimization and efficient operation. Without a thorough knowledge of the process approach and processes and cause-effect relationships, lean can be a dangerous "weapon".

Keywords: lean management, production management, process management, planning policy

JEL Codes: G39, L10, O21, O22

1. Bevezetés

Témánk az úgynevezett karcsúsított termelés, mely magában foglalja a veszteségek csökkentés és az értékteremtő folyamatok optimalizálását, a pazarlás minimalizálását.

A lean oly sokszor emlegetett és vizsgált módszereit autóiipari beszállítói környezetben vizsgáljuk. Az autóiipar tagadhatatlanul az egyik legnagyobb ágazattá nőtt ki magát az elmúlt évtizedekben.

„Az autó többet fejez ki önmagánál, talán mindenki számára könnyen belátható, hogy az elmúlt száz év legfőbb technikai szimbóluma az autó. Az autóiipar ma világszerte mintegy 8,8 millió embert foglalkoztat az autógyárakban, a beszállítóknál és a különböző szolgáltatást végzőknél. A gépkocsigyártás a világ bruttó hazai termékében 15 %-os részesedéssel bír. Mérnökök százezrei dolgoznak komoly autóiipari fejlesztéseken, több millió dolgozó gyártja és szereli a gépkocsikat a világ 550 gyárában, több mint 200 ezer darabot naponta, ami évi több mint 50 millió új autót jelent. A növekedésnek nincs vége, az autógyártás a jövőben is az egyik legfontosabb iparág marad.” (Svéhlik, 2005. p.10.)

Ezek alapján a jövő trendje a további nagymértékű fejlődés, amely az autógyárak mellett a beszállítók számára is kihívást jelent. A beszállítók egyre nagyobb és fontosabb szerepet kapnak az autógyárak életében és teljesítményében, így a technológiai-vezető szerepük is nő, vagyis, a beszállítók is figyelemmel kísérik a piaci trendek, csakúgy, mint az autógyárak – hiszen ez feltétele a piacon maradásnak és a versenyképességnek. Az egyre élesedő verseny és piaci nyomás hatására egyre újabb vevő kiszolgálási stratégiákat vezetnek be a vállalatok. Nagy sorozatszámú, termelést támogató rugalmas kiszolgálási rendszerek bevezetése a cél, mellyel az értékteremtő tevékenységek száma nő, a „veszteségek” száma pedig minimalizálható. Első lépés ezen az úton a vevői kiszolgálás optimalizálásához a belső termelési rendszer fejlesztése. A termelés kiszolgálási rendszer hatékonyabbá tétele hatással van az átfutási időkre – míg a nyersanyagból késztermék születik – és a raktárkészletre.

2. Szakirodalmi séta

A közhelyekben az a legrosszabb, hogy bosszantóan közel állnak a valósághoz, és bár használatuk kerülendő, mégis egy közhellyel kell élnem: felgyorsult világban élünk, ami az élet minden területén – így a gazdaságban is tetten érhető. A vállalatok számára elengedhetetlen a vevői igények minél magasabb színvonalú kiszolgálása, a versenyelőny megszerzése és megtartása, vagyis a minél gyorsabb és pontosabb kiszolgálás. „A vevő tökéletes minőséget vár el, és nem hajlandó várakozni; annyi termék van piacon, hogy amennyiben lassúak vagyunk, a potenciális vásárló egy versenytársunk termékét fogja preferálni.” A gyorsaság felértékelődése révén vezették be az idő alapú verseny fogalmát (Cooper, 1998): ma már a vevők számára az idő értékben nyújtott többletszolgáltatások révén lehet versenyelőnyre szert tenni.

A módszerek és a módszerekben történt változásokhoz egy rövid történelmi utazást kell tennünk Japánba, ahonnan a karcsúsított termelés, vagyis a Toyota Termelési Rendszer elindult világhódító útjára és számos vállalat szemléletét megváltoztatta.

2.1. *Út a lean menedzsmenthez - a kezdetek*

A Toyota a 40-es évek első felében az európai és amerikai autóiipari példák és minták alapján futószalagon, precíziós szerszámokkal és a japán piachoz mérten nagy tételben gyártott. Például

a Ford által alkalmazott méretgazdaságosságon alapuló tömegtermelés volt, az egyik kiindulópont, aminek egyik fő szempontja a folyamatos termelés, melyet futószalagokkal valósítottak meg.

A futószalagok azonban merev rendszerek voltak, egy másik típus gyártására történő átállás igen időigényes volt. Ezért azt részesítették előnyben, ha minél kevesebb féle terméket kellett előállítani. Így a tömegtermelés miatt a vállalat nagyobb nyereséget tudott elérni, hiszen nagyobb kibocsátási szinten gyártott. Minél kevesebb féle terméket állított elő, annál inkább megmutatkozott a tömegtermelés gazdaságossága illetve jövedelmezősége. A Ford első modelljei éppen ezért voltak olyan egyszerűek, hiszen így kevesebb alkatrészt, szerszámot és berendezést igényeltek. Ezt tükrözi Henry Ford híres mondata is: "Vevőink minden színigényét ki tudjuk elégíteni, ha fekete kocsit rendelnek." A termékek és a folyamatok szabványosítása elősegítette a szériaszám növekedését, valamint a gépesítés és automatizálás további költségcsökkenést eredményezett. Vagyis magas szintű kibocsátás, termékek és folyamatok szabványosítása, gépesítés, automatizálás, költségcsökkenés – ezeknek az elveknek a működését bizonyította a gyakorlatban Ford példáját pedig rengeteg más vállalat és ágazat átvette.

A Ford 1923-ban 2,1 millió autót adott el, és az eredeti harmadára csökkentette a fajlagos költséget. (Tóka, 2009. p. 6.) Ez azonban az idővel sokat változott, és az 1980-as években a Toyota, ami családi vállalkozásként indult, termelékenységekben kétszer, minőségben pedig sokszorosan jobb teljesítményt nyújtott, mint amerikai versenytársai, például a Ford. Így számos kutató kíváncsi lett, mi lehet a Toyota sikerének titka. A tartós versenyelőny forrása nem csupán az általuk kifejlesztett módszerekben (JIT, kanban, jidoka stb.) rejlett, hanem a vállalati kultúrában is.

A Boston Consulting Group kutatásai (Bicheno, 1998) a következő eredménnyel zárultak:

1. 5 %-os szabály – a legtöbb iparágban a munkával töltött időnek csupán 5 %-a értékteremtő tevékenység
2. 3/3 szabály – a veszteségekkel foglalkozik, a várakozási időnek 3 fajtája van, és mindegyik kb. 1/3-át teszi ki a teljes várakozási időnek:
  - a. Sorozatok elkészülésére való várakozás
  - b. Fizikai vagy szellemi megmunkálásra való várakozás
  - c. Vezetői döntésekre való várakozás, hogy a termék folytathassa útját a termelési rendszerben (pl. meghibásodás miatt).
3. 1/4-2-20 szabály – amennyiben egy termék teljes előállítási idejét negyedére csökkentjük, akkor a termelékenység kétszeresére nő, és a költségek 20 %-kal csökkennek

Ma már a Ford sikertörténetét megismételni lehetetlen, hogy egyféle termékkel évtizedeken át hasonló sikereket érjen el és tartson meg egy vállalat. Ennek oka, hogy közben a piac és a gazdaság átalakult, keresleti piac kínálati piaccá változott, és a vevők számára fontos tényező lett a minőségen túl a választék is. A Toyota ezt időben felismerte, de a felismeréssel együtt a külső körülmények is szerepet játszottak abban, hogy az alacsony költségek, a kiváló minőség és a széles választék egyidejűleg valósulhasson meg. Ilyen körülmény volt a japán piac maga, amely kicsi volt és ezért nem tudott volna olyan mértékű keresletet támasztani a tömeggyártás termékei iránt, mint a sokkal nagyobb amerikai piac. A kereslet mellett, a rendelkezésre álló erőforrás és tőke mennyisége is kevesebb volt. Ezért a tőke nagy forgási sebességét, azaz gyors átfutási időt biztosító termelésre és a sokféle igényt kielégítő, rugalmasan reagáló rendszerre volt szükség. További fontos tényező volt, hogy a háborút követően a fogyasztóknak kevés pénzmennyiség állt a rendelkezésükre. (Tóka, 2009. p. 7.) Ezek szinte kényszerítették a Toyotát a megoldás megtalálására, a Toyota Termelési Rendszer kidolgozására. „A vállalati

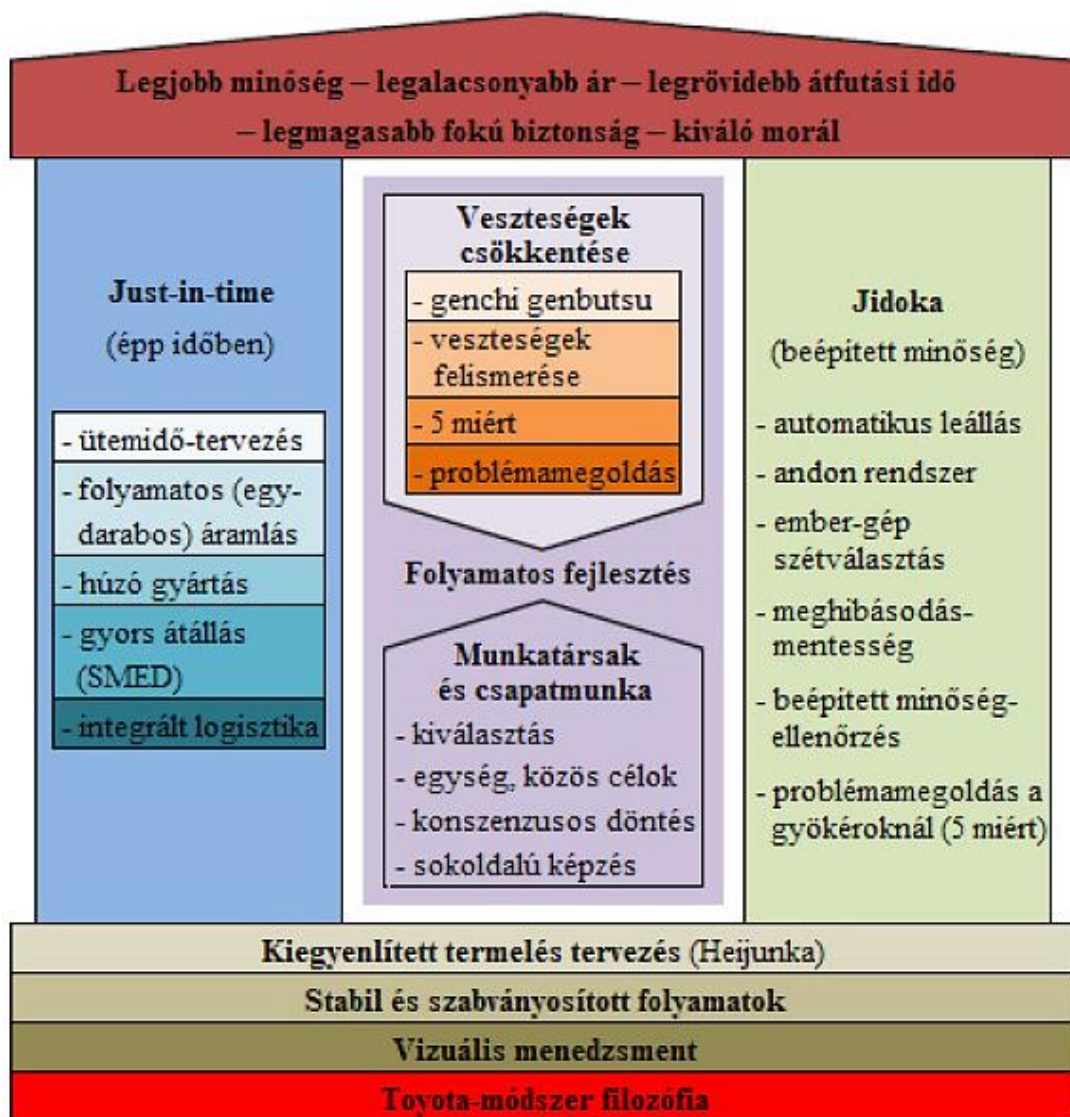
szintű versenyképesség a vállalatnak azon képessége, hogy a társadalmi felelősség normáinak betartása mellett tartósan tud olyan termékeket és szolgáltatásokat kínálni a fogyasztóknak, amelyeket a versenytársak termékeinél (szolgáltatásainál) inkább hajlandóak a vállalat számára nyereséget biztosító feltételek mellett megfizetni. Ezen versenyképesség feltétele, hogy a vállalat legyen képes a környezeti és a vállalaton belüli változások értékelésére és az ezekhez való alkalmazkodásra, a versenytársaknál tartósan kedvezőbb piaci versenykritériumok teljesítésével.” (Chikán, 2006. p. 43.).

Úgy gondolom, hogy a Toyota és a japán kultúra nyitottsága, tanulási, fejlődési vágya, alkalmazkodási képessége sokat lendített az addig alkalmazott termelési gondolkodáson. Megszületett egy rendszer, melyet sok vállalat próbál több-kevesebb sikerrel alkalmazni a gyakorlatban. Ez bizonyíték arra, hogy az elmélet úgy tűnik, kiállta az idő próbáját, és több évtizedes tapasztalaton alapulva alkalmazása javíthatja a vállalat versenyképességét, működését, piaci helyzetét.

2.2. Az alapfilozófia összefoglalva

Liker (2008) „A Toyota-módszer – 14 vállalatirányítási alapelv” című könyvében összefoglalja a Toyota módszerének alapfilozófiáit, amelyek a következők:

1. alapelv: Alapozzuk vezetési döntéseinket hosszú távú filozófiára, akár a rövid távú pénzügyi célok rovására is!
2. alapelv: Hozzunk létre megszakításmentes folyamatáramlást, hogy felszínre hozzuk a problémákat!
3. alapelv: Használjunk húzórendszereket a túltermelés elkerülésére!
4. alapelv: Egyenlítsük ki a termelést!
5. alapelv: Álljunk meg és orvosoljuk a problémákat, így már az első alkalommal is kiváló minőséget érünk el!
6. alapelv: A feladatok szabványosítása a folyamatos fejlesztés és az alkalmazottak önállósításának alapja
7. alapelv: Alkalmazzunk vizuális visszajelzést, így nem maradnak rejtve a hibák!
8. alapelv: Csak megbízható, alaposan tesztelt, a munkatársainkat és a folyamatainkat szolgáló technológiát használjunk!
9. alapelv: Neveljünk ki olyan vezetőket, akik teljes mélységig értik a munkát, megélik és másoknak is tanítják a filozófiát!
10. alapelv: Fejlesszünk kivételes, a cégfilozófia szellemében dolgozó munkatársakat és csapatokat!
11. alapelv: Tiszteljük partnereink és beszállítóink hálózatát: adjunk nekik feladatokat és segítsünk nekik, hogy fejlődjenek!
12. alapelv: Első kézből szerezzünk információt, hogy teljes mértékben megértsük a helyzetet!
13. alapelv: Lassan, konszenzus útján, minden lehetőség gondos mérlegelése után hozzuk meg, majd gyorsan valósítsuk meg a döntéseket!
14. alapelv: Váljunk tanuló vállalattá a szüntelen, folyamatos önkritika és a folyamatos fejlesztés segítségével!

1. ábra: A TPS házmodellje

Forrás: Liker, 2008. p. 57.

Tóka (2009) alapötletéből kiindulva röviden néhány hasonlóság a lean és a TPS között valóban felfedezhető. Az 1. ábrán található Toyota Termelési Rendszer (Toyota házmodell), a 2. ábrán pedig a lean bevezetésének folyamata az 5 alapelv szerint. Az ábrákon az egyes elemek külön színnel vannak jelölve. A színek alapján könnyen meg lehet figyelni, hogy a Toyota házmodell adott eszközei, technikái milyen helyet foglalnak el a lean kiépítésének folyamatában. Valamint az is megfigyelhető, hogy egy kivétellel a Toyota házmodell minden elemének megtalálható a párja a lean kiépítés folyamatában. Szükséges megjegyezni, hogy bizonyos elemek eltérő néven szerepelnek, illetve nem egészen ekvivalensek egymással (ilyen például a genchi genbutsu és az érték meghatározása konkrét igény alapján). Röviden összefoglalva azt lehet mondani, hogy a Toyota házmodell a fontossági sorrendet tükröző képet ad a rendszerről, a lean 5 alapelve pedig a rendszer felállításának folyamatát mutatja be.

2.3. A Lean rövid értelmezése

2. ábra: Lean alapelvek és technikák

Forrás: Tóka, 2009. p. 13.

A Lean Termelési Rendszer bevezetésének folyamatában első lépésként meg kell határozni, hogy a vállalatnak és termékeinek, szolgáltatásainak ki a vevője, valamint, hogy a vevő

mit vár el a terméktől illetve mi képviseli számára a termék értékét. Ennek alapján lehet a termelés folyamatát – a megrendeléstől kezdve egészen a kiszállításig – megvizsgálni annak fényében, hogy mely műveletek építenek értéket a termékbe.

Az értékteremtés alapján a tevékenységek így három kategóriába sorolhatók:

- értékteremtő tevékenység,
- szükséges, bár értéket nem teremtő tevékenység,
- veszteséget termelő tevékenység.

Az értékteremtő tevékenység evidens, azonban oda kell figyelni arra, hogy ne csupán a végső vevő igényei legyenek szem előtt. W. Edwards Deming egyik jól ismert tanítása, hogy „a következő folyamatlépés a vevő” (Liker, 2008. p. 48.) Vagyis a folyamat egy pontján a következő lépés úgy értelmezhető, mint egy vevő, akinek az elvárásait teljesíteni kell. Ezért amikor valaki azt vizsgálja, hogy melyek az értékteremtő műveletek, a külső és a belső vevő igényeit is szem előtt kell tartania. Az így összegyűjtött információk alapján megvalósítható az értékáram elemzése – mely a gyakorlatban meglehetősen egyszerű: végig kell járni a termék előállításának útját az üzemben. Ebből a tapasztalati bejárásból egy szemléletes térképet lehet készíteni, mely meglehetősen gazdag információkban. (Ez a genchi genbutsu)

Az üzembejárás és a folyamatok feltérképezése előtt pontosan tudnunk kell, mire figyeljünk. Az értékek mellett a veszteségeket is meg kell tanulni meglátni.

A veszteségek kategóriái:

- Muda – szó szerinti veszteség
- Muri – túlterhelés
- Mura – egyenetlenség

A Muda 7 + 1 fő típusa: (Liker, 2008. p. 52.)

1. Túltermelés
  2. Várakozás
  3. Felesleges szállítás
  4. Túlzott vagy nem megfelelő feldolgozás
  5. Túl sok készlet
  6. Felesleges mozgás
  7. Selejt
- +1. A munkatársak kihasználatlan kreativitása – Taiichi Ohno 7 pontját sokan egészítik ki a 8. típussal, ami a szellemi tőke elhanyagolása. Ilyen lehet az idő, az ötletek, a képességek, a fejlesztési és a tanulási alkalmak elvesztegetése.

2.4. A Lean gondolkodásmód

A karcsúsítás elméletének neves szakértői, Womack és Jones (2003) szerint a „karcsú” gondolkodásmód, vagyis a lean thinking az alábbi 5 alapelvet foglalja magában:

- 1. Az értéket a vevő szempontjából kell megközelíteni.**
- 2. Azonosítsuk az értékfolyamot (value stream).**
- 3. Azonosítsuk az értékáramot (value flow).**
- 4. Húzásos rendszert építsünk ki.**
- 5. Folyamatosan tökéletesítsük a termelési rendszert.**

Az öt alapelvből az értékáram és az értékfolyam fogalmára szeretnénk felhívni a figyelmet. Ez az ábrázolás illetve módszer nagyon hatékony módja a pazarlás illetve veszteség felismerésére. Ez az egyik kulcsa a karcsúsításnak.

3. Lean, amire kevesen gondolnak

A Lean menedzsment legnagyobb ismerői és használói az esetek többségében dinamikusan növekvő és bővülő vállalatok. Napjaink kihívásait követve a termékportfóliót és emberi erőforrásait is a kor szelleméhez igyekeznek igazítani. Teszik ezt többségében úgy, hogy a ténylegesen értéket teremtő folyamatoknál alkalmazzák a fenti eszköztárak valamelyikét. Vagyis a termelés, a termelés kiszolgálás, a logisztika területén gazdag irodalma van a karcsúsításnak, és sok követője. Ez így is van rendjén, hiszen egy nagyon hatékony és gazdaságos újításról beszélhetünk.

Vizsgáljuk meg azonban a karcsúsítás fogalmát más szemszögből is. A termelésen kívül az azt kiszolgáló területek, és a szellemi munkaerő feladatai között is fellelhető némi veszteség. Sőt, arra a következtetésre juthatunk, hogy ezek a veszteségek, meglehetősen veszélyesek. „A legveszélyesebb veszteség a fel nem ismert veszteség.” (Shigeo Shingo)

A szakirodalomból megismert veszteségek kategóriái is segítséget nyújthatnak a vizsgálódás során:

- *Muda – szó szerinti veszteség*

Értelmezhető ebben az esetben úgy, hogy valamely folyamatban elvesznek, vagy torzulnak az információk, esetleg dupla-tripla információs bevétel szükségeltetik egyes folyamatokhoz. Ezek mind veszteséget termelnek, hiszen időt és energiát vesznek el az érdemi munkavégzéstől. Klasszikus példa szerintem erre a statisztikák „gyártása”, melyeket több formában, több területre küldenek el. Informatikai fejlesztéssel és átszervezéssel ezek a plusz ráfordítások mellőzhetők. Átszervezés és átgondolás szükséges szerintem hozzá, melyhez a munkakörök nagyon pontos behatárolása is szükséges.

- *Muri – túlterhelés*

A dolgozók esetében az extrém túlmunka megjelenése (irodai dolgozók esetében például) figyelmeztető jel lehet, hogy valami nem a folyamatok szerint működik. Ezen esetben az alábbiak vizsgálatára szükséges koncentrálni, hogy a folyamatokkal, a terheléssel kapcsolatban merül fel probléma, esetleg a kolléga szakmailag még nem eléggé felkészült, vagy nem tudja hatékonyan használni a folyamatokat, ezért több időbe kerül számára a feladat megvalósítása. Meg kellene keresni azt a módszert, amely segíthet a fejlődésében és a hatékonyságának növelésében – így a munkavégzés is nagyobb örömet jelentene számára.

Példa lehet erre egy időmenedzsment tanfolyam elvégzése, vagy problémamegoldó módszerek elsajátítása, vagy egy mentor kolléga, aki a módszerek gyakorlati alkalmazásába segít támogató jelleggel.

A fentiek alapján egy vállalatnál a betanítási és fejlesztési illetve továbbképzési programban is nagy hasznát lehet venni a lean filozófiának és módszereknek. Igaz, hogy a lean filozófiának át kellene hatni az egész céget, mégis úgy gondolom, hogy célirányosan megvizsgálva a területet és folyamatokat a lean módszer remek ötleteket adhatna és a folyamatszempontok támpontot adhatna a szervezet fejlesztéséhez, esetlegesen egy átalakításhoz is.

Meglehet, hogy egy értékáramlási térkép elkészítése a szellemi, irodai a területeken szokatlanul mondható, ám annál hasznosabb lehet. A folyamatokat így lehet szemléletesen feltérképezni. Ha tudjuk, mire fókuszáljunk, akkor az újraszervezésben ez nagy segítség. A veszteségek felismerése és csökkentése kulcsszerepet kaphatna az újragondolás során.

Az értékteremtés alapján a tevékenységek így három kategóriába sorolhatók:

- értékteremtő tevékenység,
- szükséges, bár értéket nem teremtő tevékenység,
- veszteséget termelő tevékenység.

Ezzel a szemmel nézve végig kellene gondolni a betanítási, oktatási folyamatokat, visszajelzéseket, az oktatások átfutási idejét, hatékonyságát, a dolgozói véleményeket és javaslatokat valamint az irodák közötti és iroda és termelés közötti információáramlást.

Ez utóbbinál magas potenciál rejlik, hiszen a változások bevezetése jelentős adminisztrációs többlettel jár – a kezdeti időszakban mindenképp. Nem szabad azonban itt megállni, folyamatosan monitorozni kell, vajon a kért adatok továbbra is szükségesek-e, illetve a visszajelzések frekvenciája továbbra is például napi szinten szükséges-e. A „sok bába között elvész a gyerek” mondás alapján érdemes kiszűrni, mely táblázatok, diagramok, adatok szükségesek a napi munkavégzéshez, melyek kellenek heti illetve havi szinten, melyek szükségesek egy bizonyos dolgozói kör számára, és melyek például csak a vezetők részére. Az információs kavalkád zavaró és nyomasztó lehet, a hibalehetőségek pedig könnyebben elbújhatnak a tengernyi adat között. A kevesebb több elvet vallva ezek szükséges, bár értéket nem teremtő tevékenységek, ám mértéket kell szabni. A lényegre törő, szemléletes, átlátható adatok többet mondanak és jobban vizualizálhatóak, mint egy táblázat-tenger sokszor nehezen értelmezhető számokkal. Ez utóbbi muda és muri is egyben, hiszen veszteség az adatok készítői, a táblázatokat naprakészen tartók számára és a veszteség mellett túlterhelés is, hiszen ezt az energiát más értékteremtő tevékenység elvégzésére is használhatnák.

Muda továbbá az is, hogy ugyanazt az információt többször kell „kézbe venni”. Gondolok itt arra, hogy a példa kedvéért a logisztika kiértékeli a fuvarozási költségeket és extra költségeket heti szinten. Ez már egy kész, sokat mondó kimutatás – ezt kellene olyan formába hozni és olyan helyen tárolni, hogy az egy kattintással hozzáférhető legyen a termelés különböző résztvevői számára. Sok esetben a már kész kimutatásból újabb és újabb kimutatások készülnek, ami veszteség és túlterhelés ismét, hiszen már rendelkezésre álló adatokról van szó. „Semmi sem lehet olyan haszontalan, mint hatékonyan megcsinálni azt, amit egyáltalán nem kellett volna megtenni.” (Peter F. Drucker) A hatékonyság és jobbító szándék szellemében cselekedve újabb veszteséget termelünk néha – igaz, számunkra észrevétlenül. Az igények helyes felmérése (jelen esetben: kinek, milyen adatra van szüksége ebből a kimutatásból) után ez a plusz munka megszüntethető lenne. Ennek a pazarlásnak a felismeréséhez is segítség az irodai érték- és információáramlás térkép, ahol szembeötlő lenne, hogy ez az adatszolgáltatás szükséges, ám az útja és módja egyszerűsíthető és lerövidíthető. Itt vissza is köszön a lean alapelveinek egyik célja: legrövidebb átfutási idő.

4. Gondoljunk az irodai alkalmazásra is - összegzés

„A legveszélyesebb veszteség a fel nem ismert veszteség.” (Shigeo Shingo)

Fontos ezen már korábban is említett szállóige azok számára, akik a karcsúsítás gondolatával kacérkodnak akár a termelésben, akár valamelyik részfolyamatuk reformálásához. A lean irodai alkalmazásának van létjogosultsága, hiszen a vállalatok növekedésével az adminisztratív folyamatok egyre átláthatatlanabbak lehetnek, hosszúak az átfutási idők, nehézkes egy-egy információ vagy termék nyomon követése, sok az átfedés bizonyos munkakörök, tevékenységek között, ugyanazon információ többszöri, többek általi feldolgozása esetén, vagy „csak” az akadozó információáramlás miatt. Az átfutási idők ezeken a területek is csökkenthetőek akár 50-80%-kal – ehhez csupán átgondolt rendszer, egyértelmű feladatok és ésszerűen kialakított ellenőrzési pontok szükségesek.

Melyek pontosan ezek a potenciálisan jobbítható területek? Számlázás, számlakezelés, gyártás-tervezés, beszerzés illetve diszpozíció, oktatási, betanítási folyamatok, költségkimutatás.

Fontos, hogy az irodai környezet sokkal érzékenyebb terület, mint a termelés. A folyamatokat nem lehetséges minden esetben és nem is lehet minden áron standardizálni, mert jó néhány tevékenység során megállapítható, hogy erre „nincs recept”. A lényeg, hogy a lean módszereket rugalmasan, az adott folyamatokhoz igazítsuk, ismerjük meg a működés sajátosságait, és a sajátosság legyen a lean mércéje. Fókuszban kell maradnia a lean alapelveknek, hogy a vevő szemszögéből kell meghatározni a lépéseket, és intézkedéseket.

Irodalomjegyzék

- Bendeich, E.; Strohmeyer, S. (2004): Produktionsplanung und -steuerung aber wie? *Zeitschrift für Wirtschaftlichen Fabrikbetrieb*, 99. k. 10. sz. pp. 538–543.
- Bicheno, J. (1998): *The Lean Toolbox*. PICSEI Books, Buckingham
- Chikán A. (2005): *Vállalatgazdaságtan*. Aula Kiadó, Budapest
- Cooper, R. (1998): A karcsúsított vállalatok és a konfrontációs stratégia. *Vezetéstudomány*, XXIX. évfolyam, 1998. 3. szám
- Fülöp S. (2003): *Menedzsment technikák – Beszerzési menedzsment kis- és középvállalkozási gyakorlatok*. Kézirat, BGF PSZFK Management Tanszék, Budapest
- Kletti, J. (2006): Mehr Wirtschaftlichkeit mit Manufacturing Execution Systems. *Zeitschrift für Wirtschaftlichen Fabrikbetrieb*, 101. k. 1–2. sz. febr. pp. 48–51.
- Koloszár L. (2013): *Vállalati információs rendszerek*. Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, Sopron.
- Kulcsár B. (1998): *Ipari logisztika*. LSI Oktatóközpont, Budapest
- Liker, Jeffrey K. (2008): *Toyota-módszer – 14 vállalatirányítási alapelv*. HVG Kiadó, Budapest
- La Londe, B.J. – Grabner, J. R. – Robeson, J. F. (1993): Integráltelosztási rendszerek vezetői szemszögéből, *International Journal of Physical Distribution&Logistics Management*, 23 (5).
- Losonci D. (2010): *Bevezetés a lean menedzsmentbe – a lean stratégiai alapjai*. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest
- Marosán Gy. (2006): *A 21. század stratégiai menedzsmentje*. Műszaki Kiadó, Budapest
- Nagy J. (2006): *A logisztika funkció szerepe a vállalati működés sikerében*. Versenyben a világgal 2004-2006 gazdasági versenyképességünk vállalati nézőpontból c. kutatás, Versenyképesség Kutatások Műhelytanulmány-Sorozat, 36. sz. Műhelytanulmány
- Rother, M. – Shook, J. (2003): *Learning to See: Value-stream Mapping to Create Value and Eliminate Muda*. The Lean Enterprise Institute, Cambridge MA
- Shah, R. – Ward, P.T. (2003): Lean manufacturing: context, practice bundles and performance. *Journal of Operations Management*, 20.
- Svéhlik Cs. (2005): *Kihívások és trendek a világ autógyártási struktúrájában*. Doktori disszertáció, Nyugat-Magyarországi Egyetem, Sopron
- Strohmeyer, S. (2006): Management der Einzel- und Kleinseriefertigung. *Zeitschrift für Wirtschaftlichen Fabrikbetrieb*, 101. k. 1–2. sz. febr. pp. 53–57
- Sugimori, Y. – Kusunoki, K. – Cho, F. – Uchikawa S. (2007): Toyota production system and Kanban system Materialization of just-in-time and respect-for-human system. *International Journal of Production Research*, pp. 553-564.
- Kelley, T. (2010): *Ne húzzunk zoknit a vízilóra! és az üzleti élet egyéb szabályai*. Alexandra Kiadó, Budapest
- Tóka N. (2009): *Lean Termelési Rendszer a Toyota tükrében avagy a túlélés lehetősége válsághelyzetben*. Szakdolgozat. Budapesti Műszaki Főiskola, Budapest
- Takeda, H. (2002): *Das synchrone Produktionssystem*. Redline Wirtschaft bei Verl. Moderne Industrie, München
- Varga L. (2006): *Karcsúsított termelés a gyakorlatban – a Festo kanban-rendszere*. Budapesti Corvinus Egyetem, Budapest
- Womack, James P. – Jones, Daniel T. (2003): *Lean Thinking*. Simon and Schuster, London

A NYUGDÍJRENDSZER ÁTALAKÍTÁSÁNAK SZÜKSÉGESSÉGE

The Necessity of the Reformation of the Pension System

Dr. HEGEDŰS Mihály PhD¹

címzetes egyetemi tanár

Soproni Egyetem, Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar

Absztrakt

A magyar nyugdíjrendszer átalakításának szükségességét a romló demográfiai adatok, az előre-gedő társadalom, a növekvő születéskor várható élettartam, a természetes fogyás, a nem meg-felelő szerkezetű korfa, a növekvő eltartottsági ráta, az öregedési index kedvezőtlen alakulása egyaránt indokolják. A nem megfelelő szerkezetű korfa alapján az egyre növekvő számú nyug-díjasra egyre kevesebb aktív kereső jut. A várható életkor növekedése miatt a nyugellátásra jogosultak akár több évtizedig is igénybe vehetik a nyugellátást, ezzel komoly terhet téve a nyugdíjrendszerre. A nyugdíjjal kapcsolatos módosítások a közvélemény érdeklődésének kö-zéppontjába kerülnek, átalakítása szükségszerűen rengeteg konfliktust von maga után. A kon-cepcionális változások általában érintik a nyugellátásban részesülők juttatásait, így az aktuális költségvetést és a mindenkor munkaképes korúak jövőbeli megtakarításait is, tehát a nyugdíj-reformok megváltoztatják a javak egy részének generációk közötti elosztását. A felosztó kirovó rendszer hosszabb távon nem tartható fenn.

Kulcsszavak: nyugdíjrendszer

JEL-kódok: H55, I13

Abstract

Deteriorating demographics, ageing of the population, increased life expectancy, population de-cline, distorted population pyramid, growing dependency ratio, the unfavourable ageing index are all reasons underpinning the necessity of the reformation of the Hungarian pension system. The distorted population pyramid results in a gradually decreasing number of labour force comparing to the progressively growing number of pensioners. Due the increased life expectancy pensioners are entitled to pension for a number of decades, placing serious burden on the social security system. The revision of the existing pension system is in the centre of the attention of the society, hence provoking great conflicts. Conceptual changes affect the benefits of the pensioners, hence has consequences on the current budget considerations and on the future savings of the working-aged people. Any reformation of the pension system therefore redefines the distribution of re-sources amongst generations.

Keywords: pension system

JEL Codes: H55, I13

1. Bevezetés

A pénzügyi-gazdasági válság óta egyre több tanulmány kongatja a vészharangot, hogy az elkö-vetkező évtizedekben a fejlett világnak szembe kell néznie a nyugdíjrendszerek átalakításának szükségességével.

A romló demográfiai adatok mellett a technikai forradalom vívmányai a nem megfelelő szerkezetű korfát idézik elő, az egyre növekvő számú nyugdíjasra egyre kevesebb aktív kereső jut. A fejlettebb gazdasággal rendelkező jóléti országokban ugyan javul az életminőség, de

---

¹ hegedus@hkaudit.hu

csökken az aktív keresők száma, míg a gazdaságilag fejletlenebb országban fordított tendencia figyelhető meg.

Az elkövetkező évtizedekben a gazdaságilag fejlettebb országokban egyre kevesebben aktív dolgozó tartja fenn az egyre elöregedő társadalmat, miközben egyre többet fog költeni a szociális ellátásokra.

Tovább fogja súlyosbítani a helyzetet a digitalizáció, a fintech, kriptopénz és a robottechnológia jelentette fejlődés, amelynek következményeként átalakul a foglalkoztatási struktúra, az idősebb korosztály által betölthető állások milliói szűnnek majd meg, s egyre nehezebben megbecsülhetővé válik a keletkezendő, nyugdíjasok által is betölthető új állások száma. A jelenlegi gazdasági állapotunk fenntarthatatlansága pénzügyi rendszereink működési zavarában is megnyilvánul (Varga, 2016). A globalizált világban átértékelődött és a jövőben még radikálisabban átértékelődik a számvitel és az adórendszer szerepe (Kenyeres et al., 2016).

A fejlettebb országokban jelentkező népesség fogyása azt fogja jelenteni, hogy két évtized múlva Európa középső részén minden második nyugdíjas legfeljebb az alapbiztosításnak megfelelő állami nyugdíjban részesül majd, miközben a demográfiai változások következtében egyre nagyobb lesz a nyugdíjassza hiánya.

A jelenlegi nyugdíjrendszer a nyugat és kelet európai rendszerek vizsgálata tekintetében egyaránt fenntarthatatlan, a nyugdíjrendszert alapjaiban kell megváltoztatni, mert pusztán csak a járulékfizetésből nem lehet finanszírozni az ellátást.

Magyarország tekintetében nemcsak az alacsony születésszám jelent problémát, de súlyos gondot jelent a jelenlegi és a korábbi időszakban is jelentkező „átmeneti jövedelemnövekedés” alkalmazott technológiája.

Hazánkban a 90. évektől napjainkig is számos vállalkozásban az alkalmazottak nem kerültek bejelentésre, illetve, nagyon sokan csak a minimálbér után fizetnek járulékokat.

A fentiek azt is jelentik, hogy a munkavállalók hiába érik el a nyugdíjkorhatárt, vagy nincs meg a szükséges munkában eltöltött idő, vagy olyan kevés nyugdíj kerül megállapításra, amely nem elég a létfenntartáshoz. További problémaként jelentkezik, hogy a nyugdíj tekintetében jelentős területi és nemi különbségek alakulnak ki. 2016-ban ugyan nőtt az átlagnyugdíj Magyarországon, de egyúttal nőtt az ellátásbeli különbség az egyes országrészek között, noha a korfa szerint a nők tovább élnek, mégis átlagosan jóval kevesebb ellátást kapnak, mint a férfiak.

A társadalom szintjén a változások azt jelentik, hogy jelenleg nincs megfelelő tartaléka a nyugdíjasszának, miközben pedig növekszik az igény a kifizetésre. 2016-ban a lakosság 20 százaléka saját jogú nyugdíjas, ez az arány 2040-re 26 százalékra emelkedik, 2060-ra a számítások szerint már minden harmadik magyar nyugdíjas lesz.

A nők 40 éves munkaviszony után történő nyugdíjba vonulása, valamint a nyugdíjmaximum határérték eltörlése az elkövetkező évtizedekben még további terheket fog róni a társadalomra, amelyet csak a dinamikus fejlődő gazdasági növekedés tud „megtermelni”.

A számítások azt mutatják, hogy változatlan állami nyugdíjrendszer mellett 2030-ra már alig kilenc hónapnyi nyugellátást finanszírozható a jelenlegi járulékfizetési rendszer keretében. A legkritikusabb helyzetben s járulékot csak a minimálbér után fizetők lesznek, mert járandóságuk harminc- és ötvenezer forint körül alakul majd. (KSH, 2016)

2. A kutatás feladatai, célkitűzései

A kutatás első feladata a nyugdíjrendszer közgazdasági hátterének, működési környezetének áttekintése releváns hazai és nemzetközi szakirodalom alapján.

A kutatás kiemelten fókuszál a nemzetközi és a magyar nyugdíjrendszer helyzetének nemzetközi összehasonlítására, mert az átalakítás szükségessége, annak iránya, végrehajtás folyamata csak ezen adatok ismeretében vizsgálható.

A kutatás második feladata a nyugdíjrendszerek intézményi, finanszírozási rendszerében már végbement folyamatainak, gazdasági hatásainak értékelő elemzése. Ezen feladat megoldása magában foglalja a 1993–2010 között az nyugdíjrendszer átalakításában végbement folyamatok tapasztalatainak áttekintését, valamint a 2011–2016 között a magánnyugdíjpénztárak megszüntetését követő folyamatok hatásainak elemzését.

A kutatást kiter a nyugdíjrendszer működését befolyásoló tényezőkre.

Jelen publikáció terjedelmi korlátok miatt csak részadatokat, a kutatás egy-egy szegmensét emeli ki, azonban ezen részadatok önállóan is értelmezhetőek, az egyes összefüggések részelemek tekintetében is vizsgálhatóak.

A kutatás jelen fejezete a nemzetközi és hazai szakiradalomban megjelent adatok összehasonlító elemzése módszertanán alapul. Az elemzés nem érinti a nyugdíjrendszer egészének elemzését, az összegzés fejezet azonban az összefüggések miatt az egész rendszerre vonatkoztatható következtetéseket, javaslatokat fogalmaz meg.

3. A szociális biztonsági rendszerek modellkérdései

A jóléti államok modell típustól függetlenül ²a bruttó hazai termék jelentős részét a szociális kiadásokra fordítják. A jóléti államok szociálpolitikájának célja a szociális biztonság nyújtása, az egyes életszakaszokra jellemző bizonytalanság mérséklése, illetve a szociális egyenlőtlenség csökkentése.

A szociális állam általános válsága a finanszírozási alap fokozatosan csökkenésével hozható összefüggésben, azaz hogyan lehet a minél nagyobb számban jelentkező szolgáltatást igénybevevőt a lehető legkisebb ráfordítással finanszírozni. A nyugdíjrendszerek alakításának és finanszírozásának témájával foglalkozó társadalompolitikai, közgazdasági szempontokat is figyelembe vevő viták évtized óta nem jutottak nyugvópontra.

A világ szociális biztonsági rendszerei az egyes országok tekintetében eltérő szabályokat alkalmaznak a kötelező társadalombiztosítás hatálya alá tartozó személyek köre, a társadalombiztosítási járulékok mértéke, az ellátásokra való jogosultsági feltétele, az ellátások folyósításának idejét illetően.

Az eltérő szabályozás következménye, hogy mindazok, akik életpályájuk során több tagállamban folytattak keresőtevékenységet, különböző szociális biztonsági rendszerek hatálya alá tartoztak, amelyekben eltérő feltételek teljesítése esetén válhatnak ellátásra jogosulttá. A helyzetet bonyolítja, hogy az európai országok némelyikében a helyben lakás alapján szerezhető biztosítási idő, illetve ellátásra való jogosultság.

A világ lényegileg nem tud mit kezdeni a szociális rendszerek finanszírozási problémakörével „gyakorlatilag egy nyugdíjbombán” ül.

A legnagyobb gazdaságok nyugdíjdeficitje 2050-re akár a 400 ezermilliárd dollárt is meghaladhatja, amely ellehetetleníti a jelenleg fennálló szociális rendszer megfelelő szintű működését. A World Economic Forum szerint a várható élettartam növekedése és az öregedő társadalom a klímaváltozás pénzügyi megfelelője. (WEF,2017)

Az egészségügyi rendszerek fejlődésével a közeljövőben születendő gyermekek várható életkora jelentősen kitolódik, a nyugdíjban lévők pénzügyi biztonságának fenntartása jelentős összegekben kerül az egyénnek és az egyes országok társadalombiztosítási alrendszereinek.

Az OECD számításai szerint a nyugdíj előtti jövedelem legalább 70%-ára kellene ahhoz, hogy a nyugdíjba vonulás után a megszokott életszínvonal fenntartható legyen.

---

² A jóléti államok modell típusai közül megkülönböztethető liberális, konzervatív, skandináv és ausztrál modell.

A modellalkotások általános problémája, hogy a társadalom által elvárt és az állam által teljesíthető (finanszírozható) lehetőség közötti a rés jelentős, s az egyre tovább növekszik. Az egyes modellek hatásai csak évtizedek után jelentkeznek, s valamennyi országra érvényes bevált gyakorlat (*best practice*) nem létezik.

Európában lényegileg két, egymással alapvetően versengő nyugdíjrendszer típus – a Bismarck illetve a Beveridge – létezik. A Beveridge alapnyugellátási-modell célja elsősorban a szociális egyenlőtlenségek felszámolása, míg a bismarcki modell a kereset-kiegészítést és a szolgálati idő alapján járó státusz megszerzését állítja a középpontba.

A két rendszernek alapvetően eltérő elképzelései vannak a szociális egyenlőségről, s bár a két nyugellátási modell közötti különbség az utóbbi évtizedben egyre jelentéktelenebbé válik, az eltérő szemlélet továbbra is fennáll.

A bismarcki modell hibái a szociális biztosítás finanszírozása, a jövedelemelosztás, és az gazdasági foglalkoztatás hatásai szempontjából egyaránt jelentkeznek. (Rürup,2005) Az egyre inkább elöregedő népesség és a (normál) munkaviszonyok csökkenő száma következtében egyrészt nő a nyugdíjellátásra igényjogosultak köre, másrészt csökken a járulékfizetők száma, azaz a finanszírozási bázis egyre inkább elapad.

A Bismarck modell másik problémáját a jövedelemarányos járulékok közgazdasági hatásai jelentik. A nyugdíj-hozzájárulások a munkabér költségeinek részét képezik, így megdrágítják a munka árát. (Bäcker et al,2008)

A bérekhez kapcsolódó relatív magas költségek hátrányosan hatnak a vonzó gazdasági központok globális versenyére. A magas társadalombiztosítási járulék esetében ugyan növekszenek a nyugdíjbiztosítási rendszer bevételei, de egyúttal növekszenek a munkaadók munkabéreköltségei, illetve csökkenek a munkavállalók nettó jövedelmei.

A Bismarck modell alkalmazása egy adott ország gyenge adó-, és társadalombiztosítási ellenőrzési rendszerében növelheti a vállalkozók által be nem jelentett foglalkoztatás széles körű alkalmazásának fokozódását.

A bejelentés nélküli foglalkoztatás elterjedése negatív hatással van a munkaerő kínálati és keresleti oldalára, ezáltal a finanszírozási alapra.

A modell alkalmazása tehát közvetlen hatással van mind a foglalkoztatás problémájára, mind pedig a finanszírozási problémákra. (Rürup,2005)

A Beveridge rendszer társadalmi jövedelmi szempontból egy szélesebb pénzügyi bázisra támaszkodik. A modellt alkalmazó országokban az adófizetési kötelezettség által lényegében minden polgár részt vesz az öregségi nyugdíj finanszírozásában.

A Beveridge modellben nincs megszabva a járulék felső határa, a magasabb jövedelemmel rendelkező réteg nagyobb mértékben vesz részt az öregségi nyugdíj finanszírozásában.

A modell előnye az újraelosztás magas intenzitása, minthogy az alap nyugdíjrendszerekben nem jelentkeznek a felső határ miatti regresszív elosztási hatások.

A nyugdíjat egy közvetlen adózási rendszer, a progresszív jövedelmi adó finanszírozza, progresszív elosztási hatások keletkeznek, mert a jövedelemadó miatti relatív terhelés növekvő jövedelem esetén magasabb lesz.

Amennyiben a nyugdíjakat egy közvetett adó finanszírozza, akkor az elosztási hatás regresszív lesz, mivel az alacsonyabb jövedelemmel rendelkezőket a magasabb fogyasztási hányaduk alapján az általános forgalmi adó emelkedése relatív érzékenyen érinti. (Peffekoven,2005)

A szakmai viták a regressziós hatásnak kevesebb jelentőséget tulajdonítanak, mint a hozzájárulásokból eredőknek, pedig a munkaerőpiacon az adóval finanszírozott modellek hatásai is attól függnek, hogy a nyugdíjak finanszírozása közvetlen vagy közvetett adókból történik.

Amennyiben közvetlen adókból fedezik a nyugdíjak folyósítását, számolni kell a foglalkoztatási színvonalra gyakorolt negatív hatásokkal. A munkavállalók rendelkezésére álló nettó bér csökken a fizetendő adó összegével, ami a munkaerő-kínálat csökkenéséhez vezethet. Az ezzel elméletileg együtt járó foglalkoztatási színvonal csökkenés attól függ, hogy mennyire rugalmas a munkaerő kereslet, amelynél a foglalkoztatásra gyakorolt negatív hatás rugalmas munkaerő kereslet esetén annál erősebb lehet, minél rugalmasabb a munkaerő kereslet. Ennek megfelelően egy teljesen rugalmatlan munkaerő kereslet a közvetlen adó emelkedése esetén a foglalkoztatási színvonalat változatlanul hagyja.

Rürup (2005) véleménye szerint nem gyakorolna közvetlen hatást a munkaerőpiacra, ha a nyugdíjakat közvetett adókból finanszíroznák.

Az adókból finanszírozott nyugdíjrendszerek hatása a munkaerőpiacra tehát döntően attól függ, hogy mely adótípust vonják be a finanszírozásba. Egy közvetett adó egyenletesen osztható fel, kedvezőbben hat a foglalkoztatásra, mint egy közvetlen adó, viszont jobban terheli a népesség szegényebb rétegét.

A modell kritikája, hogy amennyiben az alapnyugdíj modellben „munkaerőpiaci részvétel nélkül is fennáll az ellátásra való jogosultság, hiányzik a motiváltság a jövedelemszerzési tevékenységhez és magasabb jövedelem eléréséhez”. (Bäcker et al.,2008)

A csekélyebb teljesítményösztönzés befolyásolja a hatékonyságot, ezért általában a Bismarck rendszerekben lényegesen magasabb a termelési szint, mint a Beveridge rendszerekben. A Beveridge modellben a „nem teljesítés” is támogatást élvez, mivel a jogosultság megszerzéséhez az a döntő, hogy az ember alapján véve adófizetésre kötelezett-e, és nem pedig az, hogy ténylegesen fizet-e adót.

A Beveridge modellben egy csekély mértékű jogbiztonság és társadalmi elismerés, az alapnyugdíj biztonsága és megbízhatósága végeredményben a politikai többségtől és döntésektől függ, ezért a nyugellátást alapvetően befolyásolhatják a költségvetés ingadozásai. (Bäcker et al.,2008)

A Beveridge nyugdíj csupán egy alapbiztosítás, amely azonban nem nyújt az idősnek elegendő ellátást. Az állami nyugellátás alapján szerezhető ellátási szint viszonylag csekély, egy minimál biztosítás feletti öregségi nyugdíj a „képeségektől és a kiegészítő előtakarékosságra történő hajlandóságtól függ” melyet nem mindenki tud egyenlő eséllyel megvalósítani, amely egyúttal a nyugdíjak eltérő összegéhez vezet. (Bäcker et al.,2008)

4.A magyar nyugdíjrendszer átalakításának kérdései

Magyarországon egyre nagyobb gondot jelent az ellátó rendszerek működtetése, a társadalmi igények, a gazdasági lehetőségek, a vágyak és realitások eltérő szempontjai ambivalensen feszülnek egymásnak.

A jóléti funkciók közül az a nyugdíjrendszer megfelelő működtetésének több szempontból is megkülönböztetett szerepe, jelentősége van az ellátó rendszerek között, közvetett és ki-mutathatóan közvetlen hatásai vannak a foglalkoztatás és a GDP növekedési adatok tekintetében. A nyugdíjrendszer működtetése finanszírozási, gazdasági, társadalmi, szociális és politikai kérdés, amely ezer szálon kötődik a többi alrendszer működéséhez, befolyásolva egy ország gazdasági fejlődését, működését és stabilitását. A globalizáció, a társadalmi fejlődés Magyarországon is felerősítette a nyugdíjrendszer átalakításának igényét, a változásokra történő gyors reakciók képesség megteremtését, a finanszírozási és hatékonysági kérdések újragondolását. Az állami beavatkozás és újraelosztás mértéke szorosan kapcsolódik a politikához, amely a társadalmi felelősség, szolidaritás, méltányosság kérdéseinek mérlegelésével dönt a jóléti funkciókra szánt kiadások mértékéről, az elosztások szintjeiről. (Hegedűs,2015)

A nyugdíjrendszer átalakításának alapproblémája az eltérő társadalmi, tulajdonosi, gazdasági, környezeti, jövedelmi rendszer, és szemléletbeli szerkezet, beidegződések, évtizedes

megszokások, ezért a megoldások, az átalakítás nehézségei többnyire az érdekek ütközéséből, eltérő szemléletmódból eredeztethetőek.

Az UNFPA és a HelpAge International (2012) kutatása rámutat arra, hogy a népesség elöregedése a 21. század egyik legjelentősebb problémája. Következmenyei a társadalom szinte valamennyi területén sürgetően megoldandó feladatot jelentenek.

1. táblázat: A születéskor várható élettartam a környező országokban

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Ausztria	80,30	80,60	80,40	80,70	81,10	81,00	81,20	81,60	81,30	80,91
Franciaország	81,20	81,30	81,50	81,80	82,20	82,10	82,30	82,80	82,40	81,96
Németország	80,10	80,20	80,30	80,50	80,80	81,00	80,60	81,20	80,70	80,60
Magyarország	73,60	74,20	74,40	74,70	75,00	75,20	75,70	75,90	75,70	74,93
Lengyelország	75,40	75,70	75,80	76,40	76,90	76,90	77,10	77,70	77,60	76,61
Szlovákia	74,50	75,00	75,30	75,60	76,10	76,20	76,50	76,90	76,70	75,87
Egyesült Királyság	79,70	79,80	80,40	80,60	81,00	81,00	81,10	81,40	81,00	80,67
Csehország	77,00	77,30	77,40	77,70	78,00	78,20	78,30	78,90	78,70	77,94
Olaszország	81,50	81,60	81,70	82,10	82,30	82,30	82,80	83,20	82,60	82,23
Görögország	79,70	80,30	80,40	80,70	80,80	80,70	81,40	81,50	81,10	80,73

Forrás: <https://data.oecd.org/healthstat/life-expectancy-at-birth.htm>

A környező országok adatait vizsgálva feltűnő, hogy nemcsak a születéskor várható élettartam Magyarországon a legkisebb, de hasonlóan a többi vizsgált országhoz az elmúlt évekhez viszonyítva csökkenő tendenciát mutat. A romló tendencia véleményem szerint a környezeti kockázatoknak, az egészségtelen táplálkozásnak, a mozgáshiánynak, az élvezeti cikkek nem megfelelő mértékű fogyasztásának, valamint a stressz által fokozottan terhelt életmódnak a következménye.

2. táblázat: A születéskor várható élettartam a Magyarországon

Év	A népesség száma, január 1., ezer fő	Élve születés		Halálozás összesen	ezer lakosra	Természetes szaporodás, fogyás (-) ³		Teljes termékenységi arány	Születéskor várható átlagos élettartam	
		összesen	ezer lakosra			összesen	ezer lakosra		férfi	nő
2007	10 066	97 613	9,7	132 938	13,2	-35 325	-3,5	1,32	69,19	77,34
2008	10 045	99 149	9,9	130 027	13,0	-30 878	-3,1	1,35	69,79	77,76
2009	10 031	96 442	9,6	130 414	13,0	-33 972	-3,4	1,33	70,05	77,89
2010	10 014	90 335	9,0	130 456	13,0	-40 121	-4,0	1,26	70,50	78,11
2011	9 986	88 049	8,8	128 795	12,9	-40 746	-4,1	1,24	70,93	78,23
2012	9 932	90 269	9,1	129 440	13,0	-39 171	-3,9	1,34	71,45	78,38
2013	9 909	88 689	9,0	126 778	12,8	-38 089	-3,9	1,34	72,01	78,73
2014	9 877	91 510	9,3	126 308	12,8	-34 798	-3,5	1,41	72,13	78,91
2015	9 856	91 690	9,3	131 697	13,4	-40 007	-4,1	1,44	72,09	78,61
2016	9 830	93 063	9,5	127 053	12,9	-33 990	-3,5	1,49	72,43	79,21

Forrás: <https://data.oecd.org/healthstat/life-expectancy-at-birth.htm>

³ A természetes szaporodás, fogyás az élve születések és a halálozások különbözetét tartalmazza ezer lakosra számítva. Természetes szaporodásról akkor beszélünk, ha a születések száma meghaladja a halálozásokét (a mutató pozitív előjelű), ellenkező esetben természetes fogyásról van szó (a mutató negatív előjelű).

Hazánk lakosságának száma a népesség a születési és a halálozási arány következtében folyamatosan csökken, a rendszerváltást követő időszakban a természetes szaporodás és fogyás relációja minden évben nagyobb fogyást jelez, amelynek mértéke 17–48 ezer fő között mozgott évente.⁴ (Hegedűs, 2015)

A hazai társadalmat jellemző demográfiai adatokban különösen a halálozási ráta nagysága, a korai halandóság, valamint a lakosság előregedését mutató korfa jelent kiemelt problémát.

Ádány (2010) tanulmányának előszavában kifejti: „Hazánk azon országok közé tartozik, ahol a lakosság egészségi állapotát globális indikátorként jellemző (a halálozási adatokból származtatott) születéskor várható élettartam mutató lényegesen elmarad még a szerény gazdasági teljesítmény alapján elvárható értékektől is.”

Magyarország a neonatális⁵ halálozás tekintetében javuló tendenciát ért el, ugyan elmaradt az európai átlagtól, úgy tűnik, lemaradásunk csökken.

Magyarországon a nők és a férfiak várható élettartama között jelentős különbség figyelhető meg. 2007-ben ez a különbség még 8,15 év „többletet” jelentett a nők számára, 2016-ra ez 6,78 évre redukálódott. A várható élettartam növekedése a vizsgált időszakban (2007-2016) a nők esetében 1,87 éves emelkedést, a férfiak esetében pedig 3,24 éves növekedést jelent.

A 1. és 2. táblázat között fennálló ellentmondás látszólagos, mert a 2. táblázat szerinti átlag azt jelenti, hogy a nők és férfiak aránya lényegében 2016.évben sem változott, a nők tovább élnek, 2016-ban a születéskor várható élettartama férfiak tekintetében ugyan minimálisan növekedett, de a nők részaránya valamelyest csökkent.

3. táblázat: Nyugdíjak, ellátások, járadékok és egyéb járandóságok, sajátjogú nyugdíjak (2000–)

Év	Nyugdíjak, ellátások, járadékok és egyéb járandóságok						Sajátjogú nyugdíjak	
	az ellátásban részesülők		az ellátásokra fordított kiadás		egy ellátottra jutó		létszáma, ezer fő	egy főre jutó átlagos teljes ellátása, Ft/hó
	átlagos létszáma, ezer fő	a népesség százalékában	milliárd Ft	a GDP százalékában	havi nominál összeg, Ft	ellátmány a nettó nominális átlagkereset százalékában		
2000	3 104	30,4	1 228,5	9,2	32 986	59,1	2 461	39 380
2001	3 084	30,3	1 420,1	9,2	38 374	59,1	2 465	45 519
2002	3 070	30,2	1 696,3	9,7	44 446	57,3	2 465	52 350
2003	3 056	30,2	1 849,2	9,7	50 428	56,8	2 453	57 847
2004	3 041	30,1	2 052,7	9,8	56 244	60,0	2 461	63 477
2005	3 036	30,1	2 294,5	10,2	62 978	61,1	2 474	67 993
2006	3 028	30,0	2 510,3	10,4	69 088	62,3	2 489	73 748
2007	3 025	30,1	2 769,3	10,8	76 293	66,8	2 523	81 919
2008	3 027	30,2	3 062,6	11,3	84 306	69,1	2 525	87 247
2009	2 989	29,8	2 991,1	11,4	83 393	67,2	2 496	92 422
2010	2 937	29,3	3 043,8	11,3	86 361	65,1	2 463	97 259
2011	2 901	29,1	3 177,7	11,3	91 292	64,7	1 985	104 253
2012	2 890	29,1	3 349,7	11,7	96 600	67,0	2 013	112 593
2013	2 829	28,6	3 469,3	11,5	102 198	67,6	2 041	115 727
2014	2 755	27,9	3 478,3	10,8	105 197	67,6	2 023	118 439
2015	2 690	27,3	3 502,4	10,4	108 518	66,9	2 015	121 041
2016	2 640	26,9	3 533,5	10,1	111 535	63,7	2 046	123 725

Forrás: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsp001.html

⁴ 1999-ben 48.565 fő, 1991-ben 17.606 fő.

⁵ A **neonatólis halálozás** a 28 napnál fiatalabb csecsemők halálozását jelenti az adott évi élve születések számának ezerszereséhez viszonyítva. A XXI. század és az előző század utolsó harminc évét figyelemmel kísérve megállapítható, hogy a korai csecsemőhalálozás jelentősen csökkent. Az 1950-es években háromszor annyi csecsemő halt meg, mint harminc évvel később 1982-ben 47,9, 1990-ben 14,8, 2000-ben 9,2, 2007-ben 5,9.

4. táblázat: Eltartottsági ráta, öregedési index, január 1. (2001–)

Területi egység	Az idős népesség eltartottsági rátája ⁶			Öregedési index ⁷		
	2001	2012	2017	2001	2012	2017
Közép-Magyarország	23,1	25,0	27,8	109,0	120,3	124,7
Közép-Dunántúl	20,0	23,6	27,5	81,3	115,1	128,5
Nyugat-Dunántúl	22,0	24,5	27,8	95,3	124,6	136,1
Dél-Dunántúl	22,2	25,4	29,9	91,5	124,7	144,9
Észak-Magyarország	22,6	25,2	28,4	84,7	110,8	125,1
Észak-Alföld	20,6	22,2	25,3	72,9	96,2	111,9
Dél-Alföld	23,4	26,3	30,0	95,1	128,4	145,8

Forrás: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wnt002.html

A társadalom előregedése, az aktív korúak számának csökkenése az állami szerep átgondolására, a pénzügyi válság hatékony kezelésére ösztönzi a döntéshozókat.

Magyarországon 2007-től 2012-ig folyamatos volt a várható élettartam-növekedés⁸, 2013 és 2016 között nem volt különbség, így a vizsgált hét évben összességében egy 1,33 éves növekedés volt tapasztalható. A tíz vizsgált ország közül Magyarországon a legalacsonyabb a nők várható élettartama, a legmagasabb pedig Olaszországban. A vizsgált időszak átlagát figyelembe véve a két ország között 7,3 év különbség tapasztalható (1. táblázat).

Az Európai Unió országaiban a születéskor várható életkor a nőknél átlagosan 6 évvel magasabb, mint a férfiaknál. Az egészséges életévek számát tekintve hazánkban azonban szinte alig tapasztalható különbség - átlagosan 1 év - a két nem között. E két megállapításból viszont az is következik, hogy a nők életük nagyobb részét töltik el rosszabb egészségi állapotban.” (Karner-Kaproncai, 2011)

„Valamennyi EU tagállamban nőtt az idősök aránya az elmúlt évtizedekben, amely az alacsony termékenység és a hosszabb várható élettartam kombinációjának a következménye. A csökkenő szív és érrendszeri problémák eredményeként csökkent az idős emberek halálozási rátája, ami a jobb életmódnak, az eredményes megelőzésnek és kezelésnek tudható be.” (Rechel et al, 2013)

A KSH 2016.évi kimutatása szerint 2016 januárjában az ország népességének 26,9%-a, azaz 2.640 ezer ember részesült nyugdíjban, ellátásban, járadékban vagy egyéb járandóságban, az előző év adataihoz viszonyítva az ellátottak száma 2,5%-kal csökkent.

2015-ben a nyugdíjakra és egyéb ellátásokra fordított kiadások 3502,4 milliárd forintot tettek ki, amely a GDP-hez viszonyított hányada 10,1%-os 0,3% csökkenést jelent az egy évvel korábbi adatokhoz képest. (KSH,2016)

A nyugdíjak reálértéke egy év alatt 1,4%-kal emelkedett, az ellátások egy főre jutó átlagos összege 109 318 forint volt, amely az előző évi adathoz képest 2,7%-os növekedést jelent.

Az öregségi nyugdíj átlagos havi összege kiegészítő ellátások (pl. özvegyi nyugdíj) nélkül 107 968 forint volt, ami a nettó átlagkereset 66,5%-ának felelt meg.

⁶ Az idős népesség eltartottsági rátája az időskorú népességnek (65–X éves) az aktív korú (15–64 éves) népességhez viszonyított arányát fejezi ki. Az indikátor a népesség korösszetételéről nyújt információt, amelynek a társadalmi ellátó rendszerekben van jelentősége. A mutató mértéke és változásának iránya azt jelzi, hogy mekkora, és hogy növekvő vagy csökkenő terhet jelent a munkavállalási korú népességnek az időskorúak eltartása.

⁷ Az öregedési index az időskorú népességnek (65–X éves) a gyermekkorú népességhez (0–14 éves) viszonyított arányát fejezi ki. A népesség korösszetétele változásának és az öregedés folyamatának legfontosabb indikátora, amelynek a demográfiai jövő szempontjából van kiemelt jelentősége.

⁸ A megyénkénti vizsgálat során az tapasztalható, hogy az ország nyugati felén 3 évvel magasabb a várható élettartam mind a férfiak, mind a nők esetében, amelynek többek között az adott térség társadalmi-gazdasági fejlettsége is szerepet játszik.

A KSH 2016 adatai szerint a 2016 januárjában ellátottak 75%-a öregségi nyugdíjat kapott, míg a nők 40 éves korkedvezményes nyugdíjlehetőségét közel 140 ezren vették igénybe.

Az öregségi nyugdíjasok aránya az összes ellátott között Budapesten és egyes dunántúli járásokban volt a legmagasabb, amely egyben a foglalkoztatási rátával is összefüggött. (KSH,2016)

A korábbi évek adataihoz (2000⁹) képest csökkent a megváltozott munkaképességűeknek járó ellátásban részesülők száma, 2016-ban az érintettek 14%-a, közel 375 ezer fő részesült ellátásban. (KSH,2016)

Az ország keleti megyéiben az ellátottak között magasabb azok aránya, akiknek rövidebb szolgálati idővel állapították meg a járandóságát.

2016 januárjában a havi ráfordítások 83%-a öregségi nyugdíjként került kifizetésre, az öregségi nyugdíjak teljes összege átlagosan 121 041 forint volt, a férfiak átlagnyugdíja több mint 16 ezer forinttal haladta meg a nőké. (KSH,2016)

5. Összegzés

Az elmúlt évtizedek alatt számos reformkísérlet történt a nyugdíjrendszer strukturális átalakítására, amely a társadalom elvárásainak megfelelően működő, finanszírozható nyugdíjrendszer kialakítását helyezte a középpontba. Az egyes szakmák és a politika szintén lezajlott egyeztetések számos vitát váltottak ki: lehet-e konszenzus a szakma, a politika, a közösségi igények és a pénzügyi megvalósíthatóság érvei között.

Jelenleg nincs olyan kidolgozott koncepció, amely finanszírozhatóvá tenné a jelenleg működő nyugdíjrendszert, ezért rövidtávú megoldást az adórendszerben meglévő pénzeszközök átcsoportosítása. A vizsgált országok rendszertípusba történő besorolása rávilágított arra, hogy egyetlen ország nyugdíjrendszerének finanszírozása sem épül kizárólag adóbevételekre illetve hozzájárulásokra. A vizsgálatba bevont minden országban vegyes finanszírozást alkalmaznak, így a besorolás a „domináns finanszírozási forrás” alapján történt. Megállapítást nyert, hogy a vizsgálat időszakában egyre nagyobb teret nyert az adóbevételekből történő finanszírozás részaránya, azaz kísérlet történik a hagyományos modellektől történő elszakadásra.

A munkaerőpiacra és a foglalkoztatási szintre gyakorolt hatásra tekintettel kiderült, hogy a Bismarck modell tendenciálisan erősebb negatív hatással lehet a foglalkoztatásra, a vizsgált országok munkanélküli rátájának összehasonlítása méginkább alátámasztotta ezt a feltételezést. Ezen hatás mégis kellő korrekcióval értékelhető, mert a Beveridge országok átlagban alacsonyabb munkanélküliségi rátái más körülményekkel is összefüggésben lehetnek, például a tendenciálisan liberális munkaerőpiac szerkezettel. A vizsgált országok bruttó nyugdíjszint-elemzésének eredménye, és az eltérések magyarázata tendenciálisan alátámasztják azt a feltételezést, hogy a Bismarck országok a Beveridge országokhoz képest magasabb ellátási színvonalat nyújtanak. A Beveridge-orientált országokban az átlagos bruttó nyugdíjszínvonal alacsonyabb, a minimális szükségletet fedezi, de a munkaviszony alatt elért társadalomgazdasági életszínvonalat nem. Ismét utalni kell az eredményeknek arra a viszonylagos természetére, hogy a változó „bruttó nyugdíjszínvonal” csak az állami nyugellátást tükrözi.

A magyar nyugdíjrendszerben nemcsak az alacsony születésszám jelent gondot, hanem az is, hogy nagyon sokan csak a minimálbér után fizettek járulékokat, ezért sokkal kevesebb pénz van a nyugdíjkasszában, mint amennyire szükség volna.

A kialakult helyzetet tovább rontja a nők 40 éves nyugdíjba vonulási lehetősége, a külföldön munkavállalók száma, a nyugdíjak, ellátások, járadékok és egyéb járandóságok növekedése, a

---

⁹ Az öregségi nyugdíjasok legtöbbször a 2000-es évek második felétől állapították meg a járandóságát, a nők ötödét a rendszerváltás utáni években nyugdíjazták, a férfiak a nőknél hosszabb szolgálati idő után kaptak ellátást.

nyugdíjba vonulók számának emelkedése, a nyugdíjjárulék csökkenése, a nyugdíjmaximum határ eltörlése, a magánnyugdíjpénztár megszüntetése.

A korhatár emelése ugyan javít a nyugdíjkassza további jelentős mértékű romlása tekintetében, de a saját becslésünk azt mutatják, hogy mindez már nem elégséges.

Amennyiben nem történik rendszerszemléletű változás, akkor elszegényedés, nélkülözés vár a közeljövő nyugdíjasaira, mert a jelenlegi nyugdíjrendszer fenntarthatatlan.

Adókedvezménnyel támogatni lehetne a nyugdíj megtakarítási számlák bevezetését, az öngondoskodás megvalósulását.

A jelenlegi munkaerőpiaci helyzetben lehetővé kellene tenni, hogy a nyugdíjasok járárlétfizetés mellett tovább dolgozhassanak az állami szektorban is, egyúttal a nők 40 éves nyugdíjba vonulási lehetőségét el kellene törölni. Növelni kellene az egészségügyre fordítandó összeget, hogy a lakosság tovább maradhassanak aktív munkavállalói státuszba.

Át kellene gondolni a kezelhető migráció kérdését, a tanult, fiatal migránsok tekintetében a letelepedést biztosítani lehetne. Véleményem szerint a jelenlegi nyugdíjrendszert alapjaiban, rendszerszemléletben, az egészségügyi rendszerrel együtt meg kellene változtatni, mert a jelenlegi formájában az finanszírozhatatlan és ezáltal fenntarthatatlan.

Irodalomjegyzék

- Ádány R. (2010): Előszó. In: Bodrogi J. (szerk.): A magyar egészségÜGY - Társadalmi-gazdasági megfontolások és ágazati véleményértékelés. Semmelweis Kiadó, Budapest. p. 22.
- Bäcker, G. – Naegele, G. – Bispinck, R. – Hofemann, K. – Neubauer, J. (2008): Sozialpolitik und soziale Lage in Deutschland, Band 1+2, 4. Auflage.
- Hegedűs M. (2015): Az egészségügy intézményrendszerében végbement és folyamatban lévő integrációs folyamatok gazdasági hatásainak értékelő elemzése. PhD-értekezés, Nyugat-magyarországi Egyetem, Sopron.
- Kenyeres S. – Vágyi F. R. – Varga J. (2016): A számvitel és az adózás szerepe a globalizált világgazdaságban [Accounting and Taxation in the globalized World Economy]. GAZDASÁG ÉS TÁRSADALOM 2016:(3) pp. 83-95.
- Karner C. – Kaproncai G. (2011): Meddig élünk, avagy kórházi halálozási statisztikák elemzése. *Egészségügyi gazdasági szemle*. 49. (1), pp. 29-37.
- Központi Statisztikai Hivatal (2016): Nyugdíj és egyéb ellátások 2016.
www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/orsz/nyugdij/nyugdij16.pdf letöltve: 2017.08.28.
- Peffekoven, R. (2005): Steuerfinanzierung der Sozialsysteme? Wirtschaftsdienst.
- Rürup, B. (2005): Das Verhältnis von Beitragsfinanzierung und Steuerfinanzierung in der Sozialen Sicherung.
- Rechel, B. et al. (2013): Ageing in the European Union. *Health in Europe* 6.
- United Nations Population Fund And HelpAge International (2012): Ageing in the Twenty-First Century: A Celebration and A Challenge. New York. United Nations Population Fund. London. HelpAge International.
- Varga J. (2016): A helyi pénz megjelenése és szerepe a gazdaságban. In: Kerekes Sándor (szerk.). Pénzügyekről másképpen: Fenntarthatóság és közösségi pénzügyek. 249 p. Budapest: CompLex Wolters Kluwer, pp. 161-208.
- World Economic Forum (WEF,2017)
<https://www.weforum.org/press/2017/05/global-pension-timebomb-funding-gap-set-to-dwarf-world-gdp/> letöltve: 2017.08.28.

AZ ÉRTÉKCSÖKKENÉS SZÁMVITELI, ADÓZÁSI ÉS KÖZGAZDASÁGI ASPEKTUSAI

Dr. KARAI Éva PhD, egyetemi docens¹⁰

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Gazdaságtudományi Intézet

Dr. LAKATOS Mária PhD, egyetemi docens¹¹

Neumann János Egyetem, Gazdaságtudományi Tudásközpont

Dr. GYÖRGY László PhD, egyetemi docens¹²

Neumann János Egyetem, Gazdaságtudományi Tudásközpont

Absztrakt

Kutatásunkban a vállalati szektor tárgyi és immateriális eszközeinek változásait és különböző mérési technikáit elemezzük. Vizsgáljuk a nemzeti számlarendszer részét képező közgazdasági értékcsökkenést, a számviteli törvény, illetve a nemzetközi pénzügyi beszámolási standardok szerinti értékcsökkenést, továbbá a költségvetési bevételek jogszabályi alapjául szolgáló magyar társasági adórendszert is. A fogalmak és számítási módszerek ismertetésével bemutatjuk az egyes módszertanok közötti különbségeket. Az amortizáció fogalma eltér a közgazdasági és a számviteli rendszerben, amely befolyásolja a számbavételt és végeredményben eltérő eredményre vezet: mást mutat a számviteli szabályok szerint kalkulált vállalati értékcsökkenés, mint a nemzeti számlarendszerben kimutatott amortizáció. A fogalmi eltéréseken, és a különböző besoroláson túlmenően a közgazdászok mást értenek az értékcsökkenés meghatározásához alapul szolgáló összegben. A társasági adótörvény egy erősen szimplifikált, szinte kizárólag a költségvetés bevételeit garantáló módszert alkalmaz, ezzel egy másik értékrendszert teremt. A nemzetközi pénzügyi beszámolási standardok és a számviteli törvény vonatkozó előírásait összehasonlításakor megállapítottuk, hogy itt is eltérések találhatók a bekerülési érték meghatározásában, az értékelésben és az értékcsökkenés elszámolásának gyakorlatában.

Kulcsszavak: értékcsökkenés, magyar számviteli törvény, IFRS, társasági adózás, Nemzeti Számlák Rendszere

JEL-kódok: M41, M48, H25

Abstract

The research focuses on the changes and measurement methods of tangible and intangible fixed assets in the corporate sector. The depreciation and amortization is examined from economic perspectives based on the System of National Accounts (SNA), from accounting perspectives based on the Hungarian Accounting Act and the International Financial Reporting Standards (IFRS) and from tax perspectives based on the Hungarian Corporate Tax Act. The differences can be derived from the varying terms and calculation methods used by the examined schemes. The amount of depreciation and amortization in the SNA and the accounting systems can vary due to different recognition and measurement requirements. Not only the diverse classification rules of the fixed assets, but also the varied measurement basis of the depreciation show different economic contents. The Corporate Tax Act uses a very simplified calculation method that aims to guarantee an adequate income of the national budget. There are also differences within the accounting systems both in the classification and measurement method and the implementation approach.

Keywords: depreciation and amortisation, Hungarian Accounting Act, IFRS, corporate taxation, System of National Accounts

JEL Codes: M41, M48, H25

---

¹⁰ karai@gti.elte.hu

¹¹ gyorgy.laszlo@gtk.uni-neumann.hu

¹² lakatos.maria@gtk.uni-neumann.hu

1. Bevezetés

Kutatásunkban a vállalati szektor tartós eszközeinek változásait és különböző mérési technikáit elemezzük. Vizsgáljuk a közgazdasági amortizációt, mint a nemzeti számlarendszer részét és ezen keresztül a GDP számítás alapját, a számviteli törvényt, mint a vállalatok valós, objektív teljesítményének mérésére szolgáló keretrendszert, az IFRS-t, mint ennek nemzetközi változatát, a társasági adótörvényt, mint a költségvetési bevételek biztosításának jogszabályi alapjának rendezőelveit, vagyis fogalmaikat és számítási módszereiket vetjük össze, bemutatva a különbségeket.

2. Közgazdasági értékcsökkenés

A GDP számítás, mint közös nevező kialakításában a Nemzeti Számlák Rendszere (Jele: SNA = System of National Accounts) – az ENSZ által ajánlott teljesítmény-számbavételi rendszer játszik alapvető szerepet, amely a keynesi fogalmakra építve méri piaci viszonyok között a makrogazdasági számlákon megjelenő teljesítményeket. A GDP az egyik legáltalánosabb mutató, összetevői közül (fogyasztás, beruházás, kormányzati vásárlások, nettó export) a nem lakáscélú beruházás vállalati szektorra eső részének különböző mérési technikáit nézzük. Vizsgáljuk a nemzeti számlarendszert, mint a GDP számítás alapját, a számviteli törvényt, mint a vállalatok valós, objektív teljesítményének mérésére szolgáló keretrendszert, az IFRS-t, mint ennek nemzetközi változatát, a társasági adótörvényt, mint a költségvetési bevételek biztosításának jogszabályi alapjának rendezőelveit, vagyis fogalmaikat és számítási módszereiket vetjük össze, bemutatva a különbségeket.

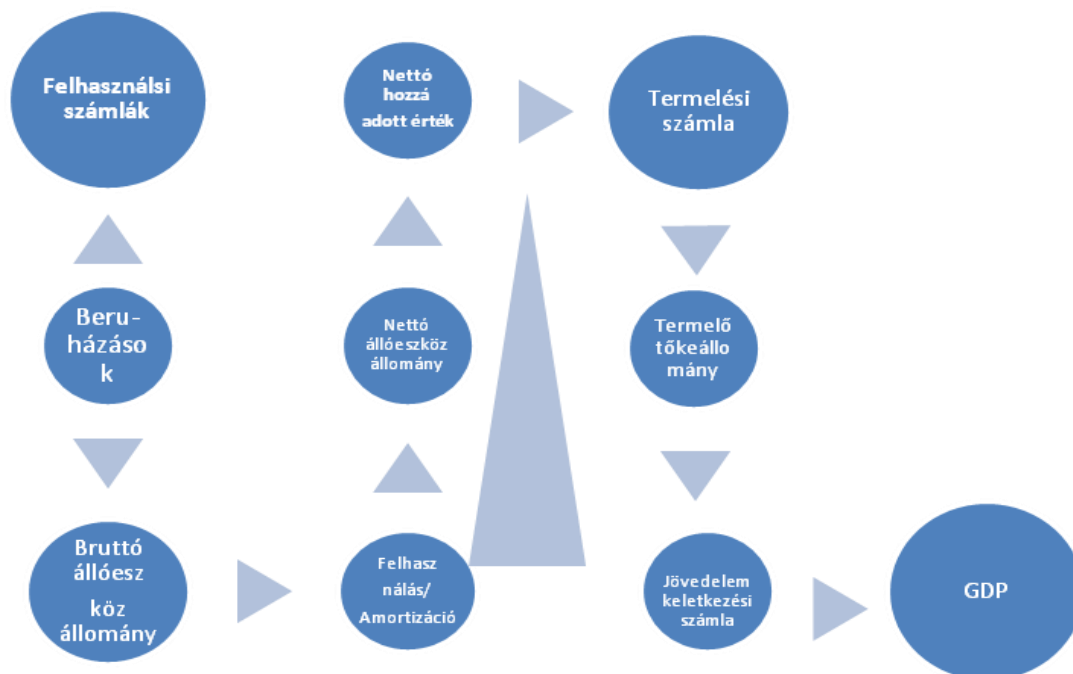
A gazdasági növekedés elmélete rendkívül széles, a cél általában egy hosszú távú egyensúlyi helyzet kialakítása, vagy legalábbis az arrafelé való törekvés, amely természetesen függ a rendelkezésre álló erőforrásoktól, az adott berendezés műszaki potenciáljától, és reális teljesítőképességétől (Jánossy, 1963). A rendelkezésre álló termelési eszközöket pótolni kell, ezen a ponton lép be az amortizáció is a számítások közé. A legtöbb problémát azonban a közgazdasági amortizáció elméleti szintjén nem a vállalatoknál egyenként, mint termelési egységekben mért értékcsökkenés okozza, hanem a rendelkezésre álló véges, vagy nem pótolható természeti erőforrások beépítésének módja osztja meg a szakmai közvéleményt. Jelen elemzésben nem térünk ki a makrogazdasági mutató mérésének, kiterjesztésének problémáira, csak amennyiben az amortizáció tárgyalásához szükséges, bemutatjuk azt, illetve összevetjük a vállalati gazdálkodás peremfeltételeit adó számviteli törvénnyel, az IFRS-sel, valamint a társasági adózás szabályaival is, nemzetközi kitekintéssel.

A nemzeti számlák rendszere az eszközök mozgását, termelését, felhasználását, állományának változásait mutatja, de nem vállalati szinten, hanem egyfajta csoportosítás szerint, melynek során általában a nem pénzügyi vállalati, pénzügyi vállalati, kormányzati, háztartási, háztartásokat segítő nonprofit szervezetek, valamint a külföldi szektor adatait különíti el egymástól.

Az Európai Unióban a tagállamok kötelezően az Európai Parlament és Tanács 549/3013/EU rendelete alapján járnak el, amely a közreadott módszertannal lehetővé teszi, hogy a tagállamok a gazdasági eseményeket azonos módon vegyék számba és biztosítsák ezek összehasonlíthatóságát.

Követve az előbb említett, kötelező EU direktíva előírásait, a statisztikai csoportosítás a gazdasági eszközöket pénzügyi és nem pénzügyi eszközökre bontja. A gazdálkodó egységek-nél található nem pénzügyi eszközöket további két csoportra lehet osztani, a termelt és nem termelt eszközökre, amely tovább osztható nemcsak eredet, hanem cél szempontjából a termelésben hasznosított és nem hasznosított eszközökre.

Témánk szempontjából a termelésben hasznosított állóeszközök, valamint a termelésben szintén hasznosított, de nem termelt javak közül a szabadalmak, know-how-k, licencek mérése bír fontossággal. Miután a magyar adójogszabályok a számviteli törvényre támaszkodnak az egyes javak meghatározásakor és csoportosításakor, mi is ebből a szempontból vetjük majd össze a számviteli törvény szerinti tárgyi és immateriális eszköz fogalmát a nemzeti számlákban használt fogalmakkal.

2. ábra: Eszközállomány a nemzeti számlarendszerben

Forrás: KSH STAADAT.Módszertan.3.1. nemzeti számlák

3. Számviteli értékcsökkenés

A Számviteli törvény a tárgyi eszközök esetében egységesen bekerülési érték alapú értékelést ír elő. A beruházások, illetve a beruházásokra adott előlegek kivételével engedélyezi ugyan a bekerülési érték feletti vagyontkimutatást, de ez a vagyongyarapodás nem épül be a tárgyi eszközök könyv szerinti értékébe, nem befolyásolja azok értékcsökkenését sem. A Nemzetközi Pénzügyi Beszámolási Standardok ezzel szemben a tárgyi eszközöket nem egységesen értékeli. Abban az esetben, ha a vállalkozás ingatlanjait, gépeit, berendezéseit termékértékesítés, szolgáltatásnyújtás, bérbeadás, vagy adminisztratív célból tartja, értékelésük az IAS 16 Ingatlanok, gépek, berendezések standard szerint történik. Az IAS 16 meghatározza a tárgyi eszközök könyv szerinti értékét, a hozzájuk kapcsolódó értékcsökkenés és értékvesztés elszámolását. Önálló standardok szabályozzák a befektetési célú ingatlanokat, az értékesítésre váró, illetve a megszüntetett tevékenységekhez kapcsolódó tárgyi eszközöket, azokat a tárgyi eszközöket, melyek a vállalkozás tulajdonában állnak, de azok használati jogát átadta. Szintén nem ezt a standardot használjuk a mezőgazdasági tevékenységhez kapcsolódó biológiai eszközökre (IAS 41), vagy az ásványkincsek feltárásához, felméréséhez kapcsolódó eszközökre (IFRS 6).

A tárgyi eszközök bekerülési értékére, leírható összegére, értékcsökkenésére, értékvesztésére vonatkozóan különböző előírások érvényesek attól függően, hogy mely számviteli standard hatálya alá tartozik az eszköz, illetve a vállalkozás számviteli politikájában milyen értékelési modell mellett döntött.

Az IAS 16 szerint a bekerülési érték a tárgyi eszközért fizetett pénzeszköz, vagy pénzeszköz-egyenértékes, vagy egyéb módon történő tárgyi eszköz beszerzés esetén a megszerzés-kori valós érték, illetve adott esetben más standard által meghatározott kezdeti megjelenítéskori érték.

A tárgyi eszközök bekerülési értékét általában tehát a beszerzési ár határozza meg. A beszerzési ár - hasonlóan a magyar számviteli gyakorlathoz - tartalmazza az import vámokat, a le nem vonható adókat. Szemben a magyar gyakorlattal az IAS 16 szerint a beszerzési ár ugyanakkor nem tartalmazhat kereskedelmi diszkontokat, rabattokat. A különböző kedvezmények kezelésének a logikája ellentétes a magyar számviteli logikával. A magyar számviteli gyakorlat szerint ugyanis, ha élünk a szerződésben felkínált kedvezménnyel (pl. hamarabb fizetünk, hogy megtakarítsunk a kifizetett árból), ezt a kötelezettség kedvezményének minősítjük és bevételként jelenítjük meg. Az IFRS logikája azonban az, hogy a bekerülési értéknek alapvetően mentesnek kell lennie finanszírozási elemektől. Ha a szerződéses diszkontokkal nem él a vállalat, az számára kamatráfordítást, nem bekerülési érték elemet jelent.

Az IAS 16 szerint a bekerülési érték kötelező részét képezik a rekultiváció, illetve a terület helyreállításának bekerüléskor becsült költségei: az a kötelezettség, mely az eszköz beszerzésekor keletkezett, vagy az eszköz használatának következtében merül fel. A Számviteli törvény szerint a bekerülési értéknek ez nem része, így az IFRS-re való áttérést követően ennek kötelező meghatározása jelentősen növelheti egyes tárgyi eszközök (leginkább az ingatlanok, műszaki berendezések) bekerülési értékeit. A Számviteli törvény a várható kötelezettségekre vonatkozóan céltartalékképzési kötelezettséget ír elő, mely képzéskor eredménycsökkentő tételként kerül elszámolásra. Azzal, hogy a standard előírja a bekerülési értékben történő megjelenítést, a várható kötelezettség nettó jelenértékén meghatározott költséget az értékcsökkenésen keresztül teríti szét a hasznos élettartamra.

Az IAS 16 szerint is része a bekerülési értéknek minden olyan költség, mely ahhoz szükséges, hogy az eszköz arra a helyre és abba az állapotba kerüljön, mely a rendeltetése szerinti működésre képessé teszi. A bekerülési értéket növelő költségek esetében sem egységes a hazai és a nemzetközi számviteli rendszer, hiszen az IAS 23 Hitelfelvételi költségek standard ezeknek a költségeknek az aktiválását a minősített eszközökre korlátozza, míg a számviteli törvény a beruházásokhoz kapcsolódó nevesített hitelfelvételi költségek aktiválását általános érvénnyel előírja. Szintén eltérő a rendeltetésszerű használatához kapcsolódó, képzési költségek kezelése. Míg a számviteli törvény kötelezően előírja, a standardok explicit módon tiltják ezek bekerülési értékben történő megjelenítését.

A beszerzési ár esetében normál fizetési feltételekkel történő beszerzést kell érteni. Ha a pénzügyi teljesítés a normál fizetési határidőt meghaladja, halasztott fizetésről beszélünk. Halasztott fizetés esetén a beszerzési ár csak abban az esetben tartalmazhat finanszírozási elemet, ha az az IAS 23 Hitelfelvételi költség standard szerint aktiválhatónak minősül.

A tárgyi eszköz bekerülési értékét a magyar számviteli gyakorlathoz képest jelentősen csökkenthetik a tárgyi eszközhöz kapcsolódó állami támogatások. Az eszközhöz kapcsolódó állami támogatások esetében a vállalkozásoknak ugyanis lehetőségük van a kapott támogatás összegével a bekerülési értéküket csökkenteni (tisztán államilag finanszírozott eszközök esetében nulla értéken megjeleníteni), csökkentve ezzel az eszköz értékcsökkenthető összegének a nagyságát is. Az eszközhöz kapcsolódó támogatások nemzetközi számviteli megjelenítésének másik módja a magyar gyakorlatban is megszokott, bekerülési értéket nem érintő halasztott bevételként történő elszámolás. Az értékelési módszerek közötti választás nem befolyásolja a vállalkozás adózott eredményét, de annak összetételét igen. Bekerülési értéket csökkentő tétel esetében az állami támogatás hatása az eszköz hasznos élettartamán át az értékcsökkenési leírás nagyságának csökkenésén keresztül hat az adózott eredményre. A halasztott bevételként történő elszámolás esetében a bekerülési érték nem módosul, így nem befolyásolja az értékcsökkenés

nagyságát sem, összhangban az elszámolt értékcsökkenéssel, az állami támogatás bevételeként jelenik meg az értékcsökkenéssel érintett üzleti években.

A bekerülési értékben a mindennapi működés során felmerülő javítási költségeket nem szabad megjeleníteni, ezek az adózott eredményt terhelik. Bizonyos tárgyi eszközök esetében szükség lehet rendszeres időközönként felmerülő hibafeltáró felülvizsgálatokra. Ezeknek a nagyvizsgálatoknak a költsége a bekerülési értéket utólag növeli, ha az teljesíti a tárgyi eszközre vonatkozó megjelenítési feltételeket. A költség aktiválása előtt a korábbi vizsgálathoz kapcsolódó, a könyv szerinti értékben megjelenő költségeket ki kell vezetni a könyv szerinti értékből.

A tárgyi eszközök esetében azonban előfordulhatnak olyan eszközrészek, melyek rendszeres időközönként cserére szorulnak. A lecserélt alkatrészek könyv szerinti értékét ilyenkor ki kell vezetni az eszköz könyv szerinti értékéből és az új alkatrészt annak bekerülési értékén kell állományba venni. Ez azt is jelenti, hogy ezeknél az alkatrész tényleges hasznos élettartamára teríti szét az alkatrész bekerülési értékét. A magyar számviteli gyakorlat szerint ez gyakran javítási költségként jelenítik meg a tárgyévi eredményben.

A számviteli törvény nem tesz különbséget, a nemzetközi számviteli standardok esetében azonban önálló standard szabályozza a befektetési célú ingatlanokat. Ide tartoznak a bérbeadási és/vagy értéknövelési céllal tartott ingatlanok. Nem tartozhatnak ide azok az ingatlanok, melyeket a tulajdonos, vagy a lízingbe vevő a gyártás, a készletértékesítés, szolgáltatásnyújtás folyamatában, vagy adminisztrációs céllal használ. Ezekre az ingatlanokra az IAS 16 előírásait kell alkalmazni. Szintén nem minősül befektetési célú ingatlanok a normál üzleti folyamat során értékesítésre kerülő ingatlan. A befektetési célú ingatlanok esetében a bekerülési értéket az IAS 40 szerint a fentiekhez hasonló módon kell meghatározni azzal a különbséggel, hogy a helyreállítási, rekultivációs költségek nem tartoznak a bekerülési értéket növelő tételek közé.

A tárgyi eszközök közül azokat, melyeket a vállalat értékesítésre tartottnak minősíti, sem az IAS 16, sem az IAS 40 alapján nem értékelheti, ezekre az IFRS 5 standardot kell alkalmazni. Ezeknél az eszközöknél a bekerülési érték a könyv szerinti értékük és az értékesítési költséggel csökkentett valós értékük közül az alacsonyabb.

Összehasonlítva a nemzetközi számviteli standardok és a számviteli törvény vonatkozó előírásait, megállapítottuk, hogy eltérések találhatók az értékcsökkenés alapjául szolgáló érték meghatározásában és az értékcsökkenés meghatározásának gyakorlatában.

Az évenként elszámolásra kerülő értékcsökkenés összegét alapvetően a következő tényezők határozzák meg:

- a becslés elkészítésének gyakorisága,
- az amortizáció alapjául szolgáló érték,
- a maradványérték,
- a hasznos élettartam,
- a leírási módszer,
- az elszámolt értékvesztés (terven felüli értékcsökkenés).

Az értékcsökkenés tervezésekor számviteli becslést végzünk arra vonatkozóan, hogy a vállalat az eszközt meddig tervezi használni, a hasznos élettartam végén mekkora lesz az eszköz maradványértéke, mi az a leírási mód, mely az elhasználódást leginkább visszatükrözi. A Számviteli törvény a becslésre vonatkozóan statikus szemléletmódot követ: a rendeltetésszerű használatba vétellel egyidejűleg kéri a becslés elvégzését, de a becslés korrekcióját nem várja el a vállalatoktól. Az IFRS szemlélete a becslésre vonatkozóan dinamikus, kötelezi a vállalatokat arra, hogy minden fordulónapon a hasznos élettartamra, a maradványértékre, illetve az alkalmazott leírási módra vonatkozó becsléseiket felülvizsgálják és lényeges eltérések esetén ezeket a becsléseket módosítsák. Látható, hogy a dinamikus szemléletet követve az értékcsökkenés

sokkal inkább visszatükrözi az eszköz tényleges elhasználódását, ugyanakkor ezzel együtt növeli a vállalkozások adminisztratív terheit. A legkisebb vállalkozások esetében ez elkerülhető mikrogazdálkodói beszámoló készítésével, ahol az értékcsökkenés-elszámolás alapvetően a társasági adó szerinti értékcsökkenéshez kötött.

A Számviteli törvény alapján az értékcsökkenési leírás alapja a bekerülési érték (bruttó érték) vagy a bekerülési értékből kiinduló könyv szerinti érték (nettó érték) lehet. Nem befolyásolja a piaci értéken történő értékelés (az értékhelyesbítés) sem az értékcsökkenés, sem az eszköz könyv szerinti értékének, sem az elszámolásra kerülő értékcsökkenésnek a nagyságát.

Az IFRS-ek rendszerében a tárgyi eszközök értékelése a tárgyi eszköz jellegétől, hasznosításától és a választott számviteli politikától függően háromféle értékeléssel találkozhatunk. Általánosan alkalmazható a bekerülési érték modellel történő értékelés. Azoknál a tárgyi eszközöknél, melyek valós értéke megbízhatóan mérhető, a tárgyi eszközök osztályának egészére vonatkozóan választható az átértékelési modell alkalmazása. Ilyenkor a tárgyi eszköz mérlegértéke a terv szerinti értékcsökkenéssel, az értékvesztéssel csökkentett legutolsó átértékeléskori valós érték. A befektetési célú ingatlanok esetében számviteli politika szerinti választás lehet a valós érték modell alkalmazása. Ez az értékelés úgy kezeli az ingatlant, mint egy pénzügyi befektetést. Az ingatlan mérlegértéke mindig a fordulónapi valós érték és minden értékváltozást az eredménnyel szemben rögzít. Logikájából következően az értékcsökkenés elszámolás itt nem releváns, a standard ezt tiltja is. A standardok tehát értékcsökkenéssel csak a bekerülési érték és az átértékelési modellel értékelt tárgyi eszközöknél számolnak, viszont az eltérő könyv szerinti érték eltérő értékcsökkenést eredményez. Míg a bekerülési érték modell kiindulásként múltbeli bekerülési értéket használ, az átértékelési modellben, ha a tárgyi eszközeinek könyv szerinti értéke és valós értéke lényegesen eltér, átértékeli eszközeit a valós értékre és innentől ez az érték szolgál az értékcsökkenés alapjául.

Az immateriális javak esetében a standard két számviteli politika szerinti értékelési lehetőséget biztosít: a bekerülési érték modell és az átértékelési modell alkalmazását. Ez utóbbinak alkalmazása azonban olyan szigorú feltételekhez kötött, hogy ennek számottevő megjelenése az IFRS-ek szerinti beszámolót készítő magyarországi vállalatoknál nagy valószínűséggel nem várható.

A bekerülési érték meghatározása során jelentős besorolási eltéréseket találtunk a két rendszerben, mely alapvetően befolyásolja az értékcsökkenés nagyságát. Az IFRS-ek rendszerében az eltérő hasznos élettartammal, elhasználódási sajátosságokkal bíró jelentős komponenseket a tárgyi eszközök esetében saját jellemzőik szerint kell értékcsökkenteni. Egy eszközhöz több ilyen önállóan értékcsökkenő jelentős komponens is tartozhat.

4. Társasági adó szerinti értékcsökkenés

A társasági adótörvény egyértelműen a számviteli törvény fogalomrendszerét használja, azaz megkülönböztet befektetett és forgóeszközöket. A befektetett eszközökön belül pedig a tárgyi eszközökre és az immateriális javakra vonatkozóan előírja, a befektetett pénzügyi eszközökre, illetve a forgóeszközök teljes főcsoportjára vonatkozóan tiltja az amortizáció elszámolást. A tárgyi és az immateriális eszközök amortizációjának alapja a bekerülési érték, ebben nincs eltérés a két törvény között, de ennek alapján mégis különbözőképpen számoljuk a számviteli törvény szerinti, valamint a társasági adótörvény szerinti értékcsökkenést.

Az alapelv egyértelműen következik a társasági adótörvény elsődleges feladatából, a bevételek biztosítása érdekében meghatározza a kötelezően alkalmazandó amortizációs kulcsokat értékalapú lineáris leírási módszer alkalmazásával.

A törvény eljárása a következő: első lépésben semlegesíti a számviteli politikában foglalt leírás hatását, vagyis a korábban az adózás előtti eredmény kalkulálásakor a számviteli törvény előírásai alapján ráfordításként elszámolt (csökkentő) tétellel megnöveli a számított adóalapot, majd pedig a TAO-ban, terméksoportonként, tételesen előírt kulccsal csökkenti azt.

A jellemző leírási időszak ingatlanok esetében 20 év rendeltetéstől, minőségtől függően, berendezéseknél 3-10 év, járműveknél 7-10 év, a számítástechnikai cikkek esetében pedig három év alatt íródik az érték nullára.

Mint látjuk, a kiinduló érték azonos, de ettől kezdve eltérő módon alakulhat nemcsak az éves amortizáció, hanem az eszköz megmaradt értéke. A számviteli törvény szerinti értékcsökkenés a könyvszerinti értéket határozza meg, az eszközök a társasági adótörvény szerint számított nyilvántartási értéke pedig a bekerülési érték és a TAO szerinti értékcsökkenés különbsége. Ennek az eszközök eladásakor, átadásakor, elajándékozásakor, vagyis a kivezetéskor van jelentősége, mert az előbbi logikát követve a könyvszerinti érték növeli, a számított nyilvántartási érték csökkenti az adózás előtti eredményt, így az adóalapot is.

Fontos tisztán látni, hogy az adóalap egy, a fizetési kötelezettséggel, és nem a gazdálkodás eredményességével összefüggő kategória, némi sarkítással élve egy kalkulált bázis, amelynek egyetlen célja, a megfelelő alap biztosítása a költségvetési bevételek beszedésére.

További lényeges eltérést a maradványérték kezelése jelenti, a számviteli törvény lehetővé teszi a maradványértékkel való kalkulálást, vagyis csak a maradványértékkel csökkentett bekerülési értékre számolják el az amortizációt, míg a társasági adótörvény nem ad lehetőséget a bekerülési érték, mint kiindulópont illetően mérséklésére. Ebben az esetben, ha van maradványérték, akkor a számviteli amortizáció kisebb, mint az ugyanilyen kulccsal számított TAO szerinti értékcsökkenés, mert a leírás alapja kisebb.

Másik nagyon fontos eltérés, hogy a hasznos élettartam, amely a számviteli törvény szerinti amortizáció meghatározásának kulcs szereplője, nem szerepel a megfontolások között. A tételes TAO szerinti leírási kulcsokat elsősorban a költségvetés bevételi szempontjai alakítják a már említett bekerülési értékalapú lineáris leírási módszer alkalmazásával. A lineáris módszer előnye, hogy egyszerűen alkalmazható, az adókötelezettség előre pontosan kalkulálható, de egyáltalán nem, vagy alig igazodik a valódi elhasználódáshoz. (Az amortizáció szélesebb értelemben vett megközelítéséről a közgazdasági amortizációról szóló részben foglalkozunk.)

Külön tárgyalja a TAO a terven felüli értékcsökkenést, amelyet a számviteli törvény az eszköz piaci értékének tartós/jelentős csökkenése esetére ír elő. A számvitelben elszámolt terven felüli értékcsökkenéssel minden esetben növelni kell az adó alapját, míg csökkentésre csak korlátozottan ad lehetőséget az adójogszabály (például abban az esetben, ha a vagyoni értékű jog, vagy kísérleti fejlesztés a szerződés módosulása, vagy a tevékenység korlátozása miatt a korábbinál eltérő módon hasznosul, pontosabban nem hasznosul, vagy a fejlesztés meghiúsul).

További csökkentési lehetőség, ha az adózó olyan tárgyi eszközökre, vagy immateriális javakra számol el terven felüli amortizációt, amelynek tervszerinti amortizációjára a számviteli törvény nem ad lehetőséget (például föld).

Bár az amortizációs szabályok elve nem tér el a tárgyi eszközökétől, mégis külön említést érdemel az immateriális javak elszámolása, hiszen a számviteli törvény is tartalmaz az amortizációjukra vonatkozóan korlátozásokat. Itt valójában nem fizikai elhasználásáról, hanem a költségek elszámolhatóságáról van szó. A cégértéket is amortizálni kell, legalább öt, maximum 10 év alatt.

Bizonyos esetekben a társasági adótörvény megengedi a számviteli törvény szerinti amortizáció használatát (pl. immateriális javak, ingatlanhoz kapcsolódó vagyoni értékű jogok, tenyésztett állatok és a kizárólag alapkutatáshoz, alkalmazott kutatáshoz, kísérleti fejlesztéshez használatos tárgyi eszközök esetében). Gyorsított amortizációs kulcsokat alkalmaz a társasági adó törvény bizonyos esetekben.

Szintén ide sorolható az a kisvállalati (de minimis) kedvezmény is, amikor az új tárgyi eszközre (személygépkocsi kivételével) 100 százalékos értékcsökkenést lehet elszámolni 30 millió forintig az aktiválás évében. Ebben az esetben, cash flow hatás nincs, mert a beruházási költség azonnal elszámolható, ha az adózó mindezt a leghátrányosabb településeken teszi.

Itt szeretnénk felhívni a figyelmet arra is, hogy az immateriális javak közül a jogdíjbevételekre jogosító javak (pl. szabadalom, know-how hasznosítás) eladását teljesen adómentesíteni lehet, ha és amennyiben az adózó a szerzést követő 60 napon belül bejelenti a szerzést. Ekkor az eladás, a kivezetés, az apportálás esetén az előállítás költségét meghaladó bevétel után nem kell egyáltalán adót fizetni, vagyis a bevétel és ráfordítás különbsége levonható az adó alapjából.

Egy adott országban alkalmazott számviteli előírások és a társasági adótörvények amortizációs szabályainak, illetve azok eltéréseinek hangsúlyos szerepük van az adókötelezettség cashflow-tervezésében és a beruházási döntésekben is. Az ezt alátámasztó publikációk elsősorban az amerikai kutatások tudományos eredményei (ld. Mills et al, 2001, Poddar et al, 2006, Graham et al, 2010 munkáit). Ugyanakkor Erdős Tibor már 2006-ban rámutatott arra a tényre, hogy a közepesen fejlett, valamint legfejlettebb országok esetében a vállalati beruházások döntő forrását az amortizáció révén adómentesen felhalmozódó tőke adja (Erdős, 2006).

5. A három rendszer összehasonlítása

Miután a társasági adó a számviteli törvényre épít, illetve az IFRS miatti különbségeket korrigálja, ezért a számviteli törvény fogalomrendszerét hasonlítottuk össze a GDP alapját adó nemzeti számlarendszer amortizációs fogalmaival. A számviteli törvény befektetett és forgóeszközöket kategorizál, a befektetett eszközökön belül elkülönítve mutatja be a tárgyi eszközöket és az immateriális javakat. Az ESA 2010 viszont nem ismeri ezt a fajta felosztást, állóeszköz kategóriát használ, mely magába foglalja a tárgyi eszközökön túl az immateriális javakat, így a K+F tevékenység eredményét, mint szellemi tulajdont képező termékeket is. (Az állóeszköz fogalom egyébként az 1991-es, számviteli törvény életbelépése előtti időszak, ágazati számlarendjéből visszaköszönő fogalom.)

További különbség, hogy elválik a nemzeti számlarendszer szerinti beruházás fogalom a bruttó állóeszköz felhalmozástól, miután ez utóbbi szélesebb kategória. Ez a beruházás kategória nem foglalja magában például a lízing konstrukcióban beszerzett eszközöket, a szellemi tulajdont képező eszközöket, míg a bruttó állóeszköz felhalmozásba beletartozik nemcsak az új és a használt állóeszközök beszerzése, hanem a pénzügyi lízingkonstrukcióban beszerzett eszközök értéke, és a nem termelt állóeszközökön végzett felújítás értéke is.

A nemzeti számlarendszer általános elvként a piaci ár alkalmazását írja elő az értékelésnél, és ehhez hozzáadják például a használt eszközök esetében a járulékos költségeket, amelyek növelik a használt állóeszköz értékét. A nagyértékű felújítások, ha növelik az eszköz élettartamát és hatékonyságát, szintén értéknövelő beruházásként hozzáadódnak a bruttó állóeszköz felhalmozáshoz.

Ugyanakkor az értékek változnak évről évre, miután definíció szerint (KSH. 3.1) az állóeszköz-állomány bruttó értéke magában foglalja minden még használatban levő állóeszköz értékét a hasonló új eszközök tényleges vagy becsült jelenlegi beszerzési árain, tekintet nélkül az eszköz korára. A hangsúly a jelenlegi, értsd adott évi beszerzési árakon van, amit külön beruházási árindexek alapján számítanak ki.

Az immateriális javak esetében zömében saját termelésről van szó, ezért az EU-s irányelvek szerint a költség alapú becslést alkalmazzák.

A vagyoni értékű jogokat, illetve a tartós bérleti konstrukcióban beszerzett javakat a nem termelt eszközök között tartják nyilván, ezért értéknövekedésük nem felhalmozásként, hanem a beszerzés és eladás egyenlegeként mutatkoznak meg a tőkeszámlán.

Ezek alapján készül intézményi szektoronként a vagyonmérleg évente, hasonlóan a számvitelben meghatározott mérleghez.

A bruttó eszközérték természetesen tartalmazza az amortizációt is, de az időszaki növekedéshez nyilvánvalóan szükség van a bruttó értékből az éves amortizációt, elhasználódást levonni.

Itt már jelentős eltérést találunk, míg a számvitel a tényleges elhasználódás elvét követi, a társasági adózás a bevételt tartja szem előtt, addig a nemzeti számlarendszer a statisztikai értelemben vett amortizációt. A statisztikai szakirodalom (pl. Kim et al., 1988, valamint Cseh, 2015) szerint, míg a számviteli törvény és társasági adótörvény alapján kalkulált amortizáció elsősorban a nyereség optimalizálását szolgálja, addig a statisztika a valós élettartamot akarja kalkulálni. Míg a számvitel a piaci értéktől való eltéréstől teszi függővé a terven felüli értékcsökkenést, amely segít a valós összkép és a piaci értéken való összegzésben, addig a statisztika szerint az avulásból eredő értékcsökkenésre nincsenek hatással a piaci árarányok. Vagyis nem értékcsökkenést, hanem állóeszköz felhasználást kalkulálnak, ami eltér egymástól, még akkor is, ha időnként szinonimaként alkalmazzák a két fogalmat. Az állóeszköz felhasználást a statisztika kétféle szempontból közelíti meg: egyrészt idősorosan, vagyis ahogy öregszik az eszköz, veszít értékéből, másrészt az avulás miatt is csökken az értéke. Vagyis két tényezőből, egyrészt a kor és az ár összefüggéséből, valamint az eszköz kora és hatékonysága közti összefüggésből, a selejtezések eloszlását figyelembe véve számolják ki az értékcsökkenést, illetve a termelő tőkeállományt. Az amortizáció esetében általában lineáris leírási módszert alkalmaznak.

De a termelésben való közreműködés nemcsak a korábban befektetett összeg visszafizetését jelenti, magába foglalja az eszközökben lekötött tőke lehetőségköltségét (hitelként kihe-lyezve mekkora hasznot hozott volna) és végül a vállalkozói nyereséget, profitot is. Ez vezet, illetve vezetne el a tőkeszolgálathoz, mint mutatóhoz. Talán szükségtelen megjegyezni, hogy a tőkeszolgálat a tőkejavak heterogenitása okán nehezen mérhető mutató, általában a statisztikusok az aggregált tőkeszolgálat mérését próbálják alkalmazni, elsősorban Jorgenson és Griliches (1967) munkájára alapozva. Mint látjuk, már az amortizáció értelmezése is jelentősen eltér a háromfajta összesítő rendszerben, de a nemzeti számlarendszer tágabb értelmezése miatt a statisztika tág teret ad a becslésnek is, vagyis a közgazdasági modellek bizonyos variációját alkalmaznak.

A kiindulópont ismét az érték, az OECD 2009-ben kiadott, már hivatkozott ajánlása akár a számviteli, akár az adózási szempontból kialakított, meghatározott értéket csak fenntartásokkal javasolja használni, elsősorban az eltérő árindexet miatt. A jelenlegi konszenzus szerint mintegy 200 beruházási árindexet súlyoznak: Laspeyres típusú havi árindexekből kiindulva kiszámítják a negyedéves indexeket, ezeket pedig ágazati Paasche súlyozással konvertálják. Az éves, eszközcsoporthoz és ágazatokhoz bontott árindexeket azután láncolás alkalmazásával összesítik és így kapják meg az éves statisztikákat összehasonlítható értéken.

A hasznos élettartam becslésére szintén matematikai modelleket, kor–ár függvényeket, kor–hasznosság függvényeket és selejtezési modelleket használnak. A selejtezést szintén modellezni lehet, különböző (négyféle) selejtezési függvénnyel számolják ki a becsült selejtezési arányt. Általában egy időben normális eloszlású selejtezési függvényt feltételeznek azonos típusú eszközök esetén.

Mint látható, a számvitel fogalmi rendszere, módszertana és a statisztikáé inkább csak érintőlegesen találkozik egymással, így nyilvánvaló, hogy a vállalati mérlegekben kimutatott eszközállomány összesítése nem adja ki a megfelelő nemzeti számla összegét.

A magyar statisztikai adatgyűjtés a nemzetközi előírásoknak megfelelő módszert alkalmazza, kiegészítve a negyedéves, és éves adatgyűjtéssel. Ez az úgynevezett Országos Statisztikai Adatgyűjtési Program.

Ugyanakkor itt is jelentős eltérést tapasztalunk a számvitel megközelítése, valamint a statisztika között, az adatgyűjtés ugyanis negyedévente csak az 50 főnél több főt foglalkoztató cégekre, míg az éves a 20 fő feletti foglalkoztatókra vonatkozik. Bár a beruházások túlnyomó része valóban nem a kis-és középvállalatoknál megy végbe, de a becslés nem mutathatja ezek sajátosságait.

Szintén eltérést mutatnak a nettó értékek számításakor használatos várható élettartamok.

6. Összegzés

Az elemzés során megállapítottuk, hogy az amortizáció fogalma eltér a közgazdasági és a számviteli rendszerben, ami befolyásolja a számbavételt és végeredményben teljesen eltérő eredményre vezet: mást mutat a számviteli szabályok szerint kalkulált vállalati értékcsökkenés, mint a nemzeti számlarendszerben kimutatott amortizáció. A fogalmi eltéréseken, és csoportosítási különbségeken túlmenően mást és mást értenek az értékcsökkenés meghatározásához alapul szolgáló összegen. Különbözik a hasznos élettartam számítása is, a társasági adótörvény egy erősen szimplifikált, szinte kizárólag a költségvetés bevételét garantáló módszert alkalmaz, ezzel új értékrendszert teremtve.

Összehasonlítva a nemzetközi számviteli standardok és a számviteli törvény vonatkozó előírásait, megállapítottuk, hogy eltérések találhatók a bekerülési érték meghatározásában és az értékcsökkenés elszámolásának gyakorlatában. Megítélésünk szerint az átértékelési modell az a számviteli modell, ahol az elszámolásra kerülő értékcsökkenés leginkább összhangban az eszköz gazdasági értékének valódi elhasználódásával, de ez az értékelési eljárás a vállalatok számára nehézségekbe ütközik. Az eszközök többségénél a fordulónapi valós értéket vagy nem lehet megbízhatóan meghatározni, vagy az indokolatlanul magas többlet terhekkel járna. A tárgyi eszközök értékcsökkenés meghatározásakor szintén követendő gyakorlatnak javasoljuk a jelentős komponensek szerinti értékcsökkenés törvényi előírását. Ez azt jelentené, hogy amennyiben az eszköznek egy jelentős értéket képviselő részét eltérő hasznos élettartam, maradványérték, leírási mód jellemzi, a jelentős komponensre vonatkozóan az értékcsökkenést saját jellemzői szerint kell meghatározni. Egy eszközhöz több ilyen önállóan értékcsökkenő jelentős komponens is tartozhat. Ezzel elérhető, hogy a tárgyi eszközhöz kapcsolódó gyorsabban elhasználódó részek gyorsabban kerüljenek leírásra, cseréjük esetén pedig az elhasznált eszköz kivezetésre kerül, a cserélt alkatrész pedig új eszközként új hasznos élettartammal, maradványértékkel és leírási móddal megkezdí értékcsökkenését.

A makrogazdasági döntésekben elsőbbséget élveznek a közgazdasági számítások, de fontos információkat hordoznak az aggregált vállalati mutatók is. A számviteli kalkuláció nem mutat egyezőséget a makroszinten számolt amortizációval. A további kutatásokhoz feltétlenül szükséges lenne az önálló keretrendszerek szabályai szerint számolt amortizációs mutatók közös megjelenítése, elemzése.

Irodalomjegyzék

- Cseh, T. (2015). A tőkeszolgálat mérésének lehetőségei és a magyar állóeszköz statisztika feladatai Ph.D. értekezés Nyugat-Magyarországi Egyetem, Sopron.
- Erdős, T. (2006). Növekedési potenciál és gazdaságpolitika= Growth potential and economic policy. OTKA Kutatási Jelentések| OTKA Research Reports.
- Graham, J. R., Raedy, J. S., & Shackelford, D. A. (2012). Research in accounting for income taxes. *Journal of Accounting and Economics*, 53(1), 412-434.
- Jánossy, F., & Ehrlich, É. (1963). A gazdasági fejlettség mérhetősége és új mérési módszere. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.

- Jorgenson, D. W., & Griliches, Z. (1967). The explanation of productivity change. *The Review of Economic Studies*, 34(3), 249-283.
- Kim, M., Moore, G. (1988): Economic vs. accounting depreciation. *Journal of Accounting and Economics*, 10(2), 111-125.
- KSH STADAT Módszertan: 3.1. Nemzeti számlák, GDP, www.ksh.hu/docs/hun/modsz/modsz31.html, letöltés 2016. november 21.
- Mills, L. F., & Newberry, K. J. (2001). The influence of tax and nontax costs on book-tax reporting differences: Public and private firms. *Journal of the American Taxation Association*, 23(1), 1-19.
- Poddar, S., Neubig, T., & English, M. (2000). Emerging Trends and their Implications for the Tax Mix and the Taxation of Capital. *Canadian Tax Journal*, 48(1), 101-123.
- PWC (2016). *Worldwide Tax Summaries, Corporate taxes 2016/2017*. www.pwc.com/taxsummaries/ebook. letöltés 2016. november 15.

Jogszabályok, standardok:

1996. évi LXXXI. törvény - a társasági adóról és az osztalékadóról
- Európai Parlament és Tanács 549/3013/EU rendelete
- IAS 38 Immateriális javak
- IAS 23 Hitelfelvételi költségek
- IAS 2 Készletek standard
- IAS 16 Ingatlanok, gépek, berendezések standard
- IAS 36 Értékvesztés standard
- IAS 40 Befektetési célú ingatlanok standard
- IAS 41 Mezőgazdaság standard
- IFRS 5 Értékesítésre tartott befektetett eszközök és megszűnt tevékenységek
- IFRS 6 Ásványkincsek feltárása és felmérése standard

A NAPJAINK EREDMÉNYE A VÁLLALATI PÉNZÜGYEK KUTATÁSÁBAN ÉS OKTATÁSÁBAN, AVAGY A PÉNZÜGY MESTERKÉPZÉS INDULÁSA SOPRONBAN

Results of Today's Corporate Finance Research and Education or Start of the Finance Master's Degree in Sopron

Dr. habil. KATITS Etelka PhD¹³

egyetemi docens

Soproni Egyetem, Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar, Pénzügyi és Számviteli Intézet

Absztrakt

Először áttekintem a vállalati pénzügyek nemzetközi és hazai kutatási irányzatait és jellemzőit, valamint hangsúlyozom a hazai kutatási arculat/karakter meglétének szükségszerűségét. A vállalati pénzügyek kutatására, az 1980-as évek második felétől, jellemző az interdiszciplináris területkezelés. Az 1990-es évek végén megjelenik a fenntartható és a magatartás pénzügyek témája, mint új szegmens. Ide soroljuk azt a kutatási, oktatás módszertani és tananyagfejlesztési irányt a vállalati életciklus pénzügyek témában, amely az előadás fókuszában áll. A szervezeti életciklusok, avagy működési életszakaszok szerint történő oktatás hasznos, korszerű logikai és tárgyalási keret a pénzügy-gazdasági képzés egyetemi szintjén. Az egyetemi kutatást és oktatást nem lehet empirikus vagy tesztelési háttér nélkül megvalósítani, de a kutatás és az oktatás módszertanának alkalmazásával kapott eredmények még hatékonyabbá tehetik a vállalati (vagy tesztelési) terep működését. Példákkal, eset- és adatbáziselemzés módszerével, valamint hallgatói és oktatói nézőpontból szeretném igazolni a vállalati pénzügyek életciklusok szerint történő oktatásban és kutatásban létező előnyeit.

Kulcsszavak: vállalati pénzügyek kutatása, életciklus pénzügyek

JEL-kódok: A2, G32, G33, G34

Abstract

First, I review the international and Hungarian research trends and characteristics of corporate finance, and emphasize the necessity of the existence of a domestic research image/character. Research on corporate finance from the second half of the 1980s is characterized by interdisciplinary treatment. At the end of 1990, the issue of sustainable and behavioral finance appeared as a new segment. Here is the research and teaching methodology and curriculum development direction for corporate life cycle finance, which is the focus of the lecture. Organizational life cycles or working life stages are a useful and up-to-date logical and negotiating framework at the university level of finance master's degree. University research and education can not be implemented without empirical or testing backgrounds, but the results of applying research and teaching methodology can make the business (or testing) terrain more efficient. With Hungarian examples, case- and database analysis method, as well as the student and educator's point of view, I would like to demonstrate the advantages of corporate finance lifecycle education and research.

Keywords: research of the corporate finances, life cycle finances

JEL Codes: A2, G32, G33, G34

---

¹³ katits.etelka@uni-sopron.hu

1. Bevezető gondolatok

Ebben a munkában közreadott gondolatok foglalkoznak a nemzetközi és a hazai vállalati pénzügykutatás jellemzőivel, meghatározó eredményeivel, a tovább fejlesztés lehetőségeivel, egy javasolt kutatási és oktatási koncepcióval.

Ennek a munkának a célkitűzései az alábbiak:

- A vállalati pénzügyek tárgyalása új és/vagy más szemléletet képvisel mind az üzleti élet, mind az oktatás, mind pedig a tudományos kutatói világ gazdag palettáján.
- Segítséget nyújtani az egyéni és társas vállalkozások életszakaszainak a pénzügyi menedzseléséhez (Katits 2017a, Katits 2017b).
- Gyakorlatias szemlélet, vagyis az üzleti életben alkalmazásra kész pénzügyi kalkulációs és mérlegelési módszerekkel, eszközökkel támogatni a pénzügyi vezetők munkáját – főleg a döntéseit – a befektető-finanszírozó mérlegelését, a könyvelő és a könyvvizsgáló elemző tevékenységét (Katits 2016a, Katits 2016b, Katits 2017a, Katits-Varga 2016, EkoWIN pénzügyi elemző, vállalatértékelő pénzügyi szakértői rendszer).
- Értelmezni több hazai adatbázis pénzügyi és statisztikai elemzéseinek eredményét egyrészt a 2008. évi globális válság után, másrészt pedig a rendszerváltás utáni időszakban napjainkig (Katits-Kucséber 2015, Katits-Szalka 2015a, 2015b, 2015c, 2015d, 2015e, Katits-Varga 2016).

Olyan nézőpontból tárgyalom a vállalatok működését, amely felöleli az életpályájuk szinte teljes körét. A vállalatok működésének pénzügy szemléletű szakaszolása az alapításuk és (az ún. imitáló és innovatív ötleten alapuló) működésük megkezdésére, valamint a 'startup' pénzügyekre, a korai és az érett növekedés pénzügyeire, a stabilitás és a stagnálás pénzügyeire, valamint hanyatlás, vagyis a válság pénzügyeire terjednek ki, amely utóbbi tartalmazza a csőd-pénzügyeket is

2. A hagyományos és modern vállalati pénzügyek irányzatai és jellemzői

A vállalati pénzügyek ún. hagyományos tartalma az 1950-es évek végéig kialakult. Természetesen ez a hagyományos megközelítés a napjainkban is megtartja a helyét, mivel ez jelenti azt a törzset, amelyből a modern vállalati pénzügyek többfelé is elágaznak. A következő kérdésre kapunk választ: A cég hogyan válhat és tehető sikereesebb?

1. Operatív pénzügyek: a meglevő vagyonnal való folyamatos gazdálkodás, a napi működés feltételeinek biztosítása. Alapvető cél: az üzleti vállalkozás folyamatos és hatékony működtetése az erőforrások hasznosításával. Másképpen fogalmazva: jövedelmezően működni a fizetőképesség megtartásával. A jövedelmező működés megvalósításához elengedhetetlen a költség- és ár kalkuláció, míg a fizetőképességet közvetlenül befolyásolja a forgótőke menedzselése. Itt már megjelennek – de rövidtávon – befektetési és finanszírozási döntések (például a likviditási gondok leküzdéséhez, az anyagvásárláshoz szükséges forgóeszközhitel kérelméhez és felvételéhez, a likvid források pénzügyi befektetési megvalósításához, stb.).

2. Stratégia pénzügyek: a hosszú távú tőkefunkciók ellátása. A befektetés és finanszírozás a vállalkozás egyik központi működési területét képezi. A vállalati tevékenység befektetésre és finanszírozására vonatkozó döntéseinek összhangban kell lenniük a gazdálkodás más, stratégiai jellegű döntéseivel. A beruházásokra, a termék- és tevékenységszerkezetre vonatkozó vállalati vezetői döntések ugyanúgy hatással vannak a pénzügyi vezetés elhatárolásainak sikerére, mint a piacra, a vállalati szervezetre vagy a humán erőforrásokra vonatkozó stratégiai döntések. Nem hagyható ugyanakkor figyelmen kívül az, hogy a pénzügyi irányítás, az előzőktől függetlenül, a vállalkozás finanszírozási struktúráján keresztül képes befolyásolni a vállalat pénzügyi függőségének mértékét és a tulajdonosok részvényegységeire, üzletrészeire jutó jövedelemszintjét. Ezeknek a stratégiai döntéseknek a célja a vállalati érték növekedése. Ha a

vállalati értékből levonjuk az adósság értékét, akkor az így kapott reziduum, a tulajdonosi érték (shareholder value).

3. Az előző két terület teljesítményeinek vizsgálata, tervezése, elemzése és ellenőrzése. Egy üzleti vállalkozás teljesítménye a vállalat vezetői által hozott számtalan egyedi döntés eredménye. Az üzleti teljesítmény mérése ezért e döntések pénzügyi és gazdasági kihatásainak elemzését, valamint az eredmények értékelését foglalja magában összehasonlítható mérési módok alkalmazásával (1. ábra).

1. ábra: Az ún. hagyományos vállalati pénzügyek tartalma

Forrás: Saját szerkesztés

Az 1. táblázat összefoglalja a vállalati pénzügykutatás fejlődési fokainak és irányzatainak alapvető jellemzőit.

1. táblázat: A vállalati (stratégiai) pénzügykutatás fejlődési fokai

NEMZETKÖZI				
Megnevezés	Tradicionális irányzat	Menedzsment-orientált irányzat	Döntésorientált irányzat	Inter-/multi-nacionális irányzat
Eljárásmód	deskriptív; külső optika; jogi szempont, nincsen elmélet-képzés	szisztematizáló belső optika; menedzsment-orientált; vezetési esetek strukturálása	matematikai, analízis; belső optika; döntésorientált; kifejezetten elmélet-/modell-képzés	összefoglaló, integráló; külső és belső optika; vezetés-/döntés-orientált; elméleti koncepciók bővítése; időben és térben dinamizált
Lényeges résztelemek	tőkeszerzés; alapítás, átalakulás, felszámolás stb.; pénzügyi intézmények	pénzügyi tervezés és pénzügyi kontroll; likviditás biztosítás; Public Relations	optimális finanszírozási döntés; finanszírozáselmélet (magyarozó/döntési modellek); kockázatelemzés	multinacionális pü. menedzsment; nemzetközi aspektusok (valuta-, inflációs-, kamatpolitika, stb.); interdiszciplinális területkezelés; statikus és dinamikus tőkestruktúra teóriák

A vállalati gazdaságtan jellege, módja	üzletág-orientált	működ(tet)és	döntésorientált	internacionalizált, magatartás-tudomány; közösségi felelősségvállalás; fenntartható gazdaság.
Tipikus környezeti aspektusok	szabad vállalkozói tevékenység; kevésbé fejlett tőkepiac; kis- és közép-vállalkozások	növekedés, az állami befolyás növekedése; pénzpiaci kiépítés; gesztoráló menedzseri vállalkozások növekedése	speciális piacgazdaság; tökéletes/hatékony tőkepiac; a tulajdonlás és a tőke-működtetés elválasztása	multinacionális konszernek, koncentrációk; nemzetközi pénzpiacok kiépítése; pénzügyi innovációk
MAGYAR				
Adaptív (1990-től)			Karakterisztikus(?)	
<i>Business Economics, Corporate Finance, Managerial Finance, Business Finance</i> munkák adaptálása (Bélyácz 1991, Száz 1991, Hajdú-Virág, 1996)			Vállalati életciklus pénzügyek (Katits, 2002, 2007, 2010, 2017a, 2017b, Katits-Kucséber, 2015)	

Forrás: Katits-Szemán-Varga, 2017, módosítva.

A vállalati pénzügyek kutatására az 1950-es évek végéig a hagyományos, deskriptív szemléletmód jellemző. Ez a tradicionális irányzat a tőkeszerzés különböző alternatíváinak ábrázolására koncentrálódik, mindenekelőtt a belső és a külső tőke megszerzésének követelményeit emeli ki a tőkejuttatói kör szemszögéből. Hangsúlyozza egyrészt azt, hogy a kis tőkelekötésű, a tulajdonos által működtetett üzleti vállalkozások indítása a legkönnyebb. Másrészt a nagy tőkelekötéssel járó üzleti vállalkozások tulajdonlási formációjának osztottsága, korlátozott felelőssége egyaránt megkönnyíti a szabad töredéktőke bevonását, avagy a befektetett tőke kivonását. Fontos még megemlíteni azt is, hogy ez az irányzat számba veszi, jellemzi a makrogazdasági tőkeátcsoportosítás pénz- és tőkepiaci intézményeit, amelyek az értékpapírokra keresztül a források közvetítését, transzferálását és időbeli terítését végzik el. Ezek a különböző közvetítő szervezetek (brókerek, dealerek, betéti és nem betéti intézmények, valamint a másodlagos tőkepiaci szervezetek) a keresletükkel jelentkező megtakarítók és az értékpapír kínálatukkal fellépő befektetők egymásra találását hivatottak elősegíteni, illetve a tranzakciók lebonyolítását végezni. Mindvégig jellemző a vállalati folyamatok külső optikán keresztül történő leírása, valamint az, hogy nincsen elméletképzés.

Az 1960-as években a közölt klasszikus alapot egyre több, a menedzsment-orientált irányzathoz tartozó tétel egészíti ki. Ez az irányzat figyelmet szentel a pénzügyi vezetés elemeinek, mindenekelőtt a pénzügyi tervezésnek és a pénzügyi kontrollnak. Kiemelt szerepet szán a vállalati likviditás biztosításának és a likviditási terv módszeres elkészítésének. Ez az irányzat kezdi kidolgozni a pénzügyi menedzselés eszköztárát, kezdve először a pénzügyi mutatószámokon alapuló ún. hagyományos eljárást, később egyre bővítve újabb technikákkal. Jellemzője az, hogy mindezt belső optikával ragadja meg és szisztematizáló eljárásmodot alkalmaz.

A menedzsmentorientált, nagyon is praxis-közelben álló irány mellett az 1960-as években az elméleti koncepciók kiépítése növekvő mértékben előre lendült. Ekkor először egy olyan tőkepiaci modell – vagyis az arbitrázs teória – lát napvilágot, amely jó alapot szolgáltat egyrészt a statikus tőkestruktúra felfogás létrejöttéhez és igazolásához, másrészt pedig ahhoz, hogy ezt átfarmálják a kockázat feltevése mellett (CAPM = Capital Asset Pricing Model: Sharpe 1964, Lintner 1965, Mossin 1966; APT = Arbitrage Pricing Theory; Ross 1976; OPM = Option Pricing Model: Black-Scholes 1973).

A tőkestruktúra statikus vizsgálata mellett a 2000-es évek elején elterjedt dinamikus szemlélet. Ennek fő áramvonalát képviseli a tranzakciós költségeket figyelembe vevő dinamikus átváltási elmélet, de emellett a gazdasági szereplők várakozásai, az ügynökprobléma megoldására szolgáló tőkestruktúra módoszatok időbeli alakulása, de az iparági verseny dinamikája is magában hordozza a dinamikus tőkestruktúra megközelítést. A dinamikus tőkestruktúra megközelítésben a költségeken kívül nagy hangsúlyt fektetnek a piaci szereplők várakozásaira,

amelyek beépülnek döntéseikbe. Ezt főként a piaci időzítés teóriájánál érdemes figyelembe venni. Az iparági dinamika és a tőkestruktúra kapcsolatát is fontosnak tartottuk vizsgálni: a vállalati túlélés, a ki- belépések, a verseny intenzitásának, az iparág kockázatosságának oldaláról. Az iparág dinamikáját adják a M&A ügyletek. Az ezek ellen való védekezés hatással van a cégek tőkestruktúrájára, de érdemes lenne vizsgálni az M&A előtti és utáni tőkestruktúrát is. Érdemes lenne feltárni azokat a folyamatokat, amelyek az intézményi tényezők kialakulását eredményezték (pl. finanszírozási piac, jogi rendszer, piacgazdasági átalakulás).

A pénzügyi kutatásokon belül Goldstein–Hackbarth (2014) megkülönböztetik a pénzügyi piacokhoz és a vállalati pénzügyekhez kapcsolódó kutatásokat. A vállalati kutatások egyik részterülete a tőkestruktúra döntésekkel foglalkozik, amelyet több elméleti, egymással versengő vagy egymást kiegészítő koncepcióval is igyekeznek megmagyarázni. Goldstein – Hackbarth (2014) a pénzügyi és gazdasági kutatások két egymást kiegészítő megközelítését hangsúlyozza. Az elméleti kutatások elemzik a működési mechanizmusokat, hozzájárulnak az adatok megfelelő értelmezéséhez és megóvnak a félrevezető hipotézisektől. Az empirikus kutatások a különböző változók közötti kapcsolat elemzését teszik lehetővé, melynek kedveztek az elmúlt évtizedben képzett adatbázisok, empirikus módszerek és technikai eszköztárak. Jadav (2014) a vállalati pénzügyek vonatkozásában felhívja a figyelmet arra, hogy a gyakorlati alkalmazhatóság érdekében nagy hangsúlyt kell fektetni a tőke, a tőkeértékelés és a tőke költség pontos meghatározására, amely szükséges a vállalati értékre gyakorolt hatás meghatározása végett. Bár nem tartozik a vállalati pénzügyek tárgyköréhez, de nem tekinthetünk el a makrogazdasági hatásoktól, mivel befolyásolják a gazdasági szereplők viselkedését és lehetőségeit is. Brunnermeier – Sannikov (2014) a sokkok egyensúlytalanságot okozó tulajdonságukkal kapcsolatosan azt hangsúlyozzák, hogy az árak nem feltétlenül térnek vissza az egyensúlyi állapotba a válságot követően. Ezen kívül a válság óvatossági motívumok felerősödéséhez vezethet, amely nemcsak kínálati, hanem keresleti oldalról is befolyásolhatja a tőkeallokálási mechanizmusokat. Goldstein – Hackbarth (2014) felhívja a figyelmet arra, hogy az empirikus kutatások eredményeit csak akkor célszerű felhasználni politikai intézkedésekhez, ha megfelelő számú vizsgálat áll rendelkezésre. Ez negatív sokkokat követően még inkább hangsúlyos, mert egy elhibázott politikai beavatkozás negatív ösztönzőket eredményezhet. Brunnermeier – Sannikov (2014) példaként említi a pénzügyi szektor újratőkésítését, amely potyautas magatartáshoz vezethet és normál időben morális hazardírozás veszélyével járhat.

A vállalati méret, az érettség, a tárgyi eszközök, a profitabilitás és a megfelelő likviditási helyzet olyan tényezők, amelyek javíthatják a finanszírozási forrásokhoz való hozzájutást. Ezzel ellentétben bizonytalanság és kockázat kapcsolódhat a növekedési lehetőségekhez, az információk aszimmetriához, az immateriális javakhoz, a cég fiatal korához. Ezek a fejlődő gazdaságok, gazdasági recesszió vagy válság esetén még nagyobb hangsúlyt kaphat. A vállalatvezetés és -típus szerint is adódhatnak is tőkestruktúrában különbségek. Nem kizárólag a vállalati érték maximalizálása jelenhet meg célként, hanem a tőkestruktúra megoldásként szolgálhat vállalat belüli konfliktusok kezelésére. A vállalat típusokhoz kapcsolódó sajátosságok, mint például az anya- és leányvállalat közötti forrásallokációs mechanizmus, a családi tulajdonlás kockázatsökkentő hatása mind olyan tényezők, amelyek a tőkestruktúra vizsgálatok egy új típusú megközelítését adhatják.

Napjainkban a globális piacokat a rövid termékciklusok, a számos kiszámíthatatlan fejlemény és az extrém versenyintenzitás jellemzi. A *Network Society* részeként kifejlődő *Network Economy* magas kockázati-, de előnypotenciálokat is magával hoz és magában hordoz. Ezt igazolja a különböző piacok konvergenciája. Ennek a fejlődésnek a következménye egyrészt az investíciós oldalon az emelkedő M&A tranzakciók száma, másrészt pedig a dezinvestíciós oldalon a cégmegszünések száma. Mivel „az éremnek két oldala van”, mindez illeti a nagyvállalati- és a kkv szektort mind pozitív, mind pedig negatív értelemben. Ilyen körülmények között

a vállalatok pénzügyi funkciója alapvetően fontos jelentőséget kap. A vállalati pénzügy mint egy integratív terület képes nemcsak a globális centrifugális erőket kiegyensúlyozni, „kordában tartani”, hanem korszerűen, modern formában értelmezni és támogatni a többi vállalati funkcionális területet (marketinget, stratégiát és vezetéset, jogot) is. Tehát a vállalatok stratégiai és piacorientált cselekedetei elengedhetetlenül kapcsolódnak a MODERN PÉNZÜGYI FUNKCIÓ sikerfaktorával: végül is a vállalat stratégiai játéktérét meghatározza a vállalat monetáris játéktere, de a monetáris játéktér is befolyásolja a stratégiai játéktér, vagyis egymással kölcsönhatásban vannak. A globális verseny, a beruházások megtérülésének magas volatilitása és az értéklánc magas komplexitása (különösen az energetikai és az elektronikai szektorban, a járműiparban és a gépgyártásban) a vállalattól megköveteli a legnagyobb mértékű gyorsaságot, rugalmasságot és fejlődőképességet. Mindez a tartósan sikeres vállalat legfőbb jellemzője. A piacokra történő belépések, a piacokon való terjeszkedés, az üzleti partnerség – akár nemzetközi szintű – fenntartása a statikus szervezetet folyamatosan alkalmazkodó organizmussá alakítja, amely megköveteli a vállalati értéklánc fejlesztését, s kihívások elé állítja a korábban is sikeresen működő cégeket. A jelenlegi és a jövőbeni vállalati fittség érdekében szükség van a pénzügyi funkció modern kialakítására és működtetésére. Ebben az esetben a vállalat a *Best in Class Finance*-tételt érvényesíti. Éppen a vállalatok pénzügyi funkcióinak modern értelmezése és kiépítése – ami egyúttal központi sikertényező – szükséges, de kényszer is a növekvő komplexitású piacokon a sikeres vállalati vezetés és irányítás számára.

Gondoljuk csak meg! A beszerzés, az értékesítés-kereskedés, a kooperáció és a kapcsolattartás is elektronikusan történik a startup cégek esetében. Az e-venture capital és az e-startup cég hatékony együttműködése erősítheti a fiatal „gazellákat”, amelyek a kkv szektor nélkülözhetetlen szereplői. Mindez igazolja azt, hogy a hagyományos vállalati pénzügyek mellett a modern vállalati pénzügyek is teret nyernek a kkv pénzügyekben. Ezen kívül a Porter-féle értéklánc is bővül az e-business által. Ez napjainkban abban nyilvánul meg, hogy egyrészt a pénzügy-finanszírozási problémák megoldásának keresése más tudományterületeken (például marketing, vállalati és termelési stratégia, emberi erőforrások menedzselése, stb.) alkalmazott módszerek módosított átvételével történik, másrészt pedig olyan új szegmensek bevonását is tapasztalhatjuk, ami a magatartás-pénzügy, a fenntartható és a közösségi pénzügy témájában biztosít betekintést. Ide soroljuk azt a kutatási és oktatási (módszertani) irányt is, amely miatt éppen ez a munka kiemeli a vállalati életciklus pénzügyek területén (2. ábra).

2. ábra: A vállalkozások ún. pénzügy szemléletű életciklus szakaszai

Forrás: Saját szerkesztés

3. A vállalati életciklus pénzügyek

A vállalatok működésének pénzügy szemléletű szakaszolása nézőpontnak a választását az alábbi 3 okkal indokolom:

1. A vállalkozás nem lehet folyamatosan sikeres, nem képes az állandó növekedésre, ezért a működés hanyatló szakaszának bekövetkeztét is természetes eseménynek kell tekinteni. Napjaink történései bizonyítják azt, hogy nemcsak a válság, hanem a szükségszerű és kényszerű változ(tat)ás ellen sincsen immunitás. A működési szakaszok és a változ(tat)ás problémáinak kihívásainak megértéséhez és kezeléséhez tudás-, valamint ismeretanyaggal kell rendelkezni, amely egyúttal kutatási terepet képvisel.

2. Az angolszász szakmai terület (*Business Economics, Corporate Finance, Managerial Finance, Business Finance*) és a német területen oktatott *Betriebswirtschaftslehre, Unternehmensfinanzierung und -investierung* típusú tananyagok, valamint a hazánkban napvilágot látott publikációk napjainkban még csak részben foglalkoznak a vállalati életszakaszok pénzügyi problémáinak vizsgálatával és kezelésével. Eljött az ideje annak, hogy ezt a hiányt pótoljuk és a meglevő pénzügyi eszköztárat kiegészítsük! Még számos mérlegelési lehetőség kidolgozása várhat magára a vállalkozások egyes életszakaszainak függvényében! Az egyes életszakaszok problémáinak gyakorlatban történő kezeléséhez jelenleg még kevés pénzügyi támogató eszköz létezik. A pénzügyi döntések megalapozottabb meghozatala érdekében szükség van a vállalati életszakaszokra épülő, korszerű pénzügyi-finanszírozási technikákat tartalmazó, újabb eszközök és koncepciók kialakítására. Más jellegű döntéseket kell hozni és eltérő módszereket kell alkalmazni a gazdálkodó szervezetek működésének felemelkedő, illetve lefelé hajló szakaszában. A vállalkozások egyes életszakaszainak függvényében érdemes figyelembe venni a pénzügyi mérlegelési lehetőségeket. Ezek segítik behatárolni a vállalati működés lehetséges perspektíváját, amelyet a pénzügyi és statisztikai módszerek alkalmazása támogat. Itt a kockázatot is figyelembe kell venni, különösen a nem szisztematikus (vállalati és a projekt) kockázatot. A vállalati és projekt kockázat menedzselése napjainkban olyan különös jelentőséggel bír, hogy a kockázatok felismerésén és értékelésén kívül a kezelésére is ügyelnünk kell. A vállalati kockázatmenedzsment rendszer három olyan interface-rendszeren alapul, amelyek egymásra épülnek, de egyúttal kölcsönösen is hatnak egymásra.

- A kockázat controlling azt szolgálja, hogy a döntéshozókat még idejében informálja a kockázatokról annak érdekében, hogy időben foganatosítsanak (ellen)intézkedéseket. A controlling az a részterület, amely magában foglalja a kockázattertelékelést és a vállalati kockázatok aggregációit felölelő nyilvántartási rendszerek létesítését, valamint működtetését. A kockázati tényezők meghatározásánál megkülönböztetjük a belső és a külső kockázati területeket.

- A monitoring rendszer magában foglalja a gazdálkodási folyamatok zökkenőmentes biztosítását.

- A korai figyelmeztető rendszer biztosítja mind a meglevő, mind pedig a jövőbeli kockázatok felismerését, amelynek alapját képezi egy komplex, logikailag egymásra épülő mutatószám rendszer (Katits-Kucséber-Szalka, 2014).

Azt javasoljuk, hogy ezeknek a rendszereknek a kialakítása és működtetése „testre szabottan”, tevékenység- és üzletág specifikusan történjen a törvényes előírásoknak és szabályozóknak megfelelően. Ha mindezt sikerül kidolgozni és alkalmazni, akkor a cégek válságos helyzeteiken könnyebben úrrá tudnának lenni és ismét a csúcson landolhatnának.

3. A szervezeti életciklusok, avagy működési életszakaszok szerint történő oktatás egyszerre hasznos és korszerű logikai, ugyanakkor tárgyalási keret is. Az említett vállalati életszakaszok alapján célszerű oktatni a számítógéppel támogatott pénzügyi mérlegelési lehetőségeket is. Tehát mind elméleti, mind pedig gyakorlati szempontból egyaránt fontos a vállalati tevékenységek összefonódásainak megismerése az alapítástól kezdve az expanzió át a válsághelyzettel bezárólag – ebben a javasolt programban kiemelten pénzügyi szempontból.

Fontosnak véljük annak átgondolását is, hogy milyen szervezeti módosulások és átstrukturálások történhetnek az egyes életszakaszokban. A példa kedvéért: a részesedés formái (kooperációk, egyesülés és felvásárlás), a jogi/gazdasági önállóság bevonása (tulajdonlás mértéke), az ellátási lánc kiterjedtsége és bevonásának módja (horizontális, vertikális, konglomerátum), valamint a finanszírozás módja (*asset or share deal*).

Úgy vélem, hogy a vállalati pénzügyek kutatásában van még kidolgozatlan terület és be lehet építeni olyan nézőpontokat, amely napjainkban hiányzó láncszemet jelentenek. Az 1. táblázatban közreadott különböző irányzatok tárgya nagyrészt a növekedésorientált vállalatok, illetve a növekedési perspektívát célul kitűző vállalati kör. Mind a négy említett irányzat pénzügytechnikai eszköztára vagy csak kiegészítő feltételek mellett, vagy egyáltalán nem alkalmazhatóak különböző vállalati életszakaszokban. Mindannak a teoretikus és praktikus kidolgozását elengedhetetlennek tartom, ami fontos egy vállalkozás pénzügyi menedzselésével kapcsolatban egy elképzelt működési életciklus kereteibe ágyazva. Itt értem a működési fázisok vagy életszakaszok (alapítás-növekedés-működésmegőrzés-tőkekivonás-válság-megszűnés) alapvető pénzügygazdasági tudnivalóinak és követelményeinek feltárását. Ezzel pedig azt sugallom, hogy egy vállalkozás nem lehet folyamatosan sikeres, nem képes állandó növekedésre. A működés többi és – éppen – hanyatló szakaszának bekövetkeztét is természetes eseménynek kell tekinteni, s ennek a szakasznak a problémáinak-kihívásainak kezelésére is tudás- és oktatási anyaggal kell rendelkezni. A vállalati pénzügykutatás fejlődésében új helyzet állt elő azzal, hogy a vállalati életszakaszok koncepciójának kiépítése is felmerül a dinamikusan fejlődő vállalati növekedés pénzügy-gazdasági implikációi mellett. Ennek a hiányzó láncszemnek a kidolgozása nemcsak elvileg kerül középpontba, hanem még jelentőség-teljesebben gyakorlati és oktatási szempontból – többek között gazdaságunkban is.

4. A Pénzügy mesterszak képzési programjának célja és alapvető jellemzői Sopronban

A szervezeti életciklusok, avagy működési életszakaszok szerint történő oktatás egyszerre hasznos és korszerű logikai, ugyanakkor tárgyalási keret a gazdasági képzés egyetemi szintjén. Olyan nézőpontból tárgyaljuk a nemzetgazdaságok és a vállalatok működését, amely felöleli az életpályájuk szinte teljes körét.

A Soproni Egyetem Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Karán 2017 szeptemberétől indult Pénzügy mesterszak oktatási programjának és az abban alkalmazott módszertan célkitűzése a következő:

1. A szemlélet, a logikai váz és a tartalom legyen új és karakteres színfolt a hazai gazdasági felsőoktatás pénzügyi képzésének gazdag palettáján.
2. Vizsgálja a nemzetgazdasági és a vállalati növekedés, valamint a válság közötti kapcsolatokat, különös tekintettel a növekedési indikátorokra és a válság szindrómáira, valamint okaira.
3. A vállalati pénzügyeket elméleti és gyakorlati, valamint hagyományos és modern szemléletű megközelítésben egyaránt tartalmazza.
4. Értelmezze – jelenleg még csak 8 – hazai adatbázis pénzügyi és statisztikai elemzéseinek eredményét egyrészt a 2008. évi globális válság után, másrészt a rendszerváltás utáni időszaktól napjainkig bezárólag.

Úgy vélem, hogy a célkitűzés valóra váltásához az üzleti életben alkalmazásra készen használatos, számítógéppel is támogatott pénzügyi kalkulációs és mérlegelési módszereket kell tanítani, amit az alábbiakban indokolok:

Napjaink történései (is) azt bizonyítják, hogy nemcsak a válság, hanem a szükségszerű és kényszerű változ(tat)ás ellen sincsen immunitás. A működési szakaszok és a változ(tat)ás problémáinak-kihívásainak megértéséhez és kezeléséhez tudás-, valamint ismeretanyaggal kell rendelkezni, amely egyúttal új kutatási terepet képvisel. Az angolszász szakmai terület (*Busi-*

ness Economics, Corporate Finance, Managerial Finance, Business Finance) és a német területen oktatott *Betriebswirtschaftslehre, Unternehmensfinanzierung und -investierung* típusú tananyagok, valamint a hazánkban napvilágot látott publikációk még csak részben foglalkoznak a vállalati életszakaszok pénzügyi problémáinak vizsgálatával és kezelésével. Eljött az ideje annak, hogy ezt a hiányt pótoljuk mind a Pénzügy mesterképzésben, mind pedig a Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Doktori Iskola pénzügyi programjának képzési szakaszában, valamint a doktorjelöltekkel történő tervezett kutatások keretében.

A Pénzügy mesterszak akkreditációs anyagának megírása előtt 13 tantárgy fejlesztési programját átgondoltuk és írásban rögzítettük, a melynek születését a Magyar Nemzeti Bank Pallas Athéné Domus Scientiae Alapítvány pénzügyileg is támogatott.

A Pénzügy mesterszakon oktatott tantárgyak céljának, tartalmának, azok logikus egymásra épülésének kialakításakor és a kreditek meghatározásakor az alábbi három szempontot tekintetbe vettük:

1. A tervezett képzésünk mind a KSH szerint, a legszélesebb értelemben vett, gazdasági szervezetek, mind pedig az államháztartás 3 alrendszerének (regionális képzési igényekre adott válaszként elsősorban az önkormányzatok pénzügy-gazdálkodási) tudás- és ismeretanyagának Oktatóink által precíz és korszerű formában történő átadása.
2. A gazdálkodó szervezeteket „bölcsőtől a koporsóig” vizsgáljuk a megfelelő pénzügyi módszertan következetes, „testreszabott” módon történő alkalmazásával.
3. A tantárgyak kreditjeinek számát a Hallgatóink félévközi, kötelezően készített feladatainak mennyisége szerint határoztuk meg

Az említett három szempont tekintetbe vételével lefedett tudás- és ismeretanyag megfelel mind a Pénzügyi mesterszak és a Széchenyi István Gazdálkodás- és Szervezéstudományi Doktori Iskola pénzügyi programja aktuális képzési követelményének, mind pedig az angolszász és a német pénzügyszakmai képzési tendenciának. Mindvégig ügyeltünk egyrészt a nevezett modulok tradicionális, tárgyismeretet is magába foglaló tudományos alapok, másrészt a modern szemléletet képviselő, aktuális és a gyakorlatban egyaránt fontos pénzügyi instrumentumok széles tárháza, harmadrészt pedig a választott szakunk karakteres képzési arculatának megjelenítése céljából új és az eddig megszokottól eltérő felfogás-, látás- és tárgyalási mód alkalmazására. Tehát a következő hármas elv betartása vezérel bennünket: 1. Tudományos tradíció. 2. Üzleti modernség. 3. Karakteres újdonság.

A képzési programunk valóra váltásához elengedhetetlen a saját készítésű kötelező és ajánlott irodalom, valamint a hallgatókkal való közös (diplomamunka, TDK dolgozat, doktori értekezés) munka eredményei. 2017 szeptemberében úgy indítottuk a levelező tagozaton a Pénzügy mesterszakot, hogy négy, több mint 1000 oldalt meghaladó magyar nyelvű e-könyv, képletgyűjteménnyel már megjelent (Katits 2017a, 2017b, Katits-Szemán-Varga, 2017 és Katits-Pogátsa-Zsupanekné, 2017). Ennek a munkának az írásakor az országhatárainkon túl is jól ismert budapesti székhelyű Akadémiai Kiadó két országos forgalmazású e-könyv korrektúrája történik az országos megjelenés érdekében. A tanórákhoz hallgatói óravázlatot biztosítunk.

A képzési programban megszerzendő ismeretek, készségek, kompetenciák a következők: ÁLTALÁNOS kompetenciák: logikus gondolkodás, problémafeltárás, -elemzés és -megoldás, a „Mi van akkor, ha...?” kérdések megválaszolása, rendszerszemléletű gondolkodás, vállalati döntéshozatal és realizálás az értékteremtés és -alkotás szolgálatában. Online feladatok, vállalati esetek, adatbázisok elemzéseiből kapott eredmények ismeretében önellenőrzési és javítási lehetőséggel a tárgyalta ismereteket alkalmazni tudják. A KOGNITÍV kompetenciákat a TUDÁS (ismeri és érti), KÉPESSÉG (tudja alkalmazni, megvalósítani), KÉSZEÉG (attitűdök, magatartás) ismérvek alapján gondoltam át. TUDÁS (ismeri és érti) az alapvető kommunikációs, vezetési és etikai ismereteket; a vállalati pénzügyi és beruházási döntések módszertanát, a vállalati beruházások és egyéb befektetések elemzésének módszertanát, a vállalatok finanszí-

rozási és adóügyeinek lehetőségeit; a tágabb értelemben vett pénzügyi szféra működésére (bankok, biztosítók, brókercégek, befektetési alap- és vagyonkezelők, illetve ezek felügyeleti szervei és a jegybank) vonatkozó speciális pénzügyi összefüggéseket, szabályokat, törvényszerűségeket; a pénz- és tőkepiaci instrumentumok árazását, a tőkepiaci tranzakciókat, és az ezekhez kapcsolódó értékelési eljárásokat, a pénzügyi kockázatkezelésben fontos származtatott ügyletekkel kapcsolatos elméletet és gyakorlatot. KÉPESSÉG (tudja alkalmazni, megvalósítani) a vállalatok elemző, döntés-előkészítő, és döntéshozatali tevékenységének magas színvonalú ellátására; a pénz- és tőkepiaci instrumentumok árazására, a tőkepiaci tranzakciók kezelésére és irányítására, a beruházások és egyéb befektetések elemzésére, a származtatott ügyletek pénzügyi kockázatkezelésére. KÉSZSÉG (attitűdök, magatartás) kreativitás, rugalmasság; elemző és szintetizáló készség; probléma felismerő és -megoldó készség; információ feldolgozási képesség; elkötelezettség és igény a minőségi munkára; igényesség a szakmai továbbképzésben való részvételre; kezdeményező, illetve döntéshozatali képesség, személyes felelősségvállalás és annak gyakorlása; alkalmasság az együttműködésre, a csoportmunkában való részvételre, kellő gyakorlat után vezetői feladatok ellátására.

A Hallgatóink ismerik és értik mind az egyéni, mind pedig a társas vállalkozások indulásának és növekedésének lehetséges pénzügyi problémáit és tennivalóit, valamint a pénzügyi tervezés menetét és módszertanát. Képesek lesznek a cégek menedzselésével kapcsolatos tennivalókat ellátni és konkrét esetre alkalmazni a mérlegelési módszereket. Rendelkezni fognak a különböző életszakaszokban felmerülő nehézségek elhárításának és kezelésének készségével. Az említett vállalati életszakaszokban jellemző vállalkozói és gazdálkodói szemlélet alapján képesek lesznek cselekedni és végrehajtani. Az analitikus látásmódjukat bővítjük a különböző vállalati életszakaszok és piaci szituációk függvényében.

A Hallgatóink megfelelően alkalmazni képesek az elemzési módszereket a pénzügyi és számviteli ismeretek alapján, valamint képesek lesznek az életciklus megfelelő azonosítására. Az analitikus látásmódjukat bővítjük a különböző vállalati életszakaszok és piaci szituációk függvényében. A Hallgatóink olyan pénzügyi elemzési eszköztárat ismernek meg, amely támogatást nyújt a cégek működése kezdetén, a növekedés idején, a szinten tartó gazdálkodáshoz, a válság megelőzéséhez és kezeléséhez, valamint a 'turnaround'-döntéshez.

Az eredmény-, a mérleg és a cash flow-elemzés összefüggéseit feltárjuk olyan, a gyakorlatban is alkalmazott korszerű pénzügyi menedzsment technikákkal, amelyek a vállalkozások teljes körű pénzügyi átvilágítását szolgálják az említett életszakaszokban. Mind az órán, mind pedig önálló hallgatói munkával vállalati eseteket vizsgálunk a saját szerkesztésű vállalati adatbázisok elemzéséből kapott ágazati eredmények ismeretében, amelyeket az Excel táblázatkezelő és az EkoWIN pénzügyi szakértői szoftver alkalmazásával nyertünk.

A végzett Hallgatóink akár alkalmazotti, akár vezetői pozícióban érvényesülni képesek magabiztos tudásukkal, szemléletükkel és tettekkészségükkel.

A Pénzügy mesterszak képzési programja szervesen illeszkedik az intézményi stratégia minőséget nyújtó oktatási és kutatási céljának valóra váltásához, amit egyúttal a duális Pénzügy és számvitel BA-képzés is támogat. Így megvalósul a tudásszinergiával is járó visszacsatolás: Az egyetemi kutatást és oktatást nem lehet empirikus vagy tesztelési háttér nélkül megvalósítani, viszont a kutatás és az oktatás módszertanának alkalmazásával kapott eredmények még hatékonyabbá tehetik a vállalati (vagy tesztelési) terep működését. Így a Soproni Egyetemen a Pénzügy mesterszak, a Számvitel mesterszak és a Széchenyi István Doktori Iskola kétéves pénzügyi programja multiplikátor szerepet jelent az oktatás, a kutatás és a praxis hármas területen kiterjesztve a jelenleg is folyó német- és angol nyelvű BA képzésekre.

A Hallgatók aktivitásán alapuló projektmódszerrel az életszakasz azonosításával a probléma megoldása van a középpontban. Elemezzük, feltárjuk és megértjük azokat a körülményeket, amelyek között a vizsgált eset megtörténik, vagy az ügylet zajlik, s amelyekben a probléma elhelyezkedik. Melyek azok a perspektívák, amelyek a döntéshozatal kiindulását képezik? A

probléma azonosítása, az alternatív megoldások kialakítása és számszerűsítése után kiválasztjuk a legelőnyösebbnek vagy legkevésbé előnytelennek látszó lehetőséget. Vajon megvalósíthatjuk a legjobb alternatívát? Ennek érdekében a Hallgatók kiválasztják a megfelelő módszert, avagy megvizsgálják az Oktató által javasolt módszer alkalmazásának lehetőségét. Például: Feltárni és elemezni a cégfelfutás és -növekedés befektetési és finanszírozási lehetőségeit, valamint az adóügyi vonatkozásait. A megfelelő módszertan kiválasztása befektetési, gazdálkodási, likviditási, finanszírozási és hatékonysági követelmények összehangolásával történik. Szimultán kezeljük a befektetési és finanszírozási döntéseket, de értékeljük a tervezetek készítésénél az elvetendő lehetőségeket is (alternatíva elemzés és rangsorolás).

Az Oktató és a Hallgatók közös tevékenységére épülő gyakorlati feladatok vagy probléma megoldásán dolgoznak akár egy vagy több pénzügyi módszertan elsajátítása, „begyakorlása” érdekében. A gyakorlati órákon a feladatok, a problémák elemzése és megoldása oktatói vezetéssel, részben csoportos munkában, részben önállóan történik, de a Hallgatóink önálló (magyar és idegen nyelvű) szakirodalom feldolgozás, tárgyalási és prezentációs technikák elsajátításával és alkalmazásával is bővíthetik tudásukat. A tanórákon az Excel táblázatkezelő és az EkoWIN szoftver alkalmazása mind a hallgatói, mind az oktatói munka elengedhetetlen része.

5. Összegzés: perspektívák

A képzési program fenntartásának és továbbfejlesztésének lehetőségeit abban látom, hogy évente aktualizáljuk az órai eseteket, az e-tananyagot és az e-könyveket aktuális esetekkel, s lehetőség szerint a példabeli esetekbe több szálon futó problémakör megoldását a jelzés- és okkutatás keretében végezzük el, a feltárt okokra több lehetőséget adunk meg, és számolással igazoljuk azt, hogy melyik és miért a legjobb adott körülmények függvényében. Ezt kiegészíti az adatbázisok elemzése, amit szintén évről-évre aktualizálunk. Az órákon vett esettanulmány feldolgozás az adatbázis elemzésekből kapott eredmények ismeretében segíti a szakdolgozatok minőségi megírását és sikeres védését. Az üzletemberek számára fel szeretnénk hívni a figyelmet egy olyan pénzügy-menedzselési eszköztár kialakítására a cégek életében, amely támogatást nyújt működésük kezdetén, a növekedés idején, a szintentartó gazdálkodáshoz, a válság megelőzéséhez és kezeléséhez. A vállalati pénzügyeket oktató szakemberek számára javasoljuk az említett életszakaszok szerint történő elemzési és tervezési módszertan ismeretanyagának terjesztését különböző adatbázisok vizsgálatával és esetelemzéssel. A kutató szakemberek érdeklődését annak bemutatásával szeretnénk felkelteni a tervezett pénzügyi programunk iránt, hogy az említett szakaszok fordulópontjaiban fellépő problémákra még nem állnak rendelkezésre megfelelő megoldások.

A képzési programunk más intézményekben való adaptálhatóságának lehetőségeit abban látom, hogy a már megjelent nyomtatott és e-könyvek társszerzői a többi nagy, szakmailag is elismert gazdasági felsőfokú képzés egyetemi helyszínein dolgoznak főállásban: Győr, Miskolc, Pécs, Budapest, és Debrecen. Ez lehetővé teszi azt, hogy a több társintézményekben is megismerjék és az oktatásba beépítsék az alapképzéstől kezdve a doktori iskolával bezárólag. A további együttműködés fenntartása érdekében újabb munkákat és kutatási projektet tervezünk (a szinopszis már megvan). A későbbiekben esetleg a középiskolai képzési szinten is teret kap egy ugyanilyen vagy hasonló szemlélet a pénzügyek oktatásában a fiatal generáció pénzügyi kultúrájának hatékonyabb terjeszkedése érdekében.

Úgy vélem, hogy közel 3 évtizeddel a magyar rendszerváltás után mindenképpen szemlélet- és módszertani váltás szükséges a vállalati pénzügyek oktatása terén. Ez a munka szerette volna igazolni azt, hogy a vállalati pénzügyek oktatása hatékonyságát hogyan lehet növelni a

szakmai újdonságkeresés, a kutatási és a gyakorlati élet diktálta szükségszerűség függvényében. A közeljövő történései fogják eldönteni azt, hogy vajon a megfelelő szakmai-képzési profilt választottam és alakítottam ki, valamint valósítottam meg az oktató kollégákkal együtt.

Irodalomjegyzék

- Bélyácz I. (1991): Vállalati tőkefinanszírozás. Janus Pannonius Egyetemi Kiadó, Pécs.
- Brunnermeier, M. K. – Sannikov, Y. (2014): A Macroeconomic Model with a Financial Sector. *American Economic Review* 2014, 104 (2): pp. 379-421.
- Black, F. – Scholes, M. (1973): The Pricing of Options and Corporate Liabilities. *Journal of Political Economy*, 81 (3), pp. 637–654.
- Goldstein, I – Hackbarth, D (2014): Corporate Finance Theory: Introduction to Special Issue. *Journal of Corporate Finance*, 29, pp. 535-541.
- Hajdu O. – Virág M. (1996): Pénzügyi mutatószámokon alapuló csődelőrejelzés. *Bankszemle*, 5. szám, pp. 42-53.
- Jadav, V. B. (2014): Theoretical Conceptions of Optimal Capital. *Pezzottaite Journals*, Volume 3, Number 2, April – June, pp. 1025-1027.
- Katits E. (2002): Pénzügyi döntések a vállalat életciklusaiban. KJK-KERSZÖV Üzleti és Jogi Kiadó, Budapest.
- Katits E. (2007): A vállalati gazdálkodás alapjai. SALDO Kiadó, Budapest.
- Katits E. (2010): A vállalati válság pénzügyi menedzselése (teória és praxis). SALDO Kiadó, Budapest.
- Katits E. (2016a): The Risk Analysis of the Greatest Hungarian Energy Companies Between 2008 and 2013. In: MIC 2016 (szerk.) MIC 2016 Conference Proceedings : Management International Conference MIC 2016 : "Managing Global Changes". Konferencia helye, ideje: Pula, Horvátország, 2016.06.01-2016.06.04. Pula. pp. 429-440.
- Katits E. (2016b): A növekedési folyamatok pénzügyi vizsgálata, avagy esetelemzések vállalati, ágazati és regionális szinten. In: Kulcsár László, Resperger Richárd (szerk.) Európa: Gazdaság és Kultúra: Nemzetközi tudományos konferencia a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából: Tanulmánykötet. Konferencia helye, ideje: Sopron, 2016.11.10. Sopron: Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, pp. 34-50.
- Katits E. (2017a): A vállalati (életciklus) pénzügyek - Fogalomtár és alapvető módszertan. Soproni Egyetem Kiadó, Sopron.
- Katits E. (2017b): Haladó vállalati (életciklus) pénzügyek – Pénzügyek változ(tat)ások idején. Soproni Egyetem Kiadó, Sopron.
- Katits E. – Kucséber L. Z. (2015): Az M&A döntések a vállalati életszakaszokban. In: Székely Csaba, Kulcsár László (szerk.): Strukturális kihívások – reálgazdasági ciklusok: Innovatív lehetőségek a valós és virtuális világokban: Nemzetközi tudományos konferencia a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából: Tanulmánykötet. Konferencia helye, ideje: Sopron, 2015.11.12. Sopron: Nyugat-magyarországi Egyetem Kiadó, pp. 231-250.
- Katits E. – Kucséber L. Z. – Szalka É. (2014): A magyar járműipar növekedési lehetőségeinek pénzügyi elemzése, avagy az extern és direkt növekedés mérése. In: Székely Csaba (szerk.): Makrogazdasági döntések - hálózati szinergiák: Nemzetközi tudományos konferencia a Magyar Tudomány Ünnepe alkalmából: Tanulmánykötet. Konferencia helye, ideje: Sopron, 2014.11.12. Sopron: Nyugat-magyarországi Egyetem, pp. 559-582.
- Katits E. – Szalka É. (2015a): A magyar TOP 100 pénzügyi elemzése 2008-2013 között: avagy a növekedési lehetőségek feltárása. SALDO Kiadó, Budapest.
- Katits E. – Szalka É. (2015b): The Investigation of 15 Sector's Growth Potential Between 2008-2013 on the Basis of Annual Accounts of the 500 Greatest Hungarian Companies. Lap Lambert Academic Publishing, Saarbrücken.

- Katits E. – Szalka É. (2015c): Analysis of Factors Influencing the Growth of the Hungarian Top 5000. *Science, Journal of Business and Management*, pp. 10-25.
- Katits E. – Szalka É. (2015d): Húsz év számokban – a legnagyobb magyar mezőgazdasági vállalkozások működésének pénzügyi elemzése. *Gazdálkodás*, 4. szám, pp. 315-331.
- Katits E. – Szalka É. (2015e): The Analysis of the Greatest Hungarian Vehicle Industry Companies Profit Generating Ability in 2008-2013. In: Radek Kratochvíl, Jiří Vopava, Vladimír Douša (szerk.) *Proceedings of The 4th MAC 2015*. Konferencia helye, ideje: Prague, Csehország, 2015.02.20-2015.02.21. Prague: MAC Prague consulting, Paper MAC 201502018. 8 p.
- Katits E. – Szalka É. (2015f): A magyar nemzetgazdasági ágak pénzügyi összehasonlító elemzése, avagy a növekedésre kiél(h)ezve. In: Katona Klára – Kőrösi István (szerk.) *Felzárkózás vagy lemaradás? A magyar gazdaság negyedszázaddal a rendszerváltás után*, pp. 87-122. PÁZMÁNY PRESS, Budapest. 229 p.
- Katits E. – Pogátsa Z. – Zsupanekné Palányi I. (2017): A nemzetgazdasági konjunktúraciklusok és vállalati életciklusok – Modellek és bírálatok. Soproni Egyetem Kiadó, Sopron.
- Katits E. – Szemán J. – Varga E. (2017): A vállalati tőkefinanszírozási kutatás eredményei - Elmélet versus gyakorlat. Soproni Egyetem Kiadó, Sopron.
- Katits E. – Varga E. (2016): A vállalati logisztikai tevékenység az értékteremtés szolgálatában In: Gyenge Balázs, Kozma Tímea, Tóth Róbert (szerk.) *Folyamatmenedzsment kihívásai: Versenyképességi tényezők a 21. században*. 209 p. Gödöllő: PerfActa, pp. 73-113.
- Katits E. – Szemán J. (2017): A tőkestruktúra vizsgálata a magyar nemzetgazdaságban, avagy finanszírozás gazdasági (de)konjunktúrában. In: Zéman Zoltán (szerk.) *Évtizedek a számvitelben: Controller Info Tanulmánykötet. (CONTROLLER INFO különszám)*. Budapest: Copy & Consulting Kft., pp. 103-116.
- Lintner, J. (1965). The Valuation of Risk Assets and the Selection of Risky Investments in Stock Portfolios and Capital Budgets. *Review of Economics and Statistics*, 47 (1), pp. 13–37.
- Mossin, J. (1966): Equilibrium in a Capital Asset Market. *Econometrica*, 34, pp. 768–783.
- Sharpe, W. F. (1964). Capital Asset Prices: A Theory of Market Equilibrium under Conditions of Risk. *Journal of Finance*, 19 (3), pp. 425–442
- Száz J. (1991): Hitel, pénz, tőke. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.

KÉT TŰZ KÖZÖTT A KÉPVISELŐ AZ ADÓELJÁRÁSOKBAN

Representatives Exposed to Cross-Fire in Tax Audits

Dr. KENYERES Sándor PhD

címzetes egyetemi docens

Soproni Egyetem, Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar

Absztrakt

Az adóellenőrzések során az ellenőrzött és az adóhatóság eltérő információval rendelkeznek. Az adózót képviselő független harmadik személy mindkét félhez képest korlátozott információval rendelkezik, azaz két tűz közé szorul.

A tanulmányban vizsgálom a képviselő információs deficitje hogyan alakul ki, illetve milyen módszerekkel csökkentve. Az információs aszimmetria léte tény, mértéke csökkenthető. A megmaradt aszimmetria hatásainak kezelésére alkalmas módszereket vizsgálom.

Kulcsszavak: információs aszimmetria, adóellenőrzés, képviselő

JEL-kódok: D82, K34

Abstract

During a tax audit, the client and the tax authorities have different information. On the other hand, the tax representative, as an independent third party, has limited information, compared to the two entities, so the representative is between hell and high water.

In my essay, I examined how the representative's information deficit evolves and the key factors responsible for it. The mere existence of the information asymmetry is a matter of fact, though its extent can be reduced. Then I analyzed applicable ways to manage the impacts of the remaining asymmetry.

Keywords: information asymmetry, tax audit, representation

JEL Codes: D82, K34

1. Bevezetés

Az információval kapcsolatos tudományos igényű rendszerezés Claude Elwood Shannon amerikai mérnök-matematikus 1948-ban megjelent cikkével vette kezdetét. (Shannon, 1948) Ettől kezdve lett tudománnyá. Shannon hatása nagy jelentőségű, sok díjat kapott, de Nobel-díjat nem. Ugyanis nincs matematikai Nobel díj.

A közgazdasági közgondolkodásba az információval kapcsolatos fogalmakat, kutatásokat George Joseph Stigler „Az információ közgazdaságtana” című, 1961-ben írt klasszikus cikkével hozta be (Stigler, 1961), amely magyarul is elérhető (Stigler, 1984). Közgazdasági munkásságáért 1982-ben Közgazdasági Nobel-émlékdíjat kapott.

Az információs aszimmetria fogalma a kezdetektől közgazdasági vizsgálatok tárgyát képezte. 1996-ban Sir James Alexander Mirrlees és William Spencer Vickrey Közgazdasági Nobel-émlékdíjat kaptak. Az ösztönzést vizsgálták aszimmetrikus információs közegben. Az ösztönzéssel kapcsolatos fogalmak és modell (megbízó - ügyvivő, angolul principal - agent) több publikáción keresztül alakult ki a ma használatos formájára.

A piaci viszonyok közt George Arthur Akerlof vizsgálta az aszimmetrikus információt a tragacspiacról írott cikkében. (Akerlof, 1970). A gondolkodásmód hatékonyságát bizonyítja, hogy George Arthur Akerlof, Andrew Michael Spence és Joseph Eugene Stiglitz több szituációra is alkalmazták, és ennek eredményekért 2001-ben megosztott Közgazdasági Nobel-émlékdíjat kaptak. Az információs aszimmetria fogalom körét és annak sajátos magyar

terminológiáját, a szabatos matematikai leírásával együtt magyarul is megismerhetjük Gömöri András könyvéből. (Gömöri, 2001).

Az információs aszimmetria elmélete elsősorban a piaci viszonyok közötti jelenségeket írja le. A közigazgatási viszonyokra meglehetősen széleskörű átvitelrel lehet azokat alkalmazni. A gazdasági alanyok közötti információs kapcsolat a közgazdasági szakirodalomban több szempontból elemzett terület. Erről általános áttekintés található Varga József írásában (Varga, 2013). Az adózók képviselete során a képviselő az adózó és az adóhatóság között feszülő információs aszimmetriában vesz részt. Ugyanakkor korlátozott információval rendelkezik az adózó ügyeiről. Így mindkét irányba aszimmetrikus lesz az informáltsága.

2. Az információs aszimmetriáról

Köznapi értelemben az információs aszimmetriát kifejezést nem használjuk, helyette más megfogalmazással, de a felek közti egyenlőtlen információeloszlásra utalással fejezzük ki. Azt is jelenti, hogy az egyik fél nem hoz valamely adatot a másik tudomására, vagy kifejezetten megakadályozza annak megismerését, például: üzleti titok, személyes adat. Döntéseinket befolyásolja az is, hogy ismerjük-e a másik fél is rendelkezik-e az információval. **Köztudott tudás** az, amiről tudjuk, hogy a másik fél is tudja, és a másik fél is tudja, hogy mi tudjuk. Ezt az alapötletet Thomas Crombie Schelling 1960-ban tett közzé (Schelling, 1960). Ennek a kifejtéséért 2005-ben Közgazdasági Nobel-émlékdíjat kapott. A tudás fogalma egy kicsit színezi az információ fogalmát, hiszen az információn túl azt is jelenti, hogy ismerjük (ismerni véljük) a másik fél rendelkezik-e az adott információval.

A közgazdaságtanba az információs aszimmetriát először a piaci viszonyok tanulmányozása során fogalmazták meg tudományos igényességgel. A piaci modellek szerint az eladó általában információs előnyben van a vevővel szemben. Természetesen fordított előny helyzet is előfordul. Ez utóbbit az életbiztosításokkal szokták interpretálni. Az életbiztosítónak általában kevesebb információja van a biztosítandó ügyfél állapotáról, mint annak önmagáról.

A téma gazdaságelméleti szakirodalmában két a valós viszonyokból egyszerűsített alapesetet tárgyalnak a legrészletesebben, a kontraszelekciót és a morális kockázatot.

Kontraszelekciónak nevezik magyarul (eredetileg angolul: adverse selection). A szociológiában és a politológiában egy egészen más jelenséget is magyarul kontraszelekciónak (angolul: counter-selection) neveznek. Ezért hangsúlyozzuk, hogy a továbbiakban a közgazdasági értelmű kontraszelekciót vizsgáljuk. A közgazdasági kontraszelekció esetén szereplők között létrejövő ügylet során az egyik fél hiányos ismeretekkel rendelkezik a tranzakció tárgyát illetően. Ennek következtében a korlátozott információval rendelkező fél az ár elvárásait a piacon meglévő hasonló áruk minőségi átlaghoz igazítja. Ennek következtében a rossz áruk kiszorítják a piacról a jó árukat. Ezt a mechanizmust írta le Akerlof 1970-ben cikkében (Akerlof, 1970), amely elindította az információs aszimmetriával kapcsolatos közgazdasági közgondolkodást. A modell szemléletesen bemutatta a mechanizmust a használtautó piac működése során (magyar nyelvi interpretálása tragacspiac, angolul Market for 'Lemons').

Sokan a pénzügytani Gresham törvénnyel analógnak tekintik ezt, a leírt törvényszerűséget. Emlekeztetőül a Gresham törvény szerint a rossz pénz kiszorítja a jó pénzt. Gresham idejében többféle eltérő nemesfém tartalmú, de azonos névértékű érme volt forgalomban. Innen a mondas is: a rossz pénz nem vész el! Igazából ezt a törvényszerűséget 1526-ban Kopernikusz írta le Monetae cudendae ratio című tanulmányában.

A másik típusú vizsgált információs aszimmetria elnevezése magyarul **erkölcsi (morális) kockázat** (angolul: moral hazard). Az erkölcsi kockázat, az olyan tranzakciós helyzet, amelyben a kockázat csak az egyik felet érinti. Ebben a modellben csak a hátrányos információs helyzetben lévő felet éri anyagi kár az ügyletet követő, sikertelen kimenetelű gazdasági és üzleti

folyamatok következtében. Morális kockázat esetén nem a tranzakció tárgya, hanem a résztvevő felek egyikének tevékenysége marad ismeretlen a másik fél számára. Erkölcsi kockázat tehát akkor áll fenn, ha az egyik fél képes a bekövetkezési valószínűség befolyásolására, és ez a tevékenysége a másik fél előtt rejtve marad.

Az erkölcsi kockázat egyik matematikailag is alaposan tárgyalt szituációja a megbízó ügyvivő modell. A lényege, hogy a megbízó angolul: (principal) nem rendelkezik érdemi információval az ügyvivője (angolul: agent) tevékenységéről. A feladat olyan érdekeltségi rendszer kialakítása, amely mindkét fél számára elfogadható és ugyanakkor a megbízó az ügyvivő tényleges erőfeszítését honorálja. Ez egyben az aszimmetrikus információs helyzetben, az ösztönzésre is jó példa.

Az információs aszimmetria károsító hatása különböző technikákkal enyhíthető. A technikákat első sorban nem matematikai megfontolások alapján alkották meg. A józan ész és a gyakorlatias megfontolások megelőzték a matematikai megoldásokat.

Az információtöbblettel rendelkező fél lehetőségei. A termék (lehet áru vagy szolgáltatás) előállítója, forgalmazója (az információtöbblettel rendelkező fél) jelzi a másik fél (vevő, felhasználó) felé, hogy milyen minőséget értékesít. Ezt a jelzést a szakirodalomban szignálnak nevezik (a folyamat angolul: signaling). A szignál fogalmát a munkaerőpiac vonatkozásában Andrew Michael Spence vezette be 1973-ban. (Spence, 1973). A szignál önmagában is kialakult a különböző minőségi tanúsítványok és minősítési rendszerek létrehozásával.

Az információhiánnyal rendelkező fél lehetőségei. Amennyiben az információs hátrányban levő fél tömeges értékesítést végez a vevői között előzetes információk alapján válogathat, különféle vevői csoporthoz más árazást társíthat. Ezt először a biztosítási piacokon vizsgálták. Ennek a megoldásnak az elnevezése a szűrés (angolul: screening). A vizsgálatokat Rothschild – Stiglitz és Stiglitz tették közzé 1976-1977 években (Rothschild – Stiglitz, 1976 és Stiglitz, 1977).

Az információhiánnyal összefüggő kockázatot képes csökkenteni a compliance, mely megfelelést vagy megfelelést jelent. Kettős megfelelésről van szó, meg kell felelni a belső elvárásoknak, de a szabályzatoknak és a külső, jogszabályi feltételeknek is. Az információhiánnyal rendelkező fél esetében ez nehézséget jelent – erőforrás, technika tekintetében –, problémát jelent a változó szabályrendszer és annak betartása. Mindenképpen biztosítani kell, hogy az ügyletek során az összeférhetetlenség ne álljon fenn, a bizalmas adatok védelmét és a korrupció elleni küzdelmet, ahogy azt Szóka Károly írja (Szóka, 2016).

A szakirodalomban a morális kockázat és a kontraszelekció elhatárolására több megközelítést alkalmaznak. A fellevezetőben a termék - tevékenység alapú elhatárolást tárgyaltuk. Érzékelhetjük, hogy a termék és tevékenység határának képlekenysége miatt nem egyértelmű. Szokták ezt úgy is interpretálni, hogy a tranzakcióban rejtett akció vagy rejtett információ van-e az alul informált fél számára. A továbbiakban számunkra nem az elhatárolás, hanem az információs aszimmetria megnyilvánulása és annak feloldására adott válasz lesz érdekes.

3. Adózó és adóhatóság közti információs aszimmetria

Az adózás körét általánosabban értelmezhetjük, kiterjesztjük a közterhek körére, amelyek lényegében adók módjára viselkednek a beszedés szempontjából: az adók, a járulékok, a járadékok, a hatósági díjak, az illetékek, a vámok. Az adóhatóság és az adózó az adott gazdasági tranzakcióról, vagy adót meghatározó tényállásról eltérő információval rendelkeznek. A továbbiakban tekintsük át, hogy milyen információs aszimmetria helyzetek keletkeznek.

Az adóhatóság nézőpontjából. Az adóhatóság követő magatartást folytat, nem tudja, hogy az adózó adót kerül vagy jogkövető magatartást folytat. Az adóellenőrzésben, az adóhatóság, mint információhiánnyal rendelkező fél, az információs aszimmetria csökkentése érdekében szűrést alkalmaz. Ezt kockázatkezelés néven ismerjük, és az ellenőrzésre történő kiválasztásban alkalmazzák. Részei Rugalmas Adóellenőrzési Döntéstámogató és Adatbányászati Rendszer (RADAR) és a Kockázatos Kapcsolatok Információs állománya (KoKaIn), ahogy azt Vikárius Gabriella előadásából megismerhettük (Vikárius, 2012). Az adókerülés elleni harcban állítólag eredményes eszköz.

Magyarországon az ellenőrzésre kiválasztás módszere és annak jogi háttere egyre finomabb eszközöket ad az adóhatóság számára. Ez azt jelenti, hogy az adóhatóság hatékonyabban tudja az ellenőrzést elvégezni, az adókerülő tevékenységet megszakítani. A beszedni elmulasztott adó utólagos behajtására ez a módszer nem alkalmas.

Az adózó nézőpontjából. Az adózó a tevékenységét a reál gazdaságban végzi. Számára az adózás elsősorban nem morális kérdés, hanem költségtenyező. Természetes adózói magatartás a költségek optimalizálása. Ahogy Ambrus Rita Anna is megfogalmazza: „A vállalkozások jelentős részét – akar egyéni vállalkozó, akár gazdasági társaság tulajdonosa, ügyvezetője – ...egyetlen dolog érdekli, hogy mennyi adót kell fizetnie” (Ambrus, 2015). Ugyanakkor, mint Varga József a cikkében (Varga, 2016) rámutat, létezhet egy szerencsés gazdaságpolitikai kombináció, mely során az adóterhek csökkenése együtt jár a gazdaság kifehérítésével és az adó nagyságának alakulása nem veszélyezteti a költségvetés egyensúlyát. Az adózó általában nem ismeri részleteiben az adóztatást és az adóhatóság tevékenységét. Azaz számára egyszerre van jelen a kontraszelekció és a morális kockázat. Az adóhatóságot látja információs előnnyel rendelkező félnek.

Az adóhatóság rengeteg adatot gyűjt a gazdaságról és az adóköteles tényállásokról. Lényegében több adattal rendelkezik az adózóról, mint az önmagáról! Az adózó cselekedetei mögött mindig a tudatosságot vélelmezi, a döntések racionalitását.

Az adózó eszköztárában az előzőekben tárgyaltak közül a szignál alkalmazható. Magatartását igazíthatja az adóhatóság szűréséhez. Úgy viselkedik, vagy olyan képet mutat magáról, olyan szignált ad, hogy az adóhatósági szűrés (kockázatkezelés) eredményeként a kedvezőbb csoportba kerüljön.

Az adókerülő magatartást folytató adózó igyekszik az adóhatóság felé információs aszimmetriát létrehozni. Eltitkolja a tényleges tulajdonosokat, a tényleges tevékenységet. Valósnak tüntet fel, meg nem történt eseményeket adóelőny létrehozása miatt.

Összegezve. Az adóhatóság és adózó is rendelkezik az információs aszimmetriát csökkentő eszközzel. Az adózó ezen a területen követő magatartást folytathat. Alkalmazkodnia kell az adóhatóság szűréséhez.

Magyarországon az a sajátos helyzet adódott, hogy az adójogszabályokat nem az adóhatalom képviselői készítik elő, hanem az adóhatóság. Így az adózás, mint játékelméleti modellekkel tárgyalható játék, az egyik játékos igényeit érvényesíti. Ez a probléma inkább a politológiai vizsgálatok tárgya kell, legyen.

4. Képviselő és az adózó közti információs aszimmetria

Kézenfekvő, és minden képviseletre igaz a **megbízó - ügyvivő modellen** alapuló információs aszimmetria. A megbízó ez esetben az adózó és az ügyvivő a képviselője. Az elmélet alapján egy megfelelő díjazás alakítható ki, amely biztosítja adózó számára a képviselő maximális erőfeszítését a munka során. Erre alkalmazható az ösztönzés elmélete információs aszimmetriás közegben.

Az információs aszimmetria nem csak az ösztönzés vonatkozásában, hanem a képviselet során is megnyilvánul.

Az adózó a saját ügyéről általában tájékozottabb, mint a képviselője. A megbízók (adózók) önképjavító megfontolásból, nem tárják fel az képviselőnek szükséges összes információt. A megbízók némelyike akaratlanul nem ad át a képviselőnek szükséges minden információt, mert nem tartja azt relevánsnak.

A képviselők az eljárás részleteiről nem tájékoztatják a megbízóikat, azaz a megbízó nem ismeri a *pillanatnyi* eljárástaktikai helyzetét. Az esetek nagy többségében az adózó nem tud mit kezdeni az információval, csak megzavarja. A képviselő és az adózó információja eltérő lehet. A képviselet során a képviselő az adózóra vonatkozó információjából csak azt használhatja fel, amely kettejük köztudott tudása. A többi szakmai titok!

Összegzés. A képviselő célja a közte és adózó közti információs aszimmetria csökkentése. Az adózó motivációi összetettebbek. Nem feltétlenül oszt meg minden releváns információt a képviselőjével. Ennek az esetek többségében a kárát is látja.

Adókerülő adózó képviselte esetén a képviselő sem kíván minden információt megismerni, nehogy a bűnpártolás gyanújának árnyéka rá essen.

Ez egy több feltételes játszma, amit játékelméleti eszközökkel nehéz leírni. Sok múlik a szereplők erkölcsi szilárdságán, és a döntéseik sok esetben intuíción alapulnak, azaz kevésbé kiszámítottak.

5. A képviselő és az adóhatóság közti információs aszimmetria

A képviselő az adóhatóság előtt az adózó nevében és érdekében jár el. Az adózó és adóhatóság közti aszimmetrikus információs helyzete rá is vonatkozik. Helyzetét nehezíti, hogy a képviselő köteles és elvárt tudása az eljárási rend és az adószabályok ismerete. Ez szűkíti a mozgásterét. Amit egy laikus megtehetne, azt egy profi nem teheti meg. Egy laikus szabályszegést „jóhiszeműen” is elkövethet, míg a professzionális képviselő nem.

Az adózó és adóhatóság közti információs aszimmetrián helyett, képviselő és az adóhatóság között fennálló információs aszimmetria helyzeteket vizsgáljuk.

Az adóhatóság követő pozícióban, ha a képviselő egy ügyletláncolat egyik tagját képviseli. A képviselő valószínűleg ismeri a teljes láncot (megbízótól függ), míg az adóhatóság ezt követi. Ebben az esetben az információhiányos fél az adóhatóság, és esetleg a konkrét adózó is. Ilyenkor a valós megbízó a tényleges tulajdonos lehet. Az adóhatóság ilyen helyzetben nem tudja hatékonyan használni a szűrést, mert már kiválasztotta ellenőrzésre az adózót. Amit tehát az a szignál. Az adózón keresztül jelzést küld a láncolatnak az ellenőrzések várható lefolyásáról. Ez sem az elméletben vázolt szignál lesz, hiszen nem egy termék (adóellenőrzés) általános színvonaláról ad információt. Konkrét esetre vonatkozó egyedi jelzés lesz. A jelzés címzettjeinek a választási szabadsága is korlátozott lesz. Ez inkább egy információs játszma, amellyel csökkenti az adókerülés kockázatát.

A képviselő szerepe ebben a játszmában az, hogy felismerje a játszmát, és az adóhatóság fenyegetési és megtévesztési potenciálját tompítsa. A képviselő eljárási magatartása arra kell, irányuljon, hogy az adózóról pozitív kép alakuljon ki. **A képviselő** az adózó által átadott ismeretek birtokában jár el az adóhatóság előtt. Az ügy lényegéről az ismerete legfeljebb akkora, mint az adózóé. Az adózó és adóhatóság közti információs különbözetet megőrököli. Az adózó kontraszelektációs pozíciójánál jobb helyzetben van, hiszen ismeri az adóeljárás szabályait így a terméket (adóellenőrzés) ismeri. Az adózói morális kockázat (bízni kell az adóhatóság korrekt és jogkövető magatartásában) átszűrődik a képviselőre is. Bár jobban ismeri az adóhatósági gyakorlatot, de az ő helyzete is kiszolgáltatott ebből a szempontból.

Összegezve, a képviselő nem azonos adózóval, személyében nem azonosul vele, megfelelő távolságot tart. Az adóhatóság előtti képviselet során az adózó jogszerű érdekeinek védelmét láthatja el. Segítheti az adózót a kötelezettségeinek teljesítésében.

6. Két tűz között a képviselő

Az előzőek szerint a képviselőt, aki/amely az adóhatóság és adózó közé került, mindkét fél igyekszik nyomás alá helyezni. Az adózó az szeretné, hogy a képviselő morális értékrendjét, meghaladóan is érvényesítse az érdekeit. Az adóhatóság azt szeretné, ha a szakszerű adózói érdekérvényesítés helyett, az adóhatósági gyakorlatot fogadná el eljárási sztenderdnek. Ez kikíváncsi ellenét. Lássuk részleteiben!

Az adóhatóság tüze. Az adóhatóság a vélt és a valós információs hátrányának csökkentésében érdekelt. Az adóhatóság, mint szervezet viselkedése az, ami kifelé látszik. Tapasztaljuk, hogy az eredményesség az elsőrendű szempont a számára, azután a jogszerűség. Az információ hiányát az adóeljárás során csökkenteni igyekszik, közben eljárástaktikai okokból, a másik fél irányába információs aszimmetriát hoz létre. A tényállástisztázás során olyan jogszerű eljárási elemeket használ, amelyről a másik fél (adózó, képviselő) nem tudnak. Azaz a tényállásfelderítés folyamán az adóhatóság nem a szereplők közti köztudott tudásra alapoz. Például automatikus vagy spontán adatlekérések, olyan nyilatkozattételek alkalmazása, amelyekről nem kötelező tájékoztatni a másik felet. A képviselőtől igyekszik minél több az adózóra vonatkozó információt megszerezni. A képviselő és az adózó harmóniájának megbomlása nincs ellenére.

Az adózó tüze. Az adózó saját érdekeit szeretné érvényesíteni. Elvárja, hogy a képviselő megoldja az esetleges adókelmetlenségét. A képviselő díjazása egy morális kockázati probléma a megbízó- ügyvivő konfliktus. A képviselő korlátozottan rendelkezik az adózó korábbi tevékenységéről. Az adózó elvárása, hogy az ügyleteiben rejlő adókockázatot a képviselő csökkentse. Nehezen ismeri el, hogy a kockázat nem a képviselőé, hanem az ügyletből adódóan a sajátja. Az adózó szervezet is lehet. A részegységek és a munkatársak ellenérdekeltek lehetnek szervezettel. Például az számviteli vagy adórészleg a hibáit igyekszik elfedni, és ezért információs aszimmetriát hoz létre.

Konklúzió. Mit tehet a képviselő, hogy csökkentse az információs aszimmetriát. Az adóhatósággal szemben sok választása nincs. Igyekeznie kell a közös köztudott tudás növelésére. Az együttműködés során udvariasan, de határozottan kell együttműködni az adóhatósággal. Mindkét oldalról jogszerű mederben kell, tartsa az eljárást. Szignált adhat az adóhatóság felé, az adózóról pozitív képet alakíthat ki az adóhatóságban.

Az adózóval szemben több választása van. Alkalmazhat szűrést, nem kell minden adózói képviseletet elvállalni. Az adózó képviselete során a megfelelő szintű döntéshozóval kell kapcsolatot tartani, hogy a belső információs anomáliákat kezelni tudja.

7. Összegzés

Az előzőekből kitűnt, hogy a szereplők mindegyike (adóhatóság, adózó, képviselő) a másikhoz képest információs aszimmetriában érzi magát és ennek megfelelően igyekszik csökkenteni a „hátrányát”. A különböző szereplők számára az alkalmazható intézkedések eltérők. Ahogy az információ eloszlása aszimmetrikus, úgy a lehetőségek sem egyformák.

Az adóhatóság számára a jogi lehetőségek a legjobbak, nincs semmi szimmetria az adózó és adóhatóság között. Az alkotott jog a demokratikus jogegyenlőség elvétől eltér, az adószedés hatékonysága irányába. Az egyik jogalkalmazó (adóhatóság) számára kedvezőbb a helyzet.

Az adózó (vagy az, akinek adóznia kéne) ebben a helyzetben dönthet, hogy jogkövető lesz-e, vagy adókerülő. Az adóhatóság a döntést illetően követő helyzetben van. Az információs aszimmetriát folyamatos adatgyűjtéssel ellensúlyozza. Kérdés, de nem ennek a cikknek a kérdése, hogy ez az információ felhalmozás ésszerű és arányos megoldás-e az adókerülés feltárása érdekében.

A képviselő két tűz közé kerül, a saját információs aszimmetriát ad hoc módszerekkel tudja tompítani. Megoldásai során sok intuitív elemet kell, alkalmazzon. A nehézségek ellenére a képviselőt a jogkövető magatartás (mind az adóhatóság, mind az adózó oldaláról) alkalmazásának irányába tolja el az eljárásokat. A képviselőnek tisztában kell lennie a helyével, szerepével!

Az *összes szereplő* törekszik arra, hogy megőrizze az előnyét (övé maradjon az információ többlet) és ugyanakkor csökkentse hátrányát (kezelje az információ hiányt). Ha ez a mechanizmus elszabadul, a folyamat társadalmilag károsná válik, kialakulhat valamilyen társadalmi csapda. Nagy az adóhatóság felelőssége, hiszen a játszma kereteit biztosító szabályokat bevezetésük előtt nem csak véleményezi, hanem ténylegesen készíti is!

Irodalomjegyzék

- Akerlof, G. A. (1970): The Market for 'Lemons': Quality Uncertainty and the Market Mechanism. In: *Quarterly Journal of Economics*, 84 (3), pp. 488–500.
- Ambrus R. A. (2015): Számvitel és adózás, különös tekintettel a nyilvántartási és adókötelezettségek kapcsolatára. In: *Gazdaság & Társadalom*, 7. évfolyam (Különszám), pp.18-32.
- Gömöri A. (2001): Információ és interakció (Bevezetés az információs aszimmetria közgazdasági elméletébe). Tipotex Kiadó, Budapest.
- Rotschild, M. – Stiglitz J. E. (1976): Equilibrium in Competitive Insurance Markets: An Essay on the Economics of Imperfect Information. In: *Quarterly Journal of Economics*, 99, pp. 629–650.
- Schelling T. C. (1960): The Strategy of Conflict, Harvard University Press, Cambridge.
- Shannon, C. E. (1948): A Mathematical Theory of Communication, *Bell System Technical Journal*, Vol. 27, pp. 379–423, 623–656.
- Spence, A. M. (1973): Job Market Signaling. In: *Quarterly Journal of Economics*, 87 (3), pp. 355–374.
- Stigler, G. J. (1961): The Economics of Information In: *Journal of Political Economy*, 69 (3), pp. 213–225.
- Stigler, G. J. (1989) In: Piac és állami szabályozás (válogatott tanulmányok), Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1989, pp. 232-253.
- Stiglitz, J. E. (1977): Monopoly, Nonlinear Pricing and Imperfect Information: The Insurance Market. In: *Review of Economic Studies*, 44, pp. 407-430.
- Szóka K. (2016): Controlling at the modern and responsible organizations. In: Böcskei Elvira (szerk.) Ethical economic thinking and competitiveness: International Conference on "Ethical economic thinking and competitiveness", pp. 200-208.
- Varga J. (2013): A számvitel célja, feladata. In: Parádi-Dolgos Anett, Polyák Imre, Varga József (szerk.) A magyar számvitel rendszere, 2013. Sopron: A Soproni Felsőoktatásért Alapítvány, pp. 16-43.
- Varga J. (2016): Az adóteher-csökkentés és a gazdaság kifehérítésének pályája Magyarországon 2010 után. *Pénzügyi Szemle*, 62 (1), pp. 7-20.
- Vikárius G. (2012): Kiemelt ellenőrzési feladatok 2012-ben, különös tekintettel a szándékos csalásra, adóelkerülésre, In: Finanszírozás, kockázatkezelés, csaláskutatás: Pénzügyi, adózási és számviteli szakmai konferencia. Nyugat-magyarországi Egyetem, Sopron.

A KKV-K INNOVÁCIÓS TEVÉKENYSÉGÉNEK FINANSZÍROZÁSA

The Financing of Innovation Activities of the SMEs

Dr. KERESZTES Gábor PhD

adjunktus

Soproni Egyetem, Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar, Üzleti Tudományok Intézete

Absztrakt

A 2008-ban kirobbant globális gazdasági és pénzügyi válság kihívásai új megoldásokra, új válaszokra késztették a gazdasági élet szereplőit. A pénzügyi világon végigsöprő sokk utáni első eszmélések még nemzetközileg próbáltak megoldást találni a problémákra. Azonban ezek mellett folyamatosan beindultak a lokálisan gondolkodó KKV-k kiútkeresései is, ennek apropóján került ismét napirendre az innovációs tevékenység fokozásának szükségessége.

Kulcsszavak: finanszírozás, innováció, KKV

JEL-kódok: G39, O31

Abstract

The challenges of the global economic and financial crisis of 2008 forced the players of the economy to find new responses. After the shock that swept through the financial markets, the first awakenings were trying to find international solutions to the problems. Besides the locally thinking SMEs also attempted to find their way out of the crisis, which brought the issue of innovation up to the agenda.

Keywords: finance, innovation, SME

JEL Codes: G39, O31

1. Bevezetés

A KKV-szektor – és ezzel együtt az egész gazdaság – számára különös jelentősége van az innovációs folyamatok megértésének és a komplex, hétköznapi gyakorlatban is alkalmazható eredmények megjelenítésének. A vizsgálódáshoz fontos szempont továbbá az Európai Unió 2020-ra vonatkozó törekvései, melyeknek célja az Innovatív Unió megteremtése. E cél egyik prioritása a KKV-szektor innovációs teljesítményének fejlesztése, a KKV-k helyzetbe hozása. A tanulmány célja, hogy – a terjedelmi korlátok figyelembevételével – felmérje és értékelje a magyar KKV-szektor helyzetét, az aktuális finanszírozási lehetőségeit, valamint az intenzívebb K+F+I folyamatok alkalmazásának erősítő és gátló tényezőit.

2. A KKV-szektor nemzetgazdasági jelentősége

2.1. Általános jellemzők

Magyarországon 1.697.402 db vállalkozást jegyeztek 2012-ben¹⁴, a vállalatok 26,9%-a a primer, 10,3%-a a szekunder és 62,8%-a tercier szektorban működött. A vállalkozások 36,1%-a volt társas, míg 63,9%-uk önálló vállalkozás. A társas vállalkozások 24,3%-a Kft-ként, 10,3%-uk betéti társaságként volt bejegyezve. A cégek 26,9%-a a mezőgazdaságban, 13%-a az ingatlanügyletek ágazatban, míg 12,4% a kereskedelemben működik [KSH, 2012].

---

¹⁴ Ennél frissebb statisztikai jelentés is közel ezt az adatot mutatja: KSH [2016]: A regisztrált gazdasági szervezetek száma, 2016. Statisztikai Tükör, 2017.

Létszámkategóriák szerinti bontásban a magyar vállalati szektor 99,6% kisvállalkozások (ebből mikrovállalkozás¹⁵: 97,8%), 0,3% a közepes-, míg 0,1% a nagyvállalkozások aránya. A területi adatokat tekintve erős koncentráció figyelhető meg: a Közép-magyarországi Régióban a vállalkozások 34,4%-a, Észak- és Dél-Alföldön 15,5% és 14,3%-a, míg a Nyugat-dunántúli Régióban 9,4%-a volt bejegyezve [KSH, 2012].

Tényleges működést¹⁶ a szektor 85%-a tudott felmutatni. A KKV-szektor jelentős részben nemzeti tulajdonban van, hiszen mindössze a vállalkozások 4%-a külföldi érdekeltségű. A teljes vállalati szektor árbevételének az 58%-át a KKV-k produkálták. A bruttó hozzáadott érték számait tekintve a KKV-k 8.000 Mrd Ft értéket állítottak elő, mely a vállalati szektor 33%-át teszi ki. A KKV-k mintegy 1500 Mrd Ft értékű új beruházást hajtottak végre, mely a teljes vállalat szektor 45%-át adja. A foglalkoztatottak számát tekintve a KKV-k 2 millió embernek adtak munkát, mely a teljes vállalati foglalkoztatotti létszám 73%-a [KSH, 2014].

Az újonnan regisztrált vállalkozások száma egy évben 112 ezer, mely növekvő, míg a megszűnő vállalkozások száma 111 ezer, mely csökkenő tendenciát jelent [KSH, 2016].

Az ismertetett statisztikai adatok alapján látható, hogy KKV-szektor nemzetgazdasági jelentősége megkérdőjelezhetetlen, a vállalati szektor a KKV-k fejlesztése nélkül nem erősíthető. A felsorolt adatok átfogó szemléltetésére az 1. sz. táblázat nyújt segítségét.

1. táblázat: A KKV-szektor főbb jellemzői

Jellemző	Érték
Számaránya a teljes vállalati szektoron belül	99,6%
Ténylegesen működést tud felmutatni	85%
Külföldi érdekeltségű	4%
Árbevétel aránya a teljes vállalati szektorhoz viszonyítva	58%
Bruttó hozzáadott érték aránya a teljes vállalati szektorhoz viszonyítva	33%
Új beruházások aránya a vállalati szektorhoz viszonyítva	45%
Foglalkoztatottak aránya a teljes vállalati szektorhoz viszonyítva	73%

Forrás: KSH [2012, 2014, 2016]

A KKV-szektor támogatását és fejlesztését az egyes országok eltérő okokkal magyarázzák, de az alábbi közös indokok általában mindig megemlítesre kerülnek:

- állandó munkahely-teremtési potenciállal rendelkeznek, mind a gazdasági fejlődés,
- mind a recesszió idején, ellentétben a nagyvállalatokkal,
- verseny-fokozó szerepük kétségtelen,
- folyamatos megalakulásukkal és megszűnésükkel mozgásban tartják a piacokat,
- alvállalkozóként (főként beszállítás, értékesítés) alakítják és befolyásolják a
- termelési és értékesítési láncokat [Mészáros et al., 2001].

2.2. Kihívások

A következőkben vizsgáljuk meg, hogy melyek a KKV-szektor legnagyobb kihívásai, működési problémái, először nemzetközi kitekintésben, majd a magyar viszonyok között.

Az Európai Bizottság 2011-ben tett közzé egy kutatást, melyben összesen 38 EU-n belüli és azon kívüli ország KKV-szektorának legégetőbb problémájának vélt, a finanszírozási forrásokhoz való hozzáférést mérte fel. A jelenség a következő megállapításokat tartalmazza [EC, 2011]:

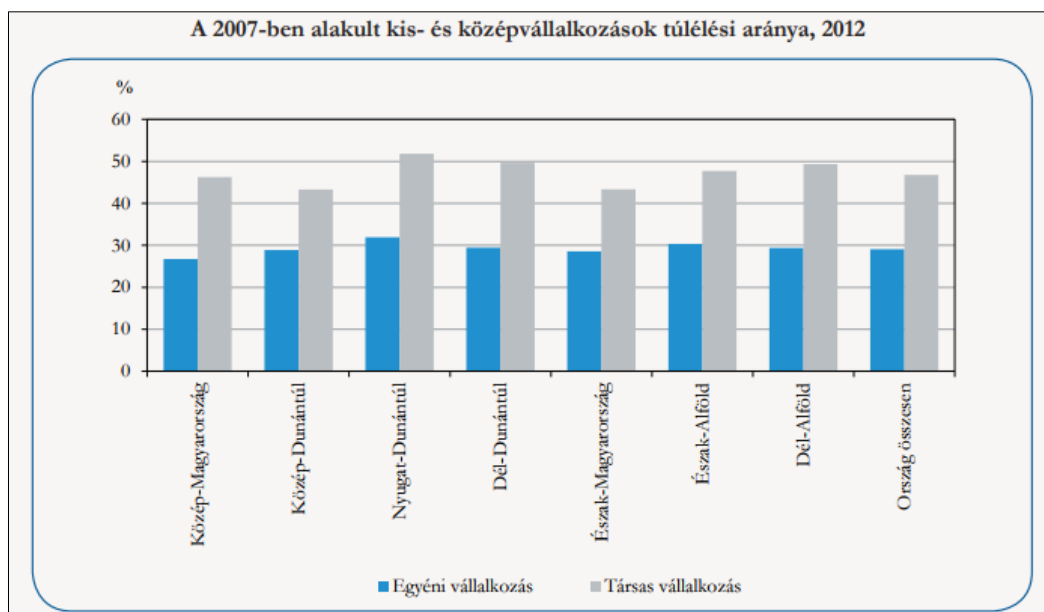
1. a finanszírozási forrásokhoz való nehéz hozzáférés a 2. legfontosabb probléma, ennél is nyomasztóbb a fogyasztók megtalálása,

¹⁵ Mikrovállalkozás: 10 főnél kevesebb főt foglalkoztató kisvállalkozás

¹⁶ Tényleges működés: a vállalatnak az elmúlt egy évben volt árbevétele vagy alkalmazottja.

2. a finanszírozási forrásokat tekintve, 2009 óta megduplázódott a csak külső forrást igénybe vevő KKV-k száma (56%), mindössze 4% működik csak saját forrásból, a többi vegyes finanszírozású,
3. a KKV-k *jobban kedvelik a külső forrásokat*, mint a nagyvállalatok, akik a vegyes finanszírozást részesítik előnyben,
4. leggyakrabban használt külső pénzügyi források: folyószámlahitel, lízing, bérlet, faktoring, kereskedelmi hitel, banki kölcsön. A vállalkozók 3/4-e a felmérést megelőző 6 hónapban használt forrást adósságrendezésre,
5. saját tőkéből való működést a kockázati tőkés cégek és a gazellák vállaltak nagyobb arányban, de ez is csak 14-12%-ot tett ki,
6. általában a nagyobb és régebbi vállalatok vesznek igénybe külső forrást, messze a bankok szolgáltatták a legtöbb külső forrást (87%), a többi forrás az államtól, kisebb pénzügyi szolgáltatóktól, családtagoktól, barátoktól származott,
7. a KKV-k főként tőke, föld, épület, jármű, eszköz igény miatt vettek fel kölcsönöket,
8. a KKV-k gazdasági kilátásaira a *pesszimizmus* a jellemző. A magyar cégek a legpesszimistábbak közé tartoznak a felmérés szerint, de a kilátásokat összességében kedvezőbbnek ítélik meg, mint 2009-ben,
9. a KKV-k nagyobb része (56%) a forgalom élénkülését várja a következő 2-3 évben, jellemző a fiatalabb vállalatok nagyobb optimizmusa,
10. további pénzügyi forrásokra, a *külső finanszírozás bővítésére lenne szükségük*,
11. a KKV vezetők fele változatlanul tervezi a belső források arányát, minden 6. vezető várja csak, hogy növekedni fog a saját forrás,
12. fontosnak vélik – a forrásokhoz való kedvezőbb hozzájutás érdekében –, hogy az állam intézkedjen az adminisztratív terhek csökkentésében, adókedvezmények, hitelgaranciák megteremtésében, üzleti, támogató szolgáltatások fejlesztésében. Kisebb jelentőséggel bírnak számukra a kockázati tőkések, üzleti angelok, külföldi hitelek.

Rátérve a magyar szektorra, a KKV-kat *alacsony „túlélési képesség”* jellemzi: a cégek 1/3-a nem éri meg az 5 éves működési időt. A teljes vállalati hitelállományból a KKV-szektor 54,4%-kal részesedik [KSH, 2013].

1. ábra A 2007-ben alakult kis- és középvállalkozások túlélési aránya, 2012

Forrás: KSH [2014]

Az MMV¹⁷ [2013] tanulmánya szerint a KKV-szektor *többségében családi vállalkozásként* működik, mely családoknak szinte ez az egyetlen jövedelmi forrása. Ezen cégek jelentős része folyamatosan küzd a fennmaradásért, *sokan kényszerből vállalkoznak*, és erősebb hatást váltanak ki náluk a gazdasági döntések, mint a nagyvállalatok esetében.

2009-ben *a vállalkozók* a következő okokkal indokolták a KKV-szektor hátrányos helyzetét [VÉSZ¹⁸, 2009]: *diszkriminatív eljárás* a hazai joggyakorlatban, mely szembement az EU normákkal; *lánctartozás*, melynek legnagyobb problémája, hogy nagy része behajthatatlan, viszont az adófizetési kötelezettség fennáll. Az állam nem szankcionálta megfelelően a pénzügyi fedezet nélküli megrendeléseket, a bűncselekmények száma is megnőtt a szektorban.

Gond még a *forráshiány* (emiatt magánvagyon bevonása) és a *likviditás*, melyek okán gyakorlatilag nyílt közbeszerzéseken sem tudnak elindulni ezek a cégek. Probléma a bürokrácia, az irracionális, *folyamatosan változó gazdasági regulációk*, szankciók, a pályázati rendszer *bonyolultsága* és a jövőkép teljes hiánya.

2.3. Kiútkeresés

A Nemzetgazdasági Minisztérium 2013 májusában küldte ki társadalmi egyeztetésre a 2020-ig szóló KKV stratégiát, mely a következő problémákat állapítja meg [NGM, 2013]:

- a vállalatok *környezete nem támogató jellegű*: magas adminisztratív költségek, információhoz való hozzáférés nehézkes, nagyok a hozzáadott értékre rakott terhek,
- a *forrásokhoz való jutás nehézsége*: szétaprózott, nehezen átlátható Unió és hazai pályázatok, piaci források szűkössége, KKV-k pénzügyi felkészültsége gyenge,
- a *növekedési lehetőségek gyengék*: sok a kényszervállalkozás, kevés a közepes vállalat, alacsony innovációs hajlandóság, gyenge az együttműködési arány, a termékek a hazai piacon sem versenyképesek a multinacionális vállalatokkal szemben (a KKV-k 78%-a nem exportál és nem is tervezi, hogy fog).

A stratégiában¹⁹ a problémákra adandó válaszok is megfogalmazódnak: céltudatos exportfejlesztés, tudásintenzív, innovációra épülő fejlesztés, szegmentált támogatás a vállalkozói csoportok számára, pénzügyi képzés erősítése az oktatásban és a vállalkozásoknál, források hozzáférhetőségének javítása, üzleti környezet és a vállalkozói készségek fejlesztése, az állam részéről az adózási és adminisztratív terhek csökkentése.

3. Finanszírozás

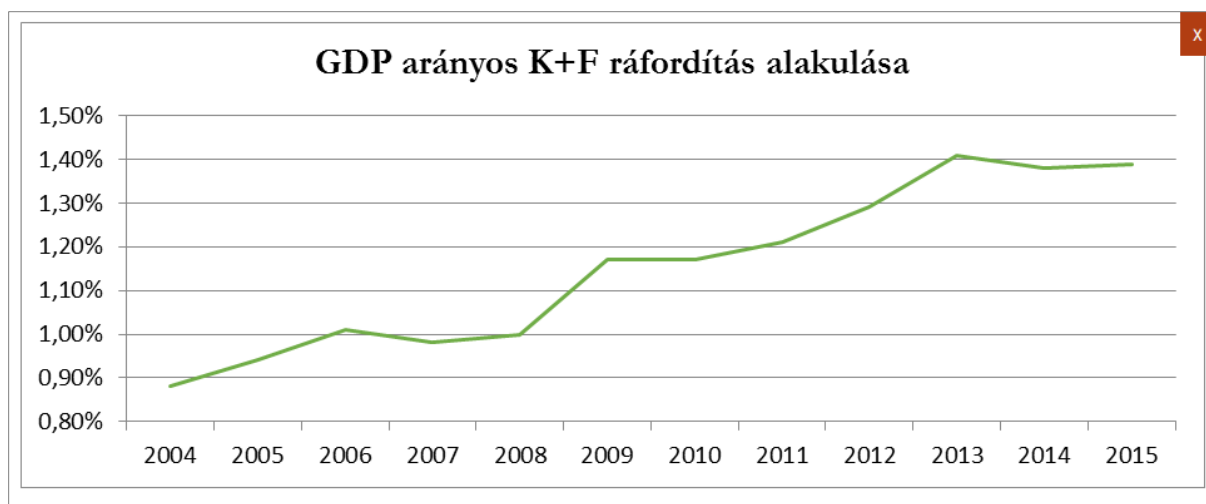
Először röviden vizsgáljuk meg a magyar innovációs szektor főbb eredményeit. A 2. ábrán látható, hogy a GDP arányos K+F ráfordítás, vagyis a GERD lassan növekvő tendenciát mutat összességében az elmúlt 10 évben. A 2015-ös év végére közelíti az 1,4%-ot. Az Európa 2020 Stratégia célkitűzései között Magyarország 1,8%-os GERD értéket vállalt, míg az EU egészét tekintve 3% a cél az évtized végére. Magyarország a 3%-os uniós célt 2030-ra tervezi elérni.

---

¹⁷ Mozgalom a Magyar Vállalkozásokért

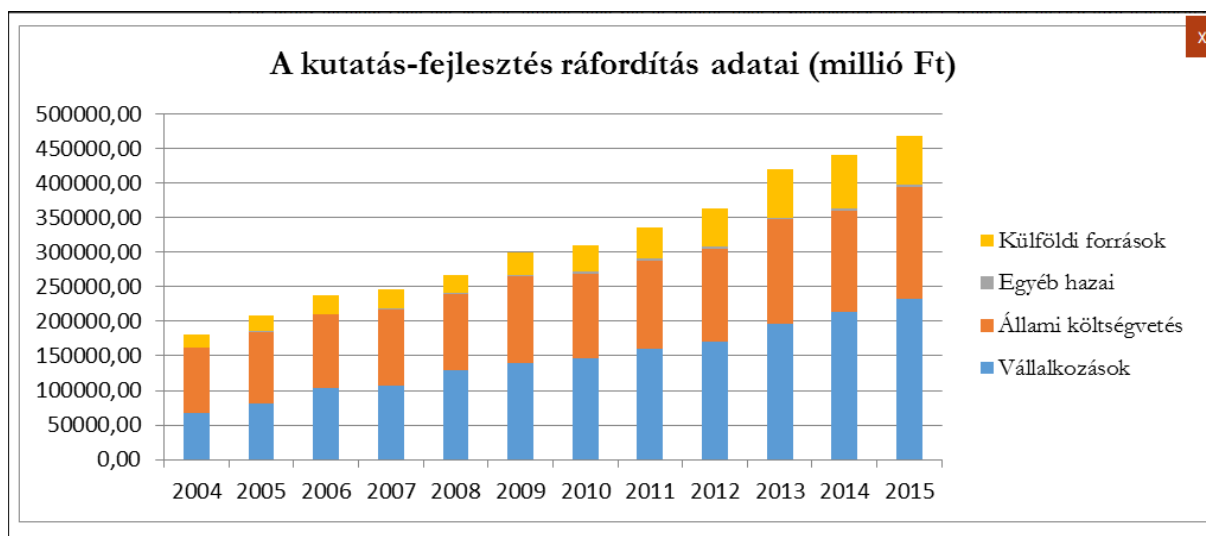
¹⁸ Vállalkozók Érdekvédelmi Szövetsége

¹⁹ A stratégia összhangba kívánja hozni az Európa 2020 stratégiát, a Nemzeti Reform Programot, a Vállalkozás 2020 Cselekvési Tervet, a Kisvállalkozói Intézkedéscsomagot és a Partnerségi Megállapodást.

2. ábra: A GDP-arányos K+F ráfordítás alakulása Magyarországon
Forrás: NKFIH [2016]

A 3. ábra a K+F ráfordítás adatait mutatja a finanszírozók megoszlásában. Pozitív tendencia, hogy ez elmúlt évtizedben folyamatosan erősödött a BERD, vagyis az üzleti szektor K+F ráfordítása, mely a 2015-ös évre meghaladta a szektor finanszírozásának 50%-át. A fejlett államokban a vállalati szektor K+F ráfordítása, akár 70-80%-ot is meghaladja a teljes szektoron belül, az állami források és ezzel együtt az szabályozói szerepek ezen országokban (pl. Izrael, Japán, Dél-Korea, Finnország, Svédország stb.) egyre inkább háttérbe szorúlnak [OECD, 2010]. A külföldi források a HORIZONT 2020 programot jelentik nagyrészt. A GINOP, VEKOP az állami költségvetésben jelennek meg.

3. ábra: A K+F ráfordítás adatai Magyarországon
Forrás: NKFIH [2016]

Az Európai Unió – aktuális tervezési ciklusára vonatkozó – meghatározó KFI politikáját *Horizont 2020-nak* nevezték el, melynek keretében közel 79 Mrd Euró kerül felhasználásra a szektorban. A politika három fő keretprogramot foglal magába (Kutatási Technológiafejlesztési és Demonstrációs Keretprogram, Versenyképességi és Innovációs Keretprogram, Európai Innovációs és Technológiai Intézet) és a következő feladatokkal, célokkal rendelkezik [NIH, 2014]:

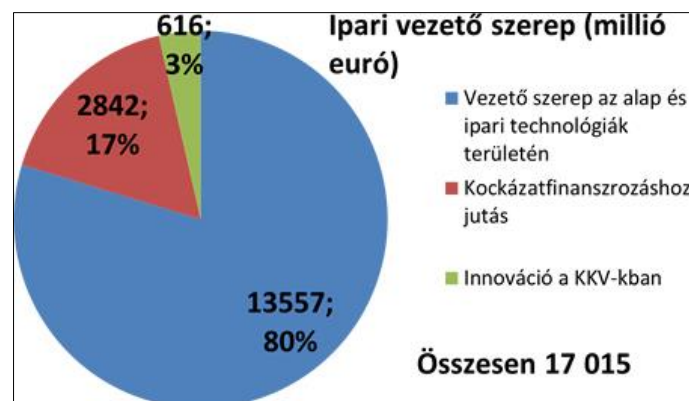
- könnyebb, gyorsabb, áttekinthetőbb adminisztráció,

- innováció-orientált fókuszpont,
- kiválósági kritériumok, nemzetközi versenyképesség,
- közvetlenül Brüsszelből pályázható,
- tudományos felfedezéseken alapuló gazdaságban hasznosítható eredmények,
- az előttünk álló társadalmi problémákra adandó innovatív válaszok,
- kiemelt figyelmet és szerepet kapnak a KKV-szektor szereplői (konzorcium nélküli, önálló pályázási lehetőség) [NIH, 2014].

A Horizont 2020-nak három alappillére van: „kiváló tudomány”, „vezető ipari szerep”, „társadalmi kihívások.” Ezekre koncentrálni kívánja elérni az Európa 2020 stratégiában is megfogalmazott távlati innovációs célokat. Jelen tanulmány szempontjából az *Ipari vezető szerep* c. pillér kiemelten fontos, melynek keretösszege 17 Mrd Euró (ld. 4. ábra). Ebben is három fő terület került meghatározása [NIH, 2014]:

- „Vezető szerep az alap és ipari technológiák területén”,
- „Kockázatfinanszírozáshoz való hozzáférés”,
- „Innováció a KKV-k számára”.

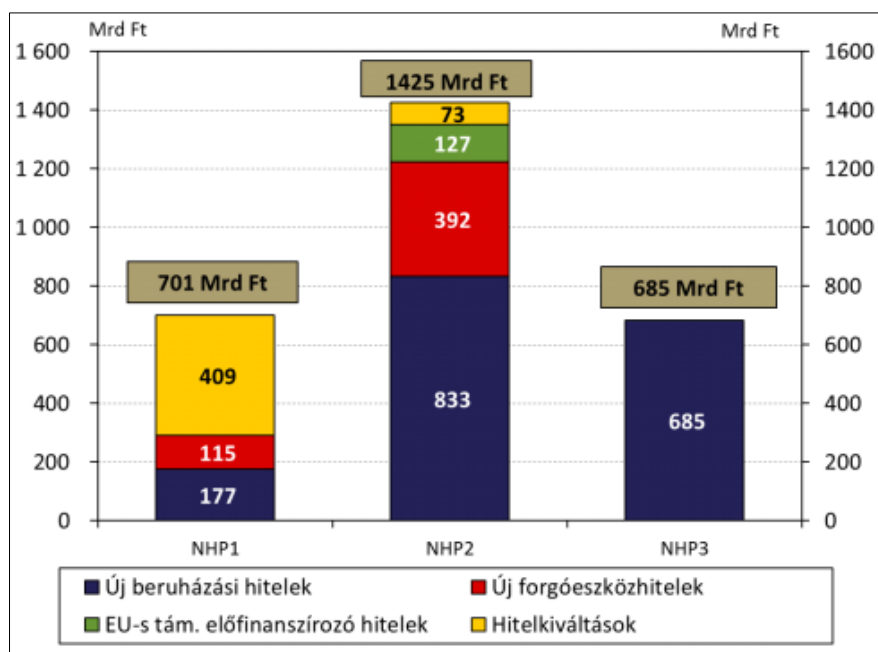
Ez utóbbi fő célja, hogy a KKV-k igényeihez mérten valamennyi innovációs formához támogatásokat biztosítson, főként az erős növekedési lehetőséggel rendelkező és a nemzetközi piacra történő belépésre készen álló cégek számára [NIH, 2014].

4. ábra: A Horizont 2020, Ipari vezető szerep c. pillérének költségvetése
Forrás: NIH [2014]

Fókuszálva a további finanszírozási lehetőségekre: az utóbbi két évtizedben több olyan program (pl. Új Széchenyi Hitel, Országos Mikrohitel Program stb.) is indult, mely a KKV-k finanszírozási helyzetét kívánta javítani több-kevesebb sikerrel [KSH, 2013]. A legaktuálisabb törekvés az MNB által 2013. június 1-jén elindított *Növekedési Hitelprogram*, melynek keretében a KKV-k, maximum 2,5% kamatozású hitelt igényelhetnek a bankszettortól. A program célja, hogy a KKV-k kedvezményes és kiszámítható hitellehetőségek révén nagyobb mértékű fejlesztéseket merjenek végrehajtani (beruházási vagy forgóeszközhitel), pénzügyileg stabilizálódhassanak, valamint kiválthassák, vagy csökkenthessék korábbi (főként devizalapú) adósságállományukat. A program (ld. bővebben 5. ábra) első szakaszának jelentése szerint közel 6000 db új hitel folyósítása és 4000 db hitelkiváltás történt, mely kb. 701 Mrd Ft-ot (a keretösszeg 93,5%-a) és átlagosan 7 éves futamidőt jelent. A hitelezés fellendítése után az MNB a második szakaszban a gazdasági növekedés beindítására fókuszált, ezért lényegében csak új, fejlesztési és forgóeszköz hitelek igénylésére kerülhetett sor. A harmadik szakaszban pedig ki-

zárólag új beruházásokra lehet támogatott hitelt igényelni a kritériumoknak megfelelő vállalkozások számára. A program során összesen 2811 Mrd Ft értékben került hitel kihelyezésre [MNB, 2017].

5. ábra: A hitelcélok megoszlása az NHP egyes szakaszaiban

Forrás: MNB [2017]

Szintén a KKV-szektor megerősítését célozza a GINOP (Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program), mely keretösszegének (2586 Mrd Ft) 38%-át célzottan a KKV-kra kívánja a magyar állam fordítani, főként a vállalkozások versenyképességének és K+F+I potenciáljának erősítése érdekében [NGM, 2013b].

4. A magyar KKV-k és az innováció

Ahogy a tanulmány elején bizonyítottuk, a KKV-k innovációs tevékenységének vizsgálata és erősítése különösen fontossá vált a mai időkre a nemzetgazdaságok számára, mivel ezen cégek többsége hazai tulajdonban működik és jelentős munkáltatói szereppel rendelkezik.

A KKV-k innovációs helyzetét tekintve: Popovics [2010] szerint a magyar vállalkozókat a következő problémák hátráltatják az innovációs folyamatokban:

- likviditási problémák, melynek következtében nincs fogékonyság az innovációra,
- nem rendelkeznek stratégiával és kiűtkereséssel,
- marketing és menedzsment ismeretek hiánya, - konkurensok nem ismertek kellő mélységben,
- nincs vagy gyér a kapcsolat a K+F intézményekkel, hídképzőkkel,
- a vállalkozásfejlesztés a kezdetek után lelassul, leáll, csak a finanszírozási kérdések mozgatják a cégeket,
- kevés a képzés,
- nem pályáznak ismeretek hiányában.

A magyar kormány 2013. június 13-ai ülésén fogadta el a „*Befektetés a jövőbe. Nemzeti Kutatási-fejlesztési és Innovációs Stratégia (2013-2020)*” c. koncepciót, mely az alábbi főbb problémaköröket határozta meg [NGM, 2014]:

1. „A tudásbázisok és a tudástermelés gyengeségei: a gazdaság magasabb hozzáadott értékű és tudás-igényes folyamatai csak lassan bontakoznak ki akkor, ha a kutatói utánpótlás akadozik, ha a tudományos-technológiai oktatás nehézségekkel küzd, vagy ha hiányoznak a nemzetközileg is versenyképes kutatóközpontok.
2. A tudásáramlás, a tudás- és technológiatranszfer hiányosságai: ha a tudástranszfer intézményei és szervezetei gyengék, vagyis nem képesek a gazdaság számára is felhasználható módon közvetíteni a kutatás-fejlesztés során teremtett tudást, akkor olyan szűk keresztmetszet alakulhat ki, ami önmagában is megnehezíti a magasabb hozzáadott érték előállítását, tágabb értelemben az ország gazdasági felzárkózását.
3. A tudáshasznosítást végző vállalati szektor (innovatív) működését akadályozó tényezők: a Magyarországra jellemző duális gazdasági szerkezet egyik következménye, hogy amíg a külföldi nagyvállalatok többnyire korszerű technológiát és menedzsmenttudást honosítanak meg, addig a középvállalati, valamint a kisvállalati szektor csak lassan csökkenti innovációs lemaradását.”

A stratégia szerint e három fő problémakör egyenes következménye, hogy akadoznak a KFI szektor hajtóerői, ez pedig alacsony termelékenységet és a fenntartható növekedés elmaradását okozhatja. A stratégia a következő fő célokat jelöli ki (a teljesség igénye nélkül) 2020-ra [NGM, 2014]:

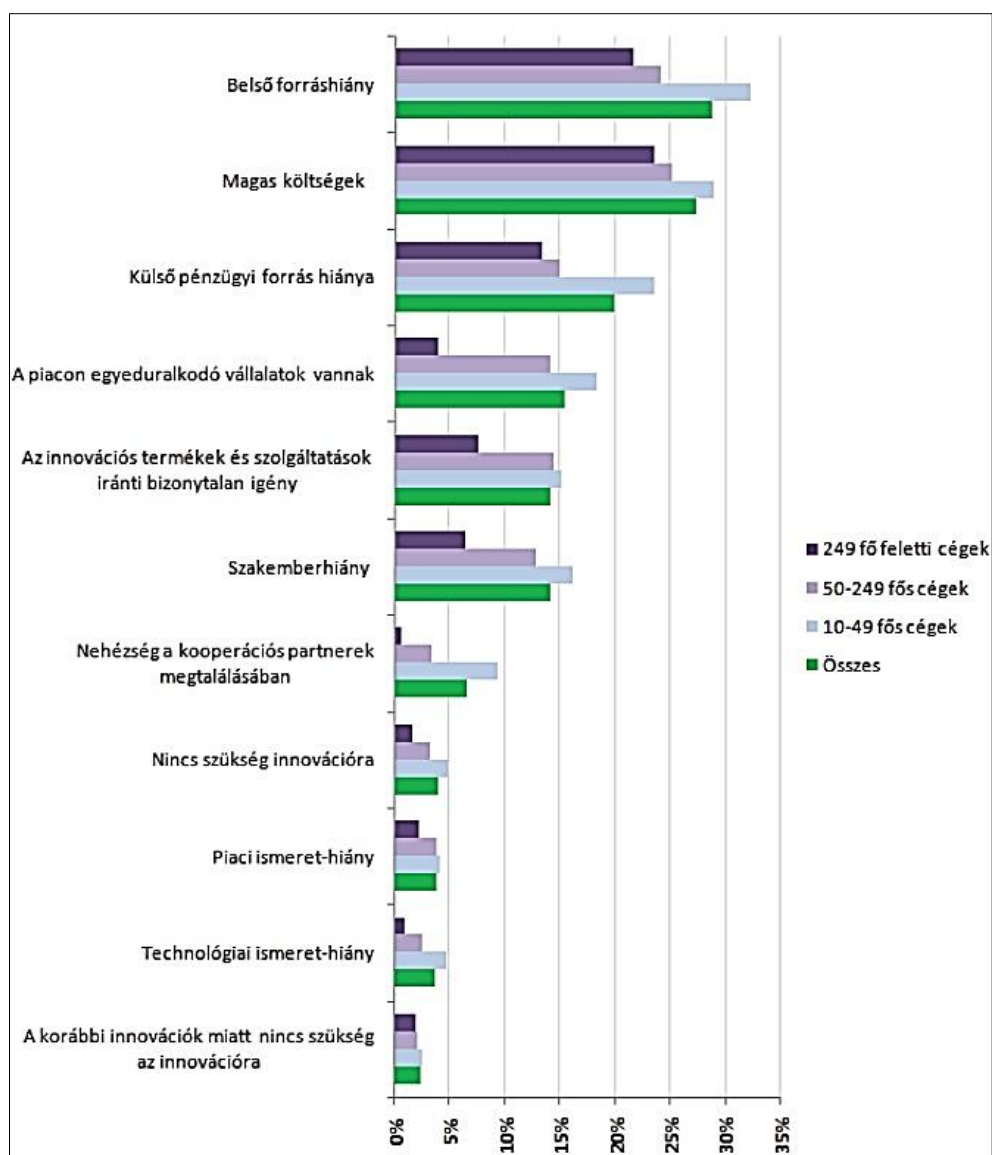
- a GDP-arányos K+F ráfordítás 2020-ra 1,8%, míg 2030-ra 3% lesz,
- ebből a vállalkozások GDP-arányos K+F ráfordítása eléri az 1,2%-ot 2020-ra,
- tudásbázisok fejlesztése, melyek nemzetközi viszonylatban is versenyképesek,
- tudásfelhasználási folyamatok javítása a vállalati és a közszférában egyaránt,
- tudásáramlás intenzitásának elősegítése, hálózatosodás, szolgáltatások fejlesztése,
- regionális intelligens szakosodás megteremtése,
- stabil finanszírozási és szabályozási háttér,
- tudás és technológia népszerűsítése.

A központilag megfogalmazott stratégiát kiegészíti az alulról építkező, ún. Nemzeti S3 Stratégia 2020²⁰ is, melyben a megyei, régiós, technológiai és nemzetgazdasági ágazati vetületeket határozzák meg [NGM, 2014].

Az állam által megfogalmazott stratégia felsorol néhány problémát a KKV-szektor innovációs potenciáljával kapcsolatban: gyenge vállalkozói szellem, *hiányos innovációs kultúra*, KFI-folyamatok elakadnak, kockázati tőke bevonás lassú, hiányzó állami innováció-menedzsment szerep, kevés a KFI-re alapuló csúcstechnológiai kisvállalat [NGM, 2014].

Másik aspektusból vizsgálva a témát a magyar *vállalatok* véleménye szerint az innovációs folyamatok megvalósítását több más tényező is hátráltatja. Ezek közül a legnagyobb *a belső és külső forráshiány*, valamint az innovációval járó magas vállalati költségek, a *szakemberhiány*, továbbá az innovációval kapcsolatos *bizonytalan piaci fogadtatás* kérdésköre. A vállalati szektor átlagát főként a KKV-k forrás- és szakemberhiánya rontja, a nagyoknál kedvezőbb a helyzet [NIH, 2012].

²⁰ A magyar kormány végül 2014 novemberében fogadta el a Nemzeti Intelligens Szakosodási Stratégiát (S3). Forrás: Magyar Közlöny; 2014. évi 155. szám, 2014. november 14.; 15323. o.

6. ábra: Az innovációt súlyosan hátráltató tényezők a magyar vállalatoknál

Forrás: EUROSTAT, CIS2006, közli: NIH [2012]

A forráshiány részbeni megoldására szolgálnának a különböző pályázati lehetőségek, azonban a KKV-k pályázati aktivitását tekintve a primer kutatásom alapján megállapítottam, hogy jellemzően mindössze a KKV-k 5-10%-a indul el pályázatokon, a többi nem vesz részt ezen folyamatokban, ennek okai jellemzően az idő-, szakértelemhiány és egyéb hátráltató tényezők.

2. táblázat: A nyugat-dunántúli KKV-k pályázati aktivitása

Támogatás eredménye / Támogatás típusa	Közvetlen hazai támoga- tású	Hazai-EU társ-finanszí- rozású	Közvetlen EU-s finanszí- rozású
	Nyugat-Dunántúl (%)		
- Igen és nyertünk	3,8	7,2	3,2
- Igen, de nem nyertünk	2,0	2,6	1,2
- Nem indultunk, mert nincs rá időnk	7,2	7,2	7,4
- Nem indultunk, mert nincs hozzá szakértelem	11,2	11,0	12,2
- Nem indultunk, egyéb okból	70,4	67,0	70,4
- Nem tudom	5,4	5,0	5,6

Forrás: Keresztes [2016], saját szerkesztés

A különböző pályázati források jellemzően a stabil lábakon álló, növekedési potenciállal rendelkező KKV-k számára kínálnak lehetőséget. A szemléltetés érdekében álljon itt példaként az egyik GINOP [2016] pályázati kiírás kritériumrendszere (Mikro-, kis- és középvállalkozások termelési kapacitásainak bővítése, GINOP 1.2.1-16):

- a) „Nagy növekedési potenciállal rendelkező KKV-k
- b) Export-orientált KKV-k
- c) Együttműködő/hálózatosodó KKV-k (akkreditált tagság alapján)
- d) Innovatív KKV-k (korábban elvégzett kutatási és innovációs tevékenységre (továbbiakban K+F+I) vagy újonnan megszerzett ipari szellemi tulajdonjogokra épülő termelő beruházások alapján)
- e) A projekt keretében megújuló energia előállítására szolgáló végtermékek gyártásához kapcsolódó beruházás valósul meg
- f) A támogatást igénylő alulreprézektált vállalkozó: fiatal vagy női vállalkozó
- g) A beruházás szabad vállalkozási zónában valósul meg”

A korábbiakban már említett uniós szintű felmérés a KKV-k innovációs tevékenységét is vizsgálta, s a következőkre jutott:

1. a cégek 3/5-e vezetett be innovációt az EU-ban, mely megfelel a 2009-es adatnak,
2. a termelőiparban lévő KKV-k vezettek be több innovációt (64%), legkevesebbet az építőipari cégek (43%),
3. a cégek 52%-a nyilatkozta, hogy növekedett emiatt a forgalmuk az elmúlt 3 évben,
4. a KKV-k 37%-ánál nőtt az alkalmazotti létszám [EC, 2011].

A tapasztalatok alapján a magyar kis- és középvállalati szektort az innovációs tevékenységek szempontjából alapvetően három kategóriába lehet sorolni [MISZ, 2002]:

1. Nagytól függő kicsi: a vállalkozás megtalálta domináns hazai vagy külföldi partnerét.
2. Külföldi cégek helyi kis- és középvállalata.
3. Magyar tulajdonban lévő kutató-fejlesztő vállalat, mely piaci rést fedezett fel.

Az innovációs lehetőségek felmérése és alkalmazása a KKV-k számára jelentős segítséget jelent a „nemzetköziesedés” útján is. Jellemző, hogy a vállalati életciklus kezdetén a kis- vagy közepes vállalat a saját, közvetlen üzleti környezetének értékesíti termékeit, majd az itt szerzett tapasztalatokból és fogyasztói visszajelzésekből fejleszti tovább a terméket. A következő szakasz az exportpiacokon történő ad hoc megjelenés és ezzel a nemzetközi gazdaságba történő becsatlakozás, mely újabb impulzusokat és információkat jelenthet a cég számára. Az utolsó szakasz az aktív, rendszeres exportálást és a jelentős nemzetközi tapasztalatokat jelenti [Leonidou és Katsikeas 1996, közli: Sass, 2010]. Ezt a folyamatot erősíti meg Ábel és Czákó [2013], akik kutatásaik alapján hozzátesszik, hogy jellemzően a hazai piacokon sikerrel működő vállalkozás képes prosperáló exportórré válni.

A KKV-knak az innováció során következő feladatokra kell kiemelt figyelmet fordítania:

- széles kapcsolati háló kialakítása (gyorsuló információáramlás),
- optimális tudásszint megteremtése,
- K+F+I tevékenység folyamatossága,
- magas hozzáadott értékű termék gyártása,
- aktív reagálási képesség,
- kezdeményezőkézség [Mogyorósi et al., 2009, közli: Husti, 2013].

Megállapíthatjuk tehát, hogy a KKV-k jövőbeni sikeres működésének feltétele, hogy aktív innovációs teljesítményt végezzenek, melyet statisztikai alapokon igazolt Halpern és Muraközy [2010, közli: Békés- Muraközy, 2011]. A magyar vállalatok körében végzett felmérésük szerint az innovatív vállalatok magasabb teljesítményre képesek kevésbé innovatív társaiknál, s az erősebb teljesítmény, nagyobb termelékenységet és kedvezőbb exportfeltételeket eredményez.

5. Következtetések

Az alábbi konklúziók vonhatóak le a magyar KKV-szektor, a magyar innovációs szektor, valamint a két témakör integratív vizsgálata alapján.

Magyarország K+F+I folyamatai számottevően fejlődtek az elmúlt évtized során. Nöttek a szektor ráfordításai, valamint ezen belül a BERD részesedése, mely különösen pozitív előrelépés. A kockázati tőkebefektetések fejlődő pályára álltak. A szektor fellendülése elsősorban a high-tech iparág húzóerejének volt köszönhető, de fontos megemlíteni, hogy a KKV szektor e téren még nem küzdötte le „gyermekbetegségeit”, nem végez hathatós innovációs tevékenységet, s továbbra is jellemzően a vállalati KFI a külföldi tulajdonban lévő multinacionális vállalatoknál koncentrálódik. Ehhez társul még negatívumként a gyenge szabadalmi aktivitás, a braindrain folyamatos fenyegetése, a KFI-tevékenység forráshiánya, a gyenge vállalati növekedési lehetőségek, az innovációs szellem hiánya, a magyar vállalatokra jellemző, múltból fakadó gondolkodásmód és a pesszimizmus.

Javasolt a jövőben a KFI ráfordítások további növelése, ezen belül is a BERD további dinamikus fejlesztése. Az innovatív KKV-k továbbfejlesztése, a KFI támogató és hídképző tevékenységek erősítése az innovációval foglalkozó és nem foglalkozó vállalkozásoknál egyaránt. A KFI regionális különbségek csökkentése az országon belül, a fővárosi koncentráció ellensúlyozása a specializálódó régiókban. A szakember utánpótlás biztosítása, a képzések piaci igényekhez igazítása, a humán erőforrás megtartó-képesség fejlesztése. A tudásáramlás, -termelés, -hasznosítás eredményességének fokozása, a külföldi best practice átvétele és implementálása a hazai keretek közé.

A KKV-k erősítésének érdekében javasolt a céltudatos exportfejlesztések, az innovációs folyamatokra épülő növekedés támogatása. A különböző erősségű, szegmentált és speciális támogatási formák szélesítése. A pénzügyi, gazdálkodási ismeretek és a vállalkozói készségek fejlesztése. Az adminisztratív és adóterhek további csökkentése, innováció ösztönző adópolitika, támogatások erősítése. További speciális lehetőség a KKV-k számára a nyílt innovációs folyamatok alkalmazása és a hídképzők fejlesztése.

Irodalomjegyzék

- Ábel I. – Czákó E. [2013]: Az exportsiker nyomában. Alinea Kiadó, Budapest, 2013, pp. 226.
- Békés G. – Muraközy B. [2011]: Magyar gazellák: gyors növekedésű vállalatok jellemzői és kialakulásuk elemzése Magyarországon. MTA Közgazdaságtudományi Intézet. 2011. szeptember
- European Commission (EC) [2011]: SMEs' Access to Finance Survey 2011, Analytical Report, http://ec.europa.eu/enterprise/policies/finance/files/2011_safe_analytical_report_en.pdf
- GINOP [2016]: Mikro-, kis- és középvállalkozások termelési kapacitásainak bővítése. Pályázati felhívás. <https://www.palyazat.gov.hu/ginop-121-16-mikro-kis-s-kzpvllalkozsok-termelsi-kapacitsainak-bvtse-1>
- Husti I. [2013]: Kiútkeresés az agrárinnovációban. Gazdálkodás. 57. évf. 1. szám, pp. 3-14. 2013.
- Keresztes G. [2016]: A KKV-k innovációs tevékenységének vizsgálata a Nyugat-dunántúli Régióban és Burgenlandban. Doktori (Ph.D.) értekezés, p. 202. Nyugat-magyarországi Egyetem
- KSH [2012]: A regisztrált gazdasági szervezetek száma, 2012. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/gaz/gaz21212.pdf>

- KSH [2013]: A kis- és középvállalkozások helyzete hazánkban. Statisztikai tükör, 2013. december. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/kkv12.pdf>
- KSH [2014]: A kis- és középvállalkozások jellemzői, 2014. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/gyorkkv12.pdf>
- KSH [2016]: A regisztrált gazdasági szervezetek száma, 2016. Statisztikai Tükör, 2017. <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/gyor/gaz/gaz1612.pdf>
- Magyar Innovációs Szövetség (MISZ) [2002]: A magyar kis és középvállalkozások innovációs képességének fejlesztése, Budapest, 2002
- Magyar Nemzeti Bank (MNB) [2017]: A Növekedési Hitelprogram eredményei. Budapest, 2017. <https://www.mnb.hu/letoltes/a-novekedesi-hitelprogram-eredmenyei-honlapra-20170613.pdf>
- Mészáros T. - Szirmai P. [2001]: Egy kutatás tanulságai – Az EU kisvállalkozáspolitikája. In: Pénzforrás – A pályázatok kézikönyve, 2001. 26. sz.
- Mozgalom a Magyar Vállalkozásokért (MMV) [2013]: Mi lesz a hazai mikro- és kisvállalkozásokkal? Hősök lesznek, vagy áldozatok? MMV. <http://www.mmv09.hu/news.php?extend.110>
- Nemzetgazdasági Minisztérium (NGM) [2013]: Kis- és középvállalkozások stratégiája 2014-2020. Társadalmi egyeztetésre készített Tervezet. Budapest, 2013. május. http://2010-2014.kormany.hu/download/1/c2/e0000/KKV_strat_t%C3%A1rsadalmi_egyeztet%C3%A9sre.pdf
- Nemzetgazdasági Minisztérium [2013b]: Gazdaságfejlesztési és Innovációs Operatív Program 2014-2020. 3.0 verzió Munkaközi változat. http://palyazat.gov.hu/forum_topic_pate/765
- Nemzetgazdasági Minisztérium [2014]: Befektetés a jövőbe: Nemzeti Kutatásfejlesztési és Innovációs Stratégia 2020. <http://www.nih.gov.hu/strategiaalkotas/hirek-esemenyek/kormany-elfogadta>
- Nemzeti Innovációs Hivatal (NIH) [2012]: Jelentés a vállalati KFI helyzetéről, 2012. <http://kaleidoszkop.nih.gov.hu/documents/15428/16119/V%C3%A1llalati%20KFI%20jelent%C3%A9s%202012.%20%C3%A1prilis.pdf>
- Nemzeti Innovációs Hivatal (NIH) [2014]: Horizont 2020. <http://www.h2020.gov.hu/>
- Nemzeti Innovációs Hivatal [2014b]: Horizont 2020. <http://www.h2020.gov.hu/>
- Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal (NKFIH) [2016]: Mit üzennek az előzetes statisztikai adatok a hazai kutatásfejlesztésről. <http://nkfi.gov.hu/hirek/hivatal-hirei/mit-uzennek-elozetes>
- OECD [2010]: http://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/gross-domestic-expenditure-on-r-d-2010_2075843x-2010-table1;jsessionid=18vhqygqaf7c.x-oecd-live-02
- Popovics L. [2010]: Innováció ma ... és ahogy holnap lehetne! (Különös tekintettel a kis-, és középvállalkozásokra) Előadáskivonat. IV. Debreceni Kiválóság Konferencia. Debrecen. 2010. június
- Sass M. [2010]: Kis- és közepes méretű vállalatok nemzetköziesedése az orvosi műszer-gyártás ágazatban: Magyarország példája (MTA-KTI Műhelytanulmány). <http://econ.core.hu/file/download/mtdp/MTDP1032.pdf>
- Vállalkozók Érdekvédelmi Szövetsége (VÉSZ) [2009]: Javaslatok a KKV-szektor akut problémáinak megoldására. Budapest, 2009. október. <http://www.mmv09.hu/request.php?1>

NEMZETKÖZI TRENDEK A KÖLTSÉGVETÉSI TANÁCSOK FELADATKÖRÉBEN A magyar megoldás: út a költségvetési stabilitáshoz és a gazdasági növekedéshez²¹

Prof. Dr. Kovács Árpád²²

a Szegedi Tudományegyetem egyetemi tanára, a Költségvetési Tanács elnöke

Absztrakt

Az előadás vázolja a szabályalapú költségvetés bevezetésének általános indokait és szerepét. Bemutatja a szabályozási és intézményi megoldásokat és azt, hogy a szabályalapú költségvetés gyakorlata egy keretrendszer logikus következményeként, annak szabályait érvényesítve válhat hasznos részévé a pénzügypolitikának és – éves megvalósulásaként – a költségvetési gyakorlatnak. Bizonyítja, hogy elengedhetetlen volt Magyarországon a költségvetési felelősség erősítése érdekében a szabályalapú költségvetési keretrendszer főbb előírásainak és az ezek megvalósításán örökődő intézmény működési szabályainak 2008-as bevezetése és 2011-es, Alaptörvénybe foglalt megerősítése. Végül illusztrálja a költségvetési (államháztartási) stabilitásnak a szabályalapú költségvetésre támaszkodó javulását, a fenntartható gazdasági növekedés eredményeit és a versenyképesség javítását sürgető további tennivalóit.

A szabályalapú költségvetés lényege

Közismert, hogy a fiskális politika célrendszerének megvalósításában a költségvetés (államháztartás) tartósan egyensúly közeli állapotának elérése, a társadalmi szolgáltatások finanszírozhatósága, nemkülönben az állami újraelosztás mértékének az előző célok teljesítéséhez szükséges szinten tartása nemcsak az államadósság hosszú távú csökkentése, hanem a nemzetgazdaság egészének regionális és globális versenyképessége, végső soron pedig a társadalmi-gazdasági fejlődés fenntarthatósága szempontjából is meghatározóan fontos feltétel.

A pénzügyi stabilitás hiánya már néhány éven belül paralizál(hat)ja egy ország társadalmi-gazdasági működését. Mielőbbi helyreállítása és őrzése ezért vált a világon mindenütt olyan stratégiai kérdéssé, amely új megoldásokat – szabályokat és intézményeket – követelt. Ebbe illeszkednek a fiskális politikának először Dél-Amerika gazdasági krízis sújtotta államaiban, majd a 80-as évektől szerte a világban, így Európában alkalmazott ún. *szabályalapú fiskális politikát* megvalósító keretrendszerei.

Az ún. „szabályalapú fiskális politika” többet jelent, mint a költségvetés készítésének és végrehajtásának szabálykövetése, ugyanis ez a *költségvetési felelősség keretrendszerét* szabja meg költségvetés-politikai, eljárási-átláthatósági szabályokon, továbbá a betartásra garanciát jelentő intézményi mechanizmusokon keresztül. E szabályokból és mechanizmusokból – az adott ország sajátosságainak megfelelően – áll össze a gyakorlatban alkalmazott rendszer.

A bevezetés indokai és a szabályalapú költségvetési gyakorlatnak, mint „terápiának” az alapelvei

Az elmúlt évtizedekben a feltörekvő és a fejlett országok egész sorában állt elő a *költségvetési túlköltekezés*, ennek következményeként a fenntarthatóság problémája, az adósság növekedése – amit bankválságok is kísértek.

²¹ A 2017. szeptember 21-én elhangzott konferenciaelőadás írásos változata.

²² A szerző köszönettel tartozik Gergics Tündének, Csomós Dánielnek, Kékesi Lászlónak és Varga Sándornak, a Költségvetési Tanács munkatársainak, akik az előadás és a kapcsolódó ábraanyag összeállításában segítségére voltak.

1. ábra: A „fiskális alkoholizmus” összefoglaló jellemzői és következményei²³

Forrás: SZTE GTK, KT Titkárság, saját szerkesztés

Számos ország kormánya választotta a szabályalapú költségvetés bevezetésének útját, remélve, hogy segítségével az egyensúlyi feszültségek viaszoríthatók, *megteremthetők a tartós finanszírozhatóság, a növekedés, a fenntartható fejlődés feltételei.*

2. ábra: A felelős költségvetési politika céljai

Forrás: SZTE GTK, KT Titkárság, saját szerkesztés

A fenti célok érdekében törvényekbe, sőt alkotmányos előírásokba foglalták – numerikus szabályok formájában, meghatározott eljárásrend szerint tervezve és intézményesen ellenőrizve – a költségvetés kiadási-bevételi arányait, eladósodottságának elfogadható mértékét. A gyakorlatban mindez azt jelentette, hogy:

²³ Miért van rá szükség? A túlköltekezés/hajlam megszüntetése érdekében!

- költségvetés-politikai szabályokat alkalmaztak (például a költségvetés egyensúlyban tartására ún. kiadási „plafonokat” határoztak meg vagy az államadósság elfogadható arányát a GDP meghatározott százalékához kötötték, mint ez Magyarországon is történt/történik, illetve az államadósság arányának éves csökkentésére, vagy a hiány elfogadható mértékére alkottak szabályokat, mint ez az EU gyakorlatában bevezetésre került),
- költségvetési - eljárási szabályokat (például középtávú költségvetési tervezést, kiadások kötelező ellentételezését) vezettek be, és
- átláthatósági normákat (például eredményszemléletű számvitel, beszámolási rendszer) érvényesítettnek,
- intézményes garanciákat teremtettek az átláthatóság érvényesülésére és a szabályok betartására, illetve makro- és mikrogazdasági „felügyeletére” (például az adott ország számvevőszéke mellett – vagy esetleg annak szervezetén belül – a kormánytól független költségvetési véleményező parlamenti szerv és/vagy költségvetési tanács működtetése).

3. ábra: A túlköltekezés megakadályozásával kapcsolatos törekvések – a szabályszerű költségvetés

Forrás: SZTE GTK, KT Titkárság, saját szerkesztés

A rendszer alkalmazásának nemzetközi tapasztalatai arra mutattak, hogy következetes működtetésével megfordítható az a trend, amely a feltörekvő és a fejlett országok egész sorában az elmúlt évtizedekben a költségvetési túlköltekezésben, a költségvetés fenntarthatatlanságában, az államadósság növekedésében öltött testet.

A nemzetközi gyakorlatban található megoldások

A szabályszerű költségvetést – mint már láttuk – a *2008-as válság előtt* is bevezette néhány ország, s hozott létre független fiskális intézményt.

	Ország	DK	BE	LV	SW	BG	EE	PL	UK
	A fiskális szabály bevezetésének dátuma	1962	1989	1990	1997-98, 2007	1998	1998	1998	1998
Fiskális politikai szabály	Hiánykorlát					X			
	Strukturális többlet vagy hiány		X		X				
	Kiadási korlát		X		X				
	Folyó egyensúly								X
	Általános egyensúly	X	X	X			X		
	Hatékony-szám-vizsgálatok								
	Középtávú tervezés	X							X
	Adósságkorlát							X	X
Hatáskör	Stabilizációs alap					X	X		
	Államháztartási	X	X	X	X	X	X	X	X
	Nemzeti (központi, szövetségi)		X						
A létrehozás alapja	Szubnacionális kormányzatok		X					X	
	Alkotmány							X	
	Törvény	X	X	X	X				
	Nemzetközi egyezmény								
Közjogi besorolás*	Politikai útmutató, megállapodás				X	X	X		X
	Független, illetve parlamenti szerv	X	X	X	X	X	X		X
AZ IFI által alkalmazható szankció	Végrehajtó hatalmi ágba tartozó							X	
	Vétőjog							X	
	Hírnévvesztés	X	X	X	X	X	X	Nincs intézményes garancia	X
	Jogi								

Az egyes országok rövidítése: DK – Dánia, BE – Belgium, LV – Lettország, SW – Svédország, BG – Bulgária, EE – Észtország, PL – Lengyelország, UK – Egyesült Királyság
 * A közjogi besorolás ennél lényegesen sokszínűbb az egyes országokban (MNB-hez, ÁSZ-hoz sorolás stb.)

4. ábra: A szabályalapú költségvetés betartásán örökös független pénzügyi intézmények az EU egyes tagállamaiban a 2008-as pénzügyi válságot megelőzően

Forrás: SZTE GTK, KT Titkárság, saját szerkesztés

Látható, hogy a szabályalapúság elemeit a legkülönbözőbb módon alkalmazták. Legsűrűbben az általános egyensúlyi követelmények fordulnak elő, de találunk konkrétabb előírásokat is, így a kiadásra, a hiányra s az adósságra vonatkozó korlátot (plafont), felhívást középtávú tervezésre is. Más-más a független intézmény életre hívásának módja is: legtöbbször egyszerű törvénnyel vagy politikai útmutatóval (megállapodással), de például Lengyelországban alkotmánnyal, bár úgy, hogy nem gondoskodtak a betartásán örökös külön intézményről.

	Ország	SE	UK	FR	DE	IE	PT	FI	DK	BE	AT	NL	IT
	A fiskális szabály bevezetésének dátuma	1997-98, 2007	1998, 2010	2013	2010	2011	2012	2010	2010	1989	2012	1945	2012
Fiskális politikai szabály	Hiánykorlát				X	X	X						
	Strukturális többlet	X											
	Elsődleges kiad. korlát	X											
	Folyó egyensúly		X										
	Általános egyensúly			X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
	Hatékony-szám-vizsgálat											X	
	Középtávú tervezés		X						X			X	
	Adósságkorlát		X	X							X		
Hatáskör	Fenntarthatóság										X		X
	Államháztartási	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
	Nemzeti (kp.-i, szöv.-i)				X							X	
A létrehozás alapja	Szubnacionális korm.				X		X			X	X	X	
	Alkotmány				X								
	Törvény	X		X		X	X	X	X	X	X	X	X
	Nemzetközi egyezmény												
Közjogi besorolás*	Politikai, szakmai megállapodás	X	X										
	Független, illetve parlamenti szerv	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
Az IFI által alkalmazható szankció	Végrehajtó hatalmi ágba tartozó												
	Vétőjog												
	Hírnévvesztés	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X	X
	Jogi				X								

Az egyes országok rövidítése: SE – Svédország, UK – Egyesült Királyság, FR – Franciaország, DE – Németország, IE – Írország, PT – Portugália, FI – Finnország, DK – Dánia, BE – Belgium, AT – Ausztria, NL – Hollandia, IT – Olaszország
 * A közjogi besorolás ennél lényegesen sokszínűbb az egyes országokban (MNB-hez, ÁSZ-hoz sorolás stb.)

5. ábra: A költségvetés betartásán örökös független fiskális intézmények 2017. január 1-jén az Európai Unió egyes tagállamaiban (EU-15 országcsoporthoz)

Forrás: SZTE GTK, KT Titkárság, saját szerkesztés

Változatos kép bontakozik ki a 2008-as válságot követő időszakban is az Unió országaiban. A 2017. január 1-jén „rögzített felvételtől” külön vizsgáljuk a 2004 előtt és a 2004 után csatlakozott országcsoporthoz egyes tagállamait. A válság hatására gyarapodott a szabályalapú költségvetési előírásokat bevezető országok száma az Unióhoz korábban csatlakozott országok körében is.

A 2004 után az Unióhoz csatlakozó 13 országból 12-ben működik a szabályalapú költségvetési szabálymechanizmus és annak betartására a független intézményi garancia. Négy országban már a válság 2008-as kirobbanása előtt elindult a rendszer, míg öt országban – köztük nálunk – 2009-2012 között vezették be.

	Ország	BG	EE	PL *	LV	HU	HR	RO	SK	SL
	A fiskális szabály bevezetésének dátuma	1998	1998	1998	1990	2009	2011	2010	2012	2009
Fiskális politikai szabály	Hiánykorlát	X								
	Stabilizációs alap	X	X							
	Összkiadási korlát	X								
	Általános egyensúly		X	X	X		X	X	X	X
	Adósságkorlát			X		X	X	X	X	X
	Fenntarthatóság									X
Hatáskör	Államháztartási	X	X		X	X	X	X	X	X
	Nemzeti (központi, szövetségi)					X				
	Szubnacionális kormányzatok									
A létrehozás alapja	Alkotmány					X			X	
	Törvény				X	X		X		X
	Politikai, szakmai, megállapodás	X	X				X			
Közjogi besorolás**	Független, illetve parlamenti szerv	X	X		X	X	X	X	X	X
	Végrehajtó hatalmi ágba tartozó									
Az IFI által alkalmazható szankció	Vétójog					X				
	Hírnévesztés	X	X		X	X	X	X	X	X
	Jogi				X	X				

* Lengyelország kormányzati szervként működő IFI-jét a tanácskozássokra való meghívásával az OECD az ilyen intézmények sorába lényegében „befogadja”, az EU azonban nem tekinti független fiskális intézménynek, az ún. ECFIN értekezletekre nem kap meghívást.

** A közjogi besorolás ennél lényegesen sokszínűbb az egyes országokban (MNB-hez, ÁSZ-hoz sorolás stb.)

6. ábra: A költségvetés betartásán őrködő független fiskális intézmények 2017. január 1-jén az Európai Unió egyes tagállamaiban
(EU-13 országcsoporthoz, a bővítés 2004-2013-as szakaszában csatlakozott országok)
 Forrás: DG-ECFIN (2012b) / KT honlapok / Saját szerkesztés

Ebben az országcsoporthoz is vegyes a kép mind a szabályalapú költségvetés elemeinek alkalmazása, mind az egyes fiskális intézmények feladat- és hatásköre tekintetében. Egy „új-donság” azonban feltűnő, amely éppen minket érint. Ez a vétójog alkalmazhatósága (amellyel a későbbiekben foglalkozunk részletesen).

7. ábra: Pillanatkép az OECD országok Független Költségvetési Intézményei létszámáról, elemző kapacitásáról
 Forrás: SZTE GTK, KT Titkárság, saját szerkesztés

Az igen vázlatos nemzetközi kitekintést zárjuk azzal a kérdéssel, vajon a fiskális szabályok és intézmények (kötségvetési tanácsok) belépésével *fegyelmezettebbé vált-e a gazdálkodás* a költségvetési szférában? Tény: az országok többségében a szigorúbb rendszer bevezetését követően az államadósság-ráta elindult a csökkenés útján, s a gazdasági növekedés is beindult, erőteljesebben a Visegrádi országok csoportjában. Bár egyik-másik Dél-európai állam a pénzügyi rendszerét időről-időre csak sajátos „kényszerszolidaritás” adta segítséggel tudja működtetni, a szabályalapú költségvetési gyakorlat ezeknél is bizonyos eredményeket hozott.

Egyértelműen arra következtethetünk tehát, hogy a szabályalapú költségvetés alkalmazásának kedvező, problémaoldó, gazdálkodási fegyelmet erősítő hatása kimutatható, ami inkább az eladósodottság adta terhek fokozatos enyhülésében jelenik meg közvetlenül. Megjegyezzük azonban, hogy a pénzügyi stabilitás erősítésében a szabályalapú költségvetés adta hozzájárulás mértéke erőteljesen függ a társadalom és a politikai vezénylet érték- és érdekefelismerő képességétől, a társadalmi-politikai akarattól, s természetesen a szabályrendszer betartásán örökődő intézmények közjogi felhatalmazásaitól, illetve ezek erősségétől.

Meg kell jegyeznünk, hogy az Európai Bizottság is – 2015 októberében – létrehozta az *Unió független költségvetési intézményét*, az Európai Fiskális Bizottságot - angol nevén az European Fiscal Boardot-, mint véleményező, tanácsadó szerepű testületet, amelynek tevékenységét, felhatalmazásait, vizsgálódásait egyelőre az euróövezetre korlátozta. Az új testület a határozat szerint nemzeti és az európai intézményektől függetlenül, de velük együttműködésben dolgozik és „küldetés-felfogásának” megfelelően részt vesz a független költségvetési intézmények szakmai képesség-fejlesztését is segítő együttműködési fórumainak munkájában.

A legjobb gyakorlatok megismerése

8. ábra: Kiteljesedő hálózatok a független fiskális intézmények együttműködésében

Forrás: SZTE GTK, KT Titkárság, saját szerkesztés

A honi fiskális politikában a független fiskális intézmény megjelenése

A kétezres évek első évtizedének közepétől Magyarországon is egyértelművé vált, hogy a költségvetési gazdálkodás teljesítményektől elszakadó túlköltekezésének megakadályozásához nem elég az aktuális költségvetések fegyelmezettebb végrehajtása.

Az ezredforduló után Magyarország nem egyedül került szembe azokkal a mind kezelhetetlenebbé váló államháztartási, túlköltekezési és következképpen elmélyülő adósságproblémákkal, amelyek az ország pénzügyi stabilitásának megingásához vezettek. Annyiban azonban más volt honunkban a helyzet, hogy a politikai és gazdasági ciklusok közötti átfedések és egymást erősítő/gyengítő folyamatai – a szavazatszerzési- és maximalizálási törekvések – a

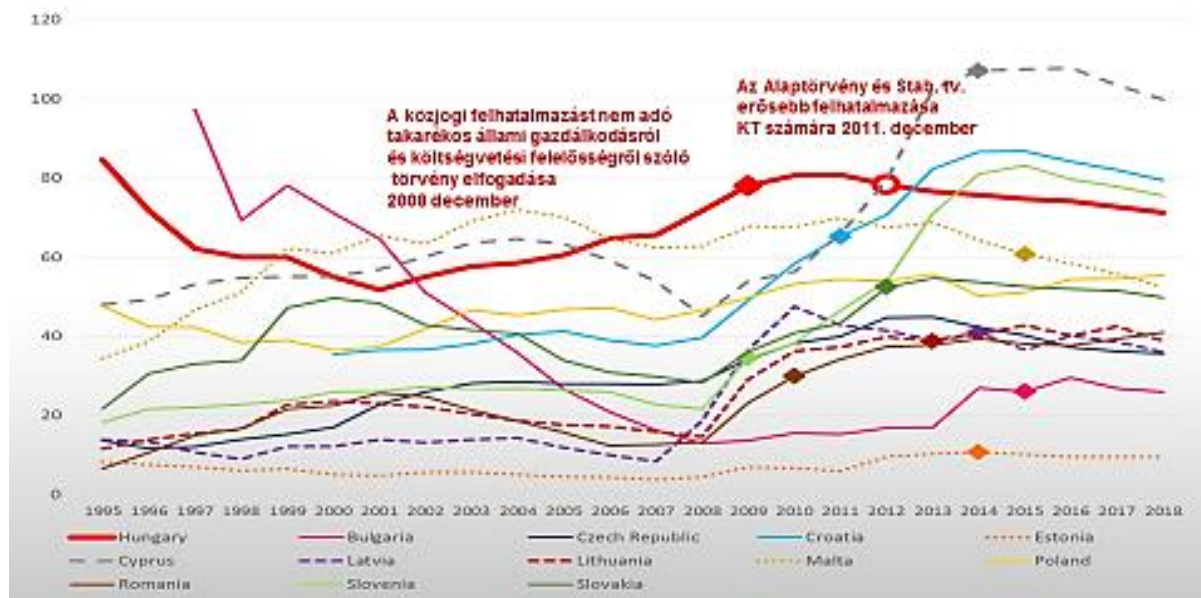
túlköltekezésben és általa az eladósodásban valószínűsíthetően nagyobb szerephez jutottak, mint más, hasonló sorsú országokban.

Hazánkban a rendszerváltozást követően az egymást követő kormányok fiskális politikáját az alkumechanizmus, a politikai ígéretekre és dogmákra épülő tervezés és gazdálkodás jellemezte. Ez gátja volt mind az államháztartás stabilitásának, mind a fenntartható fejlődésnek.

Pénzügyi mutatókban mérhető következmények

Hazánkban az *államháztartás hiánya* időről időre (főként az országgyűlési választások körüli években) az „egyekbe szökött”, 2002-ben és 2006-ban megközelítette a bruttó hazai termék (GDP) 10 százalékát.

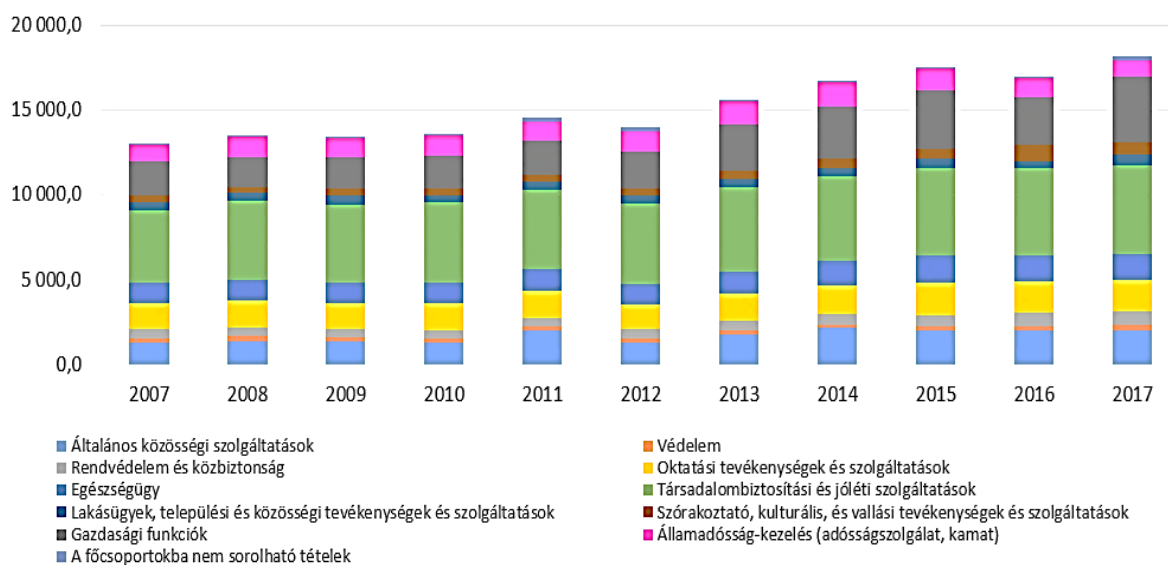
A magas hiányból egyenesen következett az *államadósság GDP-ben kifejezett mértékének* (az *államadósság-rátának*) a 2000-es évek elejétől megfigyelhető – az alaptörvényi fékeket is alkalmazó szabályalapú fiskális politika bevezetéséig tartó – folyamatos, esetenként meredek emelkedése.

9. ábra: A GDP arányos államadósság Magyarországon és a szomszédos EU-tag országokban 1995-2017 (%)

Forrás: Eurostat, KT Titkárság

Az 1990-es évek első felében, majd átmeneti csökkenés után a 2000-es években magasra szökött *államadósságnak* nemcsak a visszafizetése, de az igen költséges *finanszírozása* (az adósságszolgálat, vagyis a kamat) hatalmas terhet ró(tt) az országra. 1993-1999 között a *kamatkiadások meghaladták az oktatásra, kultúrára és az egészségügyre fordított kiadásokat*. Az adósságszolgálat még a 2010-et követő néhány évben is az államháztartás kiadásaiból ugyanannyit – 8-9 százalékot – kötött le, mint az egészségügy s alig maradt el az oktatás egészére felhasznált 10-11 százaléktól.

10. ábra: Az államháztartás konszolidált funkcionális kiadásai 2007-2017 (Mrd Ft)²⁴

Forrás: NGM, KT Titkársága szerkesztés

Fiskális politikánkból egyenesen következett az *állami újraelosztás* – különösen a környező országokhoz mérten, de az OECD országok átlagához viszonyítva is – kiugró, a GDP-ben kifejezett 50 százalékos körüli mértéke.

Törvényszerű volt, hogy az állami újraelosztáshoz szükséges nagymértékű *jövedelem-elvonás* (ezen belül magas adócentralizáció) ösztönzi az adóelkerülést, ami az adózók számának szűküléséhez, az adóalapok eróziójához s még magasabb adókulcsokhoz vezet. Következésképpen a *piaci szféra beruházásai* csökkentek. Sőt az említett okok nálunk – sok más tényezővel, mint például az egyre alacsonyabb termelékenységgel – együtt jelentkezve a környező országokhoz képest a *gazdaság mérsékeltebb növekedéséhez, nemegyszer annak visszaeséséhez* vezetett, illetve a növekedés fenntartatása csak folyamatos külső forrás bevonásával – eladósodásból fedezve – valósult meg.

A rendszerváltozást követő kormányok által meghirdetett államháztartási reformokból – konszolidációs kísérletekből – hiányzott a bátorság az erőteljes strukturális átalakításhoz, az állam által felvállalt feladatoknak az ország teherbíró (adóerő-) képességéhez történő igazításához. Nem állítottak (írtak elő) követelményeket a közpénz hatékonyabb felhasználásához. Sikertelenségükben, vagy jobb esetben félsikereikben szerepe volt a társadalmi elfogadás és támogatás hiányának is s

Az államháztartás előzőekben látott túlméretezettségének, ebből következő bevételi „mohóságának”, nem hatékony működésének a nemzetgazdaságra gyakorolt negatív hatására is romlott az ország *versenyképessége*.

Az emberek az államháztartás túlsúlya ellenére a közszolgáltatások színvonalának s így az életminőségüknek a folyamatos romlását, vagyis azt érzékelték, hogy nem teljesülnek vára-kozásaik, noha azokat ismétlődően viszont látták a választási ígéretekben. Ráadásul a 2008-as, pénzügyi válságról induló, de általánossá terebélyesedő gazdasági válság – ilyen helyzetben találva hazánkat – tovább gyengítette pozícióikat.

A magyar államháztartás elmélyülő – az államháztartás fenntartható finanszírozását veszélyeztető és a reálgazdaság versenyképességét romboló – problémái nyomán 2006-ra vált

²⁴ A 2000-es évek elején magasra szökött államadósság finanszírozása hatalmas terhet ró(t) az országra. A kamatkifizetések éveken át együtt mozogtak az egészségügyre fordított kiadásokkal sőt 2012-ben és 2014-ben meg is haladták azokat. A trend csak az utóbbi években fordult meg.

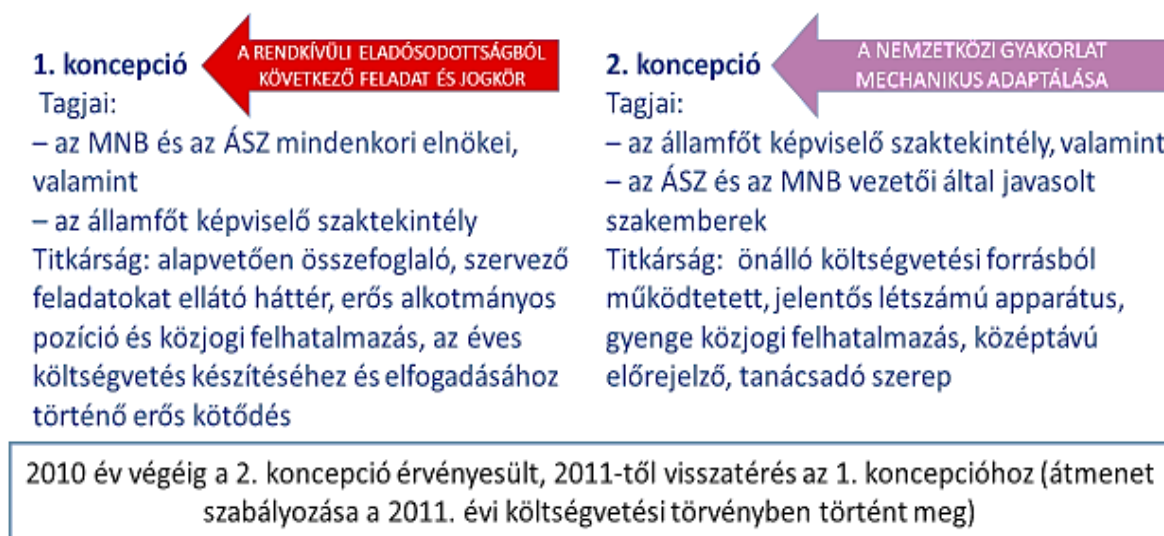
nyilvánvalóvá, hogy a rendszerváltozás óta érvényesülő költségvetési gyakorlat a fenntartható fejlődési pályára térés esélyét zárja ki. Nem volt tovább halasztható a változás, érdemi fordulatra volt szükség a fiskális politikában. A kérdés az volt, hogy ennek a változásnak mi legyen a tartalma.

A fiskális fenntarthatatlanság szélén való egyensúlyozás elvezetett annak felismeréséhez, hogy az államháztartás hosszabb távú finanszírozásának fenntartása érdekében a kormányzati irányításnak már rövid távon is biztosítania kell a belsőleg konzisztens, a Szenárió-választásnak megfelelő szabályozást és az államháztartás pénzügyi rendszerében a hosszabb távon „gondolkodó” költségvetési tervezést, s a szabályok betartásán örökös független ellenőrzést.

A fiskális fenntarthatósághoz szükséges szabályok jellegét, mind betartásuk intézményi garanciáit illetően két irányba haladt 2006 és 2008 között a szakértői, illetve politikai-döntéshozói gondolkodás.

Az Állami Számvevőszék által kidolgozott *közpénzügyi modernizáció tézisei* abból indultak ki, hogy az érdemi változashoz a közpénzekkel való gazdálkodás egészét kell szabályozottá, átláthatóvá és kiszámíthatóvá tenni. Az átfogó újraszabályozás szükségességét és hasznosságát illető egyetértés azonban – a politikai megosztottság, a belső vitáktól terhelt koalíciós kormányzás körülményei között – kevésnek bizonyult a megvalósításhoz.

Másik szakmai kezdeményezés a költségvetési feszültségek leglényegesebb okát, a túlterhelés megakadályozását helyezte koncepciója középpontjába, és a nemzetközi gyakorlatban már sikerrel alkalmazott *szabályalapú költségvetés* elemei adaptálását tartotta – a honi problémák oldásában is – célravezetőnek. Ezeket foglalja keretbe a következő ábra.

11. ábra: Két alapvető koncepció hazánkban a „plafontörvény” megalkotása előtt a Költségvetési Tanácsra és szervezetésre, valamint közjogi szerepére

Forrás: SZTE GTK, KT Titkárság, saját szerkesztés

Mindezek nyomán az Állami Számvevőszék és a Magyar Nemzeti Bank kezdeményezésére indult meg a *szabályalapú költségvetés* keretfeltételeinek kialakítása.

A 2008. év végére - a fenyegető államcsőd és az IMF-EU kölcsönfelvétel nyomása árnyékában - született meg a *felelős költségvetési gazdálkodásról szóló törvény*, amit felfogásából, beavatkozási mechanizmusából /kiadási limitjeiből/ adódóan „plafontörvénynek” nevezték. Ugyanis abban a következő évi költségvetés kiadásainak összességét korlátozták (a 2009-re tervezettnek meg kellett egyeznie a 2008-as előirányzattal, később pedig az a GDP reálértéke

várható emelkedési mértékének felével növekedhetett). Emellett bonyolult szabályokat alkottak a költségvetés tervezhető egyenlegére ugyanúgy, mint az államadósság előirányozható mértékére.

A *Költségvetési Tanácsra és szervezetére* is két, eltérő koncepció élt. Bár abban egyetértés volt, hogy a testület elnöke az államfőt képviselő szaktekintély legyen, abban már vita volt, hogy kik legyenek annak tagjai. Az egyik koncepció szerint a tagok a két, kormánytól független pénzügyi intézmény – az ÁSZ és az MNB – *mindenkori elnökei legyenek*. E koncepcióban a kis létszámú titkárság alapvetően összefoglaló, szervező feladatokat lát el, mivel a Tanács döntéseinek szakmai támogatását a költségvetési tervezés megalapozottságát mikro és makro szinten egyébként is vizsgáló, önálló kutató-elemző bázissal rendelkező számvevőszék és a jegybank hagyományosan magas szinten működő, meglévő jelentős makrogazdasági elemző kapacitása biztosítja.

Ettől a másik megoldás lényegileg tért el. A testület tagjai itt az államfőt képviselő szaktekintély mellett az ÁSZ és az MNB vezetői által javasolt szakemberek. A titkárság pedig önálló költségvetési forrásból működtetett jelentős létszámú apparátus – meghatározó makrogazdasági elemzőképességgel.

A „plafontörvénybe” végül az utóbbi, második koncepciót foglalták. Ez 2010 végéig érvényesült olyan szakmai vitákkal terhelt, mint annak a kérdésnek a KT részéről történő napirendre kerülése, hogy egyáltalán a kormányzat alkalmas-e a költségvetés alapját jelentő makrogazdasági pálya korrekt meghatározására. 2011-től történt meg a visszatérés az első koncepcióhoz, amelynél az átmenet feltételeit a 2011. évi költségvetési törvényben szabályozták. A 2010-es választásokat követően megalakult Kormány – kétharmados parlamenti támogatottsággal - vállalkozott a jogrendszer egészének, ezen belül a közpénzügyeknek az áttekintésére, új keretekbe helyezésére. Ez a megoldás – súlyának, jelentőségének is megfelelő – új fejezetet nyitott a szabályalapú költségvetési rendszer szabályozásában is.

Magyarország – 2011. április 18-án elfogadott – *Alaptörvénye* a közpénzügyeknek külön fejezetet szentel. Ebben rögzíti az Országgyűlés költségvetési jogát, továbbá kimondja, hogy a közpénzekkel átlátható és ellenőrizhető módon, a törvényesség, célszerűség és eredményesség követelményeinek szem előtt tartásával kell gazdálkodni, valamint korlátot állít az eladósodásnak nemcsak államháztartás egészében, de azon belül külön is a helyi önkormányzatok vonatkozásában.

Az Alaptörvény meghatározta az államadósság évenként tervezhető mértékét is, amikor megalkotta az *államadósság-szabályt*. Eszerint az Országgyűlés nem fogadhat el olyan központi költségvetésről szóló törvényt, amelynek eredményeképpen az államadósság meghaladná a GDP felét. Mindaddig, amíg az államadósság a GDP felét meghaladja, az Országgyűlés csak olyan központi költségvetésről szóló törvényt fogadhat el, amely az államadósság GDP-hez viszonyított arányának csökkentését tartalmazza.

A 2011. végén elfogadott ún. stabilitási törvény *nemcsak a költségvetés tervezésére, elfogadására* állította fel az államadósság-szabályt, *hanem annak végrehajtására is*. Rögzíti, hogy mindaddig, amíg az államadósság a GDP felét meghaladja – meghatározott kivételekkel – a központi költségvetés végrehajtása során nem vehető fel olyan kölcsön, és nem vállalható olyan pénzügyi kötelezettség, amelynek következtében az államadósságnak a teljes hazai össztermékhez viszonyított aránya a megelőző évben fennállóhoz képest növekedik.

Az Alaptörvény az alkotmányos működés feltételei közé emelte a költségvetési stabilitás szabályainak betartásán örökdő Költségvetési Tanácsot (röviden Tanács, vagy KT). A Tanács az Országgyűlés törvényhozó munkáját támogató testület, az Alaptörvénynek és a törvényeknek alárendelve végzi feladatait. Ezek között egyfelől közreműködik a központi költségvetésről szóló törvény előkészítésében, az Országgyűlés törvényhozó tevékenységét támogató

szerveként vizsgálja – véleményezi – a központi költségvetés megalapozottságát, másfelől előzetesen hozzájárul a központi költségvetésről szóló törvény elfogadásához az ún. államadósság-szabály betartása érdekében. Ez utóbbi feladattal és hatáskörrel a Tanács, mint független fiskális intézmény a költségvetési törvény megalkotásának folyamatában közjogi szerepet – úgynevezett „vétójogot” – kapott, az azzal együtt járó felelősséggel.

E megoldás meghaladja az Európai Unió országai többségében élő gyakorlatot, ahol – mint az előzőekben láttuk – inkább a figyelemfelhívó, tanácsadó jellegű, közvetlen felelősséggel nem járó, makro-elemző, technikai-előrejelző (kivetítő) munka a jellemző, különböző véleményezési jogosultságokkal (amit – korlátozottan – erősíthet az adott intézmény számvevőszékhez, vagy parlamenthez kapcsolása).

Az Alaptörvény meghatározta keretet a Tanács feladatai vonatkozásában is a stabilitási törvény bontotta ki.

Mindenekelőtt meghatározta a *kötelező feladatai* végrehajtásának eljárási rendjét – kapcsolódóan a Kormány feladatait – a központi költségvetési törvény elfogadási folyamatára fókuszálva. Így: ha a KT a költségvetés tervezetének véleményezése során egyet nem értését fejezi ki, akkor azt a Kormánynak újból meg kell tárgyalnia, s egyeztetnie a Tanáccsal. Ennél „keményebb” a költségvetési törvényjavaslat államadósság-szabálynak való megfeleléséről szóló tanácsi előzetes hozzájárulásra vonatkozó eljárási szabály: ha a KT – vétójogát érvényesítve – az előzetes hozzájárulást megtagadja, akkor a zárószavazást el kell halasztani és az eljárást addig kell folytatni, amíg a Tanács megadja a hozzájárulását.

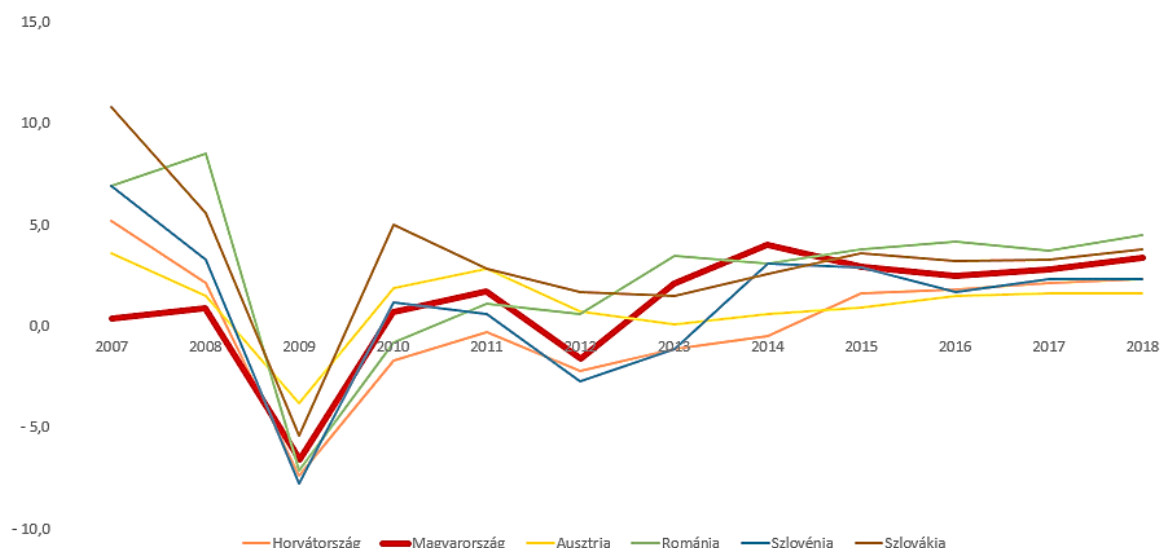
Mindezek mellett a Tanács kiemelt feladata a központi költségvetésről szóló törvény végrehajtásáról és az államadósság várható alakulásáról történő félévenkénti vélemény-nyilvánítás.

A KT a makrogazdaság, a költségvetés végrehajtását figyelemmel kíséri (monitoring), a hosszabb távú makrogazdasági folyamatok kontextusában. Ebben – ugyanúgy, mint a költségvetés véleményezésénél – támaszkodik az ÁSZ és az MNB elemzőképességén túl kutatóintézetek, külső közgazdasági szakértők, szakmai fórumok, tanácsadó testületek munkájára is.

A Költségvetési Tanács *egyéb, nem kötelező feladataira* a stabilitási törvény azt mondja, hogy véleményt nyilváníthat bármely kérdésről, amely összefügg a költségvetés tervezésével, végrehajtásával, a közpénzek felhasználásával, az államháztartás helyzetével. Tágabban értelmezve ebbe beleillik a társadalmi, szakmai/média érdeklődés kielégítése, a közgazdasági szakma tájékoztatása, valamint a nemzetközi szervezetek információ kérésének teljesítése, együttműködés más országok független költségvetési felelősségi intézményeivel, nemkülönben a nyilvánosság eszközeivel az államháztartási stabilitásának előmozdítása. Meg kell említeni, hogy a Tanács határozatait, éves feladatterve, egyéb dokumentumait, az általa felhasznált kutatások a honlapján megtalálhatók.

A Költségvetési Tanács tevékenysége és az államháztartás egyensúlya

A maga eszközeivel, nem utolsósorban költségvetési fegyelmet szolgáló erős felhatalmazásaival, de mondhatjuk, garanciális jelenlétével a KT tevékenysége is *hozzájárult a költségvetési egyensúlyi politikához*, amelynek jelentős eredményeként a Magyarország ellen folytatott túlzott deficit (EDP) eljárás 2013-ban megszűnt, illetve teljesültek azok az államháztartási gazdálkodásban mértékadó paraméterek, amelyek alapján lehetővé vált, hogy a nemzetközi hitelminősítő szervezetek 2016-ban egységesen befektetésre javasolt kategóriába helyezték vissza Magyarországot.

12. ábra: Növekedési trend (GDP%) 2007-2017²⁵

Forrás: Eurostat, Európai Bizottság, KT Titkársága szerkesztés

Az ország, az államháztartás stabilitását meghatározó gazdasági növekedés 2013 óta jelen van. Kedvező, hogy a gazdasági konjunktúra erősödik, a régiós gazdasági növekedés meghaladja az euróövezet átlagát.

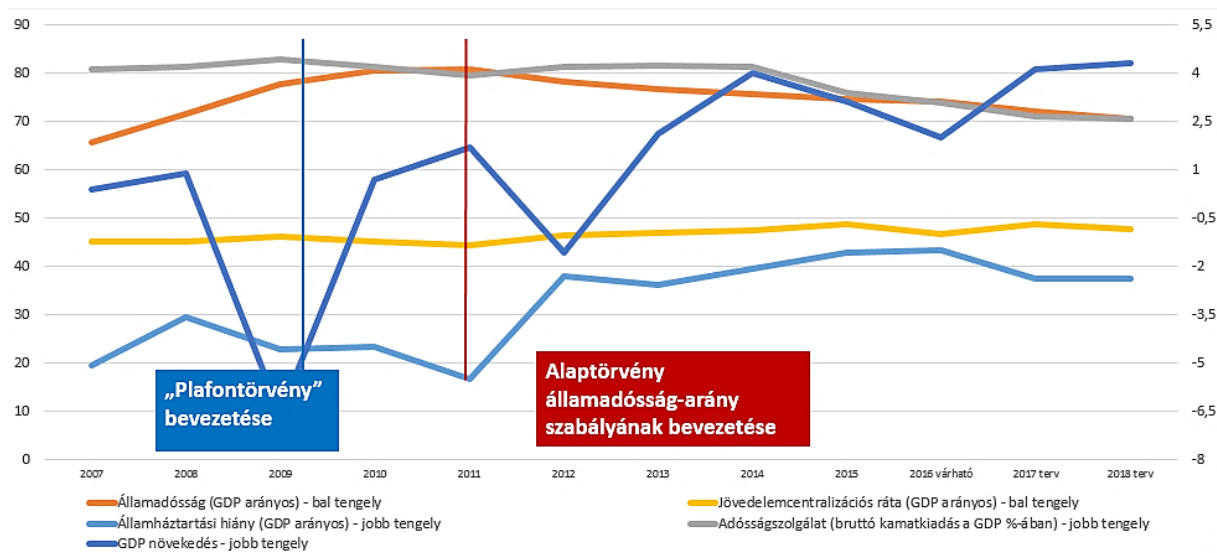
Az államháztartás egyenlegének javulása ugyanakkor serkentőleg hat mind nálunk, mind a környező országokban a növekedésre.

A bevételek beszedésére irányuló munka eredményességének erőteljes javulása, a kiadások kézben tartása eredményeként is javuló hiánymutatók révén 2010 után évről-évre csökken az államadósság-ráta. Az egyensúly javulásával egyre kisebb költséggel finanszírozható a költségvetés. Az olcsóbb finanszírozás pedig a gazdaság és a társadalom számára forrásokat szabadít fel, növekedési tényező. Az ország „kitettsége” szempontjából pedig különösen előnyös az államadósságon belül a devizaarány látványos esése.

Elmondható, hogy a magyar rendszer nem csupán szigorú előírásai, egyszerű és átlátható, az államadósság elleni küzdelemre fókuszált alapelvei és betartatása őrzésének erős felhatalmazásai, hanem az európai gyakorlatba sajátosan illeszkedő megoldásai, túlköltekezési hajlamot mérséklő hatása, szemléletformáló, bizalomteremtő ereje és időtállósága által működhet sikeresen. Így járulhat hozzá az ország stabilitásához, fenntartható fejlődéséhez, a gazdaság versenyképességének javításához, végső soron a nemzet, az ország polgárainak felemelkedéséhez.

A szabályalapú költségvetés elemeinek alkalmazásával, a Költségvetési Tanács működésével – a rájuk vonatkozó előírások Alaptörvényben és a stabilitási törvényben történt megerősítésének (különösen a „vétójog fenyegetettségnek”), átláthatóbbá, konzisztensebbé tételének is köszönhetően, – a 2011 utáni években egyértelműen javult az államháztartás egyensúlyi helyzete mind a hiány-, mind az adósságmutatók tekintetében. A költségvetési stabilitás teszi lehetővé, hogy az államháztartás növekvő mértékben segítse a gazdaságfejlesztést.

²⁵ A válság után együttmozgás a növekedésben a velünk határos EU-tag országokkal.

13. ábra: Néhány magyar államháztartási egyensúlyjellemező a válság kitörésétől napjainkig (%)

Forrás: KSH, ÁKK, Konvergencia Program 2017-2021, KT Titkársága szerkesztés

A versenyképességi mutatók ma is elmaradnak a hasonló sorsú Visegrádi országokétól, a gyengeségek sorából azonban ma már hiányoznak azok, amelyek a magyar államháztartás gyenge hatékonyságú, túlfogyasztó működésével, a pénzügyi stabilitás hiányával függtek össze, s a gazdaság működésétől is forrásokat elvonva a versenyképesség 2004–2010 közötti zuhanásszerű romlásának súlyos, meghatározó okait jelentve.

Befejezés

Egyensúlyi helyzetünk javulása pozitívan hat jövőbeni nemzeti versenyképességünkre. A „hogyan tovább” kérdés megválaszolásához hadd hívjam segítségül György László és Veress József gondolatait: *“A közvetlen veszélyek elhárítása után kerülhet sor a versenyképességet és a gazdasági növekedést tartósan megalapozni képes hatékonyságfokozók és innovációs tényezők [...] elsősorban a következő területek fejlesztésére...: szak- és felnőttképzés, felsőoktatás, innovációs rendszer, a gazdaság koordinációs mechanizmusainak optimalizálása és a piaci szereplők bürokratikus és adminisztratív terheinek a csökkentése.”*

Nemzetgazdaságunk jövőbeni sikeréhez változatlanul hozzá kell járulnia a fegyelmezett költségvetési politikának, az államháztartási ellátórendszerek munkája hatásosabbá, hatékonyabbá tételének. Ebben marad elegendő feladat – a rá rótt hatáskörök érvényesítésével – a Költségvetési Tanácsnak is a költségvetési felelősség erősítéséhez történő hozzájárulással.

ÚJ TRENDEK, STANDARDIZÁCIÓ ÉS KIHÍVÁSOK A BESZÁMOLÁSI RENDSZERBEN

New Trends, Standardization and Challenges in Reporting

KOVÁCS Brigitta²⁶

PhD-hallgató

Soproni Egyetem, Lámfalussy Sándor Közgazdaságtudományi Kar, Széchenyi István Doktori Iskola

Absztrakt

A controlling feladata, hogy olyan elemzésekkel és tanácsadással lássa el a vállalat vezetését, amelyek alapján azok a gazdaságossági szempontokat maximálisan szem előtt tartó döntéseket hozhatnak. A gyorsan változó gazdasági környezetben a nagyvállalatoknak is egyre gyorsabban kell a megváltozott piaci körülményekre és az új kihívásokra reagálni. A vezetőknek rapid, de ugyanakkor megalapozott döntéseket kell hozni, ami elképzelhetetlen eredményesen működő beszámolási rendszer nélkül. A controlling az információkat riportok formájában juttatja el a vezetők részére. Tanulmányomban ismertetni szeretném, hogyan mutathatók be számadatok, elemzések és trendek eredményes módon, felvázolva ezzel a vezetői beszámolók vizualizációs eszköztárát és a struktúraépítés jelentőségét. A standardizálás elengedhetetlen az üzleti prezentációk területén is. Munkámban elemzem az erre irányuló nemzetközi trendeket, szervezeteket és auditálási lehetőségeket, valamint azt, hogy az informatikai rendszerek milyen mértékben segítik a riportok standardizálását.

Kulcsszavak: beszámoló, riport, üzleti prezentáció, standardizálás

JEL-kód: M49

Abstract

The aim of controlling is to support the management with reports and analyses in order to be able to take economically rational decisions. In fast changing economic environment the companies have to react rapidly to the various market conditions and new challenges. The management have to take fast, but sound decisions, what is impossible without an efficient reporting system. Controlling serves the information in form of reports to the management. I present in my study how financial data, analyses and trends can be showed effectively, demonstrate the visualization possibilities of the management reports and the importance of story line. Standardization is necessary also in business presentations. In my monograph I describe international standardization trends, organizations, audit possibilities and how analytic tools and ERP systems can support that.

Keywords: reports, business presentation, standardization

JEL Code: M49

---

²⁶ brigi.kovacs@gmail.com

1. Bevezetés

A gyorsan változó gazdasági környezetben a nagyvállalatoknak is egyre gyorsabban kell a megváltozott piaci körülményekre és az új kihívásokra reagálni. A vezetőknek rapid, de ugyanakkor megalapozott döntéseket kell hozni, ami elképzelhetetlen eredményesen működő beszámolási rendszer nélkül. A controlling feladata, hogy olyan elemzésekkel és tanácsadással lássa el a vállalat vezetését, amelyek alapján azok a gazdaságossági szempontokat maximálisan szem előtt tartó döntéseket hozhatnak. Publikációmban bemutatom azokat a standardizációs lehetőségeket, amelyekkel a beszámolók és üzleti prezentációk minősége, érthetősége és szavahihe-tősége növekszik.

2. Üzleti kommunikáció

Megkülönböztethetünk informális és formális üzleti kommunikációt, illetve írásos és szóbeli kommunikációt.

A formális írásos üzleti kommunikációra jellemző a kötött és ismétlődő struktúra. Ilyen például:

- éves, negyedéves vagy havi beszámolók,
- projekt jelentések,
- jegyzőkönyvek,
- web portálon vagy Intraneten megjelenő jelentések.

Előállításuk jelentős erőforrásokat vesz igénybe, terjedelmük nagy.

Az informális írásos üzleti kommunikáció nem követ egy előre meghatározott struktúrát, az adott üzleti helyzettől függően ad-hoc jelleggel jelennek meg. Ilyen például:

- email,
- jegyzetek,
- emlékeztetők.

Ugyan egy-egy ilyen informális jelentés elkészítése nem túl időigényes, de mivel számos ilyen informális írás készül naponta, összességében mégis jelentős időbefektetést igényel elkészítésük.

A formális szóbeli kommunikáció alatt leginkább prezentációkat értünk. Jellemző rá, hogy az előadó egy nagyobb publikumnak adja át az előre elkészített információkat. Ilyen például:

aktuális gazdasági helyzet prezentálása,

- beruházási terv bemutatása,
- projekt státuszának prezentálása,
- oktatások.

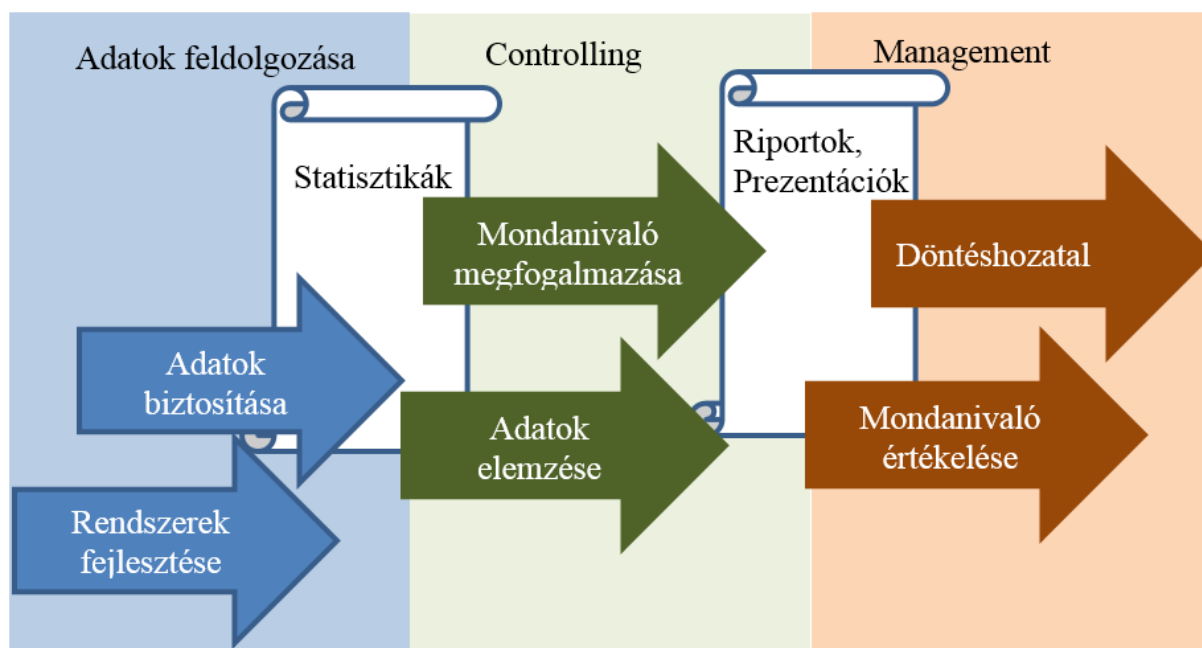
Nagyon hibás gyakorlat az üzleti kommunikációban, hogy a prezentációs fóliákat sok esetben kinyomtatják és ezek szolgálnak utána írásos beszámolóként. Ekkor vagy a fóliák tartalmazznak annyi írásos információt, hogy képtelenség az előadót követni és parallel a fóliákon levő információkat is elolvasni, vagy a fóliák az előadó kommentárja nélkül érthetetlenek.

Az informális szóbeli kommunikáció alatt ad-hoc beszélgetéseket értünk, mint például:

- telefon beszélgetés,
- szakmai beszélgetések/viták.

A standardizáció így a formális üzleti kommunikációra, azaz a riportokra, beszámolókra és üzleti prezentációkra irányul.

Az 1. ábra azt szemlélteti, hogy a controlling beszámolási rendszerében az adatok feldolgozása, kiértékelése, riportok formájában történő összefoglalása és abból a vezetői döntés meghozatala miként zajlik.

1. ábra: A vezetői információs rendszer
Forrás: Hichert–Faisst (2017)

3. Standardizáció és üzleti kommunikáció

A standard egy meghatározott minőségi szint, minőség, színvonal. A standardizált jelölés egyezményes, megkülönböztethető jelek, rajzolatok, sajátosságok használata. Ilyen például a kotta a zenében vagy a jelzőtáblák a közlekedésben. A management beszámolóknak viszont nincsenek ilyen széles körben elterjedt standardok, ami azt eredményezi, hogy több időt vesz igénybe az elemzésük és a megértésük. Másrészt gyakran a beszámolóban a fél információk és az adatok hibás ábrázolása, hibás vezetői döntésekhez vezet.

Az első szakirodalmi forrás 1990-ben jelent meg. Ebben Edward Tufte gyakorlatias tanácsokat ad arra vonatkozóan, hogyan lehet az adatokat a beszámolóknak szemléletes módon ábrázolni.

Ezt a gyakorlatias irányt viszi tovább Gene Zelazny, aki a számadatok grafikonok formájában történő bemutatására vázol különféle praktikus lehetőségeket. Később Stephens Few is ezt az irányt követi munkájában.

A beszámolók strukturális felépítésével Barbara Minto kezd foglalkozni, aki arra mutat rá, hogy az üzleti prezentációkat egy piramisszerűen felépített érvelési rendszer mentén kell felépíteni.

Az előbbieken említett szakirodalmi forrásokat felhasználva és azokat továbbfejlesztve dolgozza ki Rolf Hichert és Jürgen Faisst a nemzetközi üzleti kommunikációs standardokat (International Business Communication Standards – IBCS). Ez tekinthető ez egyetlen forrásnak mely a management beszámolók és prezentációk formai standardizálását tűzi ki céljául.

A sikeres üzleti kommunikáció kötött szabályokon alapul. Törekedni kell a mondani-való világos kifejezésére, a konzekvens standardizációra és a lényeges információk bemutatására. Ezt foglalják rendszerbe a nemzetközi üzleti kommunikációs standardok (IBCS):

- **SAY** – Mondanivaló: a riport üzenetet közvetítsen.
- **Unify** – Egységesítés: azonos jelentésű dolgokat azonos módon kell jelölni.
- **Condense** – Tömörítés: elősegíti az összefüggések megértését.
- **Check** – Ellenőrzés: az információk minőségének és egységességének biztosítása.
- **Express** – Megfelelő vizualizációs eszköz (táblázat, diagram) kiválasztása.
- **Simplify** – Egyszerűsítés: riportok mentesítése a felesleges információktól.
- **Structure** – Felépítés: a riportok felépítésének logikusnak, strukturálnak és átfedésektől mentesnek kell lennie.

A szabályokat 3 csoportra oszthatjuk:

1. A jelentés vagy üzleti prezentáció keretét a mondanivaló elsődlegessége (SAY) és a felépítés (STRUCTURE) szabályok adják.
2. Az észlelési szabályok közé tartoznak a megfelelő vizualizációs eszközök kiválasztása (EXPRESS), az egyszerűsítés (SIMPLIFY), a tömörítés (CONDENSE) és az ellenőrzés (CHECK).
3. A harmadik csoport a szemantikai szabály, ami az egységesítés (UNIFY) standardot foglalja magába.

4. Üzleti kommunikáció és annak informatikai háttere

A riportok és üzleti prezentációk előállítása az adatok nagy volumene miatt elképzelhetetlen informatikai támogatás nélkül. Az analitikai szoftverek elősegítik a controllerek számára az információk elemzését és a standard riportok elkészítését. Az üzleti kommunikáció során az alábbi eszközök kerülnek leggyakrabban alkalmazásra:

Excel: a jelentések készítésénél a leggyakrabban alkalmazott szoftver a Microsoft Excel. Praktikus módon segít nem csak az adatok feldolgozásában, hanem azoknak táblázatos vagy diagram formában történő bemutatásában is. Nagyobb adatvolumen esetén azonban célszerű az információkat adatbázis rendszerekben tárolni (Business Intelligence vagy Data Warehouse rendszerek) és Excelt, csak mint Frontend lehetőséget az adatok kiértékelésére és ábrázolására alkalmazni. A táblázatok és diagramok szerkesztéséhez sablonok is igénybe vehetők, amelyek segítik a egységes megjelenést a riportban.

Power Point: leginkább az üzleti prezentációk előállítására szolgáló eszköz. A szavakkal nehezen kommunikálható információk vizuális megjelenítésére szolgál. Kerülendő azonban a felesleges szöveges információ a fóliákon. Csak képek, táblázatok, diagramok bemutatására szolgál, nem helyettesíti az előadó szakmai kompetenciáit és meggyőző erejét.

Word: a leggyakrabban alkalmazott szoftver szöveges jelentések készítésére. Automatikus módon beszűrhetők ábrák, diagramok vagy táblázatok ezzel segítve a szöveges információk vizuális ábrázolását.

Speciális szoftverek: ide tartoznak azok a Business Intelligence rendszerek, melyek az adatok tárolására, kiértékelésére és a beszámolók elkészítésére szakosodtak. Itt olyan szoftverek említhetünk meg, mint a Cognos, Bissantz, Business Objects vagy a Crystal Report. Business Application Research Center (BARC) 2014 óta auditálja a szoftvereket, az alapján, hogy IBCS standardok mentén képes-e diagramokat és táblázatokat előállítani, mennyire felhasználóbarát és milyen könnyen lehet a változtatási igényeket a riportokba beilleszteni.

5. A nemzetközi üzleti kommunikációs standardok (IBCS) bevezetésének előnyei

Az IBCS bevezetése elősegíti az átláthatóságot, mivel növeli az érthetőséget és a szavahihetőséget.

A nemzetközi üzleti kommunikációs standardok strukturális és észlelési szabályai növelik az érthetőséget. Az üzleti jelentéseket és prezentációkat ugyanis könnyebb megérteni, ha világos mondanivalóval rendelkeznek, jól szerkesztettek, az azonos értelmű információkat azonos módon jelölik és a tömörítés révén az összefüggések jól láthatók.

Az IBCS bevezetése növeli a beszámolók szavahihetőségét, mert garantálja, hogy a jelentések nem fél információkon vagy hibásan ábrázolt adatokon alapulnak.

A cégek vezetői jogosan szeretnék megismerni az IBCS bevezetésének előnyeit és számszerűsíthető hasznait, mielőtt a bevezetés mellett döntenek. A menedzsment nem csak arra kíváncsi, hogy mekkora beruházási költséget von maga után az új riportok felépítése és az új szoftverek bevezetése. Ők elsősorban inkább arra kíváncsiak, hogy milyen hasznokat (pl.: jobban informált döntéshozók) és milyen megtakarításokat (pl.: kevesebb erőforrás befektetéssel előállítható riportok) von maga után a nemzetközi riportálási standardok bevezetése. Ezeket a kérdéseket segíti megválaszolni az alábbi döntési mátrix.

1. táblázat: Döntési mátrix az IBCS bevezetéséről

	(A) Adatok és rendszerek biztosítása	(B) Adatok elemzése és a mondanivaló megfogalmazása	(C) Mondanivaló értékelése és döntéshozatal
(i) Jobb minőség	1	2	3
(ii) Rövidebb reakcióidő	4	5	6
(iii) Költségcsökkentés	7	8	9

Forrás: Hichert R. - Faisst, J. (2015)

A mátrix fejléce a döntéshozatali folyamatot mutatja be:

- (A) Adatok és rendszerek biztosítása: ebben a fázisban szervezet naprakész adatokkal való ellátásáról, valamint az adatok elemzéséhez és a riportok elkészítéséhez szükséges rendszerek felépítéséről és karbantartásáról van szó. Ez elsősorban a IT feladata a szervezeten belül.
- (B) Adatok elemzése és a mondanivaló megfogalmazása: ebben a fázisban az adatok elemzése zajlik azzal a céllal, hogy világos képet kapjunk az üzleti helyzetről, és megfogalmazzuk a mondanivalónkat, amit aztán riport vagy üzleti beszámoló formájában kap meg a menedzsment. Ez a controlling feladata.
- (C) Mondanivaló értékelése és döntéshozatal: Miután a beszámolókat és üzleti prezentációkat, valamint azok mondanivalóját tanulmányozta a vezetőség, ebben a fázisban meghozza a döntést.

A nemzetközi üzleti kommunikációs standardok bevezetésének előnyeit 3 csoportba sorolhatjuk, amelyek a mátrix oldallécében kerültek felsorolásra:

- i. Jobb minőség: a minőségi javulás mind a három fázisban megfigyelhető. A Dashboard formában bemutatott adatok jobban érthetőek, valamint világosabb a riportok üzenete és így hatékonyabb vezetői döntések hozhatóak.
- ii. Rövidebb reakcióidő: az IBCS bevezetésével felgyorsul a döntéshozatali folyamat. A beszámolók gyorsabban előállíthatóak, a controllerek az adatok elemzése során hamarabb találnak választ a kérdéseikre és a vezetők rapid módon hozhatnak megalapozott döntéseket.
- iii. Költségcsökkentés: a standardizáció révén kevesebb erőforrás befektetésével állíthatóak elő a beszámolók és prezentációk, ami a költségek csökkenéséhez vezet. A vezetők döntéseikkel még hamarabb tudnak reagálni a piaci kihívásokra, ami a vállalat számára versenyelőnyt biztosít, növelve ezzel hosszú távú fennmaradását és eredményességének növekedését.

A mátrixban a kvadrátok az alábbi információkat jelölik:

2 és 3: Az adatok elemzésének jobb minősége és megalapozottabb döntések. Ha az olvasó könnyebben megérti a beszámolót vagy a hallgató jobban követni tudja az üzleti prezentációt, akkor világosabb képet tud kialakítani a gazdasági helyzetről, melyek alapján megalapozottabb döntést tud hozni.

4: Az adatok, elemzések és riportok rövidebb idő alatt előállíthatóak. A standardizáció szintjének emelkedésével a riportok elkészítési ideje csökken. A controllereknek kevesebb munkaórájába telik a beszámolók előállítása. Ezeket a vezetőség is könnyebben megérti és így gyorsabban tudnak döntést hozni.

7: Költségcsökkentés az adatok előállítása és az informatikai rendszerek biztosítása során. A beszámolók és üzleti prezentációk gyorsabb előállítása az időarányos költségek csökkentéséhez vezet. A standardizált riportálási minták csökkentik a komplexitást és redukálják a hibák előfordulását.

Mielőtt a vállalat vezetése a nemzetközi riportálási standardok bevezetése mellett döntene, figyelembe kell, hogy vegye az egyszeri ráfordítási költségeket is. Fel kell mérni az új riportálási koncepció kialakításának költségeit, az ezt alátámasztó Informatikai rendszer bevezetését, valamint az ehhez kapcsolódó tanácsadási költségeket és oktatásokat. A már meglévő beszámolók, Dashboardok, és üzleti prezentációk mintáját is felül kell vizsgálni.

6. Összegzés

Sajnos az üzleti kommunikációban nincsen olyan széles körben elterjedt standardizált jelölési rendszer, amely segítené a beszámolók formai egységesítését. Az nemzetközi üzleti kommunikációs standardok kialakításával már megjelent az első ilyen irányú kezdeményezés, de ez széles körben még nem terjedt el. Az IBCS növeli a riportok érthetőségét, csökkenti a beszámolók előállítására fordított időt és az ezzel kapcsolatos költségeket, emeli a jelentések minőségét és elősegíti a vezetői döntéshozatalt. Ezzel versenyelőnyt biztosít azon vállalatok számára, melyek bevezetik a nemzetközi üzleti kommunikációs standardokat, hiszen ezek a vállalatok gyorsabban tudnak a piaci körülményekre reagálni, döntés hozni és a vállalat hosszú távú fennmaradását biztosítani. Véleményem szerint a nagyvállalatok vezetésének és controlling osztályának elengedhetetlen megismerni az IBCS-t, és ennek megfelelően fejleszteni és átalakítani riportálási struktúrájukat.

Irodalomjegyzék

- Few, S. (2004): Show me the numbers, Oakland, Analytics Press
- Hichert R. - Faisst, J.(2015): Der Nutzen von International Business Communication Standards (IBCS) im Entscheidungsfindungsprozess, Letöltve: 2017.08.26.-án, a <https://www.icv-controlling.com> weboldaltól
- Hichert, R. - Faisst, J.(2017): Erfolgreiche Berichte und Präsentationen, Eigenverlag
- Minto, B. (2002): The Pyramid Principle, New York, Financial Times Prentice Hall
- Tufte, E. (1990): The visual display of quantitative information, Eigenverlag
- Tufte, E. (2003): The cognitive style of Power Point, Eigenverlag
- Zelazny, G. (2001): Das Präsentationsbuch, Campus-Verlag
- Zelazny, G. (2002): Wie aus Zahlen Bilder werden, Wiesbaden, Gabler

A KÖNYVELŐI ÉS AZ ADÓTANÁCSADÓI SZAKMA JÖVŐJE A XXI. SZÁZADBAN

„Robotok leszünk mindannyian?”

dr. KOVÁCS Ferenc

okleveles adószakértő, igazságügyi adó- és járulékszakszertő
a MOKLASZ titkára

Bevezetés

A számítástechnika rohamos fejlődése miatt a klasszikus szakmák átalakulóban vannak. Sajnos nem kivétel ez alól a könyvelés és az adótanácsadás sem. Nézzük, milyen kihívások elé kell néznie a szakmának, és milyen megoldási lehetőségek tűnnek fel a közeli, illetve távolabbi jövőben.

I. Távolabbi jövő

Az Oxfordi Egyetem egy kutatása (Oxford Martin School: The Future of Employment by Carl Benedikt Frey & Michael Osborne) sorrendet állított fel a szakmák között abból a szempontból, hogy mennyire vannak veszélyeztetve a számítástechnika, ezen belül az automatizálás által. A 702 szakma közül a legkevésbé veszélyeztetett a fizioterapeuta, míg a leginkább veszélyeztetett a telemarketinges, mely esetében 99% az esély, hogy 2030-ra e munka eltűnik.

Sajnos a számviteli, adózási szolgáltatások is „előkelő” helyet foglalnak el a listában. A 695. helyen áll, szintén 99%-os megszűnési valószínűséggel a bevalláskitöltő munkakör, mely hazánkban így önállóan ismeretlen, de a könyvelői részfeladatok egy (jó) részét teszi ki. A „klasszikus” könyvelői, auditori munkakör az 594. helyen áll, 94%-os megszűnési valószínűséggel, mely szintén nem ad okot az örömrre. Mielőtt az adóhatósági dolgozók örülnének, ők sem állnak jobban. Az adóellenőrző és végrehajtó munkakör az 586. helyen áll, 93%-os megszűnési eséllyel.

Mit tudunk tenni ebben a helyzetben? Két lehetőség áll előttünk. Vagy alkalmazkodunk az új helyzethez és informatikai szemlélettel az új feladatokat, folyamatokat elsajátítjuk, vagy pedig átalakítjuk a végzett tevékenységeinket és a tanácsadásra helyezzük a hangsúlyt.

II. Közelebbi jövő

1. Új folyamatok: könyvelés automatizálás (könyvelő robotok)

Az egyik új, már alkalmazott informatikai folyamat egyes könyvelési részfeladatok automatizálása.

Már senkinek sem idegen megoldás a papíralapú bizonylatok beszkenelése, és ez alapján történő adatrögzítés. Ez utóbbi tevékenység még manuálisan történt/történik, az automatizálással ez csak „percek kérdése” lesz a jövőben.

Több cég foglalkozik ilyen jellegű szolgáltatások nyújtásával (pl. SMACC), nálunk szerencsésebb országokban a papíralapú szállítói számlák automatikus felkönyvelése elérte a 90%-

os hatékonyságot. Ebben jelentős szerepe volt a mesterséges intelligenciának (AI). A mesterséges intelligenciát természetesen fel kell tölteni adatokkal, így sajnos hazánkban nem sok hasznát vesszük pl. a német rendszerben felgyülemlett információmennyiségnek, mivel abból egy magyar vállalkozás automata könyveléséhez nem túl sok adat nyerhető ki.

A feldolgozási folyamatban először a bejövő dokumentumok felcímkézése történik, vagyis annak meghatározása, hogy hol található releváns információk. Az információkat felűsítjük az AI által visszajuttatott adatokkal. Természetesen egy – a folyamatban későbbi ponton lévő – visszacsatolással a rendszer öntanuló, vagyis a jövőben már nagyobb biztonsággal felismeri az egyes adatok típusát és tartalmát.

A rendszer egyébként Magyarországon is elérhető. Összességében a folyamat az alábbi elemekből áll:

1. Beérkezés, digitalizálás.
2. Iktatás, archiválás.
3. Számszaki ellenőrzés.
4. Számlakibocsátó ellenőrzése.
5. Előkönyvelés (automata).
6. Manuális ellenőrzés.
7. Jóváhagyás.

Egy német cég vizsgálata szerint a papíralapú bizonylatok feldolgozási költsége átlagosan 5 euró számlánként, illetve akár 12 napig is eltarthat a folyamat. Ez utóbbit 90%-al csökkentheti az automatizált folyamat, ráadásul nagy számú bizonylat esetén (például havi 4000 bizonylatnál) 1 euró alá szorítható az említett feldolgozási költség.

Összességében tehát látható, hogy bizonyos könyvelési folyamatok jelentősen leegyszerűsödnek a jövőben, de a manuális munka teljes kiiktatása még utópia marad.

2. Új folyamatok: blockchain

A Blockchain egy adatbázis fajta, egy úgynevezett „megosztott mappa” – ez azt jelenti, hogy az ebben szereplő adatoknak (vagy ezek blokkjainak) az érvényességét a mappa felhasználói maguk biztosítják. Minden új adatblokk, melyet az egyik felhasználó rögzít, hozzacsatolódik az előzőleg rögzített blokkhoz, egy különleges algoritmusnak, az ún. hash-nek a segítségével, majd ezt követően a teljes mappa szinkronizálásra kerül annak valamennyi másolatával, amelyekből minden egyes felhasználó maga tárol egy-egy példányt. Ezen blokkok egymáshoz vannak kapcsolva, ezzel egy “blokkláncot” alkotnak. Az egész adatbázis biztonságos, a felhasználók konszenzusán alapul, központi adminisztrációt és harmadik féltől származó érvényesítést nem igényel.

A blockchain technológia a bitcoin nevezetű kriptovaluta alapja, de manapság sok más felhasználási területe van. A szerződések kezelésétől kezdődően, az energiakvótákkal való kereskedésig a gazdaság sok ága ki tudja használni az új technológiát.

A könyvelésben a blockchain alkalmazásával a fejlődés következő lépcsőfoka a mindkét fél által, egy időben és azonos módon rögzített tranzakció lehet. Ez az adott tranzakciónak a résztvevő felek által ugyanakkor és azonos tartalommal történő rögzítéséről szól. Az ügylet teljesítése és annak rögzítése egy időben történik, ez pedig valós idejű könyveléshez vezet. A

hatóságok előnyt kovácsolhatnak ebből, feltéve természetesen, hogy megfelelően alkalmazzák és szabályozzák a blockchain alapú tranzakciókat.

A tranzakciók jellegének változása a könyvelés mellett a könyvvizsgálatra is kihatással lehet, az új technológia itt is megváltoztatja a szemléletmódot és várhatóan a kapcsolódó hatósági szabályozást is.

III. Nagyon közeli jövő

1. Új trendek: tanácsadás

Bár hazánkban a könyvelőre, mint egy sokoldalú munkát végző személyre gondolunk (illetve a vállalkozók többsége így gondol rájuk), ennek ellenére fő feladatuk a gazdasági események meghatározott rendszer szerinti dokumentálása (könyvelése) a rendelkezésre álló bizonylatok alapján. Tőlünk nyugatabbra lévő országokban ezt a feladatot látják el elsősorban, azonban Magyarországon sok esetben tanácsadással is foglalkoznak, mert ez a piaci elvárás.

Az előbb említett új technológiák a tanácsadásra nem képesek, vagyis „kiugrási lehetőség” az adózási és számviteli tanácsadási tevékenység megerősítése. Hiába mesterséges intelligencia, hiába neurális hálózatok, hiába blockchain, az emberi agy komplexitását, illetve problémamegoldó képességeit még sokáig nem tudják megközelíteni számítástechnikai úton. Vagyis a könyvelés mellett/helyett az adótanácsadásé a jövő!

Ebben ugyanakkor nagy versenytársat kap 2018-tól a tanácsadó szakma: a NAV munkatársait. Már 2017-ben elindult az ún. támogató eljárás, de 2018-tól újabb eszközrendszerrel bővül az adóhatóság eszközrendszere, méghozzá a mentorálással.

Az állami adó- és vámhatóság a kezdő vállalkozásnak - figyelemmel tevékenységének jellegére - az adószámának megállapítását követő 30 napon belül szóban vagy írásban ingyenes tájékoztatást nyújt az adókötelezettségeiről, az azok teljesítését segítő információk elérhetőségéről és személyes kapcsolatfelvételt (mentorálást) kezdeményez, amelynek célja az adókötelezettségek teljesítéséhez történő segítségnyújtás. A mentorálási időszak a kapcsolatfelvétel kezdeményezésétől számított hat hónap. A mentorálásban történő részvétel önkéntes.

A mentorálás tehát egyfajta tanácsadást fog jelenteni, kérdéses hogy milyen mértékű és mélységű lesz, erről bővebb információ jelenleg nem áll rendelkezésre.

2. Új magyar adóhatósági módszer: online számla adatszolgáltatás

Várhatóan 2018. július 1-jétől a számlázó programnak a számla kötelező adattartalmát azonnal, de legfeljebb 24 órán belül elektronikus úton továbbítania kell a NAV részére. Az adózó és a NAV közötti információcserének elektronikus adatfeldolgozási eljárás alkalmazásával kell történnie.

Jövő év közepétől tehát olyan furcsa helyzet állhat elő, hogy a NAV akár hamarabb feldolgozhat számlaadatokat, mint a számlakibocsátó partnere. Ebből pedig logikusan kikövetkeztethető lépés lenne ezen adatok adóhatóság általi „könyvelése”, mivel gyakorlatilag az annak alapjául szolgáló valamennyi információ rendelkezésre áll.

Vajon elképzelhető lesz-e ez a folyamat néhány éven belül? Végül is, jól beleillene az adózóbarát adóhatóságról alkotott képbe...

Befejezésül

A leírtak alapján látható, hogy mely technológiák, új szabályok határozzák meg a könyvelői, tanácsadói szakma közeli és távolabbi jövőjét. A középkorban lefektetett számviteli alapok, illetve az emberiséggel szinte egyidős adózás jövője új kihívásokat tartogat számunkra. Ismerjük fel ezeket és ne maradjunk le a változásról!

EMBER ÉS PÉNZ A VILÁGRENGETEGBEN

MERTH László

igazgatósági elnök

Faktor-Ring Zrt.

Bevezetés

Az **ember** már évezredek óta keresi a saját boldogulásának, a **pénz** pedig az ember boldogításának útját a világrengetegben, de egyelőre csak az látszik, hogy a legkevésbé sem céltalan bolyongásuk során **nem igazán találhatnak egymásra**. Pedig az ember is és a pénz is mindent megtesz ennek érdekében. E törekvések nyomában a negyedik ipari (informatikai) forradalom is kirobbant már (Ipar 4.0), ami mindenféle csodás eszközzel és lehetőséggel árasztotta el a világrengeteket. És mégsem történt meg az egymásra találás. Mindössze annyi történt, hogy **az ember leszámolt azzal a tévképzetével, hogy a pénz nem boldogít**. Angus Deaton Nobel-díjas tudós megállapítása szerint a pénz igenis boldoggá tesz akkor, ha általa az ember a nélkülözésből a megélhetésbe, majd ebből az állapotból a biztonságba kerül – egy szint fölött azonban a több pénz már nem okoz jelentős életminőség-javulást.

Napjainkban intelligensnél intelligensebb eszközök és különféle kütyük között éljük életünket, hiszen a technikai és technológiai civilizáció fejlődése a pénzvilág minden területén feltartóztathatatlan. Jóllehet a modernizáció odáig még nem jutott el, hogy elég legyen csak gondolni a pénzre, és a pénzünk – már ha van – úgy táncoljon, ahogyan mi fütyülünk. Ám ha mégis eljutottunk volna már eddig a csodálatos határig, vajon milyen dallamot lennének képesek fütyörészni? A sajátunkat vagy a pénzét?!

Amikor pénzről van szó, vagy lelkesedünk, vagy fanyalgunk. Lelkesedünk, ha fellelmi véljük a pénz útját, ám fanyalgunk, ha azt látjuk, másoknak ez nálunknál jobban sikerült. És máris szidni kezdjük azt a bűdös pénzt. Mások példájából viszont nem tanulunk. Igaz, nem is tanít erre bennünket a kutya se! Ezért aztán megyünk a magunk feje, pontosabban a magunk orrintása után.

Bizonyára sokan ismerik a híres mondást: „A pénznek nincs szaga.” Szokás latinul is idézni, „Pecunia non olet”. A mondást Vespasianus császárnak tulajdonítják, bár igaz, hogy például Suetonius Vespasianus-életrajzában hiába keressük. A történet háttere közismert. Vespasianus Nero halála és az egy évig tartó polgárháború után üresen vette át az államkasszát. Változatos adókkal és gazdaságélénkítő politikával próbálta meg feltölteni a kincstárat. Kreatív adóinak egyike az utcai illemhelyek megsarcoltatása volt. Ezeket a vizeldéket általában gyapjúkallózók üzemeltették vagy bérelték, mivel a vizelet ammóniát tartalmaz, amelyet a gyapjú tisztításához használtak. A császár azzal érvelt, hogy a kallózók ingyen jutnak hozzá munkájuk egyik nyersanyagához, vagyis adót kell fizetniük az ammónia beszerzése után.

A legenda szerint fia, Titus szemrehányást tett a császárnak, amiért kieszelte a vizelet-adót. Vespasianus erre az orra alá dugta az első befizetésből származó pénzt (pecuniam), és megkérdezte, bántja-e a szaga (num odore offenderetur). Titus azt mondta, nem, mire ő közölte, hogy ez bizony a vizeletből való. A latin szállóige három szavából a császár valójában csak egyet, a – pénzt jelentő – pecuniát említette. A lényegét összefoglaló mondás a szállóige-gyűjteményekben csiszolódott ebbe a formába. Vespasianus törvénye annyira közismert lett a szállóige alapján, hogy az utcai vizeldét olaszul a mai napig vespasianónak, franciául pedig vespasienne-nak hívják.

Aki szereti a pénzt, nem telik be pénzzel. (Prédikátor könyve 5,10)

A pénz már „feltalálását” követően megkezdte sajátos „viszonyának” kialakítását az emberrel. Annak ellenére ugyanis, hogy nem a pénz „teremtette meg” a „modern” embert, gyakran mégis úgy tűnik, mintha a pénz, nem pedig az ember igazgatná a világot. Mi okozza ezt a látszatot? Egyrészt a pénz mindennél kiterjedtebb konvertibilitása. A pénz nemcsak vásárlóerőt (költhető és költendő jószágot) képvisel, de számos más dologra is átváltható, mert például:

- hatalomképző tényező, eszköz,
- befolyást, presztízst, társadalmi státuszt, rangot teremtő tényező, eszköz,
- szaporítható és sokasítható jószág,
- korrupciós ok és okozat,
- motivációs tényező, eszköz (nemcsak munkára, de bűnözésre, prostitúcióra stb. is),
- könnyen elveszíthető jószág (rossz és felelőtlen befektetés, szerencsejáték, megmohálkodás okán),
- biztonságot teremtő tényező.

A felsorolást bárki szabadon folytathatja, ám a lényeg mégsem ez, hanem **az ember és a pénz viszonya. Ki/mi ural kit/mit?** Pénzügyi viszonyaink ugyanis mára nem csak a technika, technológia vonatkozásában mentek át hatalmas fejlődésen, hanem a pénzzel való gazdálkodás tanai is hatalmasat fejlődtek, aminek kapcsán számos Nobel-díjat is osztottak. Nos, ezek után hogyan lehetne megkívánni az egyes embertől, hogy magabiztosan uralja a saját pénzügyi viszonyait és lehetőségeit, uralkodjon a pénzvilág teremtette kihívásokon, csábításokon, csapdákon, amikor az emberek, az emberiség meghatározó hányadának halvány fogalma sincs a pénzvilág történeteiről, működésének fortélyairól. **Az emberek tömegei gondolkodás nélkül követnek fogyasztási, befektetési és egyéb pénzügyi mintákat, ajánlásokat, trendeket. Ezért a világválságok is „szolgaian” követik a tömegek pénzügyi döntései és magatartása nyomán bekövetkező változásokat.** Hiszen minden mindennel összefügg, akár a pillangó szárnylegyintése a hurrikánnal. A kóros pénzbőség és a hét szűk esztendőhöz vezető pénzhiány nem az egyes ember döntésétől függ ugyan, de ezek tömeges egyezése kiszámítható és prognosztizálható eredményekhez vezet. Ha pénztöbblet van, az emberek is és a pénzvilág döntéshozói is felelőtlenebbek; gondoljunk csak a legutóbbi világválságunkra, 2008-ra (Balogh – Varga, 2013), amiből a legtöbb gazdaság csak most kezd kikászálódni. Ám a válság előtt a banktisztviselők szinte könyörögtek, hogy devizahiteleket adhassanak; aki elment egy bank előtt, arra biztosan ráesett egy kis devizahitel, akár akarta azt, akár nem. Ma már tudjuk, az járt jól, aki ezt a devizahitel-csapdát tudatosan elkerülte.

Minderre – az emberi tőkéből hiányzó tudáshalmazra – akár közhelyként is lehet hivatkozni, ám akkor még inkább nem fogjuk tudni megérteni azt, hogy **a pénzzel való bánást, a pénz természetére vonatkozó főbb ismereteket miért nem tanítjuk akár már az általános iskolában?!** Hiszen a gyerekekből előbb utóbb ifjak, majd felnőttek lesznek, akik tömegében fogják befolyásolni a világ pénzügyi folyamatait, a pénzvilág történeteit. A világvagyonba tartozó pénztömeg jelentős része ugyanis hasonlóan kering a Föld körül, mint maga a Föld a Nap körül. Az egyes ember ehhez képest csak teszetosza teremtés, de a dolgok lényege mégiscsak tőle függ. Hiszen az ember „sokan van”! Na de, vajon a pénz forog a saját öntörvénye szerint, vagy az csak egy virtuális forgás, ami nem más, mint az emberiség egyedeinek valamiféle rend(!), vagy még inkább trend szerinti együttes akaratmegnyilvánulása? Amikor is a minden mindennel összefügg elve és törvényszerűsége uralkodik.

Na, de kezdjük az elemzést a gyökereknél. Kíváncsi voltam, hogy a Biblia miként vélekedik pénzről, aranyról, ezüstről, amiből az ember a bálványait is készíti.

- A Bibliában 147-szer szerepel a pénz, ebből 104 esetben az Ószövetségben (zsidó Biblia),
- 420-szor szerepel az arany, ebből 383 esetben az Ószövetségben,
- 363-szor az ezüst, ebből 262 esetben az Ószövetségben.

E forrásgazdagság lehetővé tette a papságnak, a keresztyén egyházaknak, hogy találjanak bibliai támasztékot arra, hogy aki a pénznek hódol, legyen az Mammon, Moloch vagy mint Adynál Disznófejű Nagyúr, az végső soron a Sátánt szolgálja. Na, de akkor minden bankár, uzsorás, kuporgató kisember az ördöggel cimborál? **Mai modern világunk létre se jöhetett volna a bankok, a pénzügyi rendszer fejlődése vagy éppen a háziasszonyok megtakarításai nélkül.** És akkor modern világunk is az ördög műve lenne? Hiszen olyan közel került már a mai emberhez a pénzvilág, hogy szinte még a lélegzetvételünk is kifejezhető a pénzben.

Az Újszövetség lukácsi uzsora elleni polémiája nyomán az ógyház és a középkori egyház elutasította a kamatot (Bánóczy – Varga, 2016). Lukács evangéliuma 6. részében – „adatok kölcsönt, semmit érte nem várván” – Arisztotelész „természetellenes” pénze köszön vissza, de inkább csak annak a természetellenes volta, nem pedig a lelke. Az ókori filozófus – akiről Joseph Schumpeter úgy vélte, a közgazdasági eszmék története voltaképpen vele kezdődött el, Polányi Károly meg azt, hogy ő fedezte fel a gazdaságot – a Politikájában egyebek között a következőket írja: „...teljesen érthető, hogy annyira gyűlölik az uzsorasságot, mert az magából a pénzből szerzi a vagyont, s a pénzt nem arra használja, amire az eredetileg rendeltetett. Az a cserekereskedés céljaira keletkezett, s lám, az uzsora mégis őt magát szaporítja. Innen ered az uzsora görög neve is, ami azt jelenti, hogy »magzat«, a megszületett kicsinyek rendesen ugyanis hasonlítanak az őket létrehozó lényekhez, márpedig az uzsora mi egyéb, mint mikor a pénz megfiadzik. Valóban elmondhatjuk, hogy ez a gazdálkodási mód valamennyi közt a legtermészetellenesebb.”

Ezen az egyházi – és némileg az arisztotelészi – elven Kálvin János lépett túl. Ő a kamatszedés tilalmának korábbi, ószövetségi hivatkozásait vette kritika alá, és úgy vélte, hogy **nem önmagában a kamat jelent problémát, hanem a kamatszedéssel együtt járó kapzsiság és zsarnokság** (Bánóczy – Varga, 2015). Ebből következett, hogy úgy gondolta, nem szabad egyszerűen átültetni az ószövetségi igehelyeket az aktuális – akkori genfi – gazdasági viszonyokra, hanem a kamatszedés tilalmának zsidó politikai háttérét és rendjét kell megvizsgálni és összevetni a jelen körülményeivel. Gondos tanulmányozás után úgy találta, a kamatszedés tilalma, illetve a kölcsön adásának szabályozása elsősorban az ember szabadságát védte a választott nép rendjén belül, de nem zárta ki a pénzkereskedelem más formáit a zsidóságon kívül. A konkrét helyzetre adott válaszai is érdekesek, az azonban feltétlenül, amit vizsgálatai alapján leszögezett, hogy tudniillik a kamatokat illetően a Bibliában nem egyetemes erkölcsi törvényről van szó, hanem egy konkrét jogállásról, behatárolt történelmi-társadalmi kereteken belül.

Kálvin hét kamatszabályában – és az ő értelmezésében ezek bibliai alapszabályok – egy közösség, népcsoport, nemzet szolidaritása nyilvánul meg a csoporton belüli rászorultakkal kapcsolatosan. Mondhatjuk akár azt is, hogy a modern szociálpolitikai elvek Kálvinban, az ő révén pedig a Bibliában gyökereznek. Ma már azonban a szociálpolitika inkább vonatkozik az esélyegyenlőtlenségek csökkentésére, a jövőbe történő beruházásra, mintsem alamiznaszerű juttatásra. **A társadalmi szolidaritás megnyilvánulását, a szegénységgel való leszámolást azonban nem igazán szolgálja a hazánkban jelenleg fenntartott egykulcsos személyi jövedelemadó.**

A rászorultság megítélése pedig nagyon nehéz feladat. A megélhetéssel kapcsolatos források igénylését gyakran az elégedetlenség, a háládatlanság és felelőtlenség motiválja, e motívációk elemzésével előadásom harmadik részében foglalkozom.

Előbb azonban arról, hogy a jövőt teremtő felnővekvő nemzedéknek milyen a viszonya a pénzhez.

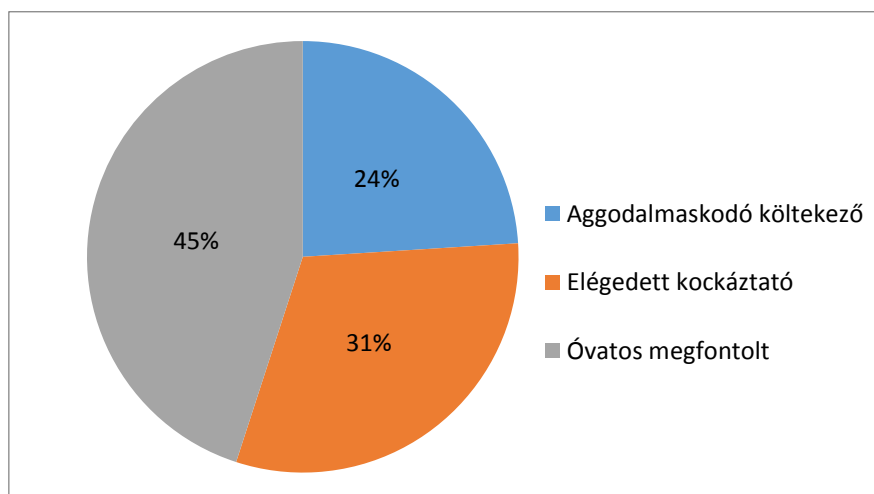
Pénzről nem beszélünk, és ez a legkevesebb!

Az emberek nem szívesen beszélnek a pénzügyeikről. Vagy azért, mert kevés pénzük van, vagy azért, mert túl sok. Ebből a tényből akár azt a következtetést is levonhatnánk, hogy **a pénz**

kedveli a rejtőzködést. Nem tudom, hogy ennek tulajdonítható-e az elmúlt időszak pénzzel kapcsolatos felméréseiből következő megállapítás, miszerint **a fiatalok és a fiatal felnőttek pénzügyi kultúrája enyhén szólva is siralmas.** Nem csak a kamatos kamat fogalmával nincsenek tisztában (ami a különféle megtakarításokkal lenne kapcsolatos), de a pénz természetéről, funkciójáról is csak nagyon keveset tudnak. Ez rendben való is lenne mindaddig, amíg a fiatalok zsebpénzéről van szó, de máris problémát jelent – gondoljunk csak az emberek fentebb említett együttes cselekvésére, akaratmegnyilvánulására –, ha ez a megállapítás már a munkajövedelmekre is vonatkozik. Hiszen ez esetben illendő lenne már elkezdeni a jövőt építő takarékoskodást, illetve a pénzzel való tudatos bánást. Ám ezt a fiatalok számára sehol sem tanítják, miközben **egyre több csábítás éri el őket** a különféle kereskedelmi- és pénzügyi rendszerek felől, felelőtlen költekezésre bízgatva.

A közelmúltban publikálta Németh Erzsébet (Budapesti Metropolitan Egyetem, Állami Számvevőszék), Zsótér Boglárka (Budapesti Corvinus Egyetem) és Luksander Alexandra (Állami Számvevőszék) **A 18-35 évesek pénzügyi kultúrája** című tanulmányát, ami a pénzügyi sérülékenységgel háttértényezőiről értekezett. A szerzők arra voltak kíváncsiak, hogy milyen a 18 és 35 év közötti fiatalok viszonya a pénzhez, mennyire értenek hozzá, hogyan bánnak vele, és ez alapján hányféle csoportot lehet elkülöníteni a korosztályban. A kutatáshoz a GfK 2015-ös reprezentatív felmérését használták fel, amely az OECD kérdőívén alapult.

A kutatók klasztereket képeztek a fiatalok pénzügyi attitűdjei és a pénzhez fűződő magatartásuk mentén. Eredményeik szerint a 18-35 éves korosztályra a pénzügyi megfontoltság kevésbé, míg a hosszú távú pénzügyi célok kitűzése (gazdagodás, az ehhez szükséges források bármilyen áron történő megszerzése, egyfajta jólét fenntarthatósága) és a hedonizmus inkább jellemző. Pénzügyi céljaikat kevésbé a kiadások csökkentésével avagy megtakarítással, esetleg különféle befektetések kezdeményezésével kívánják elérni. Kitűzött céljaik elérése érdekében akár cselekvési tervet is készítenek, de a jellemző mégis inkább az, hogy pluszmunkát vállalnak. A tanulmány szerzői a kutatásuk során három klasztert azonosítottak, az aggodalmaskodó költekezőket, az elégedett kockáztatókat és az óvatos megfontoltakat.

1. ábra: A fiatalok három csoportja pénzügyi megfontolásaik alapján

Forrás: saját szerkesztés

A pénzügyi sérülékenység az aggódó költekezőkre jellemző, akik a fiatal felnőttek, mintegy negyedét alkotják. Ők inkább a mának élnek. Megélhetési problémáik miatt sokat szoronganak, hiszen megtakarítással nem igazán rendelkeznek. A másik két klaszterhez viszonyítva a pénzügyi tudásuk és készségeik alacsonyabb szintűek, kevesebben készítenek rövid vagy hosszú távú költségvetést, a jövedelmük is alacsonyabb, és nem jellemző rájuk a pénzügyi célok kitűzése sem.

A vonatkozó szakirodalom megállapításai szerint a fejlett országokhoz képest **Magyarországon jelentős elmaradás tapasztalható mind a lakosság pénzügyi ismereteit, mind pedig azok gyakorlati alkalmazását illetően.** A hivatkozott tanulmány szerzői megállapítják, hogy „a pénzügyi termékek egyre komplexebbé válnak, ezzel párhuzamosan pedig az egyéni igények is folyamatosan formálódnak, bővülnek”. Ennek következtében **a pénzügyi tudás hiánya, a pénzhez köthető nem megfelelő attitűdök, magatartások nemcsak egyéneket, de egész társadalmi csoportokat tehetnek sérülékennyé, kiszolgáltatottá.** A kutatók nemzetközi elemzések alapján állítják, hogy „az eladósodottság elkerülése szempontjából kulcsfontosságú a megtakarítás, veszélyeztető tényező viszont a szerencsére való hagyatkozás, illetve az, hogy ha valaki nem tudja kézben tartani a pénzügyeit”.

Aztán így folytatják: „A pénzügyi műveltség hatással van a pénzügyi döntésekre, így ha például nem tervez előre az egyén a passzív korra, nem takarékoskodik a nyugdíjra, nem kapcsolódik a tőzsdei termékek széles kínálatába, rossz hitelfelvételi magatartást tanúsít, akkor ez végső soron arra vezethető vissza, hogy az alapvető pénzügyi fogalmak esetében sem megfelelő a tudása.” Vagyis az ilyen egyént pénzügyi döntéseiben nemigen segítheti a tudása, különösen, ha nem érti, mert **nem tudja értelmezni még a médiában hallható gazdasági beszámolókat, híreket sem.** Meggyőződésem, hogy ezért kellene már az általános iskolában elkezdni a gazdasági, pénzügyi ismeretek oktatását. Ostoba megfontolás az, hogy majd mindenki a saját kárán, a saját sorsából okulva úgyis megtanulja azt, hogy mi is lenne a helyes magatartás. Attól ostoba ez az érvelés, hogy ez a fajta tanulás már általában csak az egyéni, családi katasztrófákat követően történhet. Márpedig az oktatásnak pontosan az lenne a célja, hogy egyének, családok és társadalmi rétegek minél nagyobb számban kerülhessék el ezeket a katasztrófákat. Ugyanis **az egyének egyébként sokdimenziós pénzügyi magatartása az egész nemzet jövőjét, sorsát befolyásolhatja.** De akkor meg miért nem törekszünk ennek a sorsnak a tudatos befolyásolására azzal, hogy a felnövekvő nemzedéket a pénzügyi ismeretek elsajátítására készítjük?

A magatartási elemeken túl érdemes lenne annak monitorozása is, hogy a fogyasztók miként viszonyulnak a saját és az országuk pénzügyeihez. Mindez pedig a lakosság pénzügyi attitűdjeinek tudatos kutatására sarkallhatja a gazdasági és pénzügyi kormányzat grémiumait. **A tudatos pénzkezelés és az ezzel együtt járó felhalmozható pénztöbblet hozzásegítheti az egyént ahhoz, hogy hatalomra, biztonságra és szabadságra tegyen szert, és egyénként kiemelkedhessen a többiek közül.** Minél több ilyen embertársunkat monitorozná országunk, nemzetünk, annál gazdagabb, és uram bocsá', annál boldogabb lehetne a Kárpát-medence lakossága.

Arra itt most nem vállalkozhatom, hogy a hivatkozott tanulmány valamennyi grafikonját és megállapítását bemutassam, ám elolvasásra ajánlom a konferencia valamennyi résztvevője számára. Azt azonban elmondom még, hogy a kutatásból kiderült, miszerint **a fiatalok anyagi problémáik miatt jelentős számban szoronganak ugyan, ám ahogy pénz üti a markukat, elverik az egészet.** Költségvetést nem készítenek maguknak, a pénzügyi fogalmakkal pedig nincsenek tisztában. Szerintük a pénz arra való, hogy elköltsék azt. A jövő – mi lesz holnap? – különösebben nem érdekli őket. Engem azonban ez nagyon is érdekel!

Továbbgondolva a kutatás megállapításait, azt már magam teszem hozzá, hogy **a fiatalokat a kockázatvállalás sokkal inkább jellemzi,** mint a felnőtteket, ám ez a kockázatvállalás erősen hasonlít ahhoz a példázathoz, amikor a vak ló nekimegy a falnak, de a gazdája nem vaknak, hanem bátornak minősíti. A bátorság persze kétségkívül megvan a fiatalokban, hiszen a legutóbbi felmérések szerint 1,3 millió fiatal készül arra, hogy munkavállalási, szerencsepróbálási célzattal vagy egy jobb, másabb élet reményében elhagyja az országot. A migrációs szándékaikban azonban nem feltétlenül az a fő motivációs tényező, hogy több pénzhez jussanak külföldön, hanem az is, hogy az életkörülményeik miképpen változtathatóak meg egy migrációs stratégiával.

Persze nem csak a határokon túli világ szirénhangja csábítja a fiatalokat, hanem azok a fogyasztási minták, trendek is, amelyek nap mint nap érik őket az intelligens eszközeik használatánál. Ahhoz pedig, hogy egy fiatal mindenben trendi lehessen, pénz, pénz és pénz kell! Na és persze ebből van a legkevesebb. Ezért aztán aggódnak és költenek.

Pénz és világvagyon

A humanizált világ egyre globálisabbá válik. Hiába az antiglobalista törekvések, világkép, hiába a leggazdagabb nemzetállamok elzárkózása a világ fejletlenebb részének problémáitól, a tendencia visszafordíthatatlan és megállíthatatlan. Ez azt jelenti, hogy a Föld természeti kincseinek felhasználása, az új anyagi értékek termelése, a civilizáció és a szellemi kultúra modern megnyilvánulásai egyre hasonlóbba lesznek a világ minden régiójában. Az emberiség egyedeit, csoportjait és nemzeteit ezen felül „közös láncre verik” a környezetvédelmi problémák, a népességgrobbanás, a fenntartható fejlődés dilemmái és azok a 21. századra kialakult nyavalyáink, amikkel az emberiség csak együttesen lehet képes megbirkózni. Ezért már **magára a Földre is úgy kell tekintenünk, mint az emberiség egészének vagyonára**. De egyre inkább így kell/ene viszonyulnunk az emberiség egyetemes, felhalmozott tudásához, kultúrkincseihez, potenciális szellemi képességéhez is. **Az emberi történelem során felhalmozott világvagyon is az egész emberiség vagyona**. Na de miből áll ez a világvagyon?

Ha tömören akarunk fogalmazni, akkor a Föld adományozta kincsekből, amiket természeti javaknak nevezhetünk, az emberi munka teremtette fogyasztási és termelési javakból, aztán az emberbe és a társadalomba beruházott szellemi javakból, a humán tőkéből. Na és akkor hol van ezek között a pénz? Mondhatnánk azt is, hogy sehol. De azt is, hogy mindenhol. A pénz, mint potenciális mozgatórugó, mint virtuális energia, mint mindennek árat adó képződmény beleérthető a világvagyon fogalmába. De ember, emberi viszonylatok nélkül a pénz nem létezhetne sem virtuális, sem materiális formában, mert nem lenne több a semminél, valamekkora fém- és papírtömegnél. Persze ettől még a pénz – a világvagyon valamiféle kifejeződésén túl – foroghat akár öntörvénye szerint is össze-vissza a Föld körül, lehet a megzabolázására való tudás a pénzvilág globális kincse, a pénz nem fog tudomást venni arról, hogy mit és kit kellene szolgálnia. Világunk egyenlőtlenségeinek eliminálására – az eddigi tapasztalatok és a mainstream közgazdaság-tudományi elvek értelmében – kifejezetten alkalmatlan. És akkor a Bibliának mégiscsak igaza lenne annyiban, hogy a pénz a Sátánt szolgálja? Én ezt nem hinném. Ugyanúgy nem, ahogyan nem hiszek abban sem, hogy a pénz irányítja a világot – még ha manapság nagyon úgy tűnik is!

Hiszen vannak olyan emberi tényezők, tulajdonságok, értékek, amiket nem lehet pénzben kifejezni, ezért aztán nem is lehet azokat a világvagyon részeként egzaktnak értelmezni, „beárzni”, pedig az emberiség egészének szempontjából nagyon is fontos – nagyon sokat érő – értékek ezek (tehetség, barátság, szerelem, hűség, becsület, tisztesség, anyai szeretet stb.). A pénz viszont meg tudja rontani ezeket a tiszta emberi viszonyokat! (Lásd pl. Dürrenmatt: Az öreg hölgy látogatása című darabjának tanulságait.) A pénzben nem kifejezhető dolgok sorát viccesen folytatva, mondhatnám, hogy pénzért nem lehet venni sem butaságot, sem szegénységet. Mindebből végkövetkeztetésként megállapítható, hogy **a pénz nem mindenható!** Ráadásul sem az emberi butaságot, sem az emberi szegénységet nem fogja/tudja eltüntetni soha!

Ha vagyonról beszélünk, szólni kell annak amortizációjáról is. Azt tudjuk, hogy az utóbbi időben **az emberi tőkébe fektethető szellemi, kulturális (immateriális) vagyon gyorsabban növekedett, mint minden más (materiális) vagyon**. De vajon gyorsabban is avul, amortizálódik? Nem tudok rá választ adni, de ha a különféle robinzonádokra, katasztrófatörténetekre vagy akár csak Golding A legyek ura című regényére gondolok, nem létezik olyan elavult tudás, ami bizonyos körülmények között ne lehetne értékes, életmentő, vagyont érő.

Na, de hogyan tudjuk mérni azt a szellemi tőkét, ami nem jelenik meg a fogyasztási és termelési javainkban? Egy tehetséges gyerekbe fektetett tudást, pénzt, türelmet, egyebeket? Hiszen ő még nem produkálta azt, amit a jövőben fog: koncertet, úrhajót, műalkotást, mérnöki, informatikai bravúrt? Hogyan az oktatási- és egészségügyi szektorban dolgozók szellemi tőkéjét, a katonákban megtestesülő szellemi tőkét és egyéb értékeiket? Javaslataim persze lennének, de ez a konferencia most nem erről szól.

„Tedd, amit tudsz, azzal, amid van, ott, ahol vagy!” (Theodore Roosevelt)

Sokkal fontosabbnak ítélem annak a kérdésnek a megválaszolását, van-e értelme a világvagyonnal vacakolni. Szerintem igen, ha valami módszertani és elméleti konszenzus jöhetne létre a világ közgazdászai és politikusai között. Hiszen **sem a vagyon, sem a pénz nem fogja megoldani az emberiség akut problémáit**. Azt az emberek tudják csak megoldani! Na de ezt nem elég csak kívánni akképpen, hogy fogjuk meg és vigyék! **Ki kell az emberiségnek jelölnie a felelősöket**. És erre a legalkalmasabb a világvagyonat alapul venni.

Csak az tud hatni a szűkebb és tágabb környezetére, ad abszurdum a világunkra, akinek az hatalmában áll. Márpedig a vagyon, a pénz hatalomképző tényező. Nos, tegyük fel, hogy a világvagyon összege X , a világ népessége Y . Akkor a világ minden emberére átlagosan X/Y vagyon esik. Az az egyén azonban, akinek mondjuk ennél ezerszer nagyobb magánvagyon van, már nem csak saját magáért felelős! Ezek az emberek már sokat tehetnek lokálisan, de akár globálisan is bolygónk sorsának jobbra fordítása érdekében. De még náluk is többet tehetnek azok, akik az egy főre jutó világvagyon egymilliószorosával rendelkeznek! Az ő felelősségüket globálisan szabályoznám, illetve szankcionálnám! És akkor talán a világpénz nemcsak a „saját” céljai szerint sűrögne-forogna bolygónk körül. Kissé hasonlóan ítélem meg a dolgot Luther Mártonhoz, ahhoz, ahogy ő A német nemzet keresztyén nemességéhez a keresztyénség állapotának megjavítása ügyében írt traktátusában írja: „Valóban, ezzel kapcsolatban a Fuggereknek és a velük hasonlószerű társaságoknak is zabolát kellene tenni a szájukra. Hogyan is lehetne isteni és jogos dolog, hogy egy ember élete alatt annyi fejedelmi kincs gyűljön egy rakásra?” Leszögezi persze, hogy ő nem ért a gazdasághoz – a „számításhoz” –, csak a látszathoz indul ki, ahogy írja, „Én, mint teológus, nem ítélek meg itt mást, mint a gonosz, botránkoztató külszint, amiről Szent Pál mondja: »Mindentől, a mi gonosznak látszik, őrizzetek!« (Pál első levele a Thessalonika-beliekhez, 5. rész, 22. vers).”

Pénzügyeink holnap is lesznek, bankjaink nem biztos!

Modern világunkban nem hagyható figyelmen kívül a robotika felvetette problémakör sem. A modern robot a létező emberi tudásból, intelligenciából képzett mesterséges intelligenciával működik, ezért a mesterséges intelligenciát is a világvagyon immateriális részébe kell beleszámítani. Hiszen léteznek már olyan robotok is, amelyek saját maguk „tapasztalatából”, „érzeteiből” is képesek tanulni, sőt egymást tanítani is. A közgazdaságtan modern és rafinált gondolkodóiban ezért felmerült már egy olyan gondolat is, hogy a legintelligensebb robotokat ember módjára kellene kezelni és adóztatni. És nemcsak azért, mert sok ember munkáját váltják ki.

Vagy ott van a pénzkezelés digitalizációja. A legtöbb ember ma már nemcsak egy bankkártyát használ, a mobiltelefonjával bankol, virtuális (digitális) pénzt kezel (pl. bitcoin). A továbblépés is itt van már előttünk, a világban már több mint 30 ezer fintech cég működik, amelynek a lényege pénzügyi téren talán a papírmentes bankolásban ragadható meg, ahogy ezt nemrég a Fintech 2017: innováció a pénzügyekben címmel rendezett konferencián megfogalmazták. A fintech világ persze még csak jövő, de már a jelenbe is betette a lábát, hiszen sok bank elérhető interneten, és a digitális pénzügyi szolgáltatók törvényi szabályozása is kedvező az Európai Unióban, a hazai piaci környezetet pedig a konferencia résztvevői egyenesen ideálisnak mondták, aminek egyik jele, hogy úgy **egymillió hazai okostelefon használható „pénztárcaként”**.

A bankszektorban azonban a digitalizációnak valójában csak apró szelete lesz a papírmentes bankolás. A banki tárgyalókban is megjelennek majd a digitális eszközök, mint például egy finanszírozandó projekt 3D ábrázolása, az otthoni bevásárlás állandó kiegészítője lesz a digitális – gyakran virtuálisnak nevezett -- bankolás, például a Google Home-os personal assistantünk révén utalhatunk pénzt vagy kérhetünk le számlainformációkat, általánossá válik a chates ügyfélszolgálat, a webes ügyfél-kommunikáció. A chatbot, a „beszélő programbaba” révén arra is van példa, hogy egy biztosító 3 másodperccel azután kifizette ügyfele kárát, hogy az azt chaten bejelentette.

Az ügyfelek oldaláról **a generációs különbségek jelentősek**. Az 50 évesnél fiatalabbak lehetőleg kerülnék a bankfiókokat és mindent online intéznének, az idősebb, tehetős, befektetéssel rendelkezők viszont többnyire inkább személyes ügyintézőt igényelnek. Mint a konferencián leszögezték, ez azt támasztja alá, hogy a fintechboom ellenére nem szabad megfeledkezni arról, hogy nincs az a gépi intelligencia, ami az empatikus ügyfélszolgálatot kiváltaná.

A robotizált és a digitalizált pénzügyi jövő problematikáinak a megvitatását javasolom a konferencia résztvevői számára.

Pénz és hitelezés

Végezetül szólnék a pénzvilág, illetve a pénz azon funkciójáról, amit az elkövetkező száz évben biztosan nem lehet majd modernizálni. Hacsak nem vesszük előbb-utóbb a robotokat is „emberszámba”, akik majd a saját igényeik szükségesnek ítélt kielégítése érdekében saját maguk fogják valamilyen digitalizált úton-módon „felkeresni” a bankokat. Ám ettől eltekintve **a hitelezés egyelőre nem modernizálható funkció**. A hitelezéshez – már csak a nevéből adódóan is – hit és bizalom szükségeltetik. Ezen tulajdonságok pedig még nem igazán jellemzik a mesterséges intelligenciát. A bankok a back office tevékenységeket persze szoftverekkel már ma is tudják helyettesíteni, aminek okán a közeljövőben a bankoknál tömeges létszámleépítés várható.

Az emberek, ha pénzről van szó, ráadásul olyan pénzről, amivel aztán maguk rendelkezhetnek, hajlamosak az „ellágyulásra”. Nem beszélnek én feltétlenül korrupcióról, de **a bankoknál mára önálló és igencsak fontos funkció lett a csaláselhárítás**. Bármilyen politikával hitelezzenek is a bankok, még mindig nagyon sok hitel dől be. Különösen azon termékek esetében, ahol az állami felelősségvállalás, garancia magas, 80-90 százalék, ahol a konstrukció úgynevezett „puha pénzek” folyósítását teszi lehetővé, ahol a fedezeti biztosíték „barátilag” túlértékelt, ahol „be/leszólnak” a banknak a hitel folyósítása érdekében.

Amint az köztudott, a devizahitelek olyan tömegesen dőltek be, mint amilyen tömegesen szórták ki azokat. Egyik kereskedelmi bankunk ezért „becsomagolta” vagy nyolcszáz ilyen követelését, majd piacra dobta a csomagot a faktorcégek körében. Három napot szántam arra, hogy három – nem igazán fejlett észak- és kelet-magyarországi megyében – feltérképezzem ezen követelések és a fedezetükül szolgáló ingatlanok státusát. Nem kellett sokat cickakkozni, egy-egy útvonalon simán tudtuk követni a hitelközvetítő ügynökök tevékenységét. Faluról-falura haladva, szinte mindenütt a leglepasztultabb cigány portákon kellett megállunk.

Kérdésünkre, hogy *miért is nem fizetik a hitelt*, az alábbi tipikus válaszokat kaptuk:

- Azt mondták nekünk, hogy ezt a pénzt nem kell visszafizetni, mert ez nekünk jár.
- Miért fizetnénk? A többségét nem mi kaptuk!
- Miből fizetnénk? Nyolcan élünk három családi pótlékból! (És fűjták tovább a bagófüstöt.)
- Azt se tudjuk, hogy hová kellene fizetni. Mi az ilyen papírokat nem olvassuk. (Mutattak a sarokba, ahol a sárga csekkek garmadája is volt.)

És a tipikus válaszok a „*mire kellett a pénz*” kérdésre:

- Nem látja, hogyan élünk?
- Jutott belőle a házra is!

- Hát lakodalomra! De szép is volt, istenem!
- A betegség miatt. Kellett a doktorokra a pénz.

Láttunk olyan házat, ahol egy kicsi úszómedence is volt, csak éppen a vizet zárta el a házban a szolgáltató. Több helyen látszott az is, hogy komoly (drága) gyerekjátékokra költöttek. Ebben a kultúrkörben tipikus magatartásnak számít az árverésre kerülő fedezeti ingatlan tudatos – de semmiképpen nem irreverzibilis – megrongálása. Ez főleg a nyílászárók eltávolításában, a tetőcserepek leszedésében, illetve a terület „beszemetesítésében” nyilvánul meg. De csak ideiglenesen és „játszásiból”, mert szükség esetén minden visszakerül a helyére.

Az írástudóbbak már rafináltabb módszereket választanak arra, hogy kibújjanak az adósságszolgálati kötelékek alól. Ők mindent perelnek, aztán mindent megfellebbeznek. Így akár 20 évig is el tudnak húzódni a hitelezővel. És ez sajnos nem vicc! Magyarországon ma még ilyen a jogszolgáltatás. Most éppen azért állnak végrehajtási perek, mert a bíróságok a devizahitelek ügyében a „legfelsőbb” döntésre várnak, ami majd Brüsszelből érkezhetsz. Az persze a hitelezőkön kívül senkit sem zavar, hogy ezek az ügyek már 3-4 éve állnak.

A vállalati hitelek kapcsán másféle praktikák érvényesülnek annak érdekében, hogy ne a hitelező, hanem csakis az adós járhaszon jól. Szóval a pénz nem mindig a gazdáját szolgálja! Na de arról már volt szó, hogy a hűség nem pénzügyi kategória.

Befejezésül

A pénz és az ember viszonya a jövőben is alakulni, változni fog. A pénz egyre közelebb kerül az emberhez, hogy a fogyasztásra építő világunkban uralhassa az emberiség értékrendszerét. Egy dolgot azonban bizonyosan nem fog megtenni! **Nem fogja helyettünk megoldani az emberiség akut problémáit!**

Irodalomjegyzék

- Balogh L. – Varga J. (2013): A helyi pénzkezdemenyezések alapja: Silvio Gesell pénzelméletének mai üzenete. In: Róbert Péter (szerk.) Gazdaság és morál: tiszta társadalom, tiszta gazdaság: a 2012. június 12-i Kautz Gyula Emlékkonferencia válogatott tanulmányai. Konferencia helye, ideje: Győr, Magyarország, 2012.06.12 Győr: Széchenyi István Egyetem Kautz Gyula Gazdaságtudományi Kar, 2013. pp. 195-204.
- Bánóczy, J. – Varga, J. (2015): The role of interestfreeness in the economics comparing the judeo-christian and islamic monetary system. In: Csata, A. – Fejér-Király, G. – György, O. – Kassay, J. – Nagy, B. – Tánczos L. J. (szerk.) 12th Annual International Conference on Economics and Business: Value changes in a transforming economy: Challenges in the Carpathian Basin. Konferencia helye, ideje: Csíkszereda, Románia, 2015.06.05-2015.06.06. Kolozsvár: Editura Risoprint, 2015. pp. 172-184.
- Bánóczy, J. – Varga, J. (2016): The role of interest-freeness in the economics comparing the judeo-christian and islamic monetary system. In: Csata A., Fejér-Király G., György O., Kassay J., Nagy B., Tánczos LJ (szerk.) Value changes in a transforming economy. 407 p. Konferencia helye, ideje: Csíkszereda, Románia, 2015.06.05-2015.06.06. Csíkszereda; Sepsiszentgyörgy: Risoprint, 2016. pp. 327-344.
- Németh E. – Zsótér B. – Luksander A. (2017): A 18-35 évesek pénzügyi kultúrája – a pénzügyi sérülékenység háttértényezői. *Esély*, 28. évf. 3. sz., pp. 3-33.

STABILITÁS ÉS FENNTARTHATÓSÁG A MONETÁRIS POLITIKÁBAN: INFORMÁCIÓS ASZIMMETRIA MÉRSÉKLÉSE A JEGYBANKI GYAKORLATBAN

Dr. PARRAGH Bianka PhD

Magyar Nemzeti Bank Monetáris Tanácsának tagja

Absztrakt

A devizahitelezés és a válság eredményeként felerősödő, valamennyi gazdasági szereplő aspektusában megjelelő külső finanszírozás alapú eladósodottság komplex problémakörének megoldása aktív állami szerepvállalást igényelt. E folyamatban szükségszerűen adódott az információs aszimmetriák oldása iránti társadalmi igény. Monetáris vetületben a hosszú távon is gazdaságösztönző, egyben nem konvencionális eszközök alkalmazására építő monetáris politika az innovatív módszerek segítségével, új szempontrendszerű célstruktúrát felállító gazdaságpolitikával összhangban bizonyította a gazdaság fejlődése melletti elkötelezettségét. A jegybanki gazdaságösztönző programok érdemben mérsékeltek a hazai kis- és középvállalati kör hitelezésében tapasztalt visszaesést, ahogy a lakossági jelzálog- és egyéb devizahitelek kivételével a magyar banki mérlegekből kikerültek a fedezetlen lakossági devizahitelek. A KKV-hitelpiac működésének helyreállítását célzó, majd a piaci hitelezést ösztönző programok, a hitelinformációs rendszer, illetve a fogyasztóbarát hiteltermék bevezetése egyaránt az információs aszimmetriából eredő kockázatok mérséklése irányába mutatnak.

Kulcsszavak: monetáris politika, jegybank, hitelpiac, információs aszimmetria

JEL-kódok: E 52, E 58, D 53

Bevezetés

Az MNB elsődleges célja az árstabilitás elérése és fenntartása. Az MNB e cél veszélyeztetése nélkül támogatja a pénzügyi közvetítőrendszer stabilitásának fenntartását, ellenálló képességének növelését, a fenntartható gazdasági növekedéshez való hozzájárulásának biztosítását és a rendelkezésre álló eszközökkel a Kormány gazdaságpolitikáját. A gazdaságpolitika célja, hogy a gazdasági folyamatok befolyásolásán, irányításán keresztül a társadalom jólétét növelje²⁷, melyhez az egyes gazdaságpolitikai ágak²⁸, így a monetáris politikai is saját céljaik megvalósításával járulnak hozzá.

A 2010-től megvalósuló, növekedésfókuszú gazdaságpolitika pillérét képező válságmenedzsment középpontjába a vállalatok és háztartások kerültek. A hatékony állami szerepvállalás gazdaságpolitikai ágak szintjén is szemléletváltással párosuló innovatív szerepfelfogásban öltött testet. A két fő gazdaságpolitikai ág szintjén a vállalati és lakossági szereplők körében egyaránt fiskális- és monetáris politikai reformok valósultak meg. A nemzetgazdaság versenyképesség meghatározó eleme a monetáris- és fiskális politika közötti összhang megléte, támogató hatása. Egyre több jegybank²⁹ emeli ki a támogató fiskális politikai környezet tradicionálisan fontos szerepét a tartós és fenntartható gazdasági stabilitás megvalósítási folyamatában. A fiskális politika egy nemzetgazdaság versenyképességét a stabilitás feltételeinek megteremtésével jó irányban befolyásolhatja. A magyar költségvetés a rendszerváltás óta eltelt 25 évben általában nem segítette elő a fenntartható növekedést, aminek legfőbb oka, hogy a költségvetés nem

²⁷ Magyar Nemzeti Bank, Kiadja: Magyar Nemzeti Bank, Budapest, 2014.

²⁸ Gazdaságpolitikai ágak például: monetáris politika, fiskális politika, adópolitika, foglalkoztatáspolitikai

²⁹ Európai Központi Bank, Fed

volt képes eleget tenni a stabilitás követelményeinek.³⁰ A magyar rendszer nem csupán szigorú előírásai, egyszerű és átlátható, az államadósság elleni küzdelemre fókuszált alapelvei és betartása őrzésének erős felhatalmazásai, hanem az európai gyakorlatba sajátosan illeszkedő megoldásai, túlköltekezési hajlamot mérséklő hatása, szemléletformáló, bizalomteremtő ereje és időtállósága által működhet sikeresen.³¹ Lényeges, hogy a magyar gazdaság stabilitását, fenntartható fejlődését és versenyképességének fokozását is támogatja s hozzájárul a társadalom felemelkedéséhez. Így az új értékrendre épülő gazdaságpolitikai megközelítésnek fiskális- és monetáris politikai ágak szintjén is szükségszerűen le kell képeződnie. Az óvatosság jegyeivel szakító, innovatív monetáris politika és a monetáris politikai fordulattal megvalósuló, egyben 2013-ban lehetségessé vált fiskális és monetáris politikai összhang nemzetközi értelemben szintén eredményt és elismerést hozott.

A 2010-es válságmenedzsment középpontjába a vállalati és háztartási szektor került.

A 2010-es válságmenedzsmenthez kapcsolódó reformok vállalati dimenziója

A hazai mikro-, kis- és középvállalatok körét tekintve a fiskális reformok például a társasági adócsökkentési reform, munkahelyvédelmi akcióterv, valamint a munka törvénykönyvének megújítása. Monetáris politikai reformként a jegybanki alapkamatcsökkentés, a gazdaságösztönző jegybanki programok, mint a Növekedési Hitelprogram, Piaci Hitelprogram, valamint a Hitelinformációs rendszer bevezetése nevezhető meg.

A Magyar Nemzeti Bankot 2013 márciusa óta aktív szerepvállalás, proaktív lépéseken alapuló stratégia jellemzi a jegybanktörvényben rögzített mandátumainak teljesítése érdekében. A jegybanki kamatcsökkentési ciklust a Monetáris Tanács külső tagjai indították el 2012. nyarán, mely óvatos lépésekkel elérte a 90 éves jegybank történetében 2015-ig historikusan legacsonyabb 1,35 százalékos³², majd 2016-ra 0,9 százalékos szintjét. A kamatcsökkentési ciklus a kereskedelmi banki kamatok mérséklése mellett adott támaszt a gazdasági növekedéshez, így támogatva az inflációs cél középtávú elérését. A monetáris politika alapkamat csökkentési ciklusa pozitív folyamatokat generált a gazdaság dimenzióiban. A monetáris politika előrettekintő jellege szintén meghatározó, hiszen így lehetséges jelenbeli döntésekkel jövőben várható inflációs folyamatokra választ adni. A makrogazdasági folyamatok kedvező alakulása, az összehangolt intézkedések sorozata gazdaságpolitikai, ezen belül monetáris és fiskális politikai vetületre is kiterjesztett együttműködés komplex rendszere a versenyszféra és magángazdaság piaci szereplőinek piaci kilátásait, tervezhetőségét javítja, jövőbeli várakozásaira pozitív, ösztönző hatással bír.

A Növekedési Hitelprogram célja a KKV-hitelpiac működésének helyreállítása volt, a hitelhez jutási korlátok oldása által pedig a gazdasági növekedés élénkítése. A beruházások megvalósításának folyamatossága és ösztönzése céljával 2016. januárjában az MNB elindította a Növekedéstámogató Programot. A Növekedéstámogató Program az NHP kivezetési szakasza mellett új, a hitelezést pozitív ösztönzőkkel támogató jegybanki eszközöket foglal magában, így a Piaci Hitelprogramot (PHP).³³

A kis- és középvállalati hitelinformációs rendszer szolgáltatásának segítségével a bankok információt kaphatnak a vállalati nemteljesítési valószínűségről, egy kizárólag az MNB számára elérhető, egyedülálló adatbázis alapján. A szolgáltatás így csökkenti az információs

³⁰ Ádám J. – Berta D. – Lovas Zs. – P. Kiss G. (2016): A fiskális politika hatása a gazdasági teljesítményre, In: Palotai D. – Virág B. (2016): Versenyképesség és növekedés, Magyar Nemzeti Bank, 573. o.

³¹ Kovács Á. (2016): Szabályalapú költségvetés: út a költségvetési stabilitáshoz – A magyar megoldás, Polgári Szemle 12. évfolyam, 2016/4-6. szám

³² Madarász A. – Novák Zs. (2015): Kamatszint a változó kamatpolitika tükrében Magyarországon 1924 és 2015 között: Hogyan jutott el a jegybanki alapkamat a historikusan alacsony kamatszintekig? Hitelintézeti Szemle, 14. évf. 4. szám, 2015. december, 87-107. o.

³³ Féligős Jelentés 2013-2016, Magyar Nemzeti Bank

aszimmetriát, segíti a banki kockázatkezelést, támogatva ezzel a vállalati hitelezést. Fő célja, hogy a jegybank a saját adatbázisait felhasználva olyan modelleket és információs platformot hozzon létre, ami a banki hitelezési döntésben segítséget jelent, így csökken az információs aszimmetria és növekszik a pénzintézetek közötti verseny, ami erősíti a hitelezést.

A 2010-es válságmenedzsmenthez kapcsolódó reformok háztartási dimenziója

A piaci szereplők körét tekintve a háztartások esetében a fiskális politika keretében a személyi jövedelemadó csökkentése, a családi adókedvezmény bevezetése, a végtörlesztés, az árfolyamgát képezik a legfőbb reformok körét. Monetáris politikai értelemben a jegybanki alapkamatcsökkentés, a forintosítás- és elszámolás, valamint a minősített fogyasztóbarát hitel kiemelt jelentőségű körét képviselik a reformoknak.

Fiskális értelemben a gazdaságélénkítés és versenyképesség növelés terén előremutató eredmények érhetők el az adórendszer ésszerű és hatékony átalakításával. Az adórendszer képes befolyásolni a gazdasági szereplők magatartását és hatással van mind a jelenben, mind a jövőben meghozandó döntéseikre. Jelentős elmozdulás történt Magyarországon a 2010-es évektől kezdődően a fogyasztási típusú adók irányába, míg a tőkét terhelő adók irányából a teljesítményösztönzésen keresztül – munkát terhelő adók csökkentése útján történt elmozdulás. A fogyasztást terhelő adók mozdíthatják elő leginkább a gazdasági növekedést, mivel a legkisebb mértékben fogják vissza a növekedést és hatnak a megtakarítási döntésekre. Az adóelkerülés visszaszorítása érdekében lényeges, hogy a társadalom minél szélesebb köre kerüljön bevonásra az adófizetés tekintetében és ha kisebb mértékben is, de szélesebb kört bevonni képes, kisebb teher mellett megvalósuló közteherviselés rendszere működjön Magyarországon. 2010 előtt a munkabért terhelő elvonások Magyarországon voltak messze a legprogresszívebbek és a legmagasabbak a régióban.³⁴ Az adójóváírás kivezetése és a magas második kulcs következtében a marginális adóék (amely bérnövekedés esetén mutatja meg a többlet adó- és járulékterhelést a teljes munkáltatói többletköltség arányában) az átlagbérnél elérte a 64 százalékot, míg az átlagbér 167 százaléknál a 67 százalékot.³⁵ A bevételek és kiadások tekintetében a 2010-től megvalósult gazdaságpolitikai fordulatot három tényező támogatta: az adóreform, a kiadási szerkezet átalakítása és a kamatkiadások csökkentése, melyben a Magyar Nemzeti Bank kamatcsökkentési ciklusa is nagy szerepet játszott. Az adórendszerben nőtt a gazdasági döntéseket kevésbé torzító adónemek aránya, jóllehet a munkát terhelő adók mérséklésének továbbra is meghatározó szerepe lesz a gazdasági növekedést fókuszba helyező gazdaságpolitikai célkitűzésekben.

Monetáris politikai értelemben a jegybank az alapkamat csökkentési ciklust 2012. nyarán indította a Monetáris Tanács külső tagjai kezdeményezésére. Így ugyan régiós kitekintésben megkésve, de elkezdődött a magyar jegybanki kamatcsökkentési ciklus első szakasza. A kamatcsökkentés megkezdését támogatta a kedvező fiskális politikai intézkedések miatt javuló magyar gazdaságra vonatkozó kockázati megítélés és a globális monetáris politikai irányultság, mely nagyobb teret hagyott a magyar monetáris politikának. A kamatcsökkentési ciklus második szakasza 2015 márciusában kezdődött, amikor az erősödő, lefelé mutató inflációs kockázatok következtében szükségessé vált a monetáris kondíciók további lazítása, majd 2016. márciusában a tartósan alacsony költségkörnyezet miatt a Monetáris Tanács elindította a kamatcsökkentési ciklus harmadik szakaszát is.³⁶ A bank termékek kamataira folyamatos hatással volt a

³⁴ Balog Á. (2014): Adóelkerülés és rejtett gazdaság Magyarországon, Köz-Gazdaság Tudományos Füzetek, IX. évfolyam, 4. szám, 23. o.

³⁵ OECD, 2014.

³⁶ Komlóssy L. – H. Váradi B. (2017): Kamatcsökkentési ciklusok – fokozatos, óvatos lépésekkel jelentős lazítás, In: Lehmann K. – Palotai D. – Virág B.: Magyar Út – Célzott jegybaki politika, Kiadja: Magyar Nemzeti Bank, 291. o.

jegybanki alapkamat mérséklése a referenciaárazás eredményeképpen. A kamatcsökkentési ciklus 2012. augusztusi elindításától kezdődően a lakossági lakás célú hitelek esetében összességében több mint 800, míg a vállalati folyószámlahiteleknél 600 bázispontot is meghaladó arányú csökkenés volt megfigyelhető. A lakossági és vállalati lekötött betétek esetében egyaránt körülbelül 600 bázispont csökkenés realizálódott.³⁷

A külföldi és devizakitettség csökkentése az Önfinszírozási Program által érintett állami szektorokon túl a háztartási szektorban is megtörtént, amelyet mindenek előtt a lakossági jelzálog és egyéb devizahitelek kivezetése segített elő, amiben kiemelkedő szerepet töltött be a jegybank is. A forintosításhoz szükséges csaknem 10 milliárd eurónyi devizalikviditást az MNB bocsátotta a bankok rendelkezésére 2014 őszétől kezdődően, mégpedig úgy, hogy az ország stabilitása szempontjából fontos tartalékmegfelelés nem sérült. A forintosítás eredményeként Magyarországon kikerültek a banki mérlegekből a fedezetlen lakossági devizahitelek, azaz sikerült visszafordulni az utóbbi másfél évtized strukturális problémáinak kialakulásához vezető téves útról.³⁸

A megbízó-ügynök elmélet információs aszimmetriára gyakorolt hatása

A megbízó-ügynök jelenség és problémakör tárgyalásakor a morális kockázat gondolatköréből szükséges kiindulni. Az ügynök-elméletek a megbízók azon törekvésére összpontosítanak, mellyel az ügynök a kitűzött célokat teljesíteni tudja. Kiindulópont az a feltételezés, hogy az ügynök tulajdonképpen nem megbízható, az információs aszimmetria az ügynökök számára előnyt, a megbízók számára viszont komoly kockázatot jelent. Az ügynökség problémája bármikor fennállhat, ahol az egyik személy, vagy csoport a másik személynek vagy csoportnak dolgozik. Az ügynök-problémája egy bizonytalan helyzet, ahol a tulajdonosok helyett a szervezet felsővezetői irányítják a működést. A tulajdonos érdekei és a menedzserek érdekei közötti érdek különbözőség a bankárok és részvényesek/ gazdasági szereplők viszonylatában is fennállhat. Mivel a bankárok vannak döntési helyzetben, így a részvényes jogosan tarthat attól, hogy érdekei sérülni fognak. Ez a probléma tehát leggyakrabban a részvényesek és bankárok vagy tulajdonosok és szervezetek vezetésével megbízott menedzserek között alakul ki. Ezen szituációkban a tulajdonos vagy részvényes átruházza a döntési és irányítási jogkörét. Az ügynökség problémáját a szervezetek felsővezetői ösztönzők bevezetésével (pl.: a teljesítményből jutalékot kapnak) vagy éppen olyan szabályokkal próbálják orvosolni, melyek a vezetőség fennmaradását bizonyos teljesítményhatár eléréséhez kötik. A bizalom szintje jelentősen mérsékelheti a kockázatokat, emiatt fontos a szintek közötti kölcsönös és hosszantartó bizalom kiépítése.

Információs aszimmetria a hitelezésben

Az információs aszimmetria hitelezésben és bankolásban való megjelenése jelentős kockázatok kialakulásához vezethet, hiszen a hitelező számára a valós hitelminőség, hitelkockázat nem teljes egészében megismerhető. Ha a piaci szereplők tudása hiányos, informáltságuk korántsem teljeskörű és a hozzájutáshoz kapcsolódó tranzakciós költségek jelentős mértékűek és megnehezítik az információszerzés folyamatát, úgy aszimmetrikus információs helyzet alakul ki. Tehát egyik fél több és relevánsabb információkkal rendelkezik a másik félhez viszonyítva. Az információs aszimmetria nagyban torzítja és rontja a piacok működésének hatékonyságát és teljesítményét.

---

³⁷ Felcsér D. – Lehmann K. – Váradi B. (2015): Az inflációs cél körüli toleranciasáv bevezetése, Világgazdaság Online, 2015. április 29.

³⁸ Parragh B. (2017): Monetáris hitviták – A megváltozott jegybanki szerepfelfogás eredményei, Pénzügyi Szemle, LXII. évfolyam, 2017/2. szám, 241. o.

Az információs aszimmetria két esetét különbözteti meg az információ-gazdaságtani szakirodalom: a kontraszelekció (adverse selection) és az erkölcsi kockázat (moral hazard) esetét. A kontraszelekció a rejtett és hamis információ következményét fejezi ki, míg az erkölcsi kockázat azt a korábban fel nem ismert rejtett motivációt jelenti, amely a szelekció után alakul ki. A kontraszelekció akkor fordul elő, amikor az egyik fél (pl. autóvásárló, hiteligeny-bíráló, munkaadó vagy választópolgár) nem képes felismerni a másik fél (pl. használtautó-kereskedő, hiteligenylő, munkavállaló vagy politikusjelölt) valamely fontos jellemzőjét (felkészültségét, valódi szándékát vagy becsületességét). Így az aszimmetrikus informáltság körülményei között az előbbieket áldozatul eshetnek az utóbbiak megtévesztő és félrevezető magatartásának. Ekkor kezdődik a kontraszelekció mechanizmusa: eltűnnek a tisztességes és jóhiszemű használtautó-kereskedők, őszinte hiteligenylők, megbízható munkavállalók, becsületes politikusok a színről.³⁹

A kontraszelekció kivédésére Stiglitz használta először a „screening”, mint szűrés fogalmát.⁴⁰ Stiglitz a biztosítási piacra jellemző információs aszimmetria versenytorzító hatását elemezve olyan piacot modellezett, ahol a biztosítók nem rendelkeznek megfelelő információval ügyfeleik valós kockázati helyzetéről és a potenciális ügyfelek szűrésével igyekeznek csökkenteni a kockázatot. Ennek megfelelően a vásárló az eladókat olyan ajánlattal szűrheti meg, amellyel színvallásra kényszerítik őket. Mindenképpen gyanús lehet a túl alacsony árajánlat. Erkölcsi kockázat létrejöttékor a megfigyelhető és ellenőrizhető piaci szereplőket a körülmények arra ösztönzik, hogy a várthoz képest ellentétesen viselkedjenek. A biztosítási piacon az ügyfelek magatartása a biztosítási szerződés megkötése után megváltozik, a mi a kisebb gondossággal írható le és a káresemény bekövetkezéséből eredő kár mértékét is eltúlozzák.⁴¹ A két esetet ex ante és ex post erkölcsi kockázatként különböztetjük meg az információs aszimmetria jelenségéhez kapcsolódóan.

A bankrendszeri hitelezés vetületében a hitelezés folyamatában az információs aszimmetria két esetének megkülönböztetésénél hasonlóan a fent megnevezett két fogalomkörből célszerű kiindulni. A *kontraszelekció* jelensége már az ügyletkötés előtt megfigyelhető, mely fázisban a hitelezők által korábban tapasztalt „rosszhiszemű” ügyfelekből kiindulva a korábbi ügyletek során tapasztalt negatív benyomások miatt a jóhiszemű és becsületes adósok számára is felárral és szigorúbb kondíciókkal áraz a bank. Jóllehet, a kockázatos és a valóságban tapasztalt magatartáshoz képest tisztességtelen magatartás tervező és a valóságban kockázatos adósok számára még így is vonzó a hitelfelvétel. E folyamatból következően rosszabb és a jó adósok számára kedvezőtlenebb portfólió alakul ki s természetesen kevesbé jelennek meg a hitelpiacon a becsületes adósok, bank számára értékes ügyfelek. A bankok a korábbi, rossz tapasztalataik alapján áraznak létrejön egy önmagát erősítő negatív körforgás, melyet a negatív visszacsatolás ismételt megerősít. A *morális kockázat* esetében jellemzően az ügylet futamideje alatt változtat a hitelfelvevő a viselkedésén, mert a számára negatív kimenet valószínűsége kicsi, így nem jár visszatartóan nagy veszteséggel, ha nem tartja be a „játékszabályokat”. A hitelező számára ismeretlen a valós fizetési hajlandóság, a hitelfelvevő rosszhiszemű is lehet, melyet nem láthat előre. Változhat a gazdasági környezet is oly módon, hogy a hiteladósnak „ne érje meg” fizetni – például, mert a hitelező valójában nem képes behajtani a tartozást.

A devizahitelezés Magyarországon és annak hazai háztartásokra gyakorolt hatásai

A globális gazdaság elmúlt három évtizedének gazdaságtörténeti mérföldköveit végig járva láthatjuk, hogy rendre felléptek pénzügyi és gazdasági válságok, melyek természetes jellemzői a

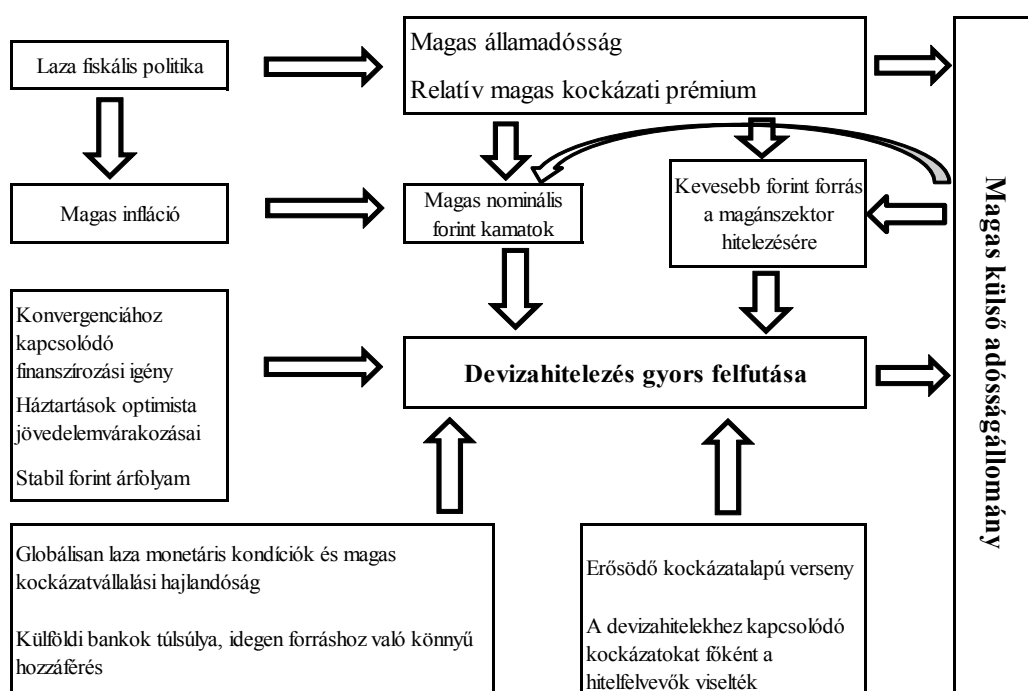
³⁹ Szántó Z. (2009): Kontraszelekció és erkölcsi kockázat a politikában, Közgazdasági Szemle, LVI. évf. 565. o.

⁴⁰ Stiglitz J. (1977): Monopoly, Nonlinear Pricing and Imperfect Information: The insurance market. Review of Economic Studies, 44. 407–430. o.

⁴¹ Cullis J. – Jones P. (2003): Közpénzügyek és közösségi döntések, Aula Kiadó, Budapest

tőkés piacgazdaság működésének. 2003-ra már meghaladottá vált az a korábbi nézet, hogy az információ korában olyan új erőforrás táplálja a globális gazdasági növekedést, amely válságmentessé teszi a fejlődést. Az információs gazdaságra történő áttérés azonban nem iktatta ki a tőkés piacgazdaság válsághajlamát.⁴² A 2003-tól a pénzügyi-gazdasági válságig terjedő válságtól mentes időszak fellendülését a magyar gazdaság újbóli eladósodáshoz vezető, hibás gazdaságpolitikát folytatott. Valamennyi gazdasági szereplőnél (állam, háztartások, vállalatok) erőn felül, kiugróan nagy arányban külföldi forrásból finanszírozott eladósodási folyamat bontakozott ki. A legkisebb vállalatok devizában adósodtak el, mely súlyos problémát jelentett, s mint a magyar mikro vállalatokat jellemző sajátosság, általában összemosódott a vállalati vagyon a magánvagyonnal, emiatt recesszió vagy krízishelyzet idején a devizában történő eladósodás jelensége a háztartások szintjén is megjelent. A hitelezés finanszírozási kockázatát növelte, hogy a devizában eladósodott legkisebb vállalatoknak nem képződött exportbevételük, mely a kiszámíthatóság és tervezhetőség alapját adta volna.⁴³

A magas államháztartási deficit mellett jelentősen megugrott az államadósság és a külső adósság, a bankszektor pedig finanszírozta a lakossági és vállalati szektor túlzott mértékű, újbóli eladósodását, melyre vonatkozó tudatos adósságkezelés megkezdése, 2010-től kezdődött meg. Az 1. ábra a devizahitelezés folyamatábrájaként mutatja a túlhitelezéshez vezető mechanizmusok összefüggésrendszerét.

1. ábra: A devizahitelezés folyamatábrája

Forrás: MNB

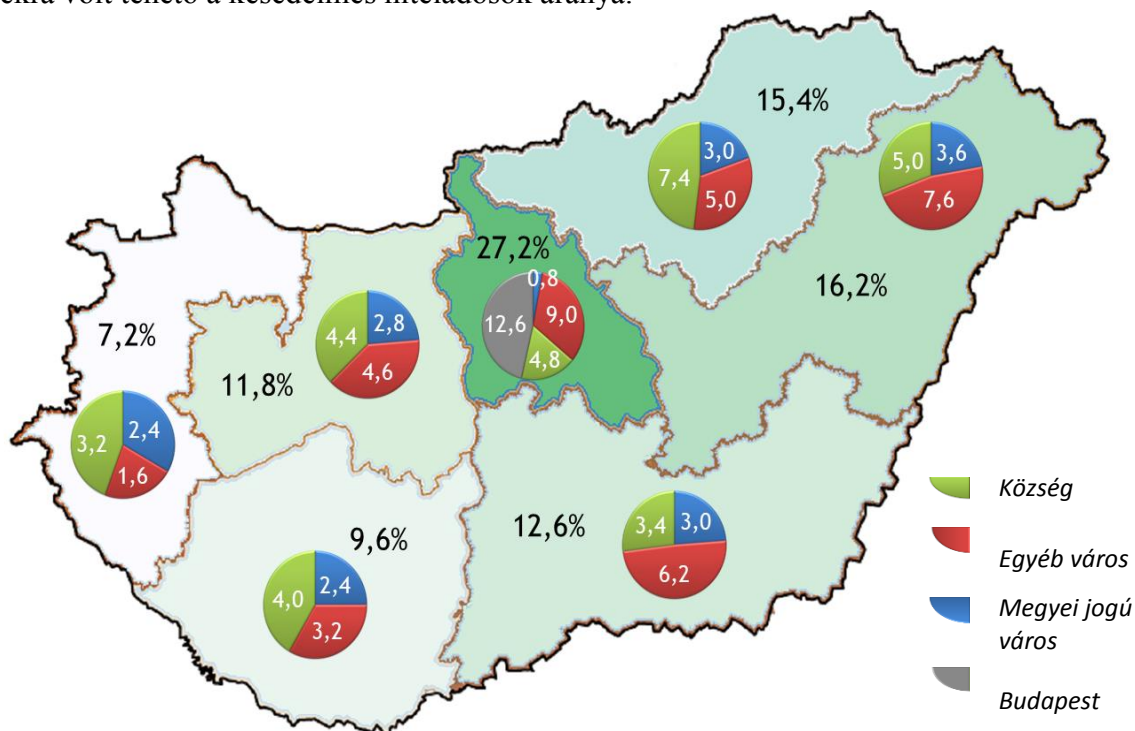
Súlyos problémát jelentett, hogy mind a háztartások, mind a vállalatok hiteleinek döntő része devizában denominált volt a válság kezdetére. Felelősség terheli az eladósodó kormányokat, amelyek a deficitet termelő gazdaságpolitikai rendszerben működtek, majd a túlzott mér-

⁴² Matolcsy Gy. (2015): Egyensúly és növekedés, Kairosz Kiadó, 90 o.

⁴³ Parragh B (2017): Monetáris hitviták: a jegybanki szerepfelfogás váltás eredményei, Pénzügyi Szemle, 2017/2. szám,

tékű hitel felvételének szabályozási lehetőségeit megteremtették, sőt a túlhitelezést nem korlátozták.⁴⁴ A devizakockázat mellett a növekvő hitelfedezeti mutató⁴⁵ is egyre nagyobb veszélyeket hordozott, amelyek eredőjeként 2015 végére a lakossági hitelek már több mint ötöde vált nemteljesítővé. A háztartások többségének még évekkel a felvétel után is a kezdetinél magasabb tőketartozása volt.

A portfóliótisztítást nehezíti, hogy nagy a nem forgalomképes ingatlanok aránya a fedezetek között. Különösen vidéken és a kisebb értékű fővárosi ingatlanok esetén nehézkes kisebb lakásba költözni. Jelen megállapítást a 2. ábra támasztja alá, mely a késedelmes hiteladósok eloszlását szemlélteti 2015. évi adatok alapján, mi szerint Budapesten 12,6 százalék, a megyei jogú városokban 18,0 százalék, egyéb városokban 37,2 százalék és a községekben 32,2 százalékra volt tehető a késedelmes hiteladósok aránya.

2. ábra: A késedelmes hiteladósok regionális és településtípus szerinti eloszlása (2015)

Forrás: KHR, 2015.

Az erkölcsi kockázat (moral hazard) vizsgálata során meghatározó, hogy az ún. teljesítési arányt elemezve az elmúlt 12 hónapban az előírt törlesztőrészekhez viszonyítva az adós milyen összegű befizetést tett, majd az, hogy az adós fizetőképessége hogyan alakul. Moral hazard gyanús volt, aki 80 százalék alatti teljesítési arányt produkált, legfeljebb 30 százalékos jövedeleमारányos törlesztőrészlet mellett.⁴⁶

⁴⁴ Lentner Cs. (2015): A lakossági devizahitelezés kialakulásának és konszolidációjának rendszertani vázlata, Pénzügyi Szemle, LX. évfolyam, 2015/3. szám, 310. o.

⁴⁵ Hitelfedezeti mutató (HFM) angolul LTV mutató: a jelzáloghitelek esetében a felvett hitel összege nem lehet magasabb a fedezetül szolgáló ingatlan értékének 80%-ánál, gépjárműhitelek esetében a gépjármű értékének 75%-ánál. Devizahitelek esetében itt is jóval szigorúbb a szabályozás: az euróhiteleknel 50%, illetve 45%, egyéb devizahiteleknel 35%, illetve 30% a két maximum arány. Pénzügyi lízing esetében a fentieknel 5 százalékponttal magasabb arányok lesznek irányadók.

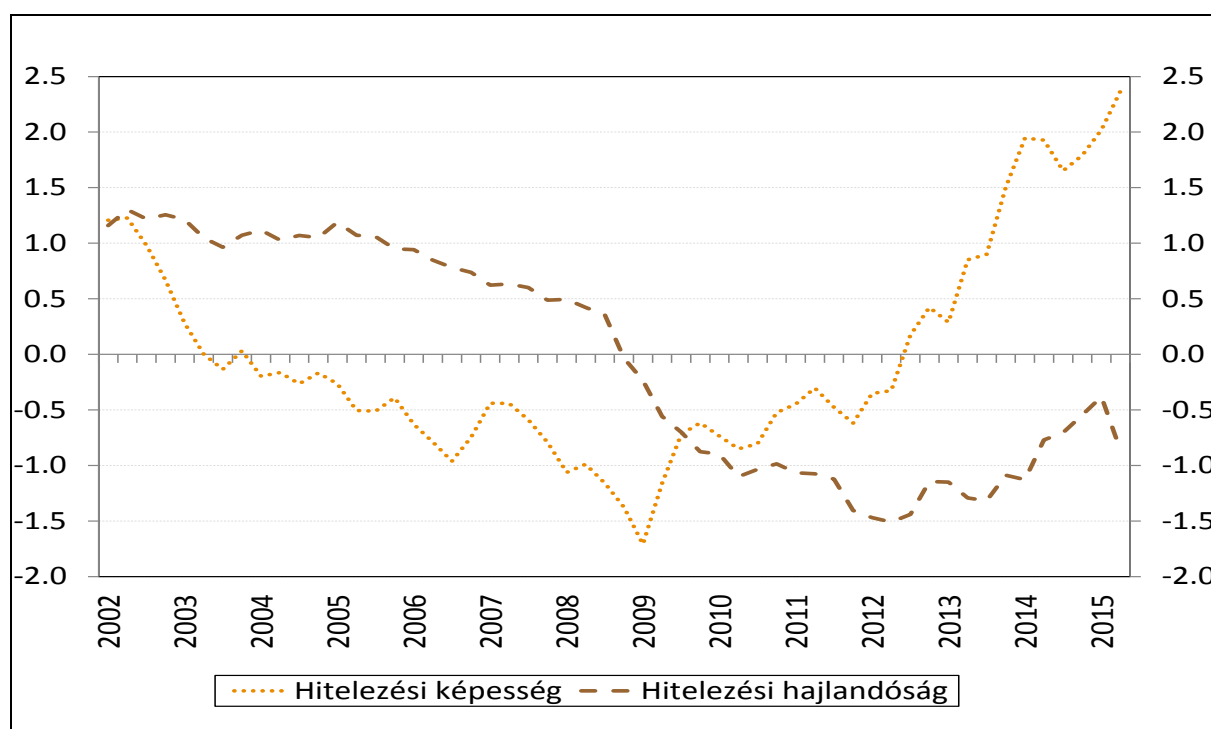
⁴⁶ Jövedeleमारányos törlesztőrészlet (JTM) angolul PTI mutató: Az adós havi törlesztőrészlete nem lehet magasabb a rendszeres, legális jövedelem 50%-ánál 400 ezer forint alatti, illetve 60%-ánál legalább 400 ezer forintos havi jövedelem esetén. Devizahitelek esetében jóval szigorúbb a szabályozás: az euróhiteleknel 25%, illetve 30%, egyéb devizahiteleknel 10%, illetve 15% a két maximum arány. A korlátozás adóstársak esetén a jövedelmükre vonatkozóan összevontan értendő, a mutatót minden új, 200 ezer forintot meghaladó hitel felvételekor vizsgálni kell.

Felmondott vagy lejárt szerződések esetén – mivel itt nincs törlesztőrészlet adat, de van fennálló tartozás – a „tartozás per éves jövedelem” mutató kerül viszonyításra a teljesítési aránnyal. Erkölcsi kockázat gyanús volt, aki semmit nem teljesített a vizsgált időszakban, azonban 10 év alatti volt a „tartozás per jövedelem” mutató. A megugró bedőlések jelentős veszteségeket okoztak a bankrendszernek és a hazai társadalomnak egyaránt. De a nemteljesítő hitelek problémája nem csak hazánkat sújtotta erősen, hiszen 2015-ben az Európai Unióban közel 1000 Mrd eurót tett ki a nem teljesítő hitelek állománya.

Információs aszimmetria napjainkban a hazai vállalati (KKV) és háztartási hitelezésben

A pénzügyi válság és devizahitelezés eredményeként mindkét információs probléma erősödött hazánkban. Indokolatlanul magas felárák, szigorú feltételek alakultak ki az új lakossági és kkv hiteleknel a negatív tapasztalatokból adódóan. Egyszerre volt megfigyelhető erőteljes hitelállomány leépülés és európai összevetésben is magas magyar hitel felárák, melyek részben a magas nemteljesítő hitel állomány miatt, részben pedig az alacsony kockázatvállalási kedv és feltérési hajlandóság/képesség következtében alakultak.

A „Moral hazard” erkölcsi kockázat a nemteljesítő háztartások esetében megfigyelhető volt. Visszatekintve a válság kezdeti időszakára, a kezdetek óta többféle segítséget kaptak a hitelek, azonban a probléma kiterjedtsége miatt újabb kedvezményekre várhattak, valamint a törlesztésre (vagy részleges törlesztésre) képes ügyfelek egy része sem fizetett emiatt, amely a hitelezési hajlandóság válság utáni erőteljes leromlásában is tükröződött (3. ábra).

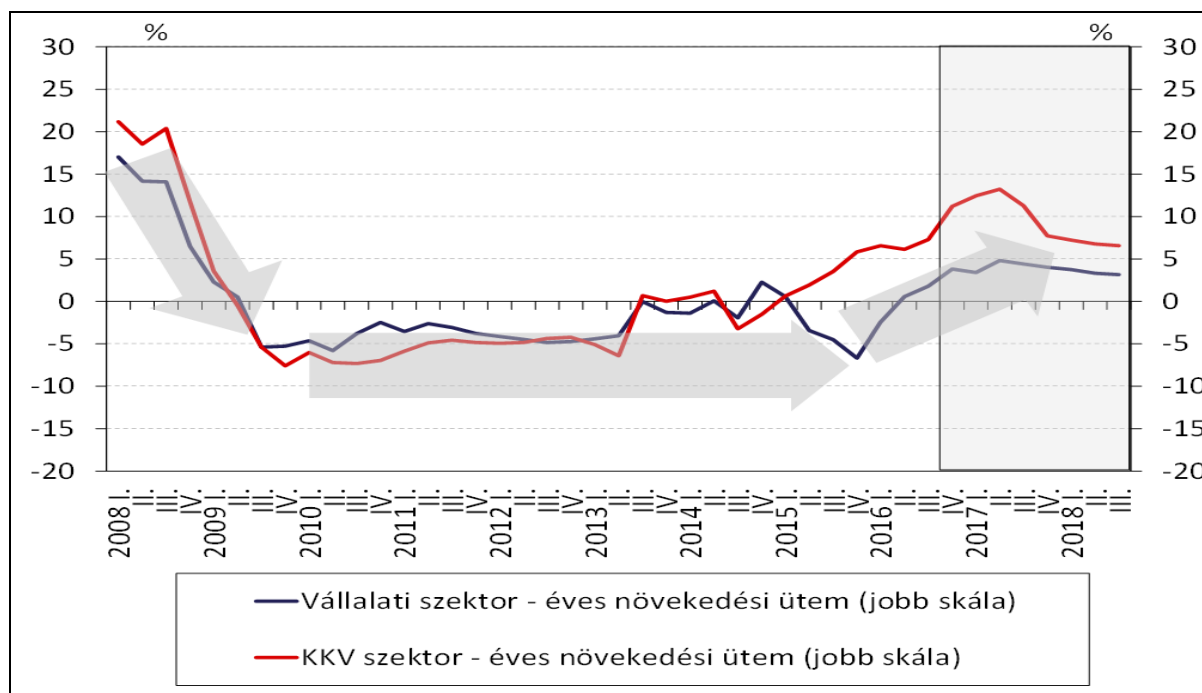
3. ábra: A hitelezés bankrendszeri faktorai

Megjegyzés: A konkrét érték minden időpontban a historikus átlagtól vett eltérés a faktor szórásában mérve.

Forrás: MNB

A hitelezési feltételek rendkívül megszigorodtak, hitelkínálati korlátok épültek ki. A múltbeli információs problémák (magas NPL) és az alacsony kockázatvállalási hajlandóság együttes megléte a fokozott kockázatkerülésre ösztönözte a bankokat, melyből természetesen következett a banki hitelezés jelentős visszaesése.

Leginkább a fenntartható gazdasági növekedést támogató KKV hitelezést sújtotta a visszaesés. A vállalati és a KKV hitelállományok éves növekedési üteme jelentősen visszaesett (4. ábra).

4. ábra: A vállalati és KKV hitelállományok éves növekedési üteme

Megjegyzés: 2016. negyedik negyedévtől kezdve előrejelzés, tranzakció alapú

Forrás: MNB

A magas háztartási jelzáloghitelfelárak a korábbi felelőtlen hitelezés költségeinek is köszönhetők. E tekintetben a jelentős nemteljesítő hitel arány- és hitelezési veszteségek, a magas működési költségek és -tőkepuffer, az állami támogatások megléte, a fix kamatozású hitelek magas aránya, és a hozamgörbe meredeksége, továbbá az elégtelen verseny eredményeképpen a hitelfelárak növekedését támogatták, míg a magasabb szerződéses összeg, a hosszabb futamidő, valamint a jutalék- és díjeredmény magasabb aránya, s nem utolsó sorban a GDP növekedése a magasabb kamatfelárak kialakulását segítették elő.

Az eredmények alapján tényszerűen adódik, hogy a magas nemteljesítő hitelállomány (NPL) és a nagy hitelezési veszteség szerepet játszik a magas felárban, ahogy a relatíve alacsonyabb költséghatékonyság is közrejátszik a felárak alakulásában. A költséghatékonyság fogalomkörén belül fontos látni, hogy a bankok működési költségei hogyan alakulnak. Kérdés, hogy a nemteljesítő ügyfelek veszélyeztetve érzik-e a lakhatásukat? A morális kockázat, mint probléma hogyan jelenik meg? Fontos kérdés továbbá az is, hogy a bevallott jövedelem alapján lehetséges törlesztési képesség mennyiben párhuzamos és arányos a tényleges, egy év alatt teljesített törlesztésekkel. A Magyar Nemzeti Bank 2015-ben fókuszcsoporthoz tartozó kutatásokat készített és egy országos reprezentatív felmérést (492 db hiteladós háztartás) végzett, mely alapján az adósok többsége tudatában van annak, hogy elveszítheti az ingatlant – azonban sokan nem élik meg ezt reális fenyegetésként. A megkérdezettek 15 százaléka kategorikusan elutasított minden megoldási javaslatot. Az adósok döntő többsége újabb adósmentő csomag bejelentésében bízik – az eddigieket jellemzően követhetetlennek tartják, melyek nem adnak tartós megoldást. Az adósok véleménye alapján a kialakult helyzetért az egyén is felelős, megoldást a bankokkal közösen kell találni – azonban a megkérdezettek fele nem bízik a bankjában.

Policy lépések az információs aszimmetria hatásainak csökkentésére

A kkv hitelezés visszaesése ellen a Növekedési Hitelprogram volt a jegybank első eszköze, mely céljaként a kis- és középvállalati hitelpiac működésének helyreállítását jelölte meg, a hitelhez jutási korlátok oldásán át pedig végül a gazdasági növekedés élénkítését. A hitelpiaci lehetőségek terén a Növekedési hitelprogram jelentős javulást hozott, s megállította a vállalati hitelállomány negyedévről negyedévre történő 4-6 %-os leépülését a KKV-szektorban. Hitelcélként a beruházás élénkítés, a forgóeszköz finanszírozás, az EU-s támogatások előfinanszírozása és a fennálló hitelek kiváltása (maximum 10% a második szakaszban) jelent meg. Az NHP jelentősen javította a kkv-szektor hitelezési feltételeit, támogatta a növekedést. A Növekedési Hitelprogram legfontosabb ismérveit az 5. ábra tartalmazza.

NHP első szakasz (701 Mrd Ft)	NHP második szakasz és NHP+ (1425 Mrd Ft)	NHP harmadik szakasz (600 Mrd Ft)
✓A hitelkiváltások csökkentették a vállalkozások kamatterheit	✓A gazdasági növekedést leginkább segítő beruházási hitelek a fókuszban	✓Célzott, csak beruházások megvalósításához
✓Jelentősen csökkent a kkv-szektor árfolyamkitettsége	✓Minden második beruházási hitel 10 millió forint alatti	✓Kedvező devizafinanszírozás is elérhető
✓Élénkítette a bankok közötti versenyt	✓Mikrovállalkozások nagyobb arányú részesedése	✓Kiegészíti az EU-s forrásokat
✓Érdemi az új beruházási hitelek volumene is	✓Tovább csökkenő regionális koncentráció	✓A csökkenő maximális hitelösszeg a kisebb szereplők részarányát növeli
Közel 40000 vállalkozás jutott finanszírozáshoz mintegy 2800 Mrd Ft összegben. 2 százalék körüli mértékben járult hozzá 2013 és 2016 között a gazdasági növekedéshez.		

5. ábra: A Növekedési Hitelprogram összefoglaló jellemzői és eredményei

Forrás: MNB

2016 elejétől az MNB célja már a piacialapú vállalati hitelezés ösztönzése volt. 2015. január 1-jétől az adóssághék szabályok gátolják a lakosság túlzott eladósodottságának kialakulását, ahogy ez korábban kifejtésre került. A kötelező előírásként alkalmazott limitek a jövedelemarányos törlesztőrészlet mutató (JTM) az ügyfelek rendszeres jövedelmének meghatározott arányában korlátozza a hitelfelvételkor vállalható törlesztési terhet. A hitelfedezeti mutató (HFM) a fedezett hiteleknél a fedezet arányában maximálja a felvehető hitelek nagyságát. A gazdasági növekedés szempontjából megfelelő mértékű (5-10 százalékos) KKV-hitelállomány növekedés érdekében új kamatkockázat csökkentő és likviditástámogató eszközöket tesz elérhetővé, melyek igénybevételekor vállalatot vár a bankok részéről a KKV-hitelállomány növelésére.

A Magyar Nemzeti Bank a hazai adóssághék szabályokat széleskörű szempontrendszer alapján alakította ki:

- a szabályok a hitelezőket és az adósokat egyaránt védik,
- a devizahitelekre azok magasabb kockázata miatt szigorúbb limitek érvényesek,
- a JTM limitek jövedelmi alapon differenciáltak,
- csak legális, igazolható jövedelem vehető figyelembe.

A 2015 óta változatlan limitek a következőképp alakulnak:

1. táblázat: JTM és HFM limitek nagysága

		HUF	EUR	Egyéb deviza
JTM	400e Ft alatti havi nettó jövedelem	50%	25%	10%
	400e Ft vagy feletti havi nettó jövedelem	60%	30%	15%
HFM	Jelzáloghitelre	80%	50%	35%
	Gépjárműhitelre	75%	45%	30%

Forrás: MNB

A Magyar Nemzeti Bank a lakossági fizetőképesség helyreállításáért és az adósságrendezés ösztönzéséért ajánlást fogalmazott meg a bankoknak. Az elvárt fenntartható megoldások keretrendszerében a fenntartható átstrukturálás, az ingatlan értékesítés (akár kombinálva az átstrukturálással), az értékesítés és visszabérlés visszavásárlási joggal, a NET program és a magáncsöd eljárás több alternatívát vázolt fel.

A pénzügyi kultúrafejlesztés területén sérülékeny és pénzügyileg felkészületlen réteg oktatására jött létre a Pénziránytű Alapítvány, mely 2017-es felmérése szerint a sérülékeny és pénzügyileg felkészületlen réteget tekintve 24,8 százalékra tehető a tájékozottak köre, 22,2 százalékra a felkészült hedonisták csoportja, 19,2 százalékra a felkészületlenek, majd 18,6 százalékra a felkészült tartalékolók, végül 15,2 százalékra a leginkább sérülékenyek csoportja.

A minősített fogyasztóbarát lakáshitelhez kapcsolódó minősítést a bankok önkéntes alapon kérhetik. A minősítést elnyerni kívánó bankok vállalják, hogy a piaci átlaghoz képest alacsonyabb kamatú és költségű lakáshiteleket kínálnak. E körben a Magyar Nemzeti Bank - tekintettel a mai kamatkörnyezetre - a hitelfelvevő számára biztonságos megoldást elsősorban a hosszabb kamatperiódusú (3, 5, 10 éves rögzített kamatperiódussal) vagy a futamidő teljes idejére fixált kamatozású hitelekben lát. A minősített fogyasztóbarát lakáshitel termék bevezetésének részét képező főbb minősítési kritériumokat a 6. ábra szemlélteti.

A minősített fogyasztóbarát lakáshitel termék kondíciói	▪ Kizárólag annuitásos törlesztés lehetséges ▪ A kamatperiódus hossza 3, 5, 10 év lehet, vagy a futamidő végéig tartó kamatrögzítés alkalmazása elvárt ▪ A kamatfelár nem haladhatja meg a 350 bázispontot
Induló díjakkal és az előtörlesztéssel kapcsolatos szabályok	▪ A folyósításig felmerülő és az előtörlesztéshez kapcsolódó díjak maximáltak: ○ Folyósítási díj: maximum a hitelösszeg 0,75%-a, de legfeljebb 150 ezer Ft ○ Az előtörlesztési díj nem haladhatja meg az előtörlesztett összeg 1%-át, lakástakarék-pénztári betétből pedig az előtörlesztés díjmentes
Ügyintézési időikkel kapcsolatos előírások	▪ A hitelbírálati határidő maximum 15 munkanap ▪ A folyósítási határidő a folyósítási feltételek teljesítésétől számított 2 munkanap, ha az adós másképp nem rendelkezik ▪ E határidők be nem tartása esetén a hitelező a folyósítási díj bizonyos részének megfizetésétől eltekint

6. ábra: A minősített fogyasztóbarát lakáshitel minősítés főbb kritériumai

Forrás: „Minősített fogyasztóbarát lakáshitel” minősítésére MNB pályázati kiírás alapján, 2017.

Mára 52 bank és takarékszövetkezet kínál minősített fogyasztóbarát lakáshitelt, mely hitelintézetek a teljes lakossági hitelállomány mintegy 80 százalékát folyósították 2016-ban.⁴⁷ A hitelfelvevő informáltságát a jegybank által kialakított minősített fogyasztóbarát lakáshitel védjegye és összehasonlító oldala támogatja. Az MNB fontos célkitűzése, hogy a lakáshitel iránt érdeklődő először az összehasonlító oldalon és rendelkezésre álló információs platformon tájékozódjon.⁴⁸

A Minősített Fogyasztóbarát Lakáshitel (MFL) elsődleges célja kettős: a hitelintézetek közötti verseny fokozása a kamatfelárak leszorítása érdekében és a piac fix kamatozású hitelek felé terelése.⁴⁹ Alapvető fontosságú azon problémakör feloldása, hogy a kereskedelmi bankok még ma is nagy arányban kínálnak változó kamatozású hiteleket, mely káros és súlyos következményei a devizahitelezés válságtapasztalatai körében erőteljesen megjelentek. Mivel a következő három évben piaci felmérések szerint a lakosság egyharmada tervezi a lakásvásárlást és háromnegyedük ezen szándékkal venne fel hitelt, a bővülő lakáshitel állománynak egészséges struktúrájának kell lenni.

Következtetések, eredmények és jövőbeli kihívások

A fiskális és monetáris reformprogramok együttesen segítették stabilizálni a gazdaságot, melyeket a 7. ábra mutat összefoglalóan.

7. ábra: Gazdaság stabilitását támogató fiskális és monetáris reformprogramok

Forrás: MNB

A devizahitelezés és a válság következtében jelentősen megnőtt a nemteljesítő adósok aránya, a nemteljesítő adósok helyzetének rendezését részben az adósok fizetési hajlandósága is gátolta. A bankok negatív tapasztalata az indokolatlanul magas felárakban, szigorodó feltételekben és

⁴⁷ Windisch L. (2017): Háborút hirdetett az MNB a változó kamatozású lakáshitelek ellen, Portfólió, 2017. október 11.

⁴⁸ www.minositett hitel.hu

⁴⁹ A legalább 5 évre fixált termékek ma az új kihelyezések körében 40 százalék körüli, míg a legalább 10 évre fixált termékek 10 százalék alatti arányt képviselnek az új kihelyezésekben.

visszaeső hitelezésben is visszaköszönt, melyre szükségszerűen megoldást igényelt. A Magyar Nemzeti Bank ezért bevezette a Növekedési Hitelprogramot és a Növekedéstámogató Program részeként a Piaci Hitelprogramot és a KKV-hitelinformációs rendszert, valamint lakossági ajánlással is segítette a nemteljesítő hitelek átstrukturálását. Az adóssághű szabályok gátolják a jövedelemhez képesti túlzott eladósodást, és csökkentik a bankok potenciális veszteségeit. A minősített fogyasztóbarát lakáshitel termék bevezetése segíti a hitelfelvevők eligazodását az ajánlatok között s egyúttal a fix kamatozású, biztonságos hitelkonstrukciók felé tereli a potenciális hitelfelvevőket. A Vállalati Hitelinformációs rendszeren keresztül történő, adósokkal kapcsolatos információk minél egyszerűbb és komplexebb elérésének támogatása alapvető fontosságú, akárcsak a releváns információk felhasználásának javítása. Az információs aszimmetria mérséklését érdemben támogatja a 2013. évi monetáris politikai fordulattól kezdődően érvényben lévő, célzott eszközöket bevezető és alkalmazó jegybanki gyakorlat. A lakossági hitelezési folyamatok a jövőben a digitalizációval és az információs aszimmetria lebontásával tovább javíthatók.

Irodalomjegyzék

- Ádám J. – Berta D. – Lovas Zs. – P. Kiss G. (2016): A fiskális politika hatása a gazdasági teljesítményre, In: Palotai D. – Virág B. (2016): Versenyképesség és növekedés, Magyar Nemzeti Bank, 573. o.
- Balog Á. (2014): Adóelkerülés és rejtett gazdaság Magyarországon, Köz-Gazdaság Tudományos Füzetek, IX. évfolyam, 4. szám, 23. o.
- Cullis J. – Jones P. (2003): Közpénzügyek és közösségi döntések, Aula Kiadó, Budapest
- Felcser D. – Lehmann K. – Váradi B. (2015): Az inflációs cél körüli toleranciasáv bevezetése, Világgazdaság Online, 2015. április 29.
- Komlóssy L. – H. Váradi B. (2017): Kamatcsökkentési ciklusok – fokozatos, óvatos lépésekkel jelentős lazítás, In: Lehmann K. – Palotai D. – Virág B.: Magyar Út – Célzott jegybanki politika, Kiadja: Magyar Nemzeti Bank, 291. o.
- Kovács Á. (2016): Szabályalapú költségvetés: út a költségvetési stabilitáshoz – A magyar megoldás, Polgári Szemle 12. évfolyam, 2016/4-6. szám
- Lentner Cs. (2015): A lakossági devizahitelezés kialakulásának és konszolidációjának rendszertani vázlata, Pénzügyi Szemle, LX. évfolyam, 2015/3. szám, 310. o.
- Madarász A. – Novák Zs. (2015): Kamatszint a változó kamatpolitika tükrében Magyarországon 1924 és 2015 között: Hogyan jutott el a jegybanki alapkamat a historikusan alacsony kamatszintekig? Hitelintézeti Szemle, 14. évf. 4. szám, 2015. december, 87-107. o.
- Magyar Nemzeti Bank, Kiadja: Magyar Nemzeti Bank, Budapest, 2014.
- Magyar Nemzeti Bank: Féligős Jelentés 2013-2016, Kiadja: Magyar Nemzeti Bank
- Matolcsy Gy. (2015): Egyensúly és növekedés, Kairosz Kiadó
- Parragh B. (2017): Monetáris hitviták – A megváltozott jegybanki szerepfelfogás eredményei, Pénzügyi Szemle, LXII. évfolyam, 2017/2. szám, 234-250. o.
- Stiglitz J. (1977): Monopoly, Nonlinear Pricing and Imperfect Information: The insurance market. Review of Economic Studies, 44. 407–430. o.
- Szántó Z. (2009): Kontraszelekció és erkölcsi kockázat a politikában, Közgazdasági Szemle, LVI. évf. 565. o.
- Windisch L. (2017): Háborút hirdetett az MNB a változó kamatozású lakáshitelek ellen, Portfólió, 2017. október 11.

A SZÁMVITELI TÖRVÉNY SZERINTI INFORMÁCIÓK BESZERZÉSÉNEK NEHÉZSÉGEI

avagy

információs aszimmetria a számviteli törvény alkalmazása során

SIKLÓS Márta⁵⁰

partner

Leitner+Leitner Tax Kft.

Bevezető

Az információ latin eredetű szó, amely értesülést, hírt, üzenetet, tájékoztatást jelent. Nem más, mint a valóság (vagy egy részének) visszatükröződése.

Az információs aszimmetria röviden: információs előnyt, információhiányt, tökéletlen információt, részleges információt jelent.

A Számviteli törvényben 42-szer fordul elő az információ szó.

Az előadás célja, hogy a számviteli törvény alkalmazói között esetlegesen fennálló információs aszimmetria főbb okaira rávilágítson.

A piacgazdaság működéséhez nélkülözhetetlen, hogy a piac szereplői számára hozzáférhetően, döntéseik megalapozása érdekében mind a vállalkozók, mind a nem nyereségorientált szervezetek, valamint az egyéb gazdálkodást folytató szervezetek vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetéről és azok alakulásáról **objektív információk** álljanak rendelkezésre.

A számviteli törvény, olyan számviteli szabályokat rögzít, amelyek összhangban állnak az Európai Közösségnek e jogterületre vonatkozó irányelveivel, figyelemmel vannak a nemzetközi számviteli elvekre, és amelyek alapján megbízható és valós összképet biztosító tájékoztatás nyújtható a törvény hatálya alá tartozók jövedelemtermelő képességéről, vagyonáról, vagyonának alakulásáról, pénzügyi helyzetéről és jövőbeli terveiről.

A szabályok több esetben választási lehetőséget adnak a társaságnak, hogy annak működési környezetére, tevékenységére figyelemmel valósághű képet adó beszámoló készüljön.

A gazdálkodóra jellemző szabályokat, előírásokat, módszereket a társaságok a számviteli politikájukban rögzítik.

A számvitelben előforduló legjellemzőbb információs aszimmetriáról, lehetséges különböző eseteiről, okairól előadásunk során adunk egy rövid ismertetést illetve javaslatokat teszünk azok megelőzésére.

Az információs aszimmetria egyes esetei

1. Információáramlási probléma

a. cégen belüli

- személyek közötti
- rendszeren belüli

---

⁵⁰ siklos.marta@leitnerleitner.hu

- b. cégen kívüli
  - külső piaci szereplők közötti (befektetők, új üzleti partnerek (pl szállítók, vevők, bankok)
  - hatóságok (NAV ellenőrzések során)
  - speciális (pl könyvviteli szolgáltató igénybevétele esetén)

2. Információ feldolgozási probléma

- a. a beszámoló készítése közben
- b. a beszámoló felhasználása közben

3. Információ létezésének problémája

- a. a bizonylatok adattartalmában
- b. a bizonylatok sértetlenségében

Információáramlási probléma

- a. cégen belüli
  - személyek közötti

Ez esetben az információ már cégen belül (alkalmazott-alkalmazott, beosztott-felettes) viszonylatban csorbul vagy teljes egészében elakad.

Oka: nem megfelelő kommunikáció vagy esetleg a nem megfelelő munkahelyi légkör szab gátat a kommunikációnak.

Javaslat: rendszeres eszmecsere akár közvetlen személyenként vagy csoport megbeszélések keretében, továbbá törekedni kell a jó légkör, a jó kapcsolatok kialakítására.

Információáramlási probléma

- a. cégen belüli
  - rendszeren belüli

Adatállományok átadása-átvétele során történő adatvesztés. Sokszor előfordul, hogy egy társaság nem integrált rendszert üzemeltet, ez esetben több programnak kell adatvesztés nélkül kommunikálnia egymással (pl.: más programban történik a főkönyvi könyvelés, egy másikban a számlázás és egy harmadikban a készletnyilvántartás, stb.).

Oka: lehet szoftveres vagy hardveres probléma.

Javaslat: folyamatszabályozás - megfelelő kontrollpontok beiktatásával ellenőrizhető az adatcsere teljessége, amennyiben szükséges informatikai szakember segítségét kell kérni.

Információáramlási probléma

- b. cégen kívül
  - külső piaci szereplők közötti (befektetők, új üzleti partnerek (pl szállítók, vevők, bankok)

Sok esetben nem találkozik a piaci szereplők elvárása a ténylegesen rendelkezésükre álló információ minőségével és mennyiségével. Adott esetben alulbecsülnek vagy túlértékelnek dolgokat, (pl.: abszolút bizonyosságot várnak egy könyvvizsgáló jelentéstől vagy nem informálják le egy új partnerük fizetőképességét). Elvárási rés.

Oka: a tájékozatlanság, a körültekintés hiánya.

Javaslat: minden esetben tisztázni kell az elvárásokat és azok teljesíthetőségét, hogy a feleket ne érhesse csalódás, amikor kevesebb vagy nem megfelelő minőségű információ kerül birtokukba.

Információáramlási probléma

b. cégen kívül

- hatóságok (NAV ellenőrzések során)

Különösebb magyarázat nélkül mindenki számára ismert a szituáció, mikor egy külső szem (jellemzően hibát keresve) vizsgálja könyveinket, aki jellemzően a könyvekben lévő adatokra és a cégtől valamint külső forrásoktól származó információkra támaszkodhat. Teljeskörű-e az átadott információ?

Oka: vendég a háznál, azaz „nem teregetjük ki a szennyest”

Javaslat: önkéntes audit vagy részterületek átvilágítása „health check”, annak érdekében, hogy ne egy adóvizsgálat során érjenek meglepetéseket minket. Legyünk előrelátóak, tegyünk meg mindent annak érdekében, hogy „képbe” kerüljön az ellenőr, azaz kellő mennyiségű, de csak a szükséges információ álljon a rendelkezésére, ami alapján képes lesz határozatot hozni.

Információ feldolgozási probléma

a. a beszámoló felhasználása közben

Ez esetben az információ annak értelmezésénél csorbul vagy veszik el a tartalma, holott a számviteli törvény értelmében „világos és áttekinthető formában” kell elkészíteni a beszámolót, amit sok esetben a felhasználó nem tud „olvasni”.

Oka: nem minden felhasználó szakember, vagyis a felhasználó (vezetés, érintettek) szakismeretének, a vállalkozói kultúrának a hiánya (a könyvelés és a könyvvizsgálat, mint szükséges rossz szemlélete) okozza, de egyszerűen a beszámoló közzétételének elmaradása is teljes információhiányt okozhat.

Javaslat: támogassuk a kellő ismeretekkel nem rendelkező tulajdonosokat a beszámoló értelmezésében, a vezetést lássuk el a döntéseikhez szükséges információval (amortizációs politika, értékelési elvek, céltartalék képzés, vevők értékvesztése, stb) és kellő gondossággal tervezzük zárlati teendőinket, hogy a beszámoló közzétételt határidőre teljesíteni tudjuk.

Információ feldolgozási probléma

b. a beszámoló készítése közben

Ez esetben sérülhet a beszámoló valódisága!

Oka: a beszámoló készítésében résztvevő személyek (könyvelő, főkönyvelő, külső szolgáltató) szakismeretének (nyelvismeretének) vagy információellátottságának hiánya

Javaslat: adott pozícióra megfelelő szakismerettel (nyelvtudással) rendelkező ember felvétele és a meglévő aparátus tudásának rendszeres képzésekkel történő szintentartása, fejlesztése nél-

külözhethet a mai felgyorsult, napról-napra változó világban. Továbbá a társaság napra készen tartott számviteli politikájának kellő ismerete elengedhetetlen a könyvelésben résztvevő személyek napi teendőinek ellátásában.

Információ létezésének problémája

a. bizonylatok adattartalmában

Sok esetben nem áll rendelkezésre elegendő információ a könyvelési bizonylatokon (számla kötelező adattartama), nincs aláírt szerződés, teljesítési igazolás vagy fuvarokmány.

Oka: nem megfelelő ellenőrzési rendszer.

Javaslat: olyan belső ellenőrzési rendszer kialakítása, amely megakadályozza, hogy a hibás vagy hiányos bizonylatok könyvelésre kerüljenek.

Információ létezésének problémája

b. bizonylatok sértetlenségében

A törvényi előírás szerint a társaság köteles visszakereshető és olvasható formában megőrizni bizonylatait, aminek teljesítése sok esetben sérül (a bizonylat elveszik, olvashatatlanná válik, stb).

Oka: a nem megfelelő archiválás.

Javaslat: külön irattárat célszerű létrehozni és annak rendezésért felelős személyt kinevezni vagy ha erre nincs lehetőség, akkor egy erre specializálódott céget kell megbízni.

Köszönöm a figyelmet!

ELLENŐRZÉS AZ ÖNKORMÁNYZATOKNÁL – EGY ÖNKORMÁNYZAT BELSŐ ELLENŐRZÉSI GYAKORLATÁNAK ELEMZÉSE

Control at Local Governments – Analysis of Internal Audit Practice of a Local Government

SZÉPHEGYI-JÓNÁS Anna, tanársegéd (a), PhD-hallgató (b)

(a) Budapesti Gazdasági Egyetem, Külkereskedelmi Kar

(b) Szent István Egyetem, Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola

LÖBLIN János, oktató

Zsigmond Király Egyetem, Budapest

FÖLDI Péter, PhD-hallgató

Szent István Egyetem, Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola

Absztrakt

Hazánkban az önkormányzati rendszert a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény (Mötv.) szabályozza. A helyi önkormányzatok az államháztartás részei, ellenőrzésük több átfogó ellenőrzési folyamat keretében valósul meg. Az Mötv. kimondja, hogy a jegyző köteles olyan belső kontrollrendszert működtetni, amely biztosítja a helyi önkormányzat rendelkezésére álló források szabályszerű, gazdaságos, hatékony és eredményes felhasználását. Az önkormányzatok leggyakoribb ellenőrzése belső ellenőrzés keretében valósul meg. A belső ellenőrzést végző személy vagy szervezet az ellenőrzéskor a jogszabályoknak való megfelelést, a gazdaságosságot illetve a közpénzek hatékony felhasználását vizsgálja. Mivel az önkormányzatok közpénzt kezelnek, nagyon fontos az ezekkel való gazdálkodás ellenőrzése, hiszen folyamatos ellenőrzéssel megelőzhető az esetleges hibák. Tanulmányunkban egy önkormányzat belső ellenőrzési gyakorlatát vizsgáltuk meg abból a szempontból, hogy a gyakorlat mennyire követi a jogszabályokban megfogalmazott kötelezettségeket. Vajon mitől lesz hatékony egy belső ellenőrzés? Hogyan tudja segíteni a belső ellenőrzés, hogy az önkormányzatok a közpénzeket és közvagyonot szabályosan, gazdaságosan és eredményesen használják fel?

Kulcsszavak: önkormányzat, közpénz, belső ellenőrzés, hatékonyság

JEL kódok: G380, F380

Abstract

In our country the local government system is regulated by the law on local self-governments of Hungary (Mötv.). Local governments are part of the public finances, their control is performed by a number of comprehensive control processes. The Mötv. prescribes that the notary is obligated to operate an internal control system, that secures the regular, economic, efficient and effective use of the local government's resources. The most common audit of the local governments is realized within the framework of internal audit. The person or organization performing internal audit tests the compliance with laws and regulations, the economical operation and the efficient use of public funds. As local governments manage public funds, the control of management of these funds is highly important, since by continuous audit the potential mistakes can be eliminated. In our study we have analysed the internal audit practice of a local government from the perspective of how the practice follows the obligations determined by the laws. What makes the internal audit effective? How can internal audit help local governments using the public funds and properties regularly, economically and efficiently?

Keywords: local government, public funds, internal audit, efficiency

JEL Codes: G380, F380

1. Bevezetés

Doktori iskolai tanulmányaink alatt a belső ellenőrzéssel kapcsolatos munkáink során jelentős különbségekkel találkoztunk. Több helyen megfigyeltük, hogy a belső ellenőr tevékenysége inkább névleges. Akár úgy is megfogalmazhatjuk, hogy kötelezően előírt feladatokat látnak el, de nem érdekeltek az eredmény felmutatásában, így olyan valóságos produktum nem képződik, mely a szervezet fejlesztéséhez hozzájárulhatna. Másik esetben pedig éppen ennek ellenkezőjét tapasztaltuk, amikor a belső ellenőr tevékenysége meghatározó jelentőségű volt a szervezet vezetője és a szervezet döntéseitől felelősök számára. Ennek az ellentmondásnak a megértése céljából arra kerestük a választ, hogy miért alakulhatott ki ekkora különbség egy bizonyos tevékenység megítélésével kapcsolatban.

Tanulmányunk során kísérletet teszünk arra, hogy feltárjuk, miként segítheti a belső ellenőr/a belső ellenőrzés a döntéshozók munkáját a megváltozott jogi környezetben. Ezzel összefüggésben azt kívánjuk bemutatni, milyen – a legtöbb önkormányzat számára még feltáratlan - lehetőségek rejlenek a belső ellenőrzésben.

2. A helyi önkormányzatok ellenőrzése

Hazánkban az önkormányzati rendszert a Magyarország helyi önkormányzatairól szóló 2011. évi CLXXXIX. törvény (a továbbiakban: Önkormányzati törvény vagy Mötv.) szabályozza. A helyi önkormányzatok, az önkormányzati alrendszerbe tartoznak, önálló hatalmi ágat képeznek az államháztartás rendszerében, ahol autonómiájuk biztosított. Ezt elnevezésük is tükrözi. Magyarországon több mint 3200 önkormányzat működik. A helyi önkormányzatok tehát az államháztartás részei, legfőbb feladatuk a közszolgáltatások ellátása. A helyi önkormányzatok nem tartoznak kincstári körbe, vagyonukkal szabadon gazdálkodhatnak, működéseiket önállóan alakítják ki és pénzeszközeikkel is önállóan rendelkeznek.

Ahogy az Önkormányzati törvényből is kiderül, megkülönböztetünk települési és megyei önkormányzatokat. Az önkormányzat feladatai ellátásának feltételeit saját bevételekből, átengedett központi adókból, más gazdálkodó szervektől átvett bevételekből, központi költségvetési normatív hozzájárulásokból, valamint támogatásokból teremti elő. Az önkormányzatok a vállalkozásokhoz hasonlóan beszámolási kötelezettséggel tartoznak. A költségvetési szervek beszámolási kötelezettsége a költségvetési előirányzatok alakulásának és azok teljesítésének, a vagyoni, a pénzügyi és létszámhelyzetének, a költségvetési feladatmutatóknak és normatívák alakulásának bemutatására, továbbá a költségvetési támogatások elszámolására terjed ki. Az önkormányzatok beszámolójának magában kell foglalnia a helyi nemzeti önkormányzat(ok) illetve az önkormányzat felügyelete alá tartozó költségvetési szervek beszámolóit is.⁵¹

Az Állami Számvevőszékről szóló törvény alapján a helyi önkormányzatok külső törvényességi ellenőrző szerve az Állami Számvevőszék. Az Állami Számvevőszék 1992 óta végez az önkormányzatoknál gazdasági ellenőrzést, azonban az 1999-es évig ezek a főként szabályszerűségi ellenőrzések az önkormányzatok szűk körét érintették. 2000. január 1-től az Állami Számvevőszék egyre gyakoribb és átfogóbb ellenőrzéseket végzett az önkormányzatok bizonyos körénél. Kiemelt körbe tartoztak a fővárosi kerületi, a megyei és a városi önkormányzatok. Az átfogó vizsgálatok már nem csak a szabályszerűségekre irányultak, hanem ellenőrzés alá került többek között az önkormányzatok pénzügyi egyensúlyának, a gazdálkodási rendszer hatékonyságának a vizsgálata is. Az átfogó jellegű vizsgálatok célja napjainkban is az, hogy az állam össze tudja gyűjteni az önkormányzati gazdaság egészére jellemző információkat, segítve ezzel az országgyűlés munkáját a források elosztásával, valamint az egyes támogatásokhoz kötődő feltételek meghatározásával kapcsolatosan.

---

⁵¹ Serfőző Gyula: Az államháztartás szervezeteinek számviteli sajátosságai, BCE Gazdálkodástudományi Kar Egyetemi jegyzet, Budapest, 36-37. oldal

Az Állami Számvevőszék az önkormányzatok gazdálkodásánál főként azt ellenőrzi, hogy:

- a költségvetés tervezése és végrehajtása szabályszerű volt-e;
- a költségvetési gazdálkodás színvonala megfelelő-e;
- az önkormányzati feladatok ellátása megfelelő-e, a feladatok teljesítményeinek, ráfordításaink összhangja megfelelő-e;
- a költségvetési beszámoló megbízható-e;
- megvalósul-e az egyes tevékenységek tekintetében a hatékonyság, a gazdaságosság és az eredményesség;
- megfelelő-e a humánerőforrás-gazdálkodás, azaz a hivatali létszám összhangban van-e az ellátott feladatokkal;
- megfelelően működik-e az önkormányzat ellenőrzési rendszere, valamint a belső szabályozottság rendje.⁵²

Az önkormányzatok ellenőrzése a belső kontrollrendszer keretében is megvalósul. Az Mőtv. kimondja, hogy a jegyző köteles olyan belső kontrollrendszert működtetni, amely biztosítja a helyi önkormányzat rendelkezésére álló források szabályszerű, gazdaságos, hatékony és eredményes felhasználását. Az Mőtv. 119. § (1) bekezdése alapján a belső kontrollrendszer keretében az önkormányzatoknak nyújtott európai uniós támogatások felhasználását az Európai Számvevőszék és az Európai Bizottság megfelelő hazai szervezetei, kormányzati ellenőrzési szerv, a fejezetek ellenőrzési szervezetei, a Magyar Államkincstár, valamint az európai uniós támogatások irányító hatóságai és a közreműködő szervezetek képviselői is ellenőrizhetik.

Az Önkormányzati törvénynek megfelelően az önkormányzatoknál a pénzügyi bizottság szintén ellenőrzési funkciót lát el. A pénzügyi bizottság segít a képviselő-testületnek abban, hogy a gazdálkodás biztonságosan valósuljon meg az önkormányzatnál. Ennek keretében véleményezi az éves beszámoló tervezeteit, figyelemmel kíséri az önkormányzati bevételek alakulását, valamint vizsgálja a pénzkezelési szabályzat betartásának, a bizonylati rend és a bizonylati fegyelem érvényesítését. A pénzügyi bizottság a lefolytatott vizsgálatok eredményét haladéktalanul közli a képviselő-testülettel. Amennyiben a képviselő-testület a pénzügyi bizottság megállapításaival nem ért egyet, a vizsgálatához kapcsolódó szükséges intézkedéseket nem teszi meg, a pénzügyi bizottságnak erről értesítenie kell az Állami Számvevőszéket és részükre meg kell küldeni a vizsgálati jegyzőkönyvet.

Az önkormányzatok leggyakoribb ellenőrzése belső ellenőrzés keretében valósul meg. Mivel az önkormányzatok közpénzt kezelnek, nagyon fontos az ezekkel való gazdálkodásnak az ellenőrzése. Folyamatos ellenőrzéssel megelőzhető az esetleges hibák. A belső ellenőrzés a belső irányítási rendszer szerves része, melynek működtetéséről a jegyző köteles gondoskodni. A belső ellenőrzés a gazdaságosságot, hatékonyságot és eredményességet vizsgálva megállapításokat fogalmaz meg a jegyző és a polgármester számára. A helyi önkormányzat belső ellenőrzése keretében gondoskodni kell a felügyelt költségvetési szervek ellenőrzéséről is, ezen kívül megbízás alapján az önkormányzat irányította gazdasági társaságoknál, közhasznú társaságoknál, a vagyonkezelőknél is végezhet ellenőrzést, valamint azon szervezeteknél, akik a helyi önkormányzattól kaptak céljellelleggel támogatást. A helyi önkormányzatra vonatkozó belső ellenőrzési tervet a jegyző jóváhagyása mellett képviselő-testület az előző év december 31-ig fogadja el. A belső ellenőrzést végző személy vagy szervezet az ellenőrzéskor vizsgálja a jogszabályoknak való megfelelést, a gazdaságosságot illetve a közpénzek hatékony felhasználását. Munkája eredményeként megállapításokat és ajánlásokat fogalmaz meg a jegyző és a polgármester részére.

---

⁵² Nagy Orsolya-Németh Edit (2009): Államháztartási szakellenőrzés, Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó ZRT., 186. oldal

Látható tehát, hogy hazánkban a helyi önkormányzatok ellenőrzése több átfogó ellenőrzési folyamat keretében valósul meg.

3. A költségvetési szervek belső ellenőrzése irányának változása⁵³

2003. november 26-tól a kormány egy egységes gyakorlat kialakítása céljából rendeletben szabályozta a belső ellenőrzés nemzetközi belső ellenőrzési standardokon alapuló, az államháztartás egészére kiterjedő formáját. Ez alapján a belső ellenőrzés adminisztrációs terhei, a kiterjedt dokumentációs kötelezettség, a hosszú egyeztetési folyamat igen sok időt vett el az ellenőrzéstől.

A megváltozott környezet és a belső ellenőrzéssel kapcsolatos elvárások új súlypontokat alakítottak ki, mely alapján szükségessé vált egy újrafogalmazott jogszabály megalkotása, melyet 2011. december 31-én fogadott el az Országgyűlés. A költségvetési szervek belső kontrollrendszeréről és belső ellenőrzéséről szóló 370/2011. (XII. 31.) számú kormányrendeletben (a továbbiakban: Bek.) megtörtént a korábbi törvényi változásokhoz való igazítás, - például a gazdaságosság, a hatékonyság és az eredményesség fogalmának meghatározása, a megbízhatósági ellenőrzés törlése – de a hangsúly a tartalmi rész megújításán volt. Az egyik legfontosabb célként ugyanis a tevékenységet ellátók adminisztrációs terheinek csökkentését tűzték ki annak érdekében, hogy a belső ellenőrök feladatellátása hatékonyabban és eredményesebben valósulhasson meg.

Az új kormányrendelet megalkotása során fontos szempont volt, hogy a tényleges feladatellátás szabályozását az elmúlt évek gyakorlati tapasztalataihoz igazítsák. A korábbi klaszikus értelemben vett utólagos belső ellenőrzés helyett egyre nagyobb igényt támasztottak a belső ellenőrök által végzett tanácsadó tevékenységre, például a vezetők döntéshozatalainak támogatása céljából. Az államigazgatás területén 2011-ben jelentős átszervezés történt, így jogos igényként jelentkezett a költségvetési szerv vezetői részéről, hogy a belső ellenőröktől kapjanak szakértői tanácsadást az átszervezéssel kapcsolatban felvetődő kérdések, problémák megoldása során. Az átszervezések alatt hangsúlyossá válik a humán erőforrás-kapacitásokkal való ésszerűbb és hatékonyabb gazdálkodásra irányuló tanácsadás. Az elhúzódó gazdasági válság környezetében a válságmenedzselés területén való tanácsadás szintén jogos igény lehet a szervezet vezetője részéről. Az ilyen és ehhez hasonló feladatok korábban nem szerepeltek a belső ellenőr feladatai között, de napjainkban elkerülhetetlen a változó környezethez való igazodás a belső ellenőrök részéről is. Amíg korábban elképzelhetetlen volt, hogy a belső ellenőrök bekapcsolódjanak a szervezet működésével kapcsolatos vérkeringésbe, addig ez ma alapvető igényként jelentkezik. Ennek következtében az előzetes ellenőrzés szerepe nőhet. Az utolsó fejezetben bemutatunk egy olyan települési önkormányzatot, ahol csaknem 10 éve igazoltan jól működik ez a funkció.

Az előzetes ellenőrzések és tanácsadások mellett az ellenőrzés lefedettségét is szükséges növelni annak érdekében, hogy a vezetők folyamatos tájékoztatása biztosítható legyen. Ezt a célt a rendszerellenőrzések és teljesítményellenőrzések arányának növelésével lehetne elérni. Nagyobb hangsúlyt kell adni a belső kontrollrendszer működése értékelésének azzal, hogy az ellenőrzés megállapításai kerüljenek bele az éves ellenőrzési jelentésbe. Ez 2012-től kötelező tartalmi eleme az éves ellenőrzési jelentésnek.

Jogos igényként merült fel a vázolt folyamatok alapján a döntéshozók minél gyorsabb tájékoztatása, a belső ellenőrzés eredményeinek, a megállapításoknak, következtetéseknek, javaslatoknak döntés-előkészítő folyamataikban való hasznosítása, és az ellenőrzési jelentések aktualitásának biztosítása érdekében szükségessé vált az ellenőrzés folyamatában az egyeztetési

---

⁵³ A költségvetési szervek belső kontrollrendszeréről és belső ellenőrzéséről szóló 370/2011. (XII. 31.) számú kormányrendelet 2011-es tervezete, valamint Változások a belső ellenőrzés végrehajtásában, Belső Ellenőrzési Konferencia, Budapest, 2011.09.29. alapján

és adminisztratív munkafázisok határidejének lerövidítése. Ehhez szükség volt a belső ellenőrzést szabályozó belső ellenőrzési kézikönyv és az elkészítendő jelentések tartalmának lerövidítése, szem előtt tartva a tömör, lényegre törő megállapítások és vezetői összefoglaló igényét.

A belső ellenőrök szerepének felértékelődésével és a velük szembeni elvárások növekedésével megfogalmazódott, hogy nagyobb teret kell adni a külső szolgáltató igénybevételére. Ma már sokkal inkább szükség van a belső ellenőrök magas szintű, speciális szakértelmére a gazdasági és jogi végzettség mellett más területeken is, mint például az informatika területén. A gyakorlat alapján kijelenthetjük, hogy 2011-ig a belső humánerőforrás igénybe vételével nem lehetett teljes körűen megoldani ezeket a feladatokat, ezért szükséges volt a külső kapacitáskorlát - a belső ellenőrzés személyi juttatásai és kapcsolódó járulékaik együttes kiadási összegének maximum 50 százalékában meghatározottak szerinti - eltörlése.

A 2011 előtti ellenőrzési gyakorlatban megoldatlan volt a visszacsatolás, vagyis az ellenőrzési megállapítások alapján elfogadott intézkedések hasznosulásának és a kockázat csökkenésének nyomon követése. Mindenképpen javította az ellenőrzések eredményeinek hasznosulását, hogy 2012-től ez a belső ellenőr feladata lett, melyet az utóvizsgálatok növelésén keresztül kell megvalósítani.

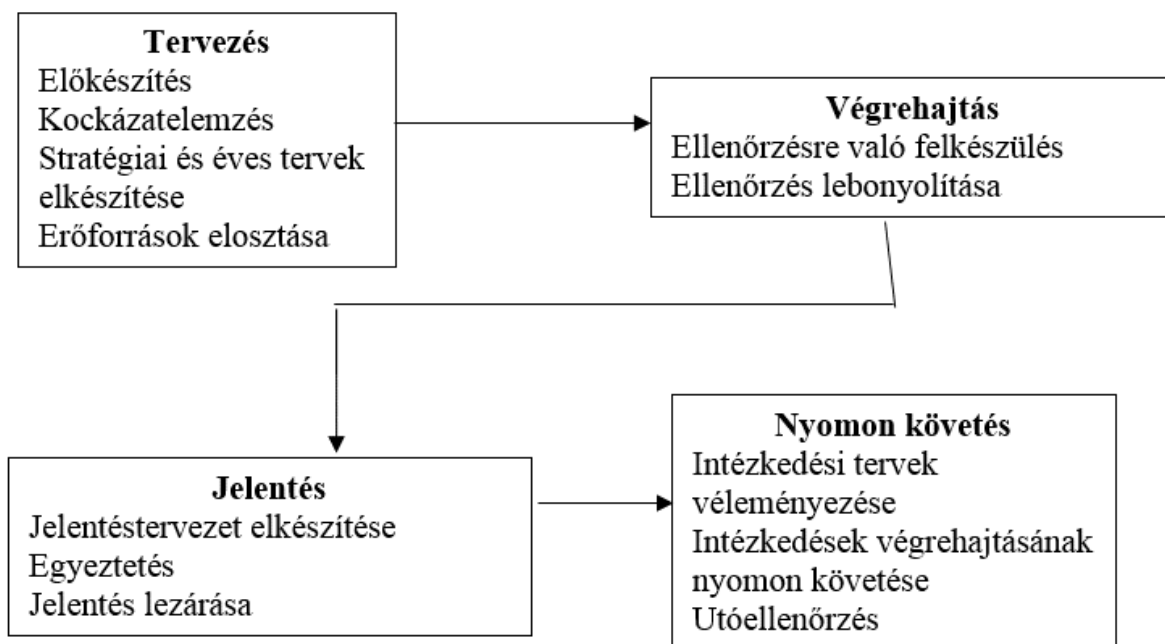
Vizsgálatunk során arra keressük a választ, vajon miért névleges még mindig sok esetben a belső ellenőrzés, és miért nem élt a szervezet vezetője a belső ellenőrzésben rejlő lehetőségekkel. Talán az lehet a válasz, hogy az ellenőrök sokszor egzisztenciájukat féltve nem mertek leírni minden megállapítást. Írásbeli nyilatkozat helyett szóban tájékoztatták a költségvetési szerv vezetőjét a tapasztalatról, aki ezek tudatában vagy megtette a szükséges intézkedéseket, vagy nem tett komoly lépéseket, hiszen egy esetleges későbbi külső ellenőrzés bekérhette a belső ellenőrzési jelentéseket, így „tálcán kínálták” a negatív megállapításokat. Ennek a problémának a megoldására a mai napig nem született a jogalkotók részéről megoldás. Úgy gondoljuk, az lehetne a megfelelő intézkedés, hogy a belső ellenőrzési jelentések alapesetben ne legyenek külső felhasználó felé nyilvánosak, az érintettek zárt körben tárgyaljanak róla.

2011-ben a költségvetési szervek vezetői részéről felmerült az igény a külső ellenőrzések koordinációjára, amire addig jogszabály alapján nem volt lehetőség. A vezető mögött nem állt egy olyan szervezeti egység, aki minden ellenőrzést szakszerűen nyilvántartott volna. 2012. január 1-től a Bek. 14. szakasza kötelezővé tette a költségvetési szerv vezetője részére, hogy gondoskodjon a külső ellenőrzések koordinációjáról.

Látható, hogy a 2012. január 1-ével hatályba lépett jogszabályi változások egyre inkább a gyakorlat igényeihez igazodnak, azonban egy jelentős kör kimaradt a jogszabály alanyai közül. Hiányossággként megállapítható, hogy a 100%-ban állami és önkormányzati tulajdonú gazdasági társaságok belső ellenőrzését nem teszi kötelezővé a jogszabály, annak ellenére, hogy jelentős mennyiségű vagyonelem került ki így a közszférából, aminek működtetése tetemes mennyiségű közpénzből (főként támogatásokból, és állami megrendelések útján) valósul meg. Pozitívumként értékelhető, hogy nagyobb teret adott az új jogszabály a soron kívüli ellenőrzéseknek, így az év közben észlelt jelentős kockázati elemek vizsgálata könnyebben megoldható, ezzel is látható, hogy az ellenőrzés jobban igazodik a valóságos problémák feltárásához.

4. A belső ellenőrzés folyamata

A következőkben a belső ellenőrzés folyamatát mutatjuk be. A belső ellenőrzés egy összetett működési folyamat, mely egymásra épülő lépésekből áll. Legfőbb elemei a tervezés, a végrehajtás, a jelentés, valamint a nyomon követés. Ezt a folyamatot a következő ábra jól szemlélteti. Az ötödik fejezetben bemutatunk egy helyi önkormányzat ellenőrzési rendszerét, szemléltetve, hogy a belső ellenőrzés folyamatában mi tekinthető a legfontosabb feladatnak.

1. ábra: A belső ellenőrzés folyamatának legfőbb elemei

Forrás: Nagy Orsolya-Németh Edit (2009): Államháztartási szakellenőrzés, Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Zrt. 139. oldal

5. Egy jól működő belső ellenőrzési rendszer

Budapest agglomerációjában található egy település, ahol az elmúlt tíz évben gyökeresen megváltozott a belső ellenőrzés és az önkormányzati vezetés kapcsolata. Bemutatjuk azt a folyamatot, melynek eredményeképpen egy olyan jól működő belső ellenőrzési rendszer alakulhatott ki, amire az önkormányzat vezetői támaszkodhatnak a döntéseik meghozatala előtt. Az általunk vizsgált városban a belső ellenőr nem csupán a jegyzővel alakított ki szoros kapcsolatot, hanem a legfőbb döntéshozó testület tagjaival, és azok vezetőjével, a polgármesterrel is. A 10.000 fő feletti településen nem köztisztviselőt alkalmaznak a belső ellenőrzési feladatok ellátására, hanem külső szolgáltatót.

Tekintettel arra, hogy a belső ellenőr munkájának eredménye nem nyilvános, ezért kizárólag olyan adatokhoz férhettünk hozzá, melyek nyilvánosságot kaptak, jellemzően a mindenki számára nyílt képviselő-testületi üléseken a belső ellenőrzési jelentések előterjesztés formájában történt megtárgyalásával. A Bek. alapján a képviselő-testület feladata csupán a belső ellenőrzési terv elfogadására, és az éves ellenőrzési jelentés zárszámadással egyidejű megtárgyalására szorítkozik. Ezen kívül felhasználtuk az önkormányzat - mindenki által hozzáférhető - rendeletben elfogadott költségvetésének és zárszámadásának néhány adatát is.

Tanulmányunkban nem fejtjük ki részletesen, csupán összefoglaljuk az önkormányzat belső ellenőrzésére tett megállapításainkat a 2007-es évtől 2016-ig bezárólag.

5.1. 2007. év, a belső ellenőrzés első éve

Vizsgálatunkat azzal kezdtük, hogy áttanulmányoztuk a belső ellenőrzést szabályozó dokumentumokat abból a szempontból, hogy azok vajon milyen módon segítik a hatékony belső ellenőrzést. Kiderült, hogy ebben az évben készült el a helyi sajátosságokat is figyelembe vevő helyi viszonyokra vonatkozó belső ellenőrzési kézikönyv, amely azelőtt nem állt rendelkezésre.

Vizsgálatunk során rendelkezésünkre bocsátották a belső ellenőrzési feladattal megbízott társaság által 2007-ben elkészített belső ellenőrzési kézikönyvet. A hatályos jogszabályok és a korábbi Pénzügyminisztérium által elkészített Útmutató szerint felülvizsgáltuk ennek tartalmát, és megállapítottuk, hogy a helyi sajátosságokat is tartalmazó kézikönyv készült, ami már alkalmas volt a hatékony belső ellenőrzés megszervezésére.

A belső ellenőrzéssel szemben az volt az igény, hogy segítse az önkormányzat hatékonyságát. Ezt a célt teljesítette a belső ellenőr, amikor első lépésként egy átvilágítás jellegű vizsgálatot végzett, melynek eredményeképpen a több mint 300 millió Ft tervezett költségvetési hiány forrásait megtalálta, és javaslatával bemutatta az egyensúlyi költségvetés kidolgozásának lehetőségeit. Ennek részleteit jelen tanulmányban nem tárgyaljuk.

Az ellenőr ezen kívül szabályszerűségi és pénzügyi ellenőrzéseket végzett. Alapvetően a gazdálkodás szabályosságát, jogszabályoknak való megfeleléseit, a pénzügyi elszámolásokat, a számviteli nyilvántartásokat, az önkormányzat által nyújtott támogatások szabályos és célszerű felhasználását ellenőrizte a polgármesteri hivatal és egyik -akkor még önállóan gazdálkodó- felügyelete alá tartozó intézménye vonatkozásában. Végül a 2007. év utolsó ellenőrzéseként az első két ellenőrzésre vonatkozó utóellenőrzést végezte el. Megállapítottuk, hogy a törvényben előírt ellenőrzéseken kívül nem volt az önkormányzatnál rendszer-, teljesítmény-, informatikai- és megbízhatósági ellenőrzés, azonban a belső ellenőrzés a korábbi évekkel ellentétben betöltötte feladatát.

5.2. 2008. év, a belső ellenőrzés megerősödésének az éve

Vizsgálatunk során megállapítottuk, hogy a 2008. évi belső ellenőrzési tervet már az új belső ellenőr az akkor hatályos költségvetési szervek belső ellenőrzéséről szóló 193/2003. (XI.26.) kormányrendelet által előírt kockázatelemzés alapján készítette, melyet a költségvetési szerv vezetőjének, a jegyzőnek a jóváhagyása után a képviselő-testület el is fogadott. Ez alapozta meg, hogy a következő évben jóval kiterjedtebb körben és formában valósulhatott meg a belső ellenőrzés, s így betöltötte feladatát. Ebben az évben az informatikai ellenőrzésen kívül a jogszabályban előírt minden ellenőrzési típus megvalósult, sőt rendszerellenőrzés is történt a két oktatási intézmény átfogó vizsgálatával.

Külön megállapítást érdemel, és jelentőségét növeli, hogy a 2007. évi induló átvilágítás után ebben az évben is megvalósult egy előzetes ellenőrzés, mely a korábbi belső ellenőrzési gyakorlatban addig még nem volt jellemző. A belső ellenőrzési vizsgálat tárgya: A költségvetési kiadások és bevételek hatékony tervezésének ellenőrzése volt a 2008. évi költségvetési tervezés időszakában. A belső ellenőrzés jelentőségét az is emelte, hogy a költségvetés elfogadása előtt már a koncepció kialakításától kezdődően a képviselő-testület folyamatosan megismerte a belső ellenőr véleményét, aki minden pénzügyi bizottsági és képviselő-testületi ülésen részt vett és felszólalt, így javaslatai figyelembe vételével a helyi képviselők elfogadhattak egy takarékosabb költségvetést, amiben az önkormányzat által ellátandó kötelező, sőt több esetben önként vállalt feladatok ellátása is megvalósulhatott. Kiemelendő, hogy a belső ellenőr és az

önkormányzat között létrejött állandó segítő szándékú, tanácsadó jellegű kommunikáció elősegítette az ésszerűbb, és a közösség érdekét szem előtt tartó gazdálkodás megvalósulását.

A kapott dokumentumok alapján rengeteg példát tudnánk felsorolni, azonban tanulmányunknak ez nem célja, így csak egyet-egyet mutatunk be. A jegyző, a polgármester és az önkormányzat képviselőinek elvárása a belső ellenőrről szemben az volt, hogy tanácsaival segítsen megtalálni a költségvetési hiány okait, és tegyen konkrét javaslatokat arra vonatkozóan, hogy az egyensúlyi költségvetés milyen módon teremthető meg. E célból a belső ellenőr részletekbe menően elemezte a költségvetés előirányzatainak sorait. A következőkben a nagyon sok megállapításból a két legérdekesebbet emeljük ki.

A dologi kiadások emelésére a központi költségvetés akkor nem biztosított fedezetet, mégis 5-15% mértékű előirányzat emelést terveztek minden előirányzat soron, annak ellenére, hogy nem találtak hozzá bevételi forrásokat, így törvénytörő volt a hiány keletkezése. Erre felhívva a figyelmet, a belső ellenőr különféle tételes kiadáscsökkentő javaslatokat fogalmazott meg pl. telefonflotta kialakítása, szerződések felülvizsgálata, illetve tárgyalások kezdeményezése az infláció érvényesítés elhalasztásáról, központosított beszerzés előnyeinek érvényesítése. Továbbá közgazdaságilag sem megalapozott az a fajta tervezés, hogy előirányzatonként nem egységesen a bázis, vagy a már teljesített értékeket vették alapul, hanem rendszerint azt, amelyik a magasabb volt. Ezeknek a javaslatoknak a figyelembe vételével több millió Ft megtakarítást értek el.

További megállapítások születtek arra vonatkozóan, hogy nem csak a dologi kiadások területén vannak megtakarítási lehetőségek, hanem több jogcímen, ahogy a következő táblázatból is látható duplázódás történt például a személyi kiadások tervezésekor. Figyelembe véve a korábbi évek tapasztalatait, és tendenciáit, a belső ellenőr javaslataiban számszerűsítve is összegezte, hogy a bázis évben a bérmetakarítások teljes mértékben fedezetet nyújtottak a következő táblázatban bemutatott kiadásokra. Ebből levonta azt a következtetést, hogy a bérmetakarításból ki tudták gazdálkodni az intézmények a felsorolt kiadásokat, sőt még jutalomra is maradt némi keret, ezért, ha külön soron is betervezik mindezeket, akkor duplázódás valósul meg, ami nehéz gazdasági helyzetben, takarékos költségvetési szempontok érvényesítésekor nem indokoltak.

1. táblázat: A 2007-es évben megtakarított összegek

Előirányzatok	Megtakarított összeg 2007-ben
betegszabadság	kb. 3,8 millió Ft
táppénz hozzájárulás	kb. 1,9 millió Ft
túlóra	kb. 3,1 millió Ft
jutalom	kb. 10,4 millió Ft
Összes megtakarítás:	kb. 19,2 millió Ft

Forrás: Az Önkormányzat 2/2008. évi belső ellenőrzési jelentése

Közgazdaságilag bizonyítható tehát, hogy amennyiben a fenti tételek külön összeggel nem kerülnek tervezésre a szigorú költségvetési elvárások miatt, akkor sem kerül veszélybe ezeken a jogcímeneken szereplő személyi juttatások kifizetése. Évközben a költségvetés módosításaként saját hatáskörű előirányzaton belüli átcsoportosítással rendezhetőek az előirányzatok.

Az egyes kiadási előirányzatok túltervezésével egyidejűleg a bevételek alultervezése is szembetűnő volt. Nem vették figyelembe a korábbi évek tapasztalatait, azt, hogy a tervhez képest a teljesülés milyen arányt mutat. Nem számoltak a tervezéskor azzal, hogy az előző évben a tervezett iparűzési adó bevételi előirányzathoz képest mintegy 70 millió forinttal (több mint 20%-kal) magasabb volt a teljesítés (255.727 ezer forint helyett 325.091 ezer forint), amit semmilyen rendkívüli esemény nem indokolt. Ennek ellenére az előző évi tervezési módszert alkalmazták, így prognosztizálható lett volna a tárgyévben is a többletbevétel teljesülése. Az egyik

multinacionális vállalatától befolyó adóbevételt jelentősen alulbecsülték, ugyanis nem vették figyelembe, hogy az elmúlt évben kezdte meg tevékenységét, és piacszerzés céljából a cég az első évben nyomott, bevezető árakat alkalmazott, ráadásul nem teljes évet zárt. A belső ellenőr javaslatai között szerepelt, hogy a megalapozott tervezés érdekében kérjék be a cég üzleti tervét, amelyből pontosabban meghatározható a várható adóalap. További forrásként vehető figyelembe, hogy az adóbevétel növekedése jelentősen az éves infláció alatt - csupán 3%-os növekedéssel - lett tervezve, emlékeztetőül a kiadások esetében 5-15%-os inflációval számoltak. Mindhárom jelentős pénzügyi kihatású tényező figyelembe vételével az alultervezett bevételből eredő hiány, a közgazdaságilag indokolt számítások hiánya miatt akár a felére csökkenthető.

Az adóhátralék beszédését is csak minimális mértékben tervezte a költségvetés. A meglévő adónemenkénti (helyi iparüzési adó, gépjárműadó) több tíz millió forint nagyságrendű hátralékokból várható bevételeket egyáltalán nem vették figyelembe. Azok behajtását egyáltalán nem tervezték, csupán a meglévő 17 millió forintnyi adóbírságokból és késedelmi pótlékból 5 millió forintot (kevesebb, mint 30%-ot) azzal, hogy újabb bírságokkal, késedelmi kamatokkal nem számoltak. Itt is jelentős források lelhetők fel, ugyanis az ésszerű és a hatékony gazdálkodással ellentétes az, hogy a jogszerűen beszédhető adóbevételekről lemond egy önkormányzat, az adóbírságoknak pedig csupán töredékét tervezi beszédni.

Ez a fajta új, előremutató belső ellenőrzési szemlélet valójában a klasszikus belső ellenőrzési tevékenység mellett a tanácsadói funkció megerősödését jelentette. Mint már bemutatásra került, a 2012. január 1-el hatályba lépett új belső ellenőrzési kormányrendeletben is jóval nagyobb hangsúllyal szerepel már a tanácsadás, mint fontos, és meghatározó funkció. A belső ellenőr tanácsainak köszönhetően sikerült elérni egy egyensúlyi költségvetést, így a képviselő-testület egy olyan költségvetést tudott elfogadni, ami a 2008. évi költségvetés 1. olvasatában benyújtott tervezett 90.965 ezer forint hiánnyal szemben egyensúlyi állapotot tartalmazott.

5.2. A 2009. és 2010. év, a belső ellenőrzés stabilizálódásának évei

A 2009-es és a 2010-es évre vonatkozó kiterjedő vizsgálatunk során megállapítottuk, hogy ezekben az években a belső ellenőrzés folytatta a korábbi év gyakorlatai alapján a munkáját. Kockázatelemzésében figyelembe vette az elmúlt két év tapasztalatait is, felállította a prioritásokat, felmérte a rendelkezésre álló erőforrásokat, majd ezeknek ismeretében állította össze az éves ellenőrzési tervet.

A sok ellenőrzés közül három érdekesebbet emelnénk ki. Ezekben az években a képviselő testület számára az egyik legfontosabb szempont a költségvetés forrásaival való szabályos, gazdaságos és hatékony gazdálkodás biztosítása volt. Ebből a szándékból került be az ellenőrzések közé 2009-ben először az egyik legnagyobb multinacionális vállalat helyi adó megosztása szabályosságának ellenőrzése, tekintettel arra, hogy az önkormányzati képviselők alacsonynak tartották a bevallott és befizetett helyi iparüzési adót. A településen működő, de más helyi önkormányzat által fenntartott Művészeti Iskolának nyújtott önkormányzati támogatások célszerűinti és szabályos felhasználásának ellenőrzése pedig azért került a tervbe, mert a képviselő-testület úgy érezte, hogy jelentős összeggel támogatja az iskolát, miközben az állami normatívákkal együtt ugyanilyen nagyságú támogatással a saját iskolája tevékenységének bővítésével megoldhatná a művészeti oktatást, és nem kerülne kiszolgáltatott helyzetbe. A harmadik javasolt ellenőrzési téma a korábban a település sportpályájának értékesítéséből befolyt több mint 900 millió Ft-os bevétel hasznosulásának ellenőrzése volt abból a szempontból, hogy a felhasználása szabályos, a képviselő-testület által meghatározott kiadások forrása lett-e. Mindhárom ellenőrzés sikeresen megvalósult, segítve ezzel az önkormányzat munkáját.

A belső ellenőrzés által végzett tevékenység bemutatását is tartalmazó 2009. évi Éves ellenőrzési jelentéséből kiderül, hogy az ellenőrzésekről készült jelentések nagy részét év közben már a Pénzügyi Bizottság és a képviselő-testület is megismerte, ami hozzásegítette őket a

döntéseik meghozatalához azzal, hogy a korábbi évekhez képest tovább növelték a belső ellenőrzés megállapításainak, javaslatainak képviselő-testületi ülésen történő megvitatását.

5.3. A 2011. és 2012. év, a belső ellenőrzés hatékonyságának további növekedése

A 2011-es évben a belső ellenőrzés a képviselő-testület javaslata alapján utóellenőrzés keretében ellenőrizte, hogy a 2010. évi belső ellenőrzési jelentésekben szereplő összegző megállapításokra tett intézkedések hogyan valósultak meg. A tételes utóellenőrzés keretében a belső ellenőr megállapította, hogy minden megállapításra, javaslatra megfelelő intézkedés történt, a belső ellenőrzés tehát hatékonyan működött.

A következőkben a teljesség igénye nélkül felsorolok a 2011-es és 2012-es évre is bemutatunk egy-egy érdekes ellenőrzést, mely segítette az önkormányzat munkáját.

A 2011-es évben az önkormányzat több rendezvényt is szervezett. A belső ellenőr ellenőrizte az ezekhez kapcsolódó elszámolásokat. Több esetben azt állapította meg, hogy az elszámolt számlákhoz kapcsolódóan (pl. étel, ital, szállás) nem mellékeltek a résztvevők listáját. Az utóellenőrzés keretében szűrőpróbaszerű ellenőrzésre került sor, melynek keretében megállapításra került, hogy az ellenőrzött számlák esetében minden esetben rendelkezésre állt a résztvevők teljes névsora.

A 2012-es évben a polgármester és a jegyző több ellenőrzésre kérte fel a belső ellenőrt. Elsőként egy olyan ellenőrzést kértek a belső ellenőrtől, amelyben azt kellett leellenőriznie, hogy a 2012/2013-as tanévre vonatkozó álláshelyek igénylése indokolt-e. Erre az ellenőrzésre azért volt szükség, mert az általános iskola előterjesztésben kérte, hogy az álláshelyeinek számát 59 főről 63 főre emeljék. Fontos megemlíteni, hogy erre az ellenőrzésre azért került sor, mert a költségvetés készítése során szempontként fogalmazódott meg az önkormányzat vezetése részéről, hogy az általános iskola vezetése vegyen figyelembe minden várható folyamatot, és annak megfelelően tervezze meg a költségvetését, hogy a finanszírozás is egész évben biztosítható legyen. Kiemelendő, hogy a belső ellenőr munkáját nehezítette, hogy az ellenőrzés kezdetén ellentmondásos óratömeg számítást bocsátottak rendelkezésére, tantárgyfelosztást pedig egyáltalán nem. Ezt csak többszöri felszólítás után adták át az ellenőrnek.

A plusz 4 fő felvételét a következő indokokkal támasztotta alá az iskola vezetése. 1 fő felvételére azért lenne szükség, mert a 2012-es évtől összességében 1-gyel növekszik az osztályok száma. A belső ellenőrzés ennek kapcsán megjegyezte, hogy a költségvetés tervezésekor ezt már tudni lehetett, számolni kellett volna ezzel a hatással. A belső ellenőr véleménye alapján, tekintettel arra, hogy ezt elmulasztotta az iskola, de a feladatot el kell látni, ezért a plusz osztályra elfogadható az igényelt státusz, azzal, hogy kizárólag 2012-re négy hónapra (három havi 2012-ben fizetendő személyi juttatással) javasolható egy határozott idejű szerződés megkötése, ugyanis 2013. január 1-től jelentős változásokat vártak az oktatásban a tanárok óraszámának emelése miatt. A belső ellenőr azt is kiemelte, hogy az iskolától egy státusz átkerült a Művelődési Házhoz, ezért véleménye szerint annak a helyére javasolható ez az álláshely, nem pedig azon felül.

A további státusz igényt azzal indokolta az iskola vezetése, hogy előzetes felmérés alapján a következő tanévtől a napközis csoportok száma kettővel nőni fog. A belső ellenőr egyeztetve az iskola igazgatójával 1 státusz emelését javasolta, hiszen amennyiben mégis szükség van 2 csoportra, a 2. álláshelyet ideiglenesen státuszban lévő pedagógus túlórájával meg lehet oldani.

Megalapozatlannak találta az iskolának azt az igényét a belső ellenőr, mely alapján a 2012/2013-as tanévben az iskolának az első és az 5. évfolyamon osztályonként további 2 testnevelés órát kell biztosítania, hiszen ezt központosan a nem kötelező órakeret terhére kell minden iskolában megoldani. Szintén alaptalan volt az a plusz pedagógus asszisztens alkalmazására

vonatkozó igény, mely szerint szeptembertől megnő az étkezős gyerekek száma, így több alsós gyereket kell átkísérni az étkezőbe. Kiemelendő a belső ellenőr azon megállapítása, mely szerint asszisztens alkalmazása kizárólag kerekesszékes és autista gyermek esetében előírás. Étkeztetésben való segítségre ez nem vonatkozik, így az igény megalapozatlan volt.

Megállapítható, hogy a belső ellenőr a fenti megállapításával segítette a képviselő-testületet a döntéseik meghozatalában, javaslataival elérte, hogy a képviselő-testület annyi státuszt hagyott jóvá az általános iskolának, amennyire valójában szüksége volt.

5.4. A 2013. és 2014. év, a belső ellenőrzés fókuszában az önkormányzati tulajdonú gazdasági társaság

A 2013. évben a belső ellenőr több újszerű megbízást kapott az önkormányzat vezetésétől a 100%-ban önkormányzati tulajdonú Társaság 2013. évi évközi gazdálkodásának ellenőrzésére, illetve az időközben nagyközséggé vált Önkormányzat 2013. januártól augusztusig terjedő időszakra vonatkozó étkezési térítési díjainak beszedésére vonatkozóan. A Társaság belső ellenőre ezeket a vizsgálatokat többféle ellenőrzési módszerrel valósította meg, így sor került tételes és szűrőpróbaszerű ellenőrzésre, valamint bizonylat-, megállapodás-, és dokumentumelemzésre. Az ellenőr rengeteg hiányosságot, hibát lelt fel, melyből párat emelünk ki.

A belső ellenőr részére átadott főkönyvi kivonat alapján a Társaság I. negyedéves mérleg szerinti eredménye -2.570 e Ft veszteség volt, azonban a könyvelővel való egyeztetés folyamán megállapítást nyert, hogy a Társaság év közben nem alkalmazza az időbeli elhatárolás számviteli alapelvét annak ellenére, hogy a képviselő-testület negyedévente a teljesítéssel arányos eredményről kér részletes tájékoztatást. Ebből az elszámolási hibából adódóan a Társaság I. negyedévi tényleges nyeresége 3.470 e Ft. Tekintettel arra, hogy a képviselő-testület negyedévente tárgyalja a Társaság gazdálkodását, ezért a leadott beszámolójára vonatkozóan a megbízható és valós összkép elérése céljából, valamint az időszakok összehasonlíthatóságának érdekében javasolt az időbeli elhatárolás elvének évközi alkalmazása. A számvitelről szóló 2000. évi C. törvény (a továbbiakban: Szt.) 16. § (2) bekezdése alapján az olyan gazdasági események hatásait, amelyek két vagy több üzleti évet is érintenek, az adott időszak bevételei és költségei között olyan arányban kell elszámolni, ahogyan az az alapul szolgáló időszak és az elszámolási időszak között megoszlik. Ennek megfelelően időbeli elhatárolást csak adott üzleti évek között szükséges kimutatni. Mivel a Társaságnak negyedévente be kell számolnia az önkormányzat felé, a megbízható és valós kép érdekében elfogadott lehet a számviteli törvény előírásaitól gyakoribb, negyedéves időbeli elhatárolás alkalmazása.

A Önkormányzat Alapító Okiratában rögzített céljai, valamint a kötelező és az önként vállalt feladatok megvalósítása érdekében megbízta a Társaságot kötelező önkormányzati feladatok ellátásával. A 2013. február 1-jén megkötött szerződésben rögzítették az év folyamán elvégzendő közösséget szolgáló feladatokat. A szerződés kitér a finanszírozás megvalósítására is, amely szerint az Önkormányzat költségvetésében erre meghatározott keretösszeg 1/12 részére jogosult a Társaság havonta számlát benyújtani, valamint, hogy a különböző dologi kiadásokat az önkormányzat a költségvetési rendeletben megjelölt éves keret erejéig havonta teljesíti. A belső ellenőr a vizsgálat alatt összeegyeztette az önkormányzathoz benyújtott számlák értékét a továbbszámolt szolgáltatások értékével. Több esetben adminisztrációs hiba következtében előfordult, hogy a számlázott árbevétel nem egyezett meg az elszámolt továbbszámolt költséggel. Mivel a szerződés alapján a továbbszámolt árbevételének és a közvetített szolgáltatás összegének meg kell egyeznie, a belső ellenőr javasolta, hogy vezessenek egy analitikus nyilvántartást a közvetített szolgáltatások értékéről és a hozzá tartozó árbevételekről.

Az anyagjellegű ráfordítások ellenőrzésekor több hiányosságra is fény derült. A településüzemeltetés telephelyén végzett helyszíni ellenőrzéskor megállapítást nyert, hogy a

korábbi évek gyakorlatától eltérően a működés során használatos benzin/gázolaj üzemű gépek, a traktor, valamint a gépjárművek esetén nem vezettek gépnaplót, amely alapján a használt munkaórák és a műszaki norma alapján megállapítható lenne a tényleges üzemanyag felhasználás. A költségek között a vásárolt számla alapján számolják el a felhasználást, azonban ennek kontrollja havonta vagy negyedévente elmarad. Egyetértünk a belső ellenőr azon megállapításával, hogy ebben az esetben, a tényleges használatnak megfelelően ki kell számolni havonta/negyedévente a gépek és a traktor, gépjármű norma szerinti fogyasztását, amelyet össze kell vetni a vásárolt üzemanyag mennyiségével, mert csak így biztosítható az indokolható elszámolás. Az Szt. 78. §-ának (2) bekezdése is előírja, hogy anyagköltségként az üzleti évben felhasznált vásárolt anyagok bekerülési értékét kell kimutatni. A "felhasznált" kifejezés azt jelenti, hogy az adott vállalkozás tevékenysége során használták fel a vásárolt anyagokat, amit megfelelő módon szükséges bizonyítani.

Az úgynevezett „egyéb” anyagjellegű ráfordítások között igen nagy mennyiségben anyagköltségként számolták el az üzemanyag felhasználást. A könyvelésből azonban nem lehetett megállapítani, hogy mely tevékenységhez, illetve munkagéphez voltak kapcsolhatóak ezek a jelentős beszerzések. Az egyértelmű azonosítás feltétlenül szükséges. Itt azonban ez elmaradt, mert az üzemanyag beszerzés számlára nem tüntették fel a rendszámot, illetve azt, hogy mely eszköz működtetéséhez vásárolták a benzint/gázolajat. Ennek a problémának a megoldására a belső ellenőr részéről az a javaslat született, hogy az „egyéb” tételek esetében minden esetben kerüljön nevesítésre, hogy mely tevékenységhez kapcsolódóan számolták el az adott költséget, vagy – felosztás hiányában – mely munkahelyet terhelnek az adott költségek.

A 2013-as évben a belső ellenőrzési tervnek megfelelően egy másik átfogó belső ellenőrzésre is sor került. Az ellenőrzés célja annak megállapítása volt, hogy a helyi általános iskolában az étkezéssel kapcsolatos elszámolások 2013. januártól augusztusig szabályosan történtek-e. Ehhez kapcsolódóan a belső ellenőrzés a pénzforgalom rendjének és szabályozottságának vizsgálatát és az önkormányzat pénzforgalmi könyvelésének számlákkal, pénztárbizonylatokkal történő összehasonlítását végezte el. Az ellenőrzés során a belső ellenőr több szabálytalanságot tárt fel.

A pénzforgalom rendjének és szabályozottságának vizsgálatakor kiderült, hogy az ellenőrzött időszakban a pénzforgalom kezelését az iskolában a Társaság munkavállalói látták el, akiket a cég munkaköri leírásuk alapján nem pénztárosként alkalmazott. A pénztárosi teendőket január 1-22-ig „X” személy, január 23-április 4-ig „Y” személy, majd ezt követően „Z” személy látta el. A Pénztár átadás-átvételekor azonban jegyzőkönyv egyetlen esetben sem készült. Egyik pénztáros sem kapott oktatást a pénzkezeléshez kapcsolódóan, a Pénzkezelési Szabályzatot nem ismerték, megismerési záradékát nem írták alá.

Az ellenőrzés során a belső ellenőr rájött, hogy a páncélszekrény pótkulcsa nem lelhető fel. Erről jegyzőkönyv készült. Tekintettel arra, hogy a pénztárt egymás után több személy is kezelte anélkül, hogy hivatalos átadás-átvétel történt volna, a helyzet tisztázása érdekében a belső ellenőr 2013. december 12-én egy váratlan riport keretében jegyzőkönyvet vett fel a korábbi pénztárosokkal. A jegyzőkönyvből kiderült, hogy a pénztárosok nyilatkozatai egymásnak ellent mondtak. „X” pénztáros nyilatkozata alapján volt pótkulcs, az őt követő „Y” pénztáros nem tudta, hogy volt-e pótkulcs a széfben, végül az őt követő „Z” pénztáros biztos volt benne, hogy pótkulcsot átadás-átvételnél nem vett át. Ezen nyilatkozatok alapján a belső ellenőr nem tudta megállapítani, hogy mikor tűnt el a pótkulcs.

Tekintettel arra, hogy a Kft. az önkormányzat nevében szedte be a térítési díjakat, azonban a pénztárosok sem a Kft., sem az önkormányzat Pénzkezelési Szabályzatát nem ismerték és nem is tartották be, a pénzkezelésben rejlő jelentős kockázat miatt a belső ellenőrzés azt javasolta, hogy a jövőben az iskolában a pénztárt a jegyző felügyelete alá tartozóan az önkormányzat alkalmazásában álló köztisztviselő személy kezelje, aki az önkormányzat Pénzkezelési Szabályzatát megismeri és annak megfelelően jár el a pénzkezelés során. Amennyiben nem

lehetséges, hogy az önkormányzat saját létszámkeretéből biztosítson 0,5-1 főt az iskolában lévő pénztárosi feladatok ellátására, akkor megbízási szerződés keretében szigorúan szabályozzák annak módját. Az erre vonatkozó intézkedés 2014. január 1-től megvalósult.

A szabályszerűség vizsgálatát követően a belső ellenőr az étkezési díjak beszedésének és befizetésének vizsgálatát végezte el. Az önkormányzat a belső ellenőrzés rendelkezésére bocsátotta a 2013. január 1-től 2013. szeptember 11-ig tartó időszakra vonatkozó bevételi főkönyvi naplóit. Az étkezési programban nyilvántartott, lekönyvelt adatok az ellenőrzés során összehasonlításra kerültek a pénztárosok által vezetett befizető összesítő nyilvántartással.

Az étkezési térítési díj bevételek és a főkönyvi könyvelés (a Társaság alkalmazottja részéről az önkormányzat részére történt befizetés) között 476.124 Ft eltérés volt, amely arra vezethető vissza, hogy ez az összeg nem került befizetésre az önkormányzat bankszámlájára, mely az egyes hónapokra vonatkozó befizetések bontásában a következők szerint alakult:

2. táblázat: A tényleges befizetések eltérése

Hónap	Eltérés a könyvelés és a nyilvántartó programtól
Január	11 Ft
Március	10 894 Ft
Április	16 990 Ft
Május	1 915 Ft
Június	414 965 Ft
Július	0 Ft
Augusztus	31 350 Ft
Összesen:	476.124 Ft

Forrás: Az Önkormányzat 3/2014. évi belső ellenőrzési jelentés

A nagy júniusi hiány okainak feltárására vonatkozóan a belső ellenőr megkérdezte az akkori pénzeszedést végző „Z” pénztárost, hogy mit tud a pénz eltűnéséről. A pénztáros nyilatkozatából az derül ki, hogy állítása szerint amennyi pénzt beszedett, azzal el is számolt. Befizetési napokon reggel 7-től délután 5-ig tartózkodott az irodában, ahol mindig nagy tumultus volt. A pénzkezelésre vonatkozóan véleménye szerint nem voltak megfelelőek a feltételek. Az irodához az iskola portáján volt még egy kulcs, ami bárkinek szabad bejárásra adott lehetőséget. Többször előfordult, hogy amikor reggel bement, akkor az iroda ajtaja tárva nyitva volt. A főnöke, a Kft. ügyvezetője, egyetlen esetben sem ellenőrizte a pénz kezelését. Mivel a pénztáros egyetemi tanulmányai mellett vállalta el ezt a feladatot, május és június hónapban a vizsgaidőszak alatt többször hiányzott a munkahelyéről, ilyen esetben valaki helyettesítette a pénztárban. Ez idő alatt a kulcsosomója többször a főnökénél volt. Hiányzása alatt semmiféle tudomása nem volt arról, hogy mi történik az irodában, illetve a pénztárban, mert egyetlen alkalommal sem történt átadás-átvétel.

Egyetértünk a belső ellenőrrel, aki a belső ellenőrzési jelentésében javasolta az önkormányzat vezetőjének, hogy a feltárt eltérésekre vonatkozóan a felelősség megállapítása mellett a keletkezett kár megtérítésére a szükséges intézkedéseket tegye meg. A jegyző az ellenőrzés alapján rendőrségi feljelentést tett.

5.5. A 2015. és 2016. év, a belső ellenőrzés hatékonyságának fokozódása

Vizsgálataink során megállapítottuk, hogy a 2015-ös és 2016-os évben nem volt olyan különleges a belső ellenőrzés, mint az előző években. Egyre nagyon fókuszot kapott a törvény által

előírt kötelező szabályszerűségi ellenőrzések, valamint az ellenőrzések folyamatos utóellenőrzése, hogy az önkormányzat megtette-e a szükséges intézkedéseket az ellenőrzési jelentésben megfogalmazottaknak megfelelően.

A 2016-os évben főként pénzügyi ellenőrzések valósultak meg az önkormányzatnál, ezen kívül átfogó teljesítményellenőrzést pedig az adócsoport munkájával kapcsolatban végeztek, amikor a belső ellenőrzés célja az volt, hogy megbizonyosodjon arról, hogy az Önkormányzat Adócsoportja mennyire hatékonyan, eredményesen és gazdaságosan végzi feladatát. Az ellenőr nagyon sok javaslatot tett annak érdekében, hogy az adócsoport hogyan javíthatná hatékonyságát, mit tegyen az Önkormányzat ahhoz, hogy több adóbevétele legyen. Számok említése nélkül azt emelnénk ki, hogy a belső ellenőr megállapításaiban főként az adóhátralékok behajtására tett javaslatot, melynek köszöntően csaknem öt millió forintot sikerült behajtani az adótartozásokból. Erre előtte nem volt bevett gyakorlat az önkormányzatnál.

6. Összegzés

Tanulmányunk célja az volt, hogy bemutassunk egy olyan újszerű, csaknem tíz év gyakorlatával már bizonyított belső ellenőrzési szemléletet, amely képes az önkormányzati szereplők munkáját és céljait segíteni, támogatni, ezzel tevékeny részt vállalni a közös munkában, mely a gazdálkodás hatékonyságának javítását szolgálja.

A szakma legfontosabb elméleti felvezetése után elemeztük a belső ellenőrzés 2011-es jogszabályi módosításait abból a szempontból, hogy a megváltozott jogi környezethez hogyan alkalmazkodott a belső ellenőrzés. A jogszabályi módosítások egyik következménye, hogy az adminisztrációs terhek csökkentése mellett a döntéshozókat támogató tanácsadó szerep megerősödött a belső ellenőrzés területén. Ezt követően bemutattuk a belső ellenőrzés folyamatát

Végül egy olyan önkormányzat belső ellenőrzési rendszerét elemeztük, ahol véleményünk szerint a belső ellenőrzés betölti funkcióját. Bemutatásra került, hogy hogyan járulhat hozzá egy belső ellenőr a gazdálkodás hatékonyságának és eredményességének javításához az önkormányzati vezetők munkájának támogatásával. Az elemzett önkormányzatnál nem a régi megszokott gyakorlat működik, azaz a belső ellenőr nem elsődlegesen a szabályszerűségi és pénzügyi hibák feltárásában látja legfontosabb feladatát, hanem abban, hogy javaslataival segítse az önkormányzat eredményes működését. Annak ellenére, hogy az évek alatt több, a törvényben említett kötelező ellenőrzés nem valósult meg az önkormányzatnál, úgy gondoljuk, hogy a tanácsadás szemléletű belső ellenőrzéssel sokkal hatékonyabb munkát végzett a belső ellenőr.

Irodalomjegyzék

A költségvetési szervek belső kontrollrendszeréről és belső ellenőrzéséről szóló 370/2011. (XII. 31.) számú kormányrendelet 2011-es tervezete, valamint Változások a belső ellenőrzés végrehajtásában, Belső Ellenőrzési Konferencia, Budapest, 2011.09.29.

A vizsgált Önkormányzat belső ellenőrzési jelentései

Serfőző Gyula: Az államháztartás szervezeteinek számviteli sajátosságai, BCE Gazdálkodástudományi Kar Egyetemi jegyzet, Budapest, 36-37. oldal

Nagy Orsolya - Németh Edit (2009): Államháztartási szakellenőrzés, Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Zrt., 186 oldal